

ПРИЧОРНОМОРСЬКИЙ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ
ЕКОНОМІКИ ТА ІННОВАЦІЙ

ІННОВАЦІЙНА ПЕДАГОГІКА

Науковий журнал

Випуск 18

Том 2

Видавничий дім
«Гельветика»
2019

Редакційна колегія:

Благу́н Ната́лія Миха́йлівна – доктор педагогічних наук, професор

Пушка́рьова Тама́ра Олексі́ївна – доктор педагогічних наук, професор

Бочелюк Віталій Йосипович – доктор психологічних наук, професор

Невмержицька Олена Василівна – доктор педагогічних наук, доцент

Терешкінас Артурас – доктор соціальних наук, професор (Каунас, Литва)

Пагу́та Миросла́в Ві́кторович – кандидат педагогічних наук, доцент

Пермінова Владислава Анатоліївна – кандидат педагогічних наук, доцент

Кочарян Артур Борисович – кандидат педагогічних наук, доцент

Віталія Гражієне – доктор педагогічних наук (Вільнюс, Литва)

Електронна сторінка видання – www.innovpedagogy.od.ua

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Internet
Вченою радою Причорноморського науково-дослідного інституту
економіки та інновацій (протокол № 10 від 28.10.2019 року)

**Журнал включено до Переліку наукових фахових видань України з педагогічних наук
відповідно до Наказу МОН України від 04.04.2018 № 326 (додаток 9)**

Науковий журнал «Інноваційна педагогіка» зареєстровано
Міністерством юстиції України
(Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 22897-12797Р від 02.08.2017 року)

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Криворучко І.Я.ДИДАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ТАКТИКО-СТРОЙОВИХ ЗАНЯТЬ
З МАЙБУТНІМИ ОФІЦЕРАМИ-ПРИКОРДОННИКАМИ НА КАФЕДРІ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ.....9**Левицька В.А., Ричко В.К.**ВИХОВАННЯ МОЛОДОГО ПОКОЛІННЯ ЗАСОБАМИ КОЛЬОРУ:
ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ..... 13**Лещенко А.М.**ОПТИМІЗАЦІЯ РЕСУРНОЇ СФЕРИ ОСОБИСТОСТІ
МАЙБУТНЬОГО МОРЯКА ЗАСОБАМИ АКМЕ-ПЕДАГОГІКИ.....17**Любчик Р.І.**АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ПІДХОДІВ ДО РОЗУМІННЯ ПОНЯТТЯ
ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ..... 22**Малик Т.В., Малик Л.Б.**ІГРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ
СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ КОЛЕДЖІВ..... 28**Матящук О.М., Шумська В.С.**ТЕОРЕТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ЗАСТОСУВАННЯ
НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОГО ПІДХОДУ В МУЗИЧНІЙ ОСВІТІ..... 32**Мельник Т.П., Заліпська І.Я.**ВИВЧЕННЯ ТЕМИ «ЧАСТИНИ ТІЛА» НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
ЯК ІНОЗЕМНОЇ У ВИЩІЙ ШКОЛІ: КОМУНІКАТИВНИЙ ПІДХІД..... 36**Наконечна М.В.**РОЛЬ ТА ЗАСТОСУВАННЯ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ
У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ
БУДІВНИЦТВА ТА ЦИВІЛЬНОЇ ІНЖЕНЕРІЇ..... 40**Ноздрова О.П.**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
СТУДЕНТІВ-МАГІСТРАНТІВ ПРИ ВИВЧЕННІ
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ПЕДАГОГІКА ВИЩОЇ ОСВІТИ»..... 44**Олійник К.С.**ХАРАКТЕРИСТИКА КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ
СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЯК НЕВІД'ЄМНОГО СКЛАДНИКА ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ..... 50**Остасюк З.А., Коцюрба Б.Б.**ЖАНРОВО-СТИЛЬОВІ ОСОБЛИВОСТІ ЕСТРАДНО-ДЖАЗОВОГО РЕПЕРТУАРУ
УКРАЇНСЬКИХ КОМПОЗИТОРІВ ЯК ВАЖЛИВИЙ АСПЕКТ
ІНСТРУМЕНТАЛЬНО-ВИКОНАВСЬКОЇ ПЕДАГОГІКИ.....55**Павлюк Н.М., Самрук М.В.**ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТА
НА ЗАНЯТТЯХ ПОСТАНОВКИ ГОЛОСУ ТА ХОРОВОГО КЛАСУ..... 59**Перцова Н.О., Дубінченко Є.А.**

ХОРОВІ ТВОРИ ІГОРЯ ШАМО ТА ЇХНІЙ МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ.....63

Погребняк Д.В.ПЕДАГОГІЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
НАЧАЛЬНИКІВ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ І СПОРТУ ВІЙСЬКОВИХ ЧАСТИН
ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ.....67**Попадич О.О.**ФОРМУВАННЯ ПРАВОВИХ ЗНАНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ
МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ТА НАУКОВО-ПОПУЛЯРНОЇ ЛІТЕРАТУРИ..... 73

Постоян Т.Г., Скобла Ю.І. ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО КЛІМАТУ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОГО КОЛЕКТИВУ: ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ.....	77
Саморок М.Г., Оленченко В.В., Воронін А.І., Корольов А.І., Сокова Т.В. ФОРМУВАННЯ ВІЙСЬКОВО-ПРИКЛАДНИХ НАВИЧОК МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ ДО ДІЙ В УМОВАХ ГІРСЬКОГО РЕЛЬЄФУ.....	84
Середа Л.В. ЕТАПИ РОЗВИТКУ САМООСВІТНЬОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ ІЗ ФІЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ, ЕРГОТЕРАПІЇ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ.....	90
Соколова С.В. РОЗВИТОК ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ ТА ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ В ПЕДАГОГІЧНІЙ ТЕОРІЇ.....	94
Соляр Л.В. КРИТЕРІЇ ТА ПОКАЗНИКИ СФОРМОВАНOSTІ ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА.....	98
Твердохліб Н.В. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ДЛЯ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В ПЕДАГОГІЧНОМУ ПРОЦЕСІ.....	102
Теремінко Л.Г. ОБҐРУНТУВАННЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ІНЖЕНЕРІЇ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ.....	105
Тихонова І.Ю., Константинова Т.М. ДІАЛОГІЧНЕ МОВЛЕННЯ ЯК КЛЮЧОВИЙ АСПЕКТ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ МОРСЬКОЇ ГАЛУЗІ.....	109
Тушко К.Ю. ОРГАНІЗАЦІЯ, ЕТАПИ ТА МЕТОДИКА ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ.....	114
Фещук А.М. ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ІЗ ПРИКЛАДНОЇ МЕХАНІКИ.....	117
Фоменко Т.М. ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В АГРАРНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	121
Фурманюк С.М. РОЗВИТОК НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ФАХІВЦІВ ДИЗАЙНУ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ДО ХУДОЖНЬОГО ПРОЕКТУВАННЯ.....	125
Чубрей О.С. АВТОРСЬКА ТЕХНОЛОГІЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ГЕОГРАФІЇ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ЗАСАДАХ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ.....	129
Штомпель Г.В. ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА.....	133
Шумовецька С.П. ФАКУЛЬТАТИВ «ПРОФЕСІЙНА КУЛЬТУРА ОФІЦЕРА-ПРИКОРДОННИКА: ОСНОВИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ» У СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ.....	138
Юрчишин Н.І., Яциків М.М., Чумарна Ф.П. ОПТИМІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В КОЛЕДЖІ ШЛЯХОМ ПАСПОРТИЗАЦІЇ.....	143

РОЗДІЛ 2. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ

Власова І.В. ІНСТИТУЦІЙНА ФІНАНСОВА АВТОНОМІЯ КРАЇН ЄВРОПИ.....	147
Мартинець Л.А. ОЦІНЮВАННЯ УПРАВЛІНСЬКИХ ПРОЦЕСІВ У ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	152
Михасюк О.К. ТЕХНОЛОГІЯ ВПРОВАДЖЕННЯ МОДЕЛІ СИСТЕМИ ГРОМАДСЬКО-ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДОМ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	156
Пронь Н.Б., Гайдук І.С. АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ТА СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ.....	161
Чорнойван Г.П. ТЕХНОЛОГІЇ КАР'ЄРНОГО ЗРОСТАННЯ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ УНІВЕРСИТЕТІВ.....	166

РОЗДІЛ 3. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ВИХОВАННЯ

Божко Н.М. ЕТНОКУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА ЛІНГВОМЕТОДИЧНІ ПРОБЛЕМИ У НАВЧАННІ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ – ВИХІДЦІВ ЗІ СХІДНИХ ТА ПІВНІЧНОАФРИКАНСЬКИХ КРАЇН.....	171
Ільчук Л.П. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ МОДЕЛІ ПЕДАГОГІКИ ДЗВОНАРСТВА У ВИХОВАННІ ШКОЛЯРІВ.....	175
Кожокар М.В., Васкан І.Г., Галан Я.П. ОЛІМПІЙСЬКА ОСВІТА ЯК СКЛАДНИК ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ І МОЛОДІ.....	180
Косьмій О.М., Самойленко Г.Е. ПОЛІТИЧНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ ТА ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ.....	184
Онопрієнко О.В., Онопрієнко О.М. ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЗААУДИТОРНОЇ РОБОТИ З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ.....	188
Розвадовська Т.В. ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД НАСТАВНИЦТВА ДІТЕЙ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ.....	192
НОВИЙ ВИД НАУКОВИХ ПОСЛУГ.....	196

CONTENTS

SECTION 1. THEORY AND METHODS OF VOCATIONAL TRAINING

Kryvoruchko I.Ya. DIDACTIC PECULIARITIES OF CONDUCTING T ACTICAL-TRAINING SESSIONS WITH FUTURE BORDER GUARDS AT THE BORDER GUARD DEPARTMENT.....	9
Levytska V.A., Rychko V.K. THEORETICAL PREREQUISITES FOR APPLYING A NATIONAL-CULTURAL APPROACH TO MUSIC EDUCATION.....	13
Leshchenko A.M. OPTIMIZATION OF THE RESOURCIAL SPHERE OF THE FUTURE SEALER PERSONALITY BY ACME-PEDAGOGY.....	17
Liubchych R.I. ANALYSIS OF THE MODERN GOING NEAR UNDERSTANDING OF CONCEPT PROFESSIONAL COMPETENCE.....	22
Malyk T.V., Malyk L.B. GAME TECHNOLOGIES AS A MEANS OF PROFESSIONAL TRAINING OF TECHNICAL COLLEGE STUDENTS.....	28
Matiashchuk O.M., Shumska V.S. THEORETICAL PREREQUISITES FOR APPLYING A NATIONAL-CULTURAL APPROACH TO MUSIC EDUCATION.....	32
Melnyk T.P., Zalipska I.Ya. STUDY OF THE BODY PART IN THE UKRAINIAN LANGUAGE AS A FOREIGN IN HIGHER SCHOOL: A COMMUNICATIVE APPROACH.....	36
Nakonechna M.V. THE ROLE AND APPLICATION OF A COMPETENCY APPROACH IN THE PREPARATION OF FUTURE BACHELORS IN CIVIL ENGINEERING AND CIVIL ENGINEERING.....	40
Nozdrova O.P. METHODICAL RECOMMENDATIONS FOR INDEPENDENT WORK OF UNDERGRADUATE STUDENTS IN THE STUDY OF DISCIPLINE 'PEDAGOGY OF HIGHER SCHOOL'.....	44
Olyinyk K.S. CHARACTERISTICS OF THE COMMUNICATIVE COMPETENCE OF FUTURE SOCIAL WORKERS AS AN INTEGRAL COMPONENT OF PROFESSIONALISM.....	50
Ostasiuk Z.A., Kotsiurba B.B. GENRE AND STYLE FEATURES OF THE UKRAINIAN COMPOSERS' POP JAZZ REPERTOIRE AS AN IMPORTANT ASPECT OF INSTRUMENTAL AND PERFORMANCE PEDAGOGY.....	55
Pavliuk N.M., Samruk M.V. FORMATION OF CREATIVE SELF-REALIZATION OF THE STUDENT IN THE CLASSES OF VOICE AND CHORAL CLASS.....	59
Pertsova N.O., Dubinchenko Ye.A. CHOIR'S WORKS BY IGOR SHAMO AND THEIR METHODOLOGICAL POTENTIAL.....	63
Pohrebniak D.V. MILITARY UNITS PHYSICAL TRAINING AND SPORTS CHIEFS PROFESSIONAL COMPETENCE DEVELOPMENT PEDAGOGICAL MODELLING IN POST-GRADUATE EDUCATION SYSTEM.....	67

Popadych O.O. FORMATION OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS' LEGAL KNOWLEDGE THROUGH MASS MEDIA AND POPULAR SCIENTIFIC LITERATURE.....	73
Postoian T.H., Ckobla Yu.I. STUDYING THE STATE OF SOCIO-PSYCHOLOGICAL CLIMATE PEDAGOGICAL TEAM: PRACTICAL ASPECT.....	77
Samorok M.H., Olenchenko V.V., Voronin A.I., Korolov A.I., Sokova T.V. FORMATION OF MILITARY-APPLIED SKILLS OF FUTURE OFFICERS OF THE NATIONAL GUARD OF UKRAINE TO ACTION IN MOUNTAINOUS TERRAIN.....	84
Sereda L.V. STAGES OF DEVELOPMENT OF SELF-EDUCATIONAL COMPETENCE OF FUTURE BACHELORS IN PHYSICAL THERAPY, ERGOTHERAPY IN THE PROCESS OF VOCATIONAL TRAINING.....	90
Sokolova S.V. LEGAL CULTURE AND LEGAL TRAINING FORMATION IN PEDAGOGICAL THEORY.....	94
Soliar L.V. CRITERIA AND INDICATORS OF THE FORMATION OF FUTURE MUSIC ART TEACHERS' ETHNCULTURAL COMPETENCE.....	98
Tverdokhlib N.V. PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR DEVELOPMENT CREATIVITY OF FUTURE TEACHERS OF MUSIC ART IN THE PEDAGOGICAL PROCESS.....	102
Tereminko L.H. SUBSTANTIATION OF PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL CONDITIONS OF FORMING READINESS FOR PROFESSIONAL MOBILITY OF FUTURE SOFTWARE ENGINEERS.....	105
Tykhonova I.Yu., Konstantynova T.M. DIALOGICAL SPEECH AS A KEY ASPECT IN THE PROCESS OF FOREIGN LANGUAGE PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE SEAFARERS.....	109
Tushko K.Yu. ORGANIZATION, STAGES AND METHODOLOGY OF THE PILOT STUDY TO TEST THE EFFECTIVENESS OF THE TRAINING OF FUTURE BORDER GUARDS FOR PROFESSIONAL ENGAGEMENT.....	114
Feshchuk A.M. VOCATIONAL TRAINING OF FUTURE SPECIALISTS IN APPLIED MECHANICS.....	117
Fomenko T.M. THE USE OF INTERNET RESOURCES IN THE PROCESS OF FOREIGN LANGUAGE STUDY AT AGRARIAN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS.....	121
Furmaniuk S.M. DEVELOPMENT OF EDUCATIONAL AND COGNITIVE ACTIVITIES OF DESIGN PROFESSIONALS IN THE PROCESS OF PREPARATION FOR ARTISTIC DESIGN.....	125
Chubrei O.S. COPYRIGHT TECHNOLOGY FOR FUTURE GEOGRAPHY TEACHERS PREPARATION TO PROFESSIONAL ACTIVITIES ON THE BASIS OF A COMPETENCE APPROACH.....	129
Shtompel H.V. FORMATION OF INFORMATION CULTURE OF THE FUTURE TEACHER.....	133

Shumovetska S.P. OPTIONAL COURSE "BORDER GUARD OFFICER'S PROFESSIONAL CULTURE: INFORMATION SECURITY BASIS" IN FUTURE BORDER GUARD OFFICERS' PROFESSIONAL TRAINING.....	138
Yurchyshyn N.I., Yatsykyiv M.M., Chumarna F.P. OPTIMIZATION OF THE EDUCATIONAL PROCESS IN THE COLLEGE TROUGHT PASPORTIZATION.....	143
SECTION 2. THEORY AND METHODOLOGY OF EDUCATIONAL MANAGEMENT	
Vlasova I.V. INSTITUTIONAL FINANCIAL AUTONOMY IN EUROPEAN COUNTRIES.....	147
Martynets L.A. EVALUATION OF MANAGEMENT PROCESSES IN GENERAL SECONDARY EDUCATIONAL INSTITUTION.....	152
Mykhasiuk O.K. TECHNOLOGY OF INTRODUCTION OF MODEL OF SYSTEM OF PUBLIC – STATE MANAGEMENT OF INSTITUTION OF GENERAL SECONDARY EDUCATION.....	156
Pron N.B., Haiduk I.S. ACADEMIC INTEGRITY: CURRENT ISSUES AND WORLD TRENDS OF SCIENTIFIC RESEARCH.....	161
Chornoivan H.P. TECHNOLOGIES FOR CAREER DEVELOPMENT OF UNIVERSITY ACADEMICS.....	166
SECTION 3. THEORY AND METHODOLOGY OF EDUCATION	
Bozhko N.M. ETHNOCULTURAL PECULIARITIES AND LINGUISTIC-METHODICAL PROBLEMS IN LEARNING OF FOREIGN STUDENTS FROM EASTERN AND NORTH AFRICAN COUNTRIES.....	171
Ilchuk L.P. THEORETICAL BACKGROUND OF USING THE MODEL OF BELL-RINGING PEDAGOGY IN EDUCATING OF SCHOOLCHILDRE.....	175
Kozhokar M.V., Vaskan I.H., Halan Ya.P. OLYMPIC EDUCATION AS AN ELEMENT OF PATRIOTIC BREEDING OF CHILDREN AND YOUTH.....	180
Kosmii O.M., Samoilenko H.E. POLITICAL SOCIALIZATION AND FORMATION OF CIVIC COMPETENCES OF CIVIC PERSONALITY COMPETENCE IN THE EDUCATIONAL PROCESS.....	184
Onopriienko O.V., Onopriienko O.M. FORMS OF ORGANIZATION OUT-OF-CLASS WORK ON PHYSICAL CULTURE.....	188
Rozvadovska T.V. FOREIGN EXPERIENCE OF MENTORING OF CHILDREN IN CRISIS.....	192
A NEW TYPE OF SCIENTIFIC SERVICES.....	196

РОЗДІЛ 1. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

ДИДАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ТАКТИКО-СТРОЙОВИХ ЗАНЯТЬ З МАЙБУТНІМИ ОФІЦЕРАМИ-ПРИКОРДОННИКАМИ НА КАФЕДРІ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ**DIDACTIC PECULIARITIES OF CONDUCTING TACTICAL-TRAINING SESSIONS WITH FUTURE BORDER GUARDS AT THE BORDER GUARD DEPARTMENT**

Зміст статті відображає актуальну для вищого військового навчального закладу України проблему – професійна підготовка майбутніх фахівців, її якість та рівень реалізації. Автор статті зазначила, що прагнення українського суспільства до змін в усіх сферах його життя недостатньо, необхідно здійснювати практичні кроки, не винятком і прикордонне відомство держави. Із постановки проблеми в загальному вигляді автором сформувано основну мету статті – виокремлення та обґрунтування змісту дидактичних особливостей проведення тактико-стройових занять з майбутніми офіцерами-прикордонниками на кафедрі прикордонної служби.

Задля отримання достовірних результатів наукового дослідження використано аналітико-пошуковий метод щодо аналізу наукових праць в українській системі вищої освіти, зокрема військової освіти.

У наступній частині представленої статті викладено основний зміст дослідження. Розкрито сутність та значення тактико-стройових занять в академії прикордонної служби. Сформульовано та подано зміст основних дидактичних особливостей проведення тактико-стройових занять із майбутніми офіцерами-прикордонниками на кафедрі прикордонної служби: особистому відпрацюванні курсантами-прикордонниками військово-професійних прийомів, способів та засобів охорони та захисту державного кордону; алгоритм проведення тактико-стройових занять; специфічність методів, технологій та методики проведення тактико-спеціальних занять; врахування інтелектуального рівня курсантів-прикордонників; рівень підготовленості представників науково-педагогічного складу до проведення тактико-стройових занять; використання відповідних до теми тренажерів, побудованих контрольних пунктів пропуску, макетів, навчальних містечок тощо. Крім того, автор визначила результати проведеного дослідження, сформулювала висновки та напрями подальших наукових пошуків у контексті запропонованої проблематики.

Ключові слова: тактико-стройові заняття, майбутні офіцери-прикордонники, професійна підготовка, прикордонна служба, дидактична особливість.

The content of the article reflects the problem for the higher military educational establishment of Ukraine – professional training of future specialists, its quality and level of realization. The author of the article noted that the desire of Ukrainian society for changes in all spheres of his life is not enough, it is necessary to take practical steps, not the exception and the state border agency.

From the statement of the problem in the general form the author has formed the main purpose of the article – to isolate and substantiate the content of didactic features of conducting tactical-training sessions with future border guard's officers at the Border Guard Department.

In order to obtain reliable results of the scientific research, an analytical-search method was used to analyze scientific works in the Ukrainian higher education system, in particular military education. The following part of the article presents the main content of the study. The essence and importance of tactical and structural training at the Border Guard Academy are revealed. The content of the main didactic features of conducting tactical and combat training with future border guards at the Department of Border Service is formulated and presented: personal training of border guards by military cadets, methods and means of protection and protection of the state border; algorithm for conducting tactical-drilling exercises; specificity of methods, technologies and methods of conducting tactical-special classes; taking into account the intellectual level of frontier cadets; the level of readiness of the representatives of the scientific and pedagogical staff to conduct tactical and drill classes; use of appropriate simulators, built checkpoints, layouts, training campuses and more. Finally, the author identified the results of the study, formulated the conclusions and directions of further scientific research in the context of the proposed issues.

Key words: tactical-military training, future border guards, vocational training, border service, didactic feature.

УДК 378:355:356(477)
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-18-2-1>

Криворучко І.Я.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри прикордонної служби
Національної академії Державної
прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Сучасні політичні процеси та відносини в українському суспільстві свідчать про кризу і незавершеність перехідного етапу. В основі творення громадянського суспільства лежать різноманітні критерії: духовний рівень, політична культура, якість освітніх послуг, рівень суспільної свідомості тощо. Варто наголосити на значенні якісної підго-

товки майбутніх фахівців. Формування фахового профілю здійснюється на основі професійних знань, умінь та навичок.

На особливу увагу заслуговує підготовка майбутніх офіцерів-прикордонників, оскільки їх професійна діяльність є досить складною, багатогранною та не схожою на жодну із правоохоронних фундаментальних структур українського суспільства.

Сфера професійних інтересів прикордонного відомства є еkleктичною: це і міжнародна співпраця, і комунікативна взаємодія, і взаємовідносини з органами місцевого самоврядування, і спектр професійно-особистісних функцій (від звичайних нарядів на ділянці кордону до діяльності в особливих умовах та високорозумових навантажень).

Зважаючи на окреслену вище загальну характеристику проблеми, **метою публікації** є визначення дидактичних особливостей проведення тактико-стройових занять для майбутніх офіцерів-прикордонників на кафедрі прикордонної служби.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

З метою проведення якісного наукового дослідження ми використали літературно-бібліографічний метод, щоб встановити ті наукові монографії, дисертаційні праці, публікації, навчальні посібники, що є цінними для представленої проблематики.

Специфіка проблеми вимагає вивчити праці вчених, які мають відношення до підготовки майбутніх фахівців правоохоронних структур і військових формувань. Найвідомішими є дослідження О. Барабашікова [1], О. Кузьмука [6], В. Кушніра [7] та М. Нецадима [9], які аналізували професійну підготовку військовослужбовців. Безпосередньо до окресленої проблематики мають відношення праці А. Галімова [3] та А. Лігоцького [8], які розробляли сутність методики підготовки та реалізації навчальних занять тактичного та тактико-спеціального спрямування.

Водночас Державна прикордонна служба України збагатилася власний науковий арсенал завдяки вченим-прикордонникам: І. Грязнов [4], О. Діденко [2], Ю. Дем'янюк [5], В. Торічний [10], К. Тушко [11] та багатьом іншим. Наукові пошуки згаданих вище науковців дають змогу удосконалити практичну та теоретичну підготовку майбутніх офіцерів-прикордонників, зокрема дидактичну сторону тактико-стройових занять на кафедрі прикордонної служби.

Виклад основного матеріалу. Сучасний обсяг та зміст професійно-військових функцій офіцерів-прикордонників є дещо видозміненим завдяки зростанню динаміки в обстановці на державному кордоні України; ускладненню оперативно-службових завдань у підрозділах та органах прикордонного відомства; ініціативи з боку Європейського Союзу щодо побудови та реалізації інтегрованої системи охорони кордону; рівню технічного забезпечення прикордонних підрозділів; значення управлінського складника в охороні та захисті кордону тощо.

Професійна підготовка майбутніх офіцерів-прикордонників, забезпечення її військової компоненти здійснюється на кафедрах прикордонної служби, прикордонного контролю та інших кафедрах. Щоб сформувати готовність і здатність майбутніх офіцерів прикордонної служби, необхідно

проводити тактико-стройові заняття, що є завданням кафедри прикордонної служби. Такі навчальні заняття мають свою специфіку, оскільки відрізняються від інших видів за призначенням, методикою та методами реалізації.

У Національній академії Державної прикордонної служби України, що є вищим військовим навчальним закладом прикордонної служби і яка готує для неї офіцерські кадри, тактико-стройові заняття є основною формою тактичної підготовки. Призначенням таких занять є відпрацювання алгоритму дій та оволодіння способами виконання завдань щодо охорони та захисту державного кордону.

Перша дидактична особливість тактико-стройових занять полягає в особистому відпрацюванні курсантами-прикордонниками військово-професійних прийомів, способів та засобів охорони та захисту державного кордону.

Наступною дидактичною особливістю є алгоритм проведення тактико-стройових занять, що вимагає на початковому етапі по елементного та повільного вивчення тактики прикордонної служби, а у подальшому – повторення усіх знань та перетворення їх у відповідні вміння та навички.

Оскільки автором окреслено специфічність методів, технологій та методики проведення тактико-спеціальних занять, то відбір основних методів та прийомів буде *ще однією дидактичною особливістю* тактико-стройових занять з майбутніми офіцерами-прикордонниками на кафедрі прикордонної служби.

Пріоритетними методами може бути тренування, імітація, змагання. Який метод буде використовуватись на відповідному тактико-стройовому занятті, залежить від теми цього заняття, від якісного складу навчальної групи, оскільки тут і враховується тривалість застосування методу. Найважливішим є дотримання вимог, які існують в академії та на кафедрі документів, сформульованих методичних рекомендацій.

Ефективність проведення тактико-стройового заняття з майбутніми офіцерами-прикордонниками також залежить від їх інтелектуального рівня. Таку характеристику автор вважає *наступною дидактичною особливістю*. Інтелектуальний розвиток курсантів-прикордонників впливає на усвідомлення ними вихідних даних, розуміння тактичної обстановки та змісту тих завдань, що перед ними висувуються, і в кінцевому випадку, рівень прояву їх ініціативності та кмітливості.

Завданням представників науково-педагогічного складу є забезпечення високого рівня навчально-матеріального та технічного супроводу тактико-стройового заняття, створення раціональної методичної розробки, підготовка спеціальної тактичної обстановки, наявність креативної педагогічної майстерності. Таку *дидактичну особливість* можна сформулювати як рівень підготовле-

ності представників науково-педагогічного складу до проведення тактико-стройових занять.

На особливу увагу заслуговує проблема відпрацювання професійних вмій та навичок у майбутніх офіцерів-прикордонників, які можна забезпечити на основі використання відповідних до теми тренажерів, побудованих контрольних пунктів пропуску, макетів, навчальних містечок тощо. Цим арсеналом Національна академія Державної прикордонної служби володіє і активно його використовує кафедра прикордонної служби.

Завданням керівників тактико-стройових занять із курсантами-прикордонниками є уважне відслідковування помилок у відпрацюванні певних вмій та навичок та акцентування уваги на них, з метою переходу до засвоєння більш ускладнених прийомів та способів виконання завдань щодо охорони та захисту державного кордону.

Питання попередньої підготовки курсантів до тактико-стройового заняття є важливим, оскільки від неї також залежить його якість. Сутність попередньої підготовки до тактико-стройових на кафедрі прикордонної служби полягає у проведенні консультацій та інструктажів. Метою такої попередньої підготовки є знайомство з наступною темою, переліком навчальної літератури, відновленні статутних положень, ознайомленні з доповідями молодших командирів.

Значення інструктажу полягає в тому, що керівник заняття не витрачає цінний час на роз'яснення змісту навчальних питань, мети заняття, а раціонально розподіляє його для реалізації навчальних завдань, відображених у програмах та планах.

Тактико-стройові заняття варто сприймати як певну цілісність, як різновид занять, що інтегрує у змісті військово-професійну освіту майбутніх офіцерів-прикордонників. Тактико-стройове заняття дає змогу поєднувати військово-спеціальні та психолого-педагогічні дисципліни, до прикладу. У свою чергу, таке поєднання синтезує міждисциплінарні знання, їх використання у разі вирішення складних оперативно-службових завдань. Слід зауважити, що пріоритетним засобом підготовки майбутнього офіцера-прикордонника слід вважати саме тактико-спеціальні завдання. Враховуючи їх зміст та роль в освітньому процесі вищого військового навчального закладу прикордонної служби, можна визначити відповідні технології та методи у їх проведенні.

Рівень ефективності та результативності проведення тактико-стройових занять із майбутніми офіцерами-прикордонниками на кафедрі прикордонної служби залежить від множини факторів, чинників, умов, проте у педагогічному процесі визначальними завжди є саме дидактичні його характеристики. Представлена наукова публікація результат аналізу як теоретичних аспектів проблеми, так і практичних.

Таким чином, автором було виокремлено наступні дидактичні особливості проведення тактико-стройових занять з майбутніми офіцерами-прикордонниками на кафедрі прикордонної служби: особисте відпрацювання курсантами-прикордонниками військово-професійних прийомів, способів та засобів охорони та захисту державного кордону; алгоритм проведення тактико-стройових занять; специфічність методів, технологій та методики проведення тактико-спеціальних занять; врахування інтелектуального рівня курсантів-прикордонників; рівень підготовленості представників науково-педагогічного складу до проведення тактико-стройових занять; використання відповідних до теми тренажерів, побудованих контрольних пунктів пропуску, макетів, навчальних містечок тощо.

Висновки. Представлене наукове дослідження було реалізоване з метою пошуку шляхів підвищення якості професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників. Тактико-стройові заняття є невід'ємною частиною їх фахової підготовки незалежно від обраної ними спеціальності (філологія, психологія, автомобільний транспорт чи правоохоронна діяльність). Завданням згаданих навчальних занять є оволодіння прийомом і засобами охорони та захисту державного кордону. Автором було виокремлено основні дидактичні особливості тактико-стройових занять із майбутніми офіцерами-прикордонниками на кафедрі прикордонної служби, а також обґрунтовано їх зміст.

Визначаючи напрями подальших наукових досліджень, автор пропонує звернутися до питань удосконалення методики проведення цих занять, поєднанні старих та нових методів та засобів навчання, ознайомленні із досвідом таких занять у західних країнах і впровадженні цього досвіду в українську освітню практику.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Барабанщиков А., Муцынов С. Педагогическая культура офицера. М. : Воениздат, 1985. 159 с.
2. Веретільник В., Діденко О. Обґрунтування педагогічних умов розвитку військово-спеціальної компетентності офіцерів-прикордонників у процесі магістерської підготовки. *ScienceRise. Pedagogical Education*. 2017. № 2. С. 46–50. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/texsped_2017_2_11.
3. Галімов А.В. Комплексна методика підготовки майбутніх офіцерів напряму «Охорона та захист державного кордону» в умовах інноваційних технологій [Електронний ресурс]. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2012. Вип. 5. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadrps_2012_5_6.
4. Грязнов І., Усачик Н. Система формування професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі стажування в органах Державної прикордонної служби України. *Педагогічний дискурс*. 2011. Вип. 9. С. 80–86. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/peddysk_2011_9_20.
5. Дем'янюк Ю.А. Теоретичні засади формування військово-організаторських умінь у курсантів вищих військових навчальних закладів. *Актуальні проблеми сучасної науки* : матеріали п'ятої всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. К., 2008. Ч. 2. С. 51–53.
6. Кузьмук О.І. Військове будівництво в Україні у ХХ столітті: Історичний нарис, події, портрети / За заг. редакцією О.І. Кузьмука. К. : Вид. Дім «Ін Юре», 2001. 448 с.
7. Кушнір В. Теоретико-методологічні основи системного аналізу педагогічного процесу вищої школи : дисертація д-ра пед. наук: 13.00.04 / Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. К., 2003. 518 с.
8. Лігоцький А.О. Теоретичні основи проектування сучасних освітніх систем. / Монографія. К. : Техніка, 1996. 210 с.
9. Нещадим М.І. Військова освіта в Україні: історія, теорія, методологія, практика. Монографія, К. : Київський університет, 2003, ст. 21–123.
10. Торічний О.В. Теорія і практика формування військово-спеціальної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі навчання : монографія. Хмельницький : Вид-во НАДПСУ ім. Б. Хмельницького, 2012. 536 с.
11. Тушко К.Ю. Сутність та зміст компетентностей у здійсненні професійної взаємодії майбутніми офіцерами-прикордонниками. *Youth & market. Monthly scientific-pedagogical journal*. № 4 (171) april 2019. P. 68–71. http://mr.dspu.edu.ua/publications/2019/4_171_2019.pdf.

ВИХОВАННЯ МОЛОДОГО ПОКОЛІННЯ ЗАСОБАМИ КОЛЬОРУ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

THEORETICAL PREREQUISITES FOR APPLYING A NATIONAL-CULTURAL APPROACH TO MUSIC EDUCATION

Стаття присвячена аналізу філософської, культурологічної, соціологічної і психолого-педагогічної літератури з питань впливу кольору на особистість. Описуються педагогічні проекти і моделі, що забезпечують колірний вплив на індивіда, які формують соціально-педагогічні та психологічні цінності. На основі узагальнення інформації з кольорознавства ілюструє положення основних кольорових взаємозв'язків, які в своїй суті вони структурно і змістовно відображені в процесі засвоєння особистістю колірного досвіду соціуму, включення його в систему суспільних відносин і філогенезі (передача колірного досвіду від конкретного суспільства до конкретного індивіда).

Описано сім кольорів, згідно їх розташування в колірному спектральному колі та доведено, що спілкування молодого покоління з кольором у предметно-просторовому середовищі відбувається при певних психофізіологічних і емоційних станах особистості, що формує предметно-просторову основу цілісного педагогічного процесу. Розглянуті поняття про колір повністю відображають спрямованість особистісних інтересів, потреб, естетичних смаків молоді, тобто реакції на соціокультурну дійсність.

Наголошено на тому, що зміст колірних явищ, зафіксованих у систематизованій теоретичній формі, знаходить своє відображення і на буденному рівні свідомості в формі уявлень, відносин, почуттів, симпатій, антипатій тощо. Зосереджено увагу на тому, що за ступенем впливу на людину кольори розташовуються в тому ж порядку, в якому вони знаходяться в спектрі, і інтенсивність зорової чутливості змінюється залежно від частоти хвилі.

Вчені-фізики дотримуються єдиної думки про те, що в природі виникнення кольору передує довжина хвилі. Особливий акцент дослідники роблять на місце кольору в предметно-просторовому середовищі. У працях дослідників відображається сутність кольору в предметно-просторовому середовищі, яка асоціюється з кольором, спрямована на процес виховання засобами кольору.
Ключові слова: художній образ, художньо-образне мислення, теорія, загально мис-

тецький, духовний розвиток, засоби виховання, виховний вплив, особистість, духовна культура.

The article is devoted to the analysis of philosophical, cultural, sociological and psychological-pedagogical literature on the topic of research on the influence of color on personality. It describes pedagogical projects and models that provide color effects on the individual, constitute social-pedagogical and psychological values. In essence, they are structurally and meaningfully reflected in the process of assimilation by the personality of the color experience of society, its inclusion in the system of social relations) and phylogeny (transfer of color experience from a particular society to a particular individual).

Seven colors are described, according to their place in the color spectral circle, and it is proved that communication of the child with color in the subject-spatial environment occurs in certain psychophysiological and emotional states of the individual, constitutes the object-spatial basis of the holistic pedagogical process. Concepts of color are considered to fully reflect the orientation of personal interests, needs, aesthetic tastes of personality, that is, the reaction of a particular sociocultural reality. It is noted that the content of color phenomena, recorded in a systematic theoretical form, is reflected in the ordinary level of consciousness in the form of representations, relationships, feelings, likes, dislikes and the like. Attention is drawn to the fact that in terms of the effect on humans, the colors are arranged in the same order in which they are on the spectrum, and the intensity of visual sensitivity changes depending on the frequency of the wave. Physicists agree that in the nature of color, the wavelength precedes. The researchers place special emphasis on the place of color in the object-space environment. The writings of researchers show the essence of color in the object-space environment, which is associated with color, aimed at the process of education by the factors of color.

Key words: artistic image, artistic-figurative thinking, theory, general artistic, spiritual development, means of education, educational influence, personality, spiritual culture.

УДК 72.01

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-18-2-2>

Левицька В.А.,

викладач дизайну кафедри психології, педагогіки та окремих методик Луцького педагогічного коледжу

Ричко В.К.,

викладач образотворчого мистецтва кафедри психології, педагогіки та окремих методик Луцького педагогічного коледжу

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Виховання засобами кольору є освоєнням особистістю колірних норм, цінностей, стереотипів і установок, вироблених суспільством за певний проміжок часу, в результаті чого у людини складається звична система оцінок і внутрішнього сприйняття різних якісних ознак колірної гами. Естетичне виховання не вичерпується адаптацією людини в колірному середовищі соціуму, а є стимулом творчої самоорганізації особистості і забезпечує процес виховання, шляхом асоціацій з кольором [5, с. 13].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Процес виховного впливу та формування громадянських якостей молодого покоління висвітлено у працях І. Беха, А. Богуш, О. Вишневського, Н. Лисенко, О. Матвієнко, Н. Рогальської, Ю. Руденка, О. Сухомлинської, В. Чайки, М. Чепіль, К. Чорної та інших [4]. Проблеми формування особистості засобами мистецтва досліджуються Г. Лозко, Л. Маєвською, Т. Мацейким, О. Мурзиною, М. Степико, В. Сорокою-Росинським, В. Кузем, М. Левківським, В. Оржеховською, В. Постовим.

Мета статті. Науково обґрунтувати взаємодію особистості і кольору, становлення індивіда і сприйняття ним колірної картини світу, що об'єктивно забезпечує двосторонній процес виховання.

Виклад основного матеріалу. Наука і практика характеризують психолого-педагогічні підходи до кольору в процесі його соціалізованого впливу на особистість як етапи пізнання колірної картини світу, оточуючого колірної простору. Сучасні педагогічні дослідження (М. Шилова та А. Шияна) представили рекомендації батьками, представниками соціально-педагогічної роботи тих емоційних станів, які відчуває дитина під впливом кольору в предметно-просторовому середовищі. У працях вітчизняних дослідників відображається сутність кольору в предметно-просторовому середовищі [6].

Варто звернутися до витоків історії становлення кольорознавства як науки. Відомо, що з 1917 року колір став символом «білої» і «червоної» партій, в 40-і роки кольори коричневий і чорний стали носіями ідеї фашизму. Чорний або білий кольори присутні при проведенні культових обрядів, не завжди законних. Слід зазначити, що в окремих патріотичних групах молодих людей в незалежній Україні простежуються переваги національної колірної символіки – червоно-чорні кольори. Зелений колір знаходимо в символах, які уособлюють релігійний ісламський рух. Як правило, інтерпретація одного і того ж кольору та трактування його образної характеристики у різних груп населення відрізняється. Інколи складно визначити правомірність їх вибору стосовно ситуації або прихильності до певних цінностей [5, с. 44].

У 1772 році у Франції було складено атласи кольорів. Спектр змінив свою лінійну основу і прийняв положення кола, трикутника, квадрата. Повернення кінцевого тону до початкового відтінку обумовлене перехідним станом одного кольору з відтінками в інший, як наслідок – ланцюг колірної гами був замкнений. В цьому ж році колірний ряд був трансформований шляхом додавання до нього нової геометричної фігури-піраміди Ламберта. Автор вніс зміну кольору, враховуючи його насиченість. У 1810 році Рунге провів аналіз і систематизував кольори, вніс свої корективи в основні кольори, доповнивши їх білим і чорним кольором, які в тривимірній моделі системи знаходяться в полюсах кулі [3, с. 12].

Істотно в своїх дослідженнях змінив кольорову картину В. Освальд (1853-1932). Він поклав у основу шкалу з 16 сірих відтінків, а колірне коло поділив на 100 ступенів. Вчений представив взаємозв'язок основних характеристик кольору у вигляді просторової колірної подвійної піраміди. Створений Освальдом атлас містив 2 500 відтінків кольору з рекомендаціями для художників, яким чином було отримано той чи інший відтінок

кольору в процесі змішування фарб і які барвисті пігменти були задіяні [6].

Конструктивна функція кольору, як формотворчого елемента, проявляється в творах архітектури та в інтер'єрах. У цьому випадку колір конструктивно перетворює площинні форми, надає їм властивості колірної неоднорідності. Архітектори вважають, що колір – явище свідомості, що опосередковано пов'язане з різними навчальними дисциплінами, що частково дотикаються з кольором. Так, географією – з топографічним її розділами, фізкультурою – у зв'язку з умовно-колірним позначенням спортивних команд [3].

Пізнавальний зміст кольору в літературному жанрі мистецтва включає в себе відображення будь-якого колірної образу, який створювався асоціативно-образними уявленнями про колір конкретного предмета, що має відповідні якості (малиновий, вишневий, лимонний колір). Червоний колір порівнюють із сонячним світлом і з давніх часів співвідносять це порівняння з архітектурною спорудою, будь-якою діяльністю людини. Ці порівняльні характеристики широко поширені в українському фольклорі, в літературних жанрах.

Гете одним із перших зробив висновки про те, що чистий червоний колір особливо подобається людям енергійним, здоровим і вольовим. Рожеві відтінки в червоному кольорі він співвідносив із юністю. Й. Кандинський, досліджуючи хромотерапію, писав про те, що найважливіше місце відводилося червоному кольору, як кольору тепла, що сприяє нормалізації кров'яного тиску і м'язового напруження, ритму дихання в організмі людини. Він співвідносив червоний колір із почуттям сили, енергії, рішучості, станом тріумфу, перемоги, веселощів. Червоні відтінки в холодній гамі, включаючи фіолетовий, він застосовував до слабкості, згасючої печалі.

Вчені Х. Вольфранг, Л. Бонда, Д. Коро та Г. Цойгнер пов'язують червоний колір із сигнально-попереджувальною системою, яка не тільки збуджує, але і стомлює. Відомо, що жодна сфера професійної соціальної діяльності, пов'язана з безпекою життя людей, не обходиться без підбору кольору в сигнальній системі (поліція, швидка допомога, пожежники), що відповідає за збереження здоров'я людини.

Важливе місце в розвитку теорії та методики забезпечення необхідних заходів регулювання життєво-важливих ситуацій зайняли помаранчеві, жовті, червоні, зелені кольори. Загальновідомо, що чорні, жовто-помаранчеві поєднання в природі (комахи, рептилії) і в побуті свідчать про певну небезпеку, вимагають підвищеної уваги та обережності. Природна сутність жовтого кольору виражається в його легкості та яскравості. Він порівняно з іншими сильніше відображає потрапляючи на нього світло. Дослідники Гете та Кан-

динський, які поділяючи ці твердження, переконані в тому, що колір цей чистий, теплий, створює відчуття комфорту і затишку. У процесі абстрагування формуються ціннісні орієнтації, що відображають найбільш важливі сторони пізнаваного колірною явища [7].

Процес пізнання кольору підпорядковується загальній закономірності: від споглядання конкретного явища до абстрактного мислення. Логіка цього процесу очевидна в практиці мистецької творчості, а саме: не дивлячись на звичайне порівняння сонця з червоним кольором, в малюнках, як правило, в його зображенні використовується жовтий і помаранчевий кольори. Використання зеленого кольору, в тому числі в шкільних і позашкільних установах, як частини дизайнерського комплексу, прийнятний варіант для профілактичних заходів щодо регуляції нервово-психічної напруги учнів та студентів у процесі навчально-виховної роботи.

Світло-зелена гамма кольору активно включається в дитячий інтер'єр дошкільних установ. Серед багатьох соціально-психологічних характеристик, якими володіє зелений колір, найпоширенішою є та, що в 90-і роки було створено об'єднання активістів, пов'язаних спільною ідеєю порятунку і відновлення природного середовища. У ролі світового загальноприйнятого символу в вищезазначеній акції виступив зелений колір [1, с. 9].

Варто зазначити, що створення сприятливих духовно-психологічних умов для впливу на свідомість і поведінку людини (з подальшою метою виховання факторами кольору) доводить, що деякі кольори охоплюють своїм однозначним проявом великий соціокультурний простір, один з них – блакитний колір. Блакитний і синій кольори в конкретному сенсі сприйняття уособлюють у природі колір повітряного середовища, водної стихії з усіма її трансформаціями. Виходячи з характеристики Цойгнера, ці кольори беруть участь у створенні ілюзорної картини, здатні відволікати від реальної дійсності, наштовхуючи на думку про вічне і свободу. Серед багатьох досліджень, що стосуються символіки блакитного і синього кольорів, фундаментальне значення має їх уособлення зі світом і з нашою планетою.

Аналітичний підхід з мистецтвознавчої точки зору до характеристики фіолетового кольору дозволив переконатися в тому, що він не має більшої переваги. Відомі художники частіше співвідносять фіолетовий колір з внутрішньо-емоційним станом людини. Так, з точки зору Й. Кандинського, фіолетовий колір виражає слабкість і печаль [1, с. 5].

Варто враховувати фізичну характеристику кольору, маючи на увазі його хвильову обмеженість у часі, безперервність перебігу протягом певних часових термінів виконання конкретного завдання, інтенсивність прояву в предметно-просторовому середовищі при будь-якій діяльності.

Надаючи кольорам умовно-образних характеристик, виникають протиріччя між наявністю у молоді певного досвіду спілкування з кольором і його можливостями в усвідомленні й використанні отриманих відомостей у роботі з колірним спектром.

Колірні характеристики досить важливі для певних народів, їх національних, регіональних і релігійних традицій, звичаїв, конфесій. Один і той самий колір може викликати абсолютно протилежні трактування. Особливо це проявляється в кольорах ахроматичного ряду. Наприклад, у європейців білий колір уособлює символ чистоти, непорочності та популярний в урочистих обрядах, тоді як у народів Сходу він має змістовне значення глибокого трауру. Це саме можна сказати і відносно чорного кольору. З цим кольором пов'язані всі трагічні характеристики подій, що відбуваються в житті особистості та в суспільстві вцілому. Він генетичною ниткою пов'язаний із нашим попереднім поколінням і несе інформацію про знищення всього живого [7, с. 15].

Сприйняття кольорів ахроматичного ряду вимагає більших витрат енергії від людини. Це об'єктивно знижує естетичну цінність ахроматичних кольорів. Перший підхід до кольору створює примарні образи, які виникли в процесі власної фантазії, або на основі матеріалу існуючого в літературних джерелах. Другий – асоціативний – образ кольору виникає на основі безпосереднього контакту з ним на практиці життя. Крім того, в окремих випадках, для створення умовно-образної характеристики колір може мати інформаційно-психологічний супровід і підтримку, мета яких направити особистість в правильне життєве русло. Ці та інші підходи, розкриваючи соціально-психологічні начала в кольорі, акцентують увагу на потребі створення відповідних предметів та занять в освітньому середовищі. Причому багато авторів умовно додають кольорам соціальної значимості, наприклад стан байдужості, духовної бідності та злиднів у окремого індивіда асоціюється з сірим кольором ахроматичного ряду.

У той же час у природі сірий колір порівнюється з туманом, вечірніми сутінками, характеризує досить короткочасне природне явище. У літературному і образотворчому мистецтві сірий колір концентрує в собі нейтральність художнього образу. Однак це не стосується асоціацій, викликаних відтінками коричневого кольору. Вони умовно наближають людину до землі, до її природних багатств. Викликані емоційно-чуттєві образи пов'язують людину не тільки з благополуччям, але і з фізичною працею. Таким чином, досліджувана проблема постає у вигляді впорядкованої послідовної системи сприйняття, усвідомлення, створення соціальної моделі кольору [5].

У свідомості особистості зв'язки і відносини постають у конкретно-чуттєвій формі. Так, від-

повідно до оптичної та емоційної таблиці Г. Цойгнера, І. Глинської, жовті та оранжеві кольори, враховуючи емоційний та оптичний вплив, віддають і наближають залежно від тону та насичення. Психофізичний вплив кольору відчувається через образне уявлення тепла, сухості, легкості. У зв'язку з цим відтінки жовтого кольору налаштовують на певні асоціації, пов'язані з блиском благородних металів, сонцем, спекотною пустелею, тропічними фруктами і плодами. На думку психологів, у найближчому оточенні молодого покоління, де присутні ці поєднання кольору, створюється радісна, стимулююча обстановка. Це особливо помітно на прикладі наступного елемента колірної спектра – зеленого. Але перш за все найцінніше те, що практично миттєво в особистості виникають емоційно-чуттєві відносини до найближчого оточення. Надалі це забезпечує найбільш ефективний шлях раннього його включення в процес громадянського виховання факторами кольору [9].

Сьогодні педагогічний розділ вивчення кольору, який би розглядав проблеми кольоровідчуттів, включає в себе розуміння кольору як природного явища, яке сприймається людським оком. У декоративно-прикладному мистецтві колір несе навантаження головного чинника в створенні художнього образу і тому знаходить досить часто естетичну, емоційно образну, символічну функцію [3, с. 93].

Таким чином, у мистецтві колір створює невидимі зв'язки внутрішнього простору з зовнішнім світом. Як виразний засіб живописного мистецтва колір, завжди залишається емоційним важелем, зберігаючи певний змістовний підтекст. Колір як потужний композиційний засіб є невід'ємною частиною творів образотворчого мистецтва. У театральному мистецтві колір постає в ролі колірної пластичного просторового середовища, де, як правило, великого значення набуває ефект кольорового освітлення. З точки зору представни-

ків окремих областей наукового знання, наука, що займається вивченням кольору, повинна базуватися на найрізноманітніших дисциплінах – на фізіології і психології, на фізиці і хімії.

Висновки. Неодноразові намагання впорядкувати та систематизувати знання в галузі оперування пігментами та кольорами відомі ще з давніх часів. У різні часи провідні вчені намагались канонізувати знання та створити чітку структуру співвідношення кольорових пігментних еталонів. Велика увага в цій галузі зверталася на потребу природного злиття знань і художніх навичок, чуття та інтелекту художника. Всі ці системи доповнюються низкою дослідів у різних галузях науки.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Аболина Т.Н., Миропольская Н.Е. Эстетическое воспитание в школе. К. : Изд-во при КГУ Вища школа, 1987. 96 с.
2. Ветлугина Н.О. Возраст и музыкальная восприимчивость. Восприятие музыки. Сб. статей. М. : Музыка, 1980. С. 229–243.
3. Дорошенко Т.В. Формування у молодших школярів навичок музичного сприймання : Автореф. дис...канд. пед. наук: 13.00.01. К., 1993. 19 с.
4. Естетичне виховання: Довідник / В.І. Мазепа, А.В. Азархін, В.С. Горський та ін. К. : Політвидав України, 1988. 214 с.
5. Єременко О.В. Розвиток музичного сприймання підлітків засобами використання музичних констант : Автореф. дис...канд. пед. наук. К., 1998. 17 с.
6. Концепція позашкільної освіти та виховання. Інформаційний збірник Міністерства освіти України. 1997. № 7. С. 22–32.
7. Назайкинский Е.В. О психологии музыкального восприятия. М. : Музыка, 1972. 383 с.
8. Оришака Ю.М., Черушева Г.Б., Пересунько Т.К. Душа обязана трудиться... (Социально-нравственные аспекты формирования эстетической культуры подростков). Учебное пособие. К., 1995. 165 с.
9. Прокофьева Л.Б. Образное сприймання музики молодшими школярами як педагогічна проблема. Актуальні проблеми теорії музики та музичного виховання : Зб. наук. пр. К. : КДУКМ, 1997. С. 95–100.

ОПТИМІЗАЦІЯ РЕСУРНОЇ СФЕРИ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО МОРЯКА ЗАСОБАМИ АКМЕ-ПЕДАГОГІКИ

OPTIMIZATION OF THE RESOURCIAL SPHERE OF THE FUTURE SEALER PERSONALITY BY ACME-PEDAGOGY

У статті визначається роль та значення акме-педагогіки для інтенсифікації освітнього процесу у вищих морських навчальних закладах, що сприятиме оптимізації ресурсної сфери особистості моряка через формування педагогічної компетентності. Необхідність забезпечення єдності професійного розвитку та саморозвитку майбутнього працівника морського флоту, формування професійно необхідної педагогічної компетентності, усвідомлення важливості фактору управління педагогічним процесом професійного навчання студентів формує необхідність використання комплексу відповідних акмеологічно виправданих умов, які б за характеристиками наближувалися до умов майбутньої роботи на судні, тобто до морського середовища. Такий ефект наближення зумовлює формування необхідних професійних компетенцій через безпосередню реалізацію конкретних елементів професійної діяльності, активізацію емоційно-вольової сфери, формування професійно значущих умінь та навичок, що дорівнюватиме рефлексивному рівню.

Доводиться, що акме-педагогіка з її принципами, закономірностями та педагогічним інструментарієм відповідає головним завданням міжнародного морського судноплавства щодо забезпечення високого рівня надійності реагування сучасних моряків в складних умовах морського середовища. Реалізація цього завдання сприятиме значному зниженню рівня аварійності на флоті завдяки оптимізації людського, особистісного та професійного ресурсу курсантів ВМЗ ще на етапі їх навчання.

Акцентується увага на тому, що організація навчально-освітнього процесу в вищих навчальних морських закладах на акме-педагогічних засадах дозволить значно підвищити рівень стресостійкості та психоемоційної стабільності майбутніх моряків, мінімізувати фактор втоми, забезпечити культуру безпеки судноплавства, їх спроможність швидко приймати професійно виправдані рішення тощо.

Ключові слова: акме-педагогіка, акмеологія, розвиток, саморозвиток, ресурсна сфера особистості.

The article defines the role and importance of acme-pedagogy for the intensification of the educational process in higher maritime institutions, which will help to optimize the resource sphere of the seafarer's personality through the formation of pedagogical competence. The need to ensure the unity of professional development and self-development of the future Navy employee, the formation of professionally required pedagogical competence, the awareness of the importance of the factor management pedagogical process of students professional education forms the need to use a set of appropriate acmeologically justified conditions, which would be close to the characteristics of the work, to the marine environment.

This approach effect causes the formation of the necessary professional competences through the direct realization of specific elements of professional activity, the activation of the emotional-volitional sphere, the formation of professionally significant skills and competences, which will be equal to the reflective level.

It is argued that acme-pedagogy, with its principles, patterns and pedagogical tools, meets the main tasks of international maritime navigation to ensure a high level of reliability of response of modern sailors in the difficult conditions of the marine environment. The realization of this task will significantly reduce the level of accident in the fleet by optimizing the human, personal and professional resources of the cadets of VNMZ at the stage of their training.

Emphasis is placed on the fact that the organization of the educational process in higher primary maritime institutions on acme-pedagogical basis will significantly increase the level of stress and psycho-emotional stability of future sailors, minimize the factor of fatigue, ensure the culture of navigation safety, their ability to solve quickly.

Key words: acme-pedagogy, acmeology, development, self-development, resource sphere of personality.

УДК 37.013

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-18-2-3>

Лещенко А.М.,

докт. філос. наук, доцент,
професор кафедри гуманітарних
дисциплін
Херсонської державної морської
академії

Постановка проблеми в загальному вигляді.

В сучасній педагогіці все актуальнішою стає акме-педагогіка, предметом якої є максимальна оптимізація ресурсної сфери особистості професіонала будь-якого профілю. Реалізація її базових завдань дозволяє фахівцю формувати високу конкурентоспроможність, долати різноманітні перешкоди та виходити із будь-яких екстремальних ситуацій без перевантаження центральної нервової системи та деяких психоемоційних ушкоджень. Тому її запровадження є досить актуальним у процесі підготовки майбутніх фахівців морської галузі, особливо в контексті використання механізмів розвитку та саморозвитку фахівця.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Саме з точки зору акмеологічного знання проблеми розвитку, саморозвитку та самовдосконалення першими почали розглядати Н.В. Бехтерев, С.Л. Рубінштейн, А. Маслоу, Л.І. Рувінський, О.О. Бодальов, О.О. Деркач, інші. Авторами професійної акмеології вважаються О.О. Деркач, Л.В. Маркелова, С.С. Пальчевський.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. В процесі розробки та забезпечення в вищих морських навчальних закладах України педагогічно доцільних умов з метою формування особистості моряка-професіонала, професійний рівень якого має відповідати

сучасним вимогам міжнародного судноплавства, значної уваги вимагають такі категорії як «розвиток» і «саморозвиток» та їх відмінності.

Мета статті – визначити особливості формування педагогічно доцільних умов формування особистості через призму категорій «розвитку» та «саморозвитку», як основних принципів акме-педагогіки, що оптимізують ресурсну сферу майбутнього фахівця морської галузі.

Виклад основного матеріалу. Вважається за доцільне виходити з загально доведеної та прийнятої у науці позиції, розвитку певних якостей, властивостей, особливостей, професійних здібностей тощо особистість досягає під час спеціально організованого навчально-виховного процесу, зокрема у вищих навчальних закладах, де вона перебуває переважно в статусі об'єкту професійного навчання. Реалізація саморозвитку цих та інших складових в структурі майбутнього фахівця відбувається через свідомий самовплив та зміну системи суб'єкт-об'єктних відносин, а саме переходу особи в статус суб'єкту професійного саморозвитку та, відповідно, професійного самовдосконалення. При цьому в науковому знанні обґрунтовуються умови результативності процесу професійного саморозвитку, серед яких особливе значення мають два фактори: а) органічний зв'язок між розвитком та саморозвитком особистості майбутнього фахівця; б) безпосередня реалізація на шляху професійного становлення різних видів діяльності, включаючи навчальну, трудову, ігрову тощо [1, с. 22].

З точки зору акмеологічного підходу, забезпечення цих та інших факторів саме і сприяє максимальному розкриттю особистісного резерву майбутнього морського фахівця, оскільки він починає бути спроможним «витримувати конкурси, ... умови середовища, що змінились, переборювати перешкоди, домагатись успіху в ... професійній сфері, закріплювати цю успішність у свідомості інших людей і робити свої дії певною нормою для інших» [8, с. 332–333].

Останнім часом акме-педагогіка значно збагатилася своїм професійним інструментарій. Так, доведена необхідність при організації навчально-освітнього процесу необхідно дотримуватись педагогічних принципів гуманізму, системності, комплексності та розвитку особистості фахівця, що сприятиме гуманізації всіх складових навчально-освітнього процесу. Ефект педагогічно виправданої гуманізації процесу професійної підготовки морських кадрів розкривається в наступному: забезпеченість реальних умов ефективної інтерактивної взаємодії в різних системах педагогічних координат, наприклад «науково-педагогічний працівник вищого морського навчального закладу як суб'єкт педагогічного впливу – курсант як об'єкт педагогічного впливу», «курсант як

суб'єкт професійного самовдосконалення – його певні професійно значущі якості як об'єкт його педагогічно доцільного самовпливу», інше; значно розширено педагогічний інструментарій, тобто форми, засоби, методи, прийоми педагогічного самовпливу, серед яких продуктивними стають організація ситуації успіху, свобода вибору методів та прийомів педагогічного самовпливу з врахуванням індивідуальних психофізичних ознак студентів, забезпечення позитивних стосунків між всіма учасниками навчально-освітнього процесу, діалогова система міжособистісних відносин, що сприяє оптимізації ресурсних складових майбутнього моряка, забезпечення віри у власні сили, в досягнення успіху тощо. Принцип інтерактивності стимулює процес удосконалення усіх психічних пізнавальних процесів студентів вищих морських навчальних закладів, їх уяви, різноманіття видів мислення, рефлексію як специфічний вид комунікативних здібностей, різноманітні елементи емоційного інтелекту – асертивність, оптимізм, соціальне сприйняття, інше.

В.М. Вакуленко доводить доцільність звернення до продуктивних акме-технологій, зокрема визначає користь контекстного навчання та відкритих систем інтенсивного навчання [2]. Більш того, доводиться доцільність введення в наукову термінологію категорії «акме-особистість», основними ознаками якої вважаються наступні: потреба в постійному професійному саморозвитку; переконання в можливості особистісних та професійно значущих самозмін; формування самомотивації; прагнення до однозначного успіху; рефлексивний рівень професійного реагування тощо [7, с. 220–222].

Звернення до ресурсів акме-педагогіки сприятиме процесу надбання майбутніми морськими офіцерами педагогічної компетентності, що природно активізує формування професійних компетентностей, зокрема реалізацію наступних дій: «дій у надзвичайних ситуаціях», що розкриваються в педагогічно зумовленому вмінні самостійно забезпечувати високий рівень власної емоційно-вольової стійкості та приймати професійно доцільні рішення; «дій при отриманні сигналу лиха», які реалізуються завдяки умінню працівника морського та річкового флоту діяти у відповідності із нормативними інструкціями щодо подолання екстремальної ситуації через високий рівень емоційно-вольової стійкості; «міжособистісні навички комунікації та вміння», що виражаються у спроможності встановлювати надійну комунікацію з членами суднового екіпажу через сформовані елементи емоційного інтелекту майбутнього моряка – емпатії, соціального сприйняття, асертивності, оптимізму, гнучкості мислення, толерантності до стресу; «прийняття рішень», що передбачає наявність умінь оцінювати ситуацію,

яка раптово виникла, швидко та адекватно аналізувати її специфіку, швидко формувати моделі рішень та обирати з них найкращий варіант; «здатність пристосовуватися до нових ситуацій», що вимагає уміння швидкого аналізу нової ситуації, яка винила, виділяти в ній позитивні та негативні складові на основі гнучкості особистого мислення, обирати продуктивні шляхи щодо виходу з кризової події; демонструвати «лідерські якості», які проявляються через уміння брати відповідальність на себе, моделювати нестандартні варіанти виходу із скрутною проблеми, бути справедливим, правдивим, оптимістичним [6] тощо.

Необхідність забезпечення єдності розвитку та саморозвитку майбутнього працівника морського флоту, формування професійно необхідної педагогічної компетентності, усвідомлення важливості фактору управління педагогічним процесом професійного навчання студентів вищих морських навчальних закладів зобов'язує забезпечувати в вузі комплекс відповідних акмеологічно виправданих умов, які б за характеристиками наближувалися до середовища їх майбутньої роботи на судні. Це середовище сприятиме формуванню необхідних професійних компетенцій через реалізацію студентами конкретних елементів їх професійної діяльності, активізацію емоційно-вольової сфери, формування професійно значущих умінь та навичок, що дорівнюватиме рефлексивному рівню.

Забезпечення в межах навчально-освітнього процесу педагогічного акме-середовища сприяє активному формуванню педагогічної компетентності, оскільки це дозволяє забезпечити наступне: а) опосередкований характер управління процесом професійної підготовки щодо формування у майбутніх моряків необхідних суто професійних компетентностей через звернення до системи «суб'єкт-об'єкт», де студенти продовжують знаходитися в статусі об'єкту педагогічного впливу; б) умови, які за інноваційними характеристиками наближаються до умов реальної професійної дійсності, що надає студентам можливість здійснювати системні дії тренінгового характеру в комплексі, а також виконувати окремі елементи безпосередньої майбутньої професійної діяльності ще на етапі навчального процесу завдяки їх переходу в статус суб'єктів професійного саморозвитку.

Значення акмеологічного педагогічного середовища для підготовки в вищих морських навчальних закладах України сучасного моряка та формування педагогічної компетентності ілюструються у ряді наукових розвідок. Так, Я.В. Жуков визначає акмеологічне педагогічне середовище як високо організовану науково-професійну систему, яка функціонально спрямовується на підготовку професіоналів високого рівня та забезпечує: умови для професійного саморозвитку майбутніх фахівців; різноманіття форм взаємодії усіх суб'єктів про-

цесу професійного навчання; відповідний психологічний клімат, що сприяє розкриттю людського, особистісного та професійного потенціалу особистості майбутнього фахівця; свобода вибору дій для усіх учасників навчального процесу; відповідну професійну позицію керівника навчального процесу [5].

Автор вважає цей результативний аспект акме-педагогіки найбільш значущим для професійної підготовки сучасного моряка, оскільки сучасне міжнародне морське судноплавство ставить перед вищими навчальними морськими закладами саме завдання актуалізації людського, особистісного та професійного ресурсу моряка. Так, рішеннями Манільської конференції 2010 року, що відбулась на Філіппінах, визначилась необхідність підвищення рівня надійності міжнародного морського судноплавства через оптимізацію ресурсної сфери кожного моряка в процесі виконання професійних обов'язків. Ідея можливості та доцільності максимальної актуалізації ресурсів людини, які є природними для неї, історично віддзеркалені в сенсі самого терміну «Акме». Термін «Акме» означає досягнення розквіту певного явища, кульмінації, зокрема вершини в розвитку людини як особистості та професіонала, її певних психологічних якостей та особистісних властивостей, а тому за своєї суттю тлумачиться як «вищий для кожної людини рівень її розвитку, який припадає на певний відрізок її зрілості...» [3, с. 54].

Акмеологічні знання накопичувались поступово та тривалий час. Це знання формувалось та збагачувалось через: а) усвідомлення людством факту наявності у кожній людині певного ресурсу, резерву; б) накопичення емпіричного досвіду про можливість оптимізації цих ресурсів та використання його на практиці, особливо для подолання перешкод; 3) розуміння факту, що людина, яка характеризується актуалізацією власного психофізичного ресурсу, значно виділяється серед інших.

Автор акцентує увагу на тому, що предмет акме-педагогіки повністю відповідає завданням міжнародного морського судноплавства щодо підвищення рівня надійності професійного реагування через максимальну актуалізацію природних ресурсів. Дослідження дозволить дійти висновків, що така актуалізація сприятиме значному підвищенню рівня стресостійкості, психоемоційної стабільності, таким чином, забезпечуватиме впевнене, результативне та безпомилкове виконання професійних завдань, незважаючи на негативний вплив стресогенних факторів.

Сьогодні у науковому знанні актуалізується увага на тому, що предмет дослідження акме-педагогіки має значну кількість складових [4, с. 9]. З точки зору вирішення проблеми актуалізації природних ресурсів сучасного моряка, важливими завданнями є наступні: розвиток особистості

курсанта вищого морського навчального закладу як майбутнього моряка-професіонала та формування його професійної Я-концепції; формування стійкої психологічної установки щодо можливостей власних психо-фізичних сил; використання переваг специфічної педагогічно значущої взаємодії в системі суб'єкт-об'єктних відносин, що сприятиме процесу максимального розвитку та саморозвитку як майбутніх моряків, так і безпосередньо науково-педагогічних працівників, які забезпечують навчально-освітній процес у системі професійної підготовки морських кадрів; формування у курсантів мотивації до постійного активного професійного розвитку та саморозвитку для того, щоб формувати високий рівень конкурентоспроможності; розробка педагогічно доцільної стратегії для удосконалення індивідуальності кожного курсанта, що дозволить йому досягати успіху тощо.

Таким чином, акме-педагогіка висуває наступні завдання, що повністю співвідносяться з вимогами всіх основних документів міжнародного морського судноплавства: забезпечення спеціального педагогічно доцільного акме-середовища з метою формування у майбутніх професіоналів конкретних умінь та навичок лідера шляхом цілеспрямованого розвитку професійно необхідних ознак та властивостей: рішучості, цілеспрямованості, мужності, віри в самого себе; підготовка науково-педагогічного персоналу, що характеризується відповідними акмеологічними якостями; розробка та впровадження в навчально-освітній процес системи педагогічних засобів, принципів, форм, методів та прийомів, які разом складаються в педагогічні технології акмеологічної спрямованості [8, с. 329–330]. Серед важливих завдань акме-педагогіки також зазначаються і такі: вивчення та роз'яснення специфіки об'єктивного взаємозв'язку між умовами, в яких здійснюється процес професійної підготовки майбутніх моряків, та факторами, що сприяють найбільш високій результативності індивідуального саморозвитку та розвитку окремих якостей та рис курсантів; розробка та впровадження в процес професійної підготовки новітніх педагогічних акме-технологій, що дозволяють досягати максимального розвитку окремих властивостей та психологічних якостей майбутніх моряків, що відповідають критеріям «довершеності», інше.

Виходячи із суті акме-педагогіки, кінцева цінність сенсу явища «акме» як вершини актуалізації різноманіття ресурсів майбутнього моряка, розкривається в його спроможності долати перешкоди, стійко витримувати екстремальні ситуації та бути спроможним швидко приймати професійно виправдані рішення.

На думку науковців, «важливий аспект акме-педагогіки полягає в забезпеченні умов для постійного самовдосконалення та саморозвитку людини.

Відомо, що з точки зору класичної педагогіки, розвиток передбачає забезпечення відповідних умов з боку суб'єкта педагогічного процесу з метою стимулювання ... до навчально-пізнавальної діяльності. Але, згідно з положеннями акмеології, виправданість яких доведена часом, акме-педагогіка виходить з доцільності стимулювати ... на сприйняття самого себе в якості об'єкту свідомого самовпливу з тим, щоб ефективніше актуалізувати різноманітні особисті резерви» [4, с. 11].

Саме тому широкий спектр педагогічних ресурсів акме-педагогіки зумовлює необхідність використання їх в освітньому процесі, оскільки це стимулюватиме процес формування особистості майбутнього моряка-професіонала через формування педагогічної компетентності. Необхідність забезпечення єдності професійного розвитку та саморозвитку майбутнього працівника морського флоту, формування професійно необхідної педагогічної компетентності, усвідомлення важливості фактору управління педагогічним процесом професійного навчання студентів формує необхідність використання комплексу відповідних акмеологічно виправданих умов, які б за характеристиками наближувалися до умов їх майбутньої роботи на судні, тобто до морського середовища. Цей ефект наближення зумовлює формування необхідних професійних компетенцій через безпосередню реалізацію конкретних елементів професійної діяльності, активізацію емоційно-вольової сфери, формування професійно значущих умінь та навичок, що дорівнюватиме рефлексивному рівню.

Отже, акме-педагогіка з її принципами, закономірностями та педагогічним інструментарієм відповідає головним завданням міжнародного морського судноплавства щодо забезпечення високого рівня надійності реагування сучасних моряків в складних умовах морського середовища. Реалізація цього завдання сприятиме значному зниженню рівня аварійності на флоті завдяки оптимізації людського, особистісного та професійного ресурсу курсантів ВМЗ ще на етапі їх навчання. Організація навчально-освітнього процесу в вищих начальних морських закладах на акме-педагогічних засадах дозволить значно підвищити рівень стресостійкості та психоемоційної стабільності майбутніх моряків, мінімізувати фактор втоми, забезпечити культуру безпеки судноплавства, їх спроможність швидко приймати професійно виправдані рішення, формування стійкої психологічної установки на можливість перемоги в будь-яких природних умовах, – тобто протистояти впливу значної кількості психотравмуючих факторів.

Висновки. В подальших дослідженнях означеної проблеми важливим аспектом є випрацювання специфіки організації навчально-освітнього

процесу в вищих начальних морських закладах на акме-педагогічних засадах, що дозволить значно підвищити рівень стресостійкості та психоемоційної стабільності майбутніх моряків, мінімізувати фактор втоми, забезпечити культуру безпеки судноплавства, спроможність швидко приймати професійно виправдані рішення тощо

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Брушлинский А.В. Субъект: мышление, учение, воображение / А.В. Брушлинский. М. : Издательство «Институт практической психологии»; Воронеж : НПО «Модэк», 1996. 392 с.
2. Вакуленко В.М. Акмеологічний підхід у теорії і практиці вищої педагогічної освіти України, Білорусі, Росії (порівняльний аналіз): автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01. «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Валентина Миколаївна Вакуленко. Луганськ, 2008. 46 с.
3. Гагарин А.В., Глазачев С.Н. Экологическая акмеология: педагогическая адаптация // Учебное пособие / Москва, 2012. 240 с.
4. Голобородько Є.П. Історичні передумови становлення акме-педагогіки // Таврійський вісник освіти. 2017. № 1 (57). 2017. № 1 (57). С. 5–12.
5. Жуков Я.В. Формирование среды, обеспечивающей подготовку кадров управления. Диссертация кандидата психологических наук. Специальность 19.00.13 – Психология развития, акмеология. Москва, 2010. 242 с.
6. Міжнародна Конвенція з підготовки, дипломування моряків та несення вахти, 1978/95 pp. // http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MU78K; IMO model course. 1.21 Human relationship/.
7. Орел В.В. Проблеми взаємодії особистості й соціального середовища // В.В. Орел. Проблеми гуманізації навчання та виховання у вищому закладі освіти: матеріали п'ятих Ірпінських міжнародних науково-педагогічних читань. Ірпінь : Національна академія ДПС України, 2007. С. 220–222.
8. Сидорчук Н.Г. Розвиток акмеологічної науки як одна із умов підвищення якості освіти // Інновації в освіті: інтеграція науки і практики : збірник науково-методичних праць / за заг. ред. О.А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. С. 321–335.

АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ПІДХОДІВ ДО РОЗУМІННЯ ПОНЯТТЯ ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ

ANALYSIS OF THE MODERN GOING NEAR UNDERSTANDING OF CONCEPT PROFESSIONAL COMPETENCE

Освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою та держави.

Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей, необхідних для успішної самореалізації компетентностей відповідно до Закону України «Про освіту». Так, у Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки зумовлена необхідність кардинальних змін, спрямованих на підвищення якості та конкурентоспроможності освіти, вирішення стратегічних завдань, що стоять перед національною системою освіти в нових економічних і соціокультурних умовах, інтеграцію її в європейський і світовий освітній простір. Освіта належить до найважливіших напрямів державної політики України.

Держава виходить з того, що освіта – це стратегічний ресурс соціально-економічного, культурного і духовного розвитку суспільства, поліпшення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, зміцнення міжнародного авторитету й формування позитивного іміджу нашої держави, створення умов для самореалізації кожної особистості.

З огляду на визначені пріоритети, найважливішим для держави є виховання людини інноваційного типу мислення та культури, проектування акмеологічного освітнього простору з урахуванням інноваційного розвитку освіти, запитів особистості, потреб суспільства і держави. Якісна освіта є необхідною умовою забезпечення сталого демократичного розвитку суспільства, консолідації усіх його інституцій, гуманізації суспільно-економічних відносин, формування нових життєвих орієнтирів особистості.

Відповідно до Закону України «Про освіту» та Національної стратегії розвитку освіти в Україні суспільству, яке розвивається, потрібні сучасно освічені, ясно мислячі люди, які можуть самостійно приймати відповідальні рішення, прораховувати їх наслідки, здатні до діалогів та співпраці, з власними переконаннями та націлені на розвиток держави та суспільства.

Такими якостями може володіти тільки компетентна, впевнена в собі людина. Важливо чітко охарактеризувати поняття «компетентність» та не поєднувати з терміном «компетенція», які використовуються в педагогічній діяльності. У статті на основі глибокого літературного аналізу розкрито базові поняття «компетентність», «професійна компетентність» та сучасні підходи до розуміння цих понять. Схарактеризовано основні групи ключових компетенцій сучасного фахівця та їх основні властивості.

Ключові слова: фахівець, професійна компетентність, структура професійної

компетентності, студент, заклад вищої освіти.

Education is the basis of the intellectual, spiritual, physical and cultural development of the individual, his successful socialization, economic welfare, the key to the development of a society combined by shared values and culture, and the state.

The purpose of education is the comprehensive development of a man as a person and the highest value of society, its talents, intellectual, creative and physical abilities, formation of the values necessary for the successful self-realization of competencies in accordance with the Law of Ukraine "On Education". Thus, the National Strategy for the Development of Education in Ukraine for 2012-2021 is conditioned by necessity for drastic changes aimed at improving the quality and competitiveness of education, solving the strategic challenges facing the national education system in new economic and socio-cultural conditions, integrating it into the European and world educational space. Education is one of the most important areas of Ukrainian state policy.

The state proceeds from the fact that education is a strategic resource of socio-economic, cultural and spiritual development of society, improving the well-being of people, securing national interests, strengthening the international authority and forming a positive image of our state, creating the conditions for self-realization of each individual.

Given the identified priorities, the most important for the state is to educate people in a new type of thinking and culture, design an acmeological educational space, taking into account the development of education, personal needs, needs of society and the state. Quality education is a necessary condition for ensuring a sustainable democratic development of society, consolidation of all institutions, humanization of socio-economic relations, the formation of new life orientations of the individual.

According to the Law of Ukraine "On Education" and the National Strategy for the Development of Education in Ukraine, the society needs developing, educated, clear-thinking people who can make possible decisions, calculate the implications for dialogue and cooperation, with their own convictions and focused on development of the state and society.

Only a competent, self-confident person can possess such qualities. It is important to clearly describe the concept of "competence" and not to combine it with the term "competence" used in pedagogical activity. The article describes the basic concepts of "competence", "professional competence" and modern approaches to understanding these concepts based on a thorough literary analysis. The main groups of key competencies of the modern specialist and their basic properties are characterized.

In order to form a competent graduate in all potentially important areas, it is necessary to mobilize the cognitive, communicative and personal activity of students, taking into account the potential laid down in different approaches to understanding professional competence.

УДК 378.147

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-18-2-4>

Любчик Р.І.,

ст. викладач кафедри фізичної підготовки та спорту
Національної академії
Національної гвардії України

Competence in a particular field is a combination of relevant knowledge, experience and abilities that allow you to reasonably judge and effectively act in this field. Gradually, the concept of "educational competences" is introduced as generalized modes of activity, which are mastered by the student during education, but competence is the result of the acquisition of competence.

Based on the interpretation of competence by different authors, we can conclude that competence is a reflection of a person's professional experience within the competence of a particular activity. A high level of competence as a result of professional development at a certain stage implies a harmonious combination of intellectual competences (ability to productive analytical activity), social competences (civic literacy) and personal (ability to communicate, reflection, readiness for self-education).

Competence is an important component of the personality structure that focuses on the person's life experience gained through education, profes-

sional activity, and engagement with the social environment.

Competence is an important component of the personality structure that focuses on the person's life experience gained through education, professional activity, and engagement with the social environment. Third, competence is appropriately describes the actual level of training of a specialist, who is distinguished by the ability to choose the most optimal among the variety of decisions, to reasonably reject the wrong decisions, to question the effectiveness, that is, to possess critical thinking. Fourth, competence involves the constant updating of knowledge, the possession of new information to successfully solve professional tasks at the present time and in the circumstances, that is, competence is the ability to perform the activity on time. Fifth, competence includes both substantive (knowledge) and procedural (skill) components.

Key words: *specialist, professional competence, structure of professional competence, student, establishment of higher education.*

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Ринок праці висуває вимоги до підготовки майбутніх фахівців, які не можуть не враховуватися професійно-педагогічним співтовариством. Осмислене відношення до теорії навчання повинне забезпечуватися у студентів пізнавальною мотивацією, практична діяльність припускає наявність сформованої професійної мотивації. Дисбаланс між мірою сформованості цих мотивацій у студентів призводить до суперечностей між вимогами практики та можливостей вузькопрофесійної освіти, отриманої у закладах вищої освіти (ЗВО). Система вищої освіти України в Болонських перетвореннях, має бути спрямована лише на її розвиток і набуття якісних ознак, глибоке осмислення, порівняння з європейськими критеріями і стандартами та визначення можливості її вдосконалення на новому етапі розвитку [1, с. 157].

Освоєння змісту навчальних дисциплін – процес звичніший і зрозуміліший для студентів порівняно з практикою, де результатом діяльності виступає продукт, а сам фахівець повинен бути цілісною особою, здатною при необхідності діяти за межами обраної професійної галузі. Вирішення цієї суперечності вимагає сучасних підходів до розуміння суті професійної компетентності [2, с. 3].

Тенденція до розширення меж професійної належності примушує відійти від звичного розуміння професіоналізму як володіння і застосування особливих знань і навичок, що належить до досить вузького предмету професійної уваги. Професійна компетентність як інтегральна характеристика фахівця включає особисті можливості фахівця, що дозволяють самостійно й ефективно вирішувати комплексні завдання [3, с. 58].

Існуючі концепції інноваційних підходів до організації освітнього процесу у вищій школі (ідеї транс-професійної, між професійної і мультипрофесійної підготовки), представлені за кордоном у роботах Д. Пауэла, Р. Хардена диктують необ-

хідність здійснення транс професійного навчання, що має на меті підготовку фахівця, здатного тісно взаємодіяти з представниками різних професій, працювати в команді. Відхід від ізольованого навчання означає, що оволодіння знаннями, навичками і досвідом повинно відбуватися з урахуванням інформаційного поля суміжних професій.

Щоб сформувати компетентного випускника в усіх потенційно значущих сферах, необхідно мобілізувати пізнавальну, комунікативну й особову активність студентів з урахуванням потенціалу, закладеного в різних підходах до розуміння професійної компетентності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У найбільш розвинутих країнах продовжується ґрунтовна дискусія навколо того, як озброїти людину необхідними знаннями та вміннями для забезпечення її гармонійної взаємодії з технологічним суспільством, що швидко розвивається.

Як свідчить аналіз досвіду цих та інших країн, одним зі шляхів оновлення змісту освіти й технологій навчання, узгодження їх із сучасними потребами, інтеграції до світового освітнього простору є орієнтація навчальних програм на сучасні педагогічні підходи та створення ефективних механізмів їх запровадження [4, с. 111; 5, с. 65; 6, с. 95]. Головним стимулом для розвитку зусиль та вибір дієвих підходів та педагогічних умов для формування професійної компетентності в освіті стали вимоги бізнесу й підприємництва до кваліфікованих працівників приймати відповідальні рішення на основі отриманих знань та їх інтеграції. Тут доречно зауважити, що за статистикою більшість людей приймає впродовж дня близько тисячі рішень. Більшість з них – тривіальні, але деякі – вельми важливі. Слід допомогти суб'єкту освіти знаходити правильні у конкретних ситуаціях – навчальних, життєвих та професійних – одне з найважливіших сучасних завдань професійної підготовки [7, с. 189].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Наявна проблема теоретичного осмислення сутності професійної компетентності, рішення якої дозволяє підготувати фахівця конкурентоспроможного на ринку праці, який може ефективно вирішувати проблеми формування професійної компетентності майбутнього фахівця і її велика практична значущість.

Метою нашої статті є аналіз та характеристика сучасних підходів до розуміння поняття «Професійна компетентність».

Виклад основного матеріалу. Внаслідок панування в системі вищої освіти нашої країни знанневої парадигми виникла ситуація, коли кількість фахівців з вищою фундаментальною освітою є значною і з кожним роком зростає, а реальна економіка потерпає від нестачі кваліфікованих практично орієнтованих кадрів. Причина кризи парадигми знань міститься у суперечності між устроєм вищої професійної освіти та сучасного бізнесу. Українська економіка вже давно перейшла до ринкових відносин, а професійна освіта все ще не стала ринковою. Вона залишається державною за формою, фундаментальною та академічною – за змістом.

Серед причин, які викликали кризу парадигми знань, маємо й таку: в сучасних умовах старіння інформації відбувається швидше, ніж завершується цикл навчання у вищій школі. Тому традиційна тенденція на передачу необхідних для майбутньої професійної діяльності знань від викладача до студента стає утопічною. У таких умовах передусім необхідно сформувати у студента самостійно набувати знання, тобто майбутні фахівці повинні вміти в будь-який момент знайти та відібрати потрібні знання у створених людством велетенських сховищах інформації [8, с. 19]. Треба враховувати, що на ринку праці необхідні не самі по собі знання, а здатність фахівця виконувати відповідні професійні функції, практично вирішувати різні види виробничих завдань [9, с. 258].

У зв'язку з цим глобальне завдання забезпечення оптимального входження майбутнього фахівця в соціальний світ та його продуктивна адаптація в ньому вказує на необхідність забезпечення більш повного, особистісно та соціально інтегрованого результату освіти.

Феномен «професійної компетентності» є окремим об'єктом багатьох наукових досліджень. У літературі найчастіше використовуються такі визначення професійної компетентності: навички та риси, необхідні працівнику для ефективного виконання роботи; поведінка, яку демонструють переважно успішні працівники, на відміну від менш успішних; комплекс знань, умінь, здібностей, мотивацій, цінностей та інтересів людини; знання, навички, здібності та інші характеристики, пов'язані з високими досягненнями в роботі тощо. Відпо-

відно до Закону України «Про державну службу», *професійна компетентність* – здатність особи в межах визначених за посадою повноважень застосовувати спеціальні знання, вміння та навички, виявляти відповідні моральні та ділові якості для належного виконання встановлених завдань і обов'язків, навчання, професійного та особистісного розвитку [10, с. 4].

У сучасній педагогіці поступово встановлюються адекватні тлумачення понять «компетенція» та «компетентність». Так, Д. Равен вважає, що професійна компетентність – це розумові операції та практичні вміння [11, с.112]. А. Маркова наполягає на тому, що компетентність передбачає також поєднання психологічних якостей людини, які допомагають їй діяти самостійно й відповідально [12, с. 82].

Заслуговує на увагу думка Т. Морозової про те, що компетентність – індивідуальна характеристика людини, яка визначається поєднанням психічних якостей, психічного стану, що дозволяє діяти самостійно й відповідально; як володіння людиною здатністю та вмінням виконувати певні трудові функції. Оцінювання чи вимірювання кінцевого результату праці – єдиний науковий спосіб судити про сформованість компетентності [13, с. 5].

Складна структурна будова професійної компетентності, описана в роботах представників багатьох наукових шкіл (А. Абульханової, А. Бодальова, В. Зазикіна, Є. Клімова та інших) включає такі компоненти: 1) мотиваційний: прагнення до прояву компетентності в поведінці та діяльності людини; 2) когнітивний: володіння знаннями щодо змісту компетентності, тобто засобами, способами і програмами виконання дій, рішення соціальних і професійних завдань, реалізації права і норм поведінки; 3) поведінковий: досвід прояву компетентності в різноманітних стандартних і нестандартних ситуаціях; 4) ціннісно-смысловий: наявність особистісної значущості змісту компетентності і об'єкту її реалізації; 5) емоційно-регуляційний: здатність адекватно ситуаціям соціальної і професійної взаємодії здійснювати емоційно-вольову регуляцію [14, с. 135].

Компетентність у визначеній галузі – це поєднання відповідних знань, досвіду і здібностей, що дають змогу обґрунтовано судити про цю сферу й ефективно діяти в ній. Поступово в обіг вводиться поняття «освітні компетенції» як узагальнені способи діяльності, що їх опановує студент під час навчання, компетентність же є результатом набуття компетенції.

Спираючись на трактування компетентності різними авторами, можна зробити висновок про те, що компетентність – це відбиття професійного досвіду людини в рамках компетенції конкретної діяльності. Високий рівень компетентності

як результат професійного розвитку на певному етапі передбачає гармонійне поєднання інтелектуальних компетенцій (здібності до продуктивної аналітичної діяльності), соціальних компетенцій (громадянської грамотності) й особистісних (здатності до спілкування, рефлексії, готовності до самоосвіти впродовж усього життя).

Компетентність є важливим компонентом структури особистості, в якому фокусується її життєвий досвід, здобутий особистістю у процесі отримання освіти, професійної діяльності та шляхом взаємодії із соціальним середовищем.

Компетентність не можна протиставляти знанням або вмінням. Це поняття більш широке, воно включає в себе як «знання», так і «вміння». Компетентність, по-перше, виражає значення традиційної тріади «знання, уміння, навички», поєднуючи їх між собою; по-друге, визначається як поглиблене знання предмета або освоєне вміння. По-третє, компетентність доцільна для опису реального рівня підготовки фахівця, якого вирізняє здатність з-поміж розмаїття рішень обирати найбільш оптимальне, аргументовано відкидати хибні рішення, піддавати сумнівам ефективність, тобто володіти критичним мисленням. По-четверте, компетентність передбачає постійне оновлення знань, володіння новою інформацією для успішного вирішення професійних завдань у даний час і в даних умовах, тобто компетентність є здатністю до актуального виконання діяльності. По-п'яте, компетентність включає в себе як змістовий (знання), так і процесуальний (вміння) компоненти. Це означає, що компетентна людина повинна не тільки розуміти суть проблеми, але й уміти практично її вирішувати. Компетентний фахівець залежно від конкретної професійної ситуації може застосувати певний метод вирішення проблеми [7, с. 195].

Поняття компетентності ширше, ніж поняття знання, уміння, навички; воно містить їх у собі; поняття компетентності включає не тільки когнітивний та операціонально-технологічний складники, а й мотиваційний, етичний, соціальний і поведінковий. У зв'язку з цим, реалізація компетентнісного підходу залежить від усієї освітньо-культурної ситуації. Щодо кожної ситуації компетентності можна виділяти різні рівні її освоєння.

Міжнародною комісією Ради Європи визначено й схарактеризовано такі групи ключових компетенцій: *соціальні, полікультурні, комунікативні, інформаційні, саморозвитку й самоосвіти, продуктивної творчої діяльності* [15, с. 65].

І. Зимня, відповідно до фундаментального психологічного положення про людину як суб'єкта спілкування, пізнання та праці, вважає за достатнє виділити тільки три групи ключових компетенцій, а саме: компетенції, які *стосуються до самого себе* (збереження здоров'я, ціннісно-смилова орієнтація у світі, розширення знань); компетенції, які від-

носяться до *взаємодії людини з іншими особами* (вирішення конфліктів, співробітництво, толерантність, спілкування); компетенції, які відносяться до *діяльності людини* та виявляються в усіх типах і формах її діяльності (постановка та вирішення пізнавальних задач, нестандартні рішення, засоби діяльності) [16, с. 34].

Треба зауважити, що кожна ключова компетентність має «проекуватися» на загальногалузеві компетентності, які, у свою чергу, мають «проекуватися» на предметні компетентності [4, с. 111].

Усі ключові компетенції мають такі характерні ознаки: багатофункціональність, надпредметність та міждисциплінарність, потребують значного інтелектуального розвитку (абстрактне мислення, рефлексія, визначення власної позиції, самооцінки, критичного мислення і включають різні розумові процеси та інтелектуальні вміння).

Вдалу спробу виділити структурні компоненти ключової компетентності зроблено І. Зимньою [16, с. 34]. На її думку, слід виділяти такі структурні компоненти: готовність до прояву компетентності (*мотиваційний компонент*); володіння знанням змісту компетентності (когнітивний компонент); досвід прояву компетентності в різноманітних стандартних та нестандартних ситуаціях (*поведінковий компонент*); відношення до змісту компетентності та об'єкту його застосування (*ціннісно-змістовний компонент*); емоційно-вольова регуляція процесу та результату прояву компетентності (*емоційно-вольовий компонент*). У наступній праці Зимня в межах розгляду ключових компетенцій як складників компетентності та нової парадигми результатів освіти виокремлює три основні групи компетентностей:

1) компетентності, які відносяться до себе як особистості, суб'єкту життєдіяльності;

2) компетентності, які відносяться до взаємодії з іншими людьми;

3) компетентності, які відносяться до діяльності людини, що проявляються в усіх її типах та формах.

При цьому з урахуванням теоретичного обґрунтування пропонує сукупність самих компетенцій, набору складових компонентів. Беручи до уваги, що компетенції – це деякі внутрішні, потенційні, приховані психологічні новоутворення: знання, уявлення, алгоритми дій, системи цінностей та відносин, які згодом виявляються в компетентностях людини. Виділяє 10 основних компетенцій (видів) [17, с. 12].

1. *Компетенції, що відносяться до самої людини як особистості, суб'єкту діяльності, спілкування:*

1) компетенції здоров'я збереження;

2) компетенції ціннісно-суттєвої організації в світі;

3) компетенції інтеграції;

- 4) компетенції громадянськості;
- 5) компетенції самовдосконалення.

2. *Компетенції, що відносяться до соціальної взаємодії людини та соціальної сфери:*

- а) компетенції соціальної взаємодії;
- б) компетенції у спілкуванні.

3. *Компетенції, що відносяться до діяльності людини:*

- 1) компетенції пізнавальної діяльності;
- 2) компетенції діяльності;
- 3) компетенції інформаційних технологій.

Ключові компетенції характеризуються інтегрованою природою, тому що вони містять певні однорідні або споріднені знання й уміння, що належать до широких галузей культури та діяльності людей. Тобто сформованість ключових компетенцій – результат освітньої діяльності особистості, навколо цих компетенцій формуються нові й поглиблюються як загальнопредметні, так і предметні компетенції.

Професійна компетентність є одним із видів ключової компетентності й передбачає володіння професійною діяльністю на достатньо високому рівні, здатність особистості проектувати свій подальший професійний розвиток [18, с. 16]. Професійна компетентність – це якість високопрофесійного працівника, здатного максимально реалізовувати себе в конкретних видах трудової діяльності, здатного адаптуватися до умов, які змінюються разом із ринковим механізмом, що управляє професійною мобільністю, плануванням професійного зростання та професійною самореалізацією.

Професійна компетентність належить до динамічних особистісних утворень, оскільки його змістовне наповнення й якісний рівень залежать від багатьох чинників: рівня розвитку психології, педагогіки, антропології й культурології, соціальних та економічних умов тощо.

Професійна компетентність як єдність теоретичної та практичної готовності фахівця до виконання професійної функції характеризує не тільки його діяльність, а й самого фахівця як суб'єкта в його самостійній, відповідальній та ініціативній взаємодії із соціальним оточенням. Тому професійна компетентність інтегрує професійні й особистісні якості людини, спрямовує їх на опанування знань і практичних навичок та цілеспрямоване застосування знань й навичок у прогнозуванні, плануванні й реалізації професійної діяльності, активізує фахівця в розвитку особистих здібностей, у прагненні до самореалізації у професійній діяльності вже в період навчання у вищому навчальному закладі.

У Національній доктрині розвитку освіти України визначено мету державної політики щодо розвитку освіти, якою передбачено створення умов для розвитку особистості та творчої самореалі-

зації кожного громадянина України, виховання покоління людей, здатних ефективно працювати й навчатися впродовж життя, оберігати й примножувати цінності національної культури та громадського суспільства, розвивати й зміцнювати суверенну, незалежну, демократичну, соціальну та правову державу як невід'ємну складову європейської і та світової спільноти.

Висновки. У сучасних підходах, щодо визначення суті професійної компетентності основну роль в процесі формування ключових компетенцій відіграє теоретична та практична складова професійної діяльності. Характерними ознаками професійної компетентності, на думку більшості науковців, є прагнення до постійних перетворень, змін, орієнтація на майбутнє, вияв лідерських якостей, уміння швидко та раціонально здійснювати вибір у конкретній професійній ситуації, мотивація до неперервної самоосвітньої діяльності. Професійні якості, які входять до складу структури професійної компетентності, складають основу професійного росту фахівця.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Журавський В.С. Болонський процес: головні принципи входження в Європейський простір вищої освіти // В.С. Журавський, М.З. Згуровський. К. : ІВЦ «Політехніка», 2003. 200 с.
2. Винокурова Н.В., Мазуренко О.В. Современные подходы к формированию профессиональной компетентности педагога дошкольного образования // Современные проблемы науки и образования. 2015. № 4.
3. Хуторской А.В. Ключевые компетентности как компоненты личностно-ориентированной парадигмы образования / А.В. Хуторской // Народное образование. 2003. № 2. С. 58–64.
4. Калегина О.А. Компетентностный подход в современном образовании / О.А. Калегина // Вестник Моск. гос. ун-та культуры и искусств. 2006. № 1. С. 111–115.
5. Пометун О. Компетентнісний підхід – найважливіший орієнтир сучасної освіти / О. Пометун // Рідна школа. 2005. № 1. С. 65–69.
6. Прийма С. Компетентнісний підхід як імператив реформування вищої освіти / С. Прийма // Наукові записки КДПУ імені Володимира Винниченка. Серія: Педагогічні науки. 2007. Вип. 72. Ч. 1. С. 95–100.
7. Бойчук Ю.Д. Компетентнісний підхід // В кн.: Наукові підходи до наукових педагогічних досліджень : Монографія / за заг. ред. докт. пед. наук, проф., чл.-кор. НАПН України В.І. Лозової. Харків : «Апостроф», 2011. С. 188–216.
8. Андреев А.Л. Компетентностная парадигма в образовании: опыт философско-методологического анализа / А.Л. Андреев // Педагогика. 2005. № 4. С. 19–27.
9. Зеер Э.Ф. Модернизация профессионального образования: компетентностный подход / Э.Ф. Зеер. М. : МСПИ, 2005. 354 с.
10. Закон України «Про державну службу» від 10.12.2015.

11. Равен Д. Компетентность в современном обществе: проблемы, заблуждения, перспективы / Равен Д. М. : «Когито-Центр», 2001. 142 с.
12. Маркова А.К. Психологический анализ профессиональной компетентности / Маркова А.К. // Советская педагогика. 1990. № 8. С. 82–88.
13. Морозова Т.Ю. Аналіз дефініцій компетентнісного підходу щодо освіти / Т.Ю. Морозова // Освіта Донбасу. 2005. № 3. С. 5–11.
14. Життєва компетентність особистості: від теорії до практики : Наук.-метод. посіб. / [І.Г. Єрмаков, В.В. Нечипоренко, Т.І. Єрмаков та ін.]; За наук. ред. І.Г.Єрмакова; Ін-т педагогіки АПН України та ін. Запоріжжя : Центріон, 2005. 633 с.
15. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Бібік Н.М., Ващенко Л.С., Локшина О.І. та ін. за редакцією В. Овчарук. К. : «К.І.С.», 2004. 112 с.
16. Зимняя И.А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата современного образования / И.А. Зимняя // Высшее образование сегодня 2003. № 5. С. 34–42.
17. Зимняя И.А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования / И.А. Зимняя // Эксперимент и инновации в школе. 2009. № 2. С. 12.
18. Машталер А.М. Розвиток професійної компетентності офіцерів прикордонників у системі підвищення кваліфікації засобами дистанційного навчання : автореферат дис..канд. пед. наук: 13.00.04 / А.М. Машталер.; Держ. прикордон. служба України, Нац. акад. Держ. прикордон. служби України ім. Богдана Хмельницького. Хмельницький, 2016. 16 с.

ІГРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ
СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ КОЛЕДЖІВGAME TECHNOLOGIES AS A MEANS OF PROFESSIONAL
TRAINING OF TECHNICAL COLLEGE STUDENTS

Стаття присвячена розгляду актуальної проблеми впровадження інноваційних технологій у процес професійної підготовки студентів технічних коледжів. Наголошується на важливості застосування ігрових технологій, зокрема, ділової гри задля підвищення ефективності освітнього процесу в технічних коледжах. Подано характеристики ділової гри (комплексність дидактичних завдань, які реалізуються в її процесі; інтеграція навчальних дисциплін (курсів, тематичних розділів тощо); етапність організації і змісту гри). Названо функції ділових ігор (інформаційно-пізнавальна, організаційно-управлінська, емоційно-виховна і професійно-адаптаційна).

Виокремлено вимоги до ділових ігор як методу навчання у технічних коледжах (вибір проблем, знайомих її учасникам; відсутність копіювання реальної системи, а натомість відтворення основних зв'язків, з якими потрібно ознайомитися; прийнятність темпу для усіх учасників; наявність оперативного зворотного зв'язку; передбачення низки різномірних за складністю задач, щоб кожен учасник знайшов для себе посильну та успішно з нею впорався). Вказано на класифікацію ділових ігор та подано характеристику жорстких і вільних ділових ігор. Охарактеризовано компоненти ігрової технології (мотиваційний; орієнтаційний; цільовий; змістово-операційний; ціннісно-вольовий; оцінний).

Названо сфери, в яких застосовуються ділові ігри (наукові дослідження; професійна сфера; підготовка майбутніх фахівців). Вказано на чинники, які підвищують ефективність ділових ігор в освітньому процесі технічних коледжів (регулярність застосування, а також рухом від простих до складних форм ділових ігор на різних етапах навчання; інтеграція різних дисциплін, що забезпечує їм комплексний характер; поєднання теоретичного навчання з практикою). Визначено завдання ділових ігор (розвиток навичок пошуку, збору, обробки і аналізу інформації; застосування отриманих знань та умінь у розв'язанні практичних ситуацій; формування умінь роботи в колективі і з колективом; становлення творчої особистості майбутнього фахівця).

Ключові слова: ігрові технології, ділова гра, технічний коледж, студент, професійна підготовка.

The article is devoted to the consideration of the actual problem of innovative technologies introduction into the professional training process of technical college students. The importance of application of game technologies, in particular, business game for increasing of educational process efficiency in technical colleges is emphasized. The characteristics of the business game (complexity of didactic tasks implemented in its process; integration of educational disciplines (courses, thematic sections, etc.); stages of the organization and content of the game) are presented. The functions of business games (informational and cognitive, organizational and managerial, emotional and educational, professional and adaptive) are named.

The requirements to business games as an educational method in technical colleges (selection of problems, familiar to the participants; the absence of real system copy, and in return the reproduction of the main connections needed to be considered; the eligibility rate for all participants; the presence of immediate feedback; predictions of a number of different levels of complexity of tasks in order to be able to be found by each participant as a feasible one and successfully coped with) are allocated. The classification of business games is indicated, the characteristics of hard and free business games are given. The components of game technology (motivational; orientational; targeted; meaningfully operational; valuable and volitional; evaluated) are characterized. The spheres in which business games are used (scientific research; professional sphere; training of future specialists) are named.

The factors increasing the effectiveness of business games in the educational process of technical colleges (regularity of application, as well as the transition from simple to complex forms of business games at different stages of training; integration of different disciplines, which provides them with the comprehensive nature; the combination of theoretical training with practice) are given. The tasks of business games (development of search skills, collecting, processing and analysis of information; application of the received knowledge and skills in the decision of practical situations; formation of work skills in group and with group; formation of creative personality of future specialist) are defined.

Key words: game technologies, business game, technical college, student, professional training.

УДК 371.134

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-18-2-5>

Малик Т.В.,

студентка III курсу спеціальності «Нафтогазова інженерія та технології»

Дрогобицького коледжу нафти і газу,

студентка I курсу

Інституту іноземних мов

Дрогобицького державного

педагогічного університету

імені Івана Франка

Малик Л.Б.,

канд. пед. наук,

викладач загальнотехнічних дисциплін

Дрогобицького коледжу нафти і газу

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Якісна підготовка фахівців потребує творчого підходу педагогічного колективу закладів вищої освіти до вибору форм, методів і засобів навчання, які мають орієнтуватися не лише на передачу готових знань, але й відображати ідеї співпраці та самовираження у майбутній професійній діяльності.

Сьогодні розроблено значну кількість технологій навчання, однак практика показує, що процес використання традиційних і впровадження інно-

ваційних технологій навчання часто відбувається стихійно. Адже в сучасному освітньому процесі існують суперечності між: новою метою освіти і традиційними способами презентації і засвоєння знань; інформатизацією сучасного суспільства, яка своєю чергою, провокує збільшення обсягу інформації, та незначною кількістю часу, який відводиться на її засвоєння; гострою необхідністю удосконалення освітнього процесу, в тому числі й шляхом впровадження педагогічних інновацій

та недостатньою розробленістю шляхів упровадження технологічного підходу в сферу освіти.

Важливе місце серед сучасних освітніх технологій належить ігровим. Незалежно від спрямованості їхнього застосування – з навчальною метою чи для розв'язання реальних наукових, виробничих, організаційних завдань – ігрові технології створюють умови для найбільш повного опанування і розвитку професійних навичок та функцій студентів технічних коледжів. Їхнє застосування спрямовується на спільне обговорення проблем, інтенсивну взаємодію студентів і викладачів, жвавий обмін думками між ними, вироблення правильного розуміння змісту теми, що вивчається, її зв'язку з життєвою та виробничою практикою. Застосування ігрових технологій створює можливість для моделювання реальної діяльності фахівця у спеціально створених ситуаціях. Вони є засобом і методом підготовки і адаптації до професійної діяльності та соціальних контактів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У вітчизняній теорії та практиці підготовки майбутніх фахівців розробляються проблеми інноваційних технологій навчання. Зокрема, означена проблематика піднімається у працях А. Алексюка, В. Беспалька, М. Бершадського, В. Гузеєва, А. Вербицького, П. Гальперіна, М. Кларина, І. Лернера, В. Матросова, О. Падалки, О. Пехоти, Г. Селевко, С. Сисоєвої, Н. Тализіної, В. Трайнева, М. Чепіль та інших.

Ігрові технології навчання стали предметом досліджень Ю. Арутюнова, М. Бірштейна, В. Дудченка, Д. Кавтарадзе, О. Панфілової, Г. Щедровицького та ін. У їхніх працях виділено основні характеристики навчальної ділової гри, подано інформацію щодо шляхів впровадження названих технологій у процес навчання, зокрема й технічних коледжів. Однак, як показує аналіз теоретичних джерел і передової педагогічної практики, проблематика застосування ігрових технологій у професійній підготовці студентів технічних коледжів потребує подальшого розвитку.

Мета статті полягає у висвітленні освітнього потенціалу ділової гри як засобу професійної підготовки студентів технічних коледжів.

Виклад основного матеріалу. Ділова гра в освітньому процесі може трактуватися як заняття, основною метою якого є моделювання професійної діяльності майбутнього фахівця в умовних виробничих ситуаціях, у певний час, з розігруванням ролей і оцінюванням.

Ділова гра є формою освітньої діяльності, яка створює умови для найбільш повного опанування студентами технічних коледжів професійних навичок і функцій фахівця. Її застосування у процесі професійної підготовки студентів технічних коледжів дозволяє імітувати конкретну професійну ситуацію, коли необхідно знайти правильне

рішення, що відповідає реальним обставинам професійної діяльності. Це дає можливість формувати у майбутніх фахівців уміння та навички системного мислення, спонукати їх до пошуку нових ідей, до творчості і колективної взаємодії.

Ділові ігри забезпечують відтворення реальних умов практичної діяльності майбутніх фахівців. Зазвичай вони спрямовуються на навчання техніки прийняття рішень, формування умінь застосувати теоретичні знання на практиці. При цьому студенти мають змогу переконатися в необхідності теоретичної підготовки для практичної діяльності, а також отримують уявлення про проблеми, що можуть виникнути у майбутньому при виконанні професійних обов'язків, засвоюють навички спілкування, взаємодії з колегами тощо [6, с. 198].

Гра як інноваційний метод навчання забезпечує, насамперед, розвивальний ефект, який часто превалює над навчальним. У результаті участі в ділових іграх формується підвищення мотивації до вивчення предмета, здійснюється активізація інтересу до навчальної дисципліни тощо. З іншого боку, гра забезпечує максимально природний характер засвоєння знань. Невимовність ігрової діяльності створює додатковий навчальний ефект, адже завдяки відсутності елемента примусу спонукає учасників до участі у діяльності. Прийняття ігрової ролі, рольових задач забезпечує природну мотивацію і мимовільний характер засвоєння нових знань. При цьому у грі з'являється необхідність робити узагальнення, теоретизувати, робити висновки. Створення неформальної обстановки навчання, необхідність швидких дій, можливість задоволення різних потреб студентів також стають чинниками підвищення мотивації до навчання студентів технічних коледжів. Умовність ігрової діяльності, відсутність ризику невдачі дозволяють студентів тимчасово послабити дію настанов, відкриваючи шлях для раніше недоступної інформації. Так відбувається розширення досвіду, а відтак стає можливою зміна реальних установок людини.

Ділові ігри надають можливість діагностувати актуальний рівень розвитку особистості, а не обмежуватися результатами ретроспективного характеру. Для педагога це надзвичайно важливо, адже в нього за потреби з'являється можливість змінювати стратегію роботи зі студентами задля посилення освітнього ефекту. Крім того, ігрові ситуації сприймаються учасниками не як особливі експериментальні, а як реальні життєві ситуації.

Можна виділити такі характеристики ділової гри як форми і методу навчання в межах професійної освіти:

- комплексність дидактичних завдань, які реалізуються в її процесі;
- інтеграція навчальних дисциплін (курсів, тематичних розділів тощо);

– етапність організації і змісту гри.

Ділові ігри виконують низку функцій, до яких, зокрема, належать: інформаційно-пізнавальна, організаційно-управлінська, емоційно-виховна і професійно-адаптаційна. При цьому виконання названих функцій можливе лише за умови, що провідною діяльністю, яка реалізуватиметься у процесі ділової гри буде навчально-пізнавальна [2, с. 356].

До ділових ігор ставиться ще й низка інших вимог, серед них: вибір проблем, знайомих її учасникам; відсутність копіювання реальної системи, а натомість відтворення основних зв'язків, з якими потрібно ознайомитися; прийнятність темпу для усіх учасників; наявність оперативного зворотного зв'язку; передбачення низки різномірних за складністю задач, щоб кожен учасник знайшов для себе посилену та успішно з нею впорався.

Ділові ігри поділяються на два типи: жорсткі і вільні. Жорсткі передбачають відтворення ситуацій, де строго зафіксовані послідовність і зміст кожного кроку, прийняття рішення зводиться до вибору з альтернатив і здійснюється в строго відведений для цього час. Звичайно жорстка гра використовується для побудови моделі дій. У вільній грі задається лише основний напрям розвитку подій, учасникам пропонується самим визначити, які корисні і в якій послідовності вони будуть робити [5, с. 73].

Гра, як і реальне життя, залишає певну невизначеність щодо того рішення, яке має бути прийняте. У різних іграх ця невизначеність задається по-різному. У випадку жорсткої імітації пропонуються певні альтернативи, з яких потрібно обрати рішення. У вільній грі учасники самі можуть формулювати проблеми, при цьому вони не обмежені в своїх рішеннях і діях. В одних випадках перед учасниками чітко ставиться ігрова мета, в інших – учасники самостійно можуть поставити перед собою ціль і використати для її досягнення ті засоби, які визначаються правилами гри.

У науковій літературі [1; 4] виділяють такі компоненти ігрової технології:

- мотиваційний;
- орієнтаційний;
- цільовий;
- змістово-операційний;
- ціннісно-вольовий;
- оцінний.

Мотиваційний компонент пов'язаний зі ставленням студентів до змісту, процесу діяльності, включає мотиви, інтереси та потреби студентів у грі. Мотиваційний компонент забезпечує їм активність, а також зв'язок з іншими видами діяльності. Мотивація закладається в самому процесі гри.

Орієнтаційний компонент передбачає прийняття студентами цілей освітньої діяльності, моральних настанов, цінностей, які ставши особистісно значущими, регулюють ігрову поведінку студентів.

Змістово-операційний компонент передбачає оволодіння студентами змістом навчального матеріалу, їхню здатність спитатися на вже засвоєння знання та уміння. Ігрова дія спрямовується на реалізацію усвідомленої мети. Дія визначається не лише метою, але й системою орієнтирів, що складають реальні предметні умови. У процесі роботи реалізується діяльність студентів та за необхідності її корекція на основі зіставлення отриманого результату і мети.

Ціннісно-вольовий компонент реалізує високий ступінь цілеспрямованості пізнавальної активності, надає емоційного забарвлення грі у вигляді переживань. Названий компонент ігрової технології спрямовується на розвиток особистісного орієнтування, що є особливим видом соціально-культурного досвіду, опанування якого реалізується на засадах емоційно-ціннісного ставлення до навколишнього світу.

Оцінний компонент гри забезпечує зіставлення результатів ігрової діяльності з метою гри. Змістом названого компоненту є систематичне отримання відомостей про процес пізнавальної діяльності. Оцінний компонент передбачає самоуправління процесом гри і рефлексію власної діяльності. Всі ці компоненти гри тісно взаємопов'язані. Їх не можна відокремити один від одного, адже усі вони визначають технологічну структуру гри.

У сучасних умовах ділові ігри застосовуються у низці сфер, до яких належать:

- наукові дослідження;
- професійна сфера;
- підготовка майбутніх фахівців.

У кожній із названих сфер застосовуються ділові ігри різної тематики:

– експериментальні вправи – короткотривалі ігри, що використовуються як ілюстрація при ознайомленні з новим матеріалом чи при проведенні різних досліджень;

– ігри з комп'ютерною підтримкою – ігри, при проведенні яких використовуються сучасні інформаційно-комунікаційні технології;

– виробничі – ігри, в яких моделюються ділові взаємини.

У процесі ділових ігор полегшується адаптація молодого фахівця до майбутньої професійної діяльності; формуються уміння розв'язувати складні професійні завдання; розвивається комунікативна компетентність тощо.

Ефективність ділових ігор забезпечується низкою чинників:

– регулярністю застосування, а також рухом від простих до складних форм ділових ігор на різних етапах навчання;

– інтеграцією різних дисциплін, що забезпечує їм комплексний характер;

– поєднанням теоретичного навчання з практикою [3, с. 45–46].

Відтак, відрізняючись одна від іншої навчальними цілями, ділові ігри спрямовуються на розв'язання єдиних завдань, спрямованих на:

- розвиток навичок пошуку, збору, обробки і аналізу інформації;
- застосування отриманих знань та умінь у розв'язанні практичних ситуаціях;
- формування умінь роботи в колективі і з колективом;
- становлення творчої особистості майбутнього фахівця.

Висновки. Отже, ділова гра – це педагогічний феномен, що полягає в імітації практично-професійної ситуації, слугуючи ефективним засобом формування професійної компетентності студентів технічних коледжів. Метод ділової гри є унікальним. Він сприяє ефективному підвищенню якості професійної підготовки та професійного ставлення майбутніх фахівців, наближаючи студентів до майбутньої професійної діяльності шляхом відтворення типових професійних ситуацій, для розв'язання яких вони змушені шукати оптимальні шляхи. Ігровий процес викликає зацікавленість у вивченні предмета, підштовхує студентів до ділової активності, сприяє формуванню професійних компетенцій тощо.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии. М. : Академия, 1989. 210 с.
2. Борисова А., Колесник А., Архипова В. Роль ділової гри у вивченні іноземної мови. Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг : зб. наук. пр. / відпов. ред. О.І. Черевко. Харків : ХДУХТ, 2012. Вип. 2 (16). С. 355–361.
3. Маладика Л. Ділові ігри в процесі вивчення професійно орієнтованих дисциплін майбутніми фахівцями пожежної безпеки. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка / редкол.: І. Задорожна та ін. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2014. Вип.4. С. 42–48.
4. Марко М. Сутність, структура та місце навчально-ігрових технологій у професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів. Молодь і ринок. 2016. № 6. С. 145–149.
5. Олійник Н. Ефективність ігрових моделей навчання в системі сучасної вищої освіти. Наукові записки. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти. 2016. Т. 2. № 7. С. 70–75.
6. Стеценко Н.М. Ділова гра як метод формування професійної спрямованості майбутніх менеджерів освіти. Педагогічні науки : [зб. наук. праць / відповід. ред. Є.С. Барбіна]. Херсон : Вид-чий дім «Гельветика», 2015. Вип. 68. С. 196–201.

ТЕОРЕТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ЗАСТОСУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОГО ПІДХОДУ В МУЗИЧНІЙ ОСВІТІ

THEORETICAL PREREQUISITES FOR APPLYING A NATIONAL-CULTURAL APPROACH TO MUSIC EDUCATION

Стаття присвячена одній з актуальних проблем регіональних та культурних відмінностей у музичному фольклорі. Саме музичні традиції та звичаї – дві взаємопов'язані форми впливів на молоде покоління. На музичних традиціях засноване трудове, фізичне, естетичне, релігійне та національне виховання. Певні педагогічні функції виконують і засоби виховання, зокрема колискові пісні. Традиції вміщують в собі звичаї, обряди. Звичаї чітко регламентують вчинки членів певної етнічної групи в конкретних ситуаціях, регулюють поведінку особистості в певній сфері життя й діяльності, у тому числі і в міжособистісних відносинах, вимагаючи прояву моральних, а також трудових якостей, типових для етносу.

Висвітлено історичні моменти, зазначено, що народна пісня веде свій початок ще з античності. Наголошено, що залежно від способу виконання українські народні пісні поділяються на сольні, колективні (хорові), діалогічні, пісні-плачі, хороводні, танцювальні пісні. Зазначено, що для танцювальних пісень вживають такі терміни: шумка, чабарашка, співанка, коломийки, приспівки.

Варто зазначити, що виконання значної частини обрядових та жартівливих пісень поєднується з танцями: гаївки, частівки, весільні пісні. На основі аналізу літературних джерел обґрунтовується їх вплив на побут і культуру нації. Про це писали ще давньогрецькі філософи Гіппократ, Страбон, Платон та інші.

В українській літературі давні народні пісні у XIX ст. іноді називали старинами. На сьогоднішній день українська фольклористика налічує понад сто термінів для називання народної пісні. Основна увага зосереджується на одному з найважливіших завдань сучасної музичної фольклористики – на проблемі складання різних показників, систематизації і каталогізації народних пісень. Виявлення певної структурної одиниці в історичній еволюції музичного фольклору допомагає прояснити специфіку окремих пісенних елементів, їх взаємодія і взаємозумовленість. Безперечно, що в силу мінливості, варіативності природи народної творчості важко встановити вичерпні ознаки єдиної системи тим паче, що історично склалися українські народно-пісенні культурні процеси мають свої специфічні сторони. Проте, необхідна змістовна характеристика пісні і оцінка її функціональності.

Ключові слова: пісні-хроніки, жанр, сюжет, мотив, традиція, тропи, формула, голосяння, жартівливі пісні, історичні пісні,

козацькі пісні і думи, балади, патріотичні пісні, повстанські пісні.

The article is devoted to one of the pressing problems of regional and cultural differences in musical folklore. It is musical traditions and customs that are two interconnected forms of influence on the younger generation. The musical traditions are based on labor, physical, aesthetic and religious and national education. Certain pedagogical functions are also performed by the means of upbringing, in particular lullabies. Traditions contain customs, ceremonies. Customs clearly regulate the actions of members of a certain ethnic group in specific situations that regulate the behavior of an individual in a certain sphere of life and activity, including in interpersonal relationships, requiring the manifestation of moral and labor qualities typical of an ethnic group.

Historical moments are highlighted, it is indicated that folk song dates back to antiquity. It is noted that, depending on the method of performance, Ukrainian folk songs are divided into: solo, collective (choral), dialogic, crying songs, round dance, dance songs. It is noted that the following terms are used for dance songs: Shumka, Chabarashka, song, ditties, refrains. It is worth noting that the performance of a significant part of ritual and comic songs is combined with dances: gaevka, ditties, folk songs. Based on the analysis of literary sources, their influence on the life and culture of the nation is substantiated. This was written by the ancient Greek philosophers Hippocrates, Strabo, Plato, etc.

In Ukrainian literature, ancient folk songs in the XIX century, sometimes called antiquities. Today, Ukrainian folklorist has more than a hundred terms for naming a folk song. The main focus is on one of the most important tasks of modern musical folklore – the problem of compiling various indicators, systematizing and cataloging folk songs. The identification of a specific structural unit in the historical evolution of musical folklore helps to clarify the specifics of individual song elements, their interaction and interdependence. It is indisputable that due to the variability and variability of the nature of folk art, it is difficult to establish exhaustive signs of a unified system, especially since historically Ukrainian folk song cultural processes have their own specific aspects. However, a meaningful characterization of the song and an assessment of its functionality are necessary.

Key words: chronicles songs, genre, plot, motive, tradition, trails, formula, lamentations, comic songs, historical songs, Cossack songs and thoughts, ballads, patriotic songs, rebel songs.

УДК 7. 01

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-18-2-6>

Матяшук О.М.,

викладач фортепіано
Луцького педагогічного коледжу

Шумська В.С.,

викладач фортепіано
Луцького педагогічного коледжу

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Педагогічний аспект звичаїв полягає у виробленні в молодого покоління певних звичок і стандартів поведінки. Дидактичний початок тут проявляється перш за все у вигляді правил для наслідування. Потужним дієвим елементом етнопедagogіки є усна народна творчість, яка зберігає в пам'яті поколінь

переважно ідеальні норми і правила поведінки, високоморальні вимоги і постулати. Сила емоційного впливу різних видів і жанрів фольклору дозволяє коригувати моральний дух молодого покоління. Ось чому так важливо в початковій освіті використовувати в музичному мистецтві виховний потенціал фольклору. Народні пісні, танці, мелодії

не тільки здатні вплинути на формування естетичного смаку молоді, а й на їхній духовний та естетичний розвиток [5, с.13].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Процес формування духовності молодого покоління засобами фольклору описували в своїх працях З. Доленга-Ходаковський, В. Залеський, Я. Головацький, О. Кольберг [2]. Виховна роль української народної пісні поки не стала предметом окремого дослідження, хоча про це згадувалося в роботах відомих педагогів Г. Ващенко, В. Сухомлинський, С. Русова. Про роль народної пісні як серцевини української культури писали українські мистецтвознавці Б. Грінченко, Д. Антонович, Ф. Колесса [4].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз літературних джерел дозволяє стверджувати, що всі автори єдині в думці, що знання української народної музики, народного мистецтва, її активне виконання, впливає на особистість, яка приходить до усвідомлення себе як частини українського народу, тобто до національної самоідентифікації.

Мета статті – науково обґрунтувати та довести, що важливим складником національної культури кожного народу є виховання підростаючого покоління на кращих зразках музичних культурно-історичних традицій українського народу.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Народні музичні традиції у взаємодії утворюють традиційні форми побутового народного мистецтва (хороводи, колискові пісні, танці, обряди, казки). В народному музичному мистецтві і національно особливе, і загальнолюдське, що є основним у роботі з молодим поколінням на заняттях музичного мистецтва. Воно має стати предметом вивчення при підготовці фахівців музичного мистецтва. Слова і музика у тісному взаємозв'язку дають можливість розширення можливостей на заняттях музичного мистецтва [6].

Українська ідентичність як усвідомлення особистістю своєї національної приналежності до певної етнічної спільності необхідна для задоволення двох вельми суперечливих потреб: потреби в самобутності і незалежності від інших людей і в той же час потреби в належності до групи. У стабільному суспільстві необхідність національної ідентифікації перебуває в прихованому стані, актуалізується ж вона в нестабільному суспільстві, в ситуації міжнародного конфлікту [5, с. 44].

Це є ключовою позицією у формуванні в молодого покоління на музичних заняттях любові до рідного краю, до народного музичного мистецтва, художніх традицій, почуття єдності українського народу, його своєрідності, що йдуть від історичного досвіду [2].

Різний рівень музичного сприйняття в освітньому процесі проявляється в різному музичному

досвіді молодого покоління. Величезна кількість молодих людей росли в сім'ях з яскраво вираженими народними традиціями, інші непогано знайомі з сучасною музикою, яку слухали і виконували в дитячому садку, в спеціалізованому закладі загальної середньої освіти, і її інтонаційний лад не сприймається ними як щось абсолютно чуже та незрозуміле [1, с. 9].

З метою уточнення фактичного стану музичного розвитку молоді багато педагогів при першому ж знайомстві з ними пропонують охочим виконати улюблену пісню. Проте варто зазначити, що всі із задоволенням «виступають» перед друзями та однокласниками, а педагогу після цього легше орієнтуватися в групі, знаючи приблизний рівень музичного розвитку особистостей.

Слід наголосити на тому, що знайомство молодого покоління з музичними творами з фольклору формує в них національну гордість і сприяє більш глибокому розумінню української громадянської культури. Проведення такої роботи вимагає від педагога ретельного планування змісту занять. Суть його у визначенні основних завдань кожного заняття, спрямованих на досягнення поставленої мети.

Варто зазначити, що релігійний склад студентів у закладі освіти також вносить певну специфіку в процес морального виховання на музичних заняттях. Студенти ж переконуються в тому, що музика різних релігійних громад розповідає про певні соціальні явища життя, почуття, думки, переживання людей. Проте емоційно усвідомлене сприйняття і виконання національної музики активно сприяє формуванню в них патріотизму і міжнародної толерантності [7].

У дослідженні Т. Мана фольклор у практиці позакласної роботи розглядається як явище, яке необхідно трактувати з двох сторін: змістової і формальної. Такий підхід враховує діяльнісний аспект у роботі з ним на противагу інформативному [9].

Питання впливу народних музичних традицій на становлення особистості поки не знайшли широкого відображення в педагогічній літературі та наукових дослідженнях. Внаслідок неопрацьованості цього питання в теорії, в освітній практиці, а також при підготовці педагогів-музикантів, ми маємо тільки формалізоване уявлення про формування музичної культури особистості, коли народне мистецтво, музика береться як даність, зафіксована в нотах, словах, фонограмах.

Цей погляд на народне мистецтво не враховує деякі важливі моменти: не береться до уваги традиційність як форма побутовості народного мистецтва, спосіб його існування, а в традиційності поряд з яскраво вираженим релігійним ядром є національний елемент, властивий народному мистецтву; не враховується історико-регіональний

аспект традиційних зв'язків мистецтва народу з тягою до землі, природи, людей, тобто до суспільного середовища, де суспільна мораль вимагає від людини поваги до іншого, активної життєдіяльності відповідно до норм суспільства [3, с. 93]. Ось чому в умовах сучасного освітнього процесу необхідні відповідні уточнення, які б дозволили реалізувати виховний потенціал музичних творів різних регіонів України.

Так, музично-пісенне мистецтво Західної і Східної України, як і духовна і матеріальна культури взагалі, формувалося й розвивалося в тісному постійному взаємозв'язку і взаємодії з історико-культурним становленням регіону. Багато в чому шлях соціально-економічного розвитку та форми побуту народу, а також складні процеси міжрелігійних контактів визначили при всій відмінності єдиний в істотних рисах культурний світ. Так, музика багатьох регіонів України характеризується однаково типовими пісенно-інструментальними жанрами, подібними системами музичних структур і музичної форми (музична форма мається на увазі як цілісна система засобів вираження і в сенсі загального, історично сформованого композиційного плану окремого твору) і музичним ритмом, мовною інтонацією, і подібними або близькими за будовою музичними структурами [5, с. 22].

Дослідження фундаментальних рис української народної музики різних регіонів України, що сформувалися в тривалий період, здатної зберігати в собі форми і формотворчі принципи тисячолітньої давності, дозволяє виявити певні параметри спільності в типології музично-пісенних жанрів, художніх формах, засобах виразності.

Український музично-пісенний спадок, представляючи собою окрему культурну цілісність, може бути класифікований за рядом зазначених ознак і універсальними законами поширення народної музики в освітньому закладі її необхідно розглядати в історичній ретроспективі, починаючи з найбільш раннього музичного мистецтва, що представляє собою початковий етап української музичної спадщини.

Відомо, що музичний фольклор, як і народна творчість взагалі, є результатом не тільки емоційно-художньої, а й соціальної потенції народу, одна з форм освоєння дійсності. Виходячи з цих тверджень, найдавніші пісенно-музичні традиції можна розділити на пісні, безпосередньо пов'язані з працею, і пісні, пов'язані з працею опосередковано. Цей фактор включає не тільки власне твори, пов'язані з трудовою діяльністю, а й відображає тісний контакт пісенно-музичної народної творчості з великою областю духовної діяльності народу, міфологічними, етичними віруваннями і уявленнями, громадськими інститутами і правовими нормами (на архаїчній стадії розвитку народного музичного мистецтва багато

пісень і наспівів, які виникли протягом тисячоліть обрядів і культів). Вони не можуть бути зрозумілі без звернення до релігії, етико-правових норм суспільства [4, с. 6].

Музичний фольклор, адекватно відображаючи зміст і характер соціально-громадського розвитку народу, виробляє специфічні форми пісенної творчості або жанрової освіти, які стають відмінними ознаками кожної народно-пісенної культури. Так, українська лірична пісня, будучи своєрідною квінтесенцією багатоголового фольклорного процесу, відповідає спокою і терплячості українського народу, а складність і гнучкість багатоголової фактури і інтонаційна виразність наспівів дає необхідну психологічну розрядку [2, с. 10].

Подальше становлення і поглиблення нової стилістичної форми відбувається на більш пізньому етапі створення пісні. Історична доля народу ще більше ускладнювалася і внутрішньою міжусобицею. Внаслідок цих причин в українському фольклорі починають все більше домінувати героїчні пісні з реальними фактами, які зафіксували та оспівували боротьбу народу із зовнішніми ворогами.

Назва твору, розкриваючи конкретні життєві колізії, дає певний емоційний настрій на її сприйняття, творить специфічну образну «тональність»: виявляє загальний характер і вказує на особливу стилістичну форму пісні різної жанрової приналежності [9].

У визначенні жанру пісні її назва не завжди може відігравати вирішальну роль, та й народні виконавці не надають принципового значення назві пісні. Головними є форма побутування, функціональність пісні і ставлення виконавця, що демонструється їм у процесі її відтворення. «Однією з найбільш характерних властивостей фольклорного стилю є його емоційна насиченість, ніби постійна участь оповідача в дії, прагнення викликати реакцію у слухача [7].

У фольклористиці неможливо обійтися без жанрової класифікації. Як відомо, класифікація дозволяє єдиним поглядом охопити всі існуючі жанри народного пісенної творчості. Вона встановлює жанрові відмінності на тому чи іншому рівні, в тих чи інших параметрах і допомагає визначити специфічні особливості кожного жанру. Однак слід пам'ятати, що будь-яка класифікація досить умовна [10, с. 18].

Виходячи з цього, І. Карпова [5] систематизувала жанрову класифікацію українських народних пісень, виділивши великі жанрових області, що поділяються на цикли, сім'ї, види і підвиди. Запропонована нею класифікація народних пісень містить ознаки хронологічної послідовності виникнення жанрів:

1) першу групу становлять епічні, ліричні, ліро-епічні, ліро-драматичні (ігрові та деякі хоровадні

пісні, зміст яких розігрувався), пісні-балади, обрядові пісні, необрядові пісні;

2) пісні за змістом: історичні, героїчні, соціально-побутові (суспільно-побутові або станові), історично-побутові, пісні, жартівливі (гумористичні), родинно-побутові, пісні набожного змісту (релігійні), дитячі, календарно-обрядові, сімейно-обрядові, величальні сатиричні пісні;

3) пісні за хронологічно-тематичним (або історико-тематичним) принципом. Тут тематика пісень досить різноманітна, відбиває історичні події, родинні стосунки, соціальні та виробничі відносини: пісні про боротьбу з турецько-татарськими загарбниками, про боротьбу з польсько-шляхетськими загарбниками, про стихійні селянські повстання та їх героїв, козацькі, гайдамацькі, рекрутські, жовнірські, чумацькі, заробітчанські, бурлацькі, наймитські, строкарські, ремісницькі, шахтарські, пісні про еміграцію, революційні, робітничі (пролетарські), пісні про жіночу долю, про кохання (любовні пісні), сороміцькі, пісні про пияцтво, вдовині, колискові пісні;

4) пісні, що супроводжують різні обряди, види праці: колядки, щедрівки, пісні-віншівки, веснянки, великодні пісні, колодчанські, русальні, троїцькі, петрівчані, царинні, купальські, собіткові, жниварські пісні: зажинкові пісні, жнивні, обжинкові; косарські, пастуші, весільні, ладкання, родильні пісні, голосіння, тужіння, ритуальні пісні (ритуальні пісні-команди) [5, с. 43].

Висновки. Народні музичні твори в силу свого особливого становища містять величезні можливості в плані виховання і розвитку особистості. Через їх осягнення людина засвоює параметри своєї національної культурної ідентичності і разом з усвідомленням органічної єдності рідної музич-

ної культури зі світовою художньою культурою – розуміння не лише своєї етнокультурної особливості, але і спільності. Ось чому етнокультурний підхід повинен стати одним з основних принципів музичної освіти, а першим кроком на шляху його реалізації може бути коригування формування музичної культури при професійній підготовці педагогів музичних дисциплін.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Аболина Т.Н., Миропольская Н.Е. Эстетическое воспитание в школе. К. : Изд-во при КГУ Вища школа, 1987. 96 с.
2. Ветлугина Н.О. Возраст и музыкальная восприимчивость. Восприятие музыки. Сб. статей. М. : Музыка, 1980. С. 229–243.
3. Дорошенко Т.В. Формування у молодших школярів навичок музичного сприймання : автореф. дис...канд. пед. наук: 13.00.01. К., 1993. 19 с.
4. Естетичне виховання: Довідник / В.І. Мазепа, А.В. Азархін, В.С. Горський та ін. К. : Політвидав України, 1988. 214 с.
5. Єременко О.В. Розвиток музичного сприймання підлітків засобами використання музичних констант : автореф. дис...канд. пед. наук. К., 1998. 17 с.
6. Концепція позашкільної освіти та виховання. Інформаційний збірник Міністерства освіти України. 1997. № 7. С. 22–32.
7. Назайкинский Е.В. О психологии музыкального восприятия. М. : Музыка, 1972. 383 с.
8. Оришака Ю.М., Черушева Г.Б., Пересунько Т.К. Душа обязана трудиться... (Социально-нравственные аспекты формирования эстетической культуры подростков). Учебное пособие. К., 1995. 165 с.
9. Прокофьева Л.Б. Образне сприймання музики молодшими школярами як педагогічна проблема. Актуальні проблеми теорії музики та музичного виховання : Зб. наук. пр. К. : КДУКМ, 1997. С. 95–100.

ВИВЧЕННЯ ТЕМИ «ЧАСТИНИ ТІЛА» НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ У ВИЩІЙ ШКОЛІ: КОМУНІКАТИВНИЙ ПІДХІД

STUDY OF THE BODY PART IN THE UKRAINIAN LANGUAGE AS A FOREIGN IN HIGHER SCHOOL: A COMMUNICATIVE APPROACH

У статті подано навчально-методичні матеріали, необхідні для вивчення теми «Частини тіла» на заняттях з української мови як іноземної. Вивчення мови країни, в якій навчаються студенти, є невід'ємною частиною професійної підготовки іноземців. Добір завдань спрямовано на реалізацію комунікативного підходу до вивчення іноземних мов. У навчальній програмі сучасних українських вищих навчальних закладів виділяється невелика кількість годин для вивчення української мови як іноземної, тому завдання викладачів полягає у постановці досить важкого завдання – навчити іноземних студентів за короткий час використовувати українську мову в різних ситуаціях спілкування.

У своєму дослідженні автори представили комплекс завдань, спрямованих на розвиток умінь та навичок учнів: 1) правильно вимовляти та інтонувати українські слова, фрази та речення в процесі читання; 2) сприймати мову та надавати основну інформацію під час прослуховування текстів; 3) графічно відтворити необхідну інформацію в письмовій формі; 4) використовувати необхідний лексичний мінімум у комунікативних ситуаціях, пов'язаних із темою заняття.

Запропонована система вправ сприятиме оволодінню вміннями та навичками спілкуватися в усній та письмовій формі відповідно до цілей та соціальних норм мовленнєвої поведінки в типових сферах та ситуаціях. Враховуючи різні методи та навички спілкуватися в усній та письмовій формі відповідно до цілей та соціальних норм мовленнєвої поведінки в типових сферах та ситуаціях. Враховуючи різні методи та навички спілкуватися в усній та письмовій формі відповідно до цілей та соціальних норм мовленнєвої поведінки в типових сферах та ситуаціях.

Матеріали, описані у статті, призначені для іноземних студентів, які розмовляють мовою на початковому рівні. Завдання, дібрані на основі чотирьох основних видів мовленнєвої діяльності (слухання, говоріння, читання, письмо), допоможуть іноземним студентам не лише розширити свій словниковий запас, а й досягти соціальної взаємодії в іноземному середовищі.

Ключові слова: комунікативний підхід, навчально-методичні матеріали, українська мова як іноземна.

The article provides educational and methodological materials necessary for the study of the topic "Parts of the body" in classes from the Ukrainian language as a foreign language. Studying the language of the country in which the students study is an integral part of the professional training of foreigners. The selection of tasks is aimed at implementing a communicative approach to learning foreign languages. In the curriculum of modern Ukrainian higher education institutions a small number of hours are allocated for studying the Ukrainian as a foreign language, therefore the task of lecturers is to set up a rather difficult task – to teach foreign students in a short time to use the Ukrainian language in various communication situations with native speakers. In our research, we present a set of tasks aimed at developing the skills and abilities of students: 1) correctly articulate and intonate Ukrainian words, phrases and sentences in the process of reading; 2) to perceive the language of speech and to provide basic information during the listening; 3) graphically reproduce the required information in writing; 4) use the necessary lexical minimum in communicative situations related to the topic of the class.

The proposed system of exercises will facilitate the mastery of skills and abilities to communicate in oral and written form in accordance with the goals and social norms of speech behavior in typical spheres and situations. The materials described in the article are intended for foreign students who speak the language at the initial level.

Tasks, selected on the basis of four main types of speech activity (listening, speaking, reading, writing), will help foreign students not only expand their vocabulary, but also achieve social interaction in a foreign-language environment.

Key words: communicative approach, teaching materials, Ukrainian as a foreign language.

УДК 811.161.2:376.1

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-18-2-7>

Мельник Т.П.,

канд. філол. наук,
доцент кафедри української мови
Тернопільського національного
медичного університету
імені І.Я. Горбачевського
Міністерства охорони здоров'я України
Заліпська І.Я.,
канд. філол. наук,
викладач кафедри української мови
Тернопільського національного
медичного університету
імені І.Я. Горбачевського
Міністерства охорони здоров'я України

Постановка проблеми в загальному вигляді. Невід'ємним складником професійної підготовки іноземних студентів різного профілю є вивчення мови тієї країни, у якій вони навчаються. У навчальних планах сучасних українських вищих освітніх закладів на вивчення української мови як іноземної виділено незначну кількість годин, тому перед викладачами поставлено досить складне завдання – навчити студентів-іноземців у короткий термін використовувати українську мову в різних комунікативних ситуаціях із носіями мови. З урахуванням Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти [1], основним підходом, за допомогою якого стало можливим поєднання знань з фонетики, граматики, лексики та розуміння реалізації мови у спілкуванні, обрано комунікативний підхід.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Комунікативний підхід у викладанні різних мов досліджували вітчизняні та закордонні вчені починаючи з другої половини ХХ століття. У наш час комунікативний підхід у навчанні іноземної мови неодноразово ставав об'єктом наукових студій науковців Грищенко І.В., Козак М.В., Байдак Л.І., Годованець Н., Євдокімова-Лисогор Л.А., Бесараб Т.П., Ніколаєнко О.В., Янчук Н.В., Касьяненко Т.А. та інших. Більшість розвідок спрямовані на теоретичне обґрунтування комунікативного методу, проте майже немає праць, у яких би розглядалось практичне втілення комунікативного підходу у вивченні української мови як іноземної у вищій школі.

Мета статті – запропонувати комплекс навчально-методичних матеріалів для вивчення

теми «Частини тіла» за умов використання комунікативного підходу в навчанні української мови як іноземної.

Виклад основного матеріалу. У науковому дослідженні автори подають на розгляд комплекс завдань, спрямованих на формування у студентів умінь та навичок: 1) правильно артикулювати та інтонувати українські слова, словосполучення та речення у процесі читання; 2) сприймати мову на слух та виділяти основну інформацію під час аудіювання; 3) графічно відтворювати необхідну інформацію на письмі; 4) використовувати необхідний лексичний мінімум у комунікативних ситуаціях, пов'язаних із темою заняття. Поєднуючи різні методи та форми роботи, автори виокремили ті завдання, за допомогою яких вдалося забезпечити активну участь кожного студента на занятті, стимулювати інтерес і прагнення вивчати мову.

Завдання 1. Слухайте. Читайте.

Тіло, голова, волосся, обличчя, лоб, вухо, ніс, око, брова, вії, рот, язик, зуб, губа, щока, підборіддя, горло, шия, рука, нога, палець, серце, живіт, шлунок, спина, шкіра, коліно, кістка, кулак, лікоть, плече, легені, мозок, печінка, нирки, бік.

Запам'ятайте: бровá – брóви, губá – губи, щокá – щóки, рукá – рúки, ногá – нóги, зúб – зúби, пáлець – пáльці, вúхо – вúха, óко – óчи.

Завдання 5. Прочитайте і запам'ятайте.

ХТО?		КОГО? У КОГО?		ПРИКЛАД
Він	тато	у тата	+ болить (1) + болять (2...)	У тата болить рука. У брата болять очі.
	брат	у брата		
Вона	дідусь	у дідуся		
	лікар	у лікаря		
	Віталій	у Віталія		
	мама	у мами		У мами болить нога. У бабусі болять руки.
	бабуся	у бабусі		
	Марія	у Марії		

Завдання 6. Відповідайте.

Зразок: У кого болить голова? (мама) – У мами болить голова.

- У кого болить ніс? (друг)
- У кого болять зуби? (бабуся)
- У кого болить горло? (дочка)
- У кого болить палець? (тато)
- У кого болять ноги? (дідусь)
- У кого болить вухо? (син)
- У кого болить око? (тітка)
- У кого болять руки? (чоловік)
- У кого болить губа? (сестра)
- У кого болять пальці? (дружина)
- У кого болить рука? (Анна)
- У кого болить шия? (Ахмед)
- У кого болить нога? (Софія)
- У кого болять вуха? (дядько)

Завдання 7. Прочитайте діалог.

- Добрий день, лікарю! Можна зайти?
- Добрий день! Так, заходьте. Прошу, сідайте.
- Мене звати Ахмед Альмехді, а це моя сестра Маріам.
- Вона розмовляє українською мовою?

Зверніть увагу!

Який? – Лівий бік, цей кулак, той палець – чоловічий рід.

Яка? – Права нога, ця рука, та кістка – жіночий рід.

Яке? – Червоне горло, це коліно, те вухо – середній рід.

Завдання 2. Пишіть слова у таблицю.

Мій Моя Моє Мої

Голова, вуха, нога, зуб, тіло, палець, око, брова, рот, шия, язик, щока, ніс, губа, руки.

Завдання 3. Поставте запитання чий? чия? чий? чий?

Зразок: Це моя голова. – Чия це голова?

- Це твій язик.
- Це його вуха.
- Тут її руки.
- Це моя шия.
- Там ваші ноги.
- Це мої пальці.
- Це твоя щока.
- Тут мій ніс.
- Це твоє обличчя.
- Це його зуби.
- Це твої брови.
- Це її тіло.
- Це його вії.
- Це його палець.

Завдання 4. Читайте. Пишіть слова твій, твоя, твоє, твої.

- Це ___ рот.
- Це ___ зуби.
- Це ___ ноги.
- Це ___ палець.
- Це ___ нога.
- Це ___ рука.
- Це ___ серце.
- Це ___ коліно.
- Це ___ живіт.
- Це ___ горло.
- Це ___ очі.
- Це ___ плече.
- Це ___ язик.
- Це ___ руки.

- Вона погано розмовляє українською мовою і мало розуміє.
- Ви навчаєтеся у Тернополі?
- Так, зараз ми на 1 (першому) курсі.
- У якому університеті Ви навчаєтеся?
- Ми студенти Тернопільського державного медичного університету.
- За якою адресою Ви живете?
- Наша адреса: вулиця Живова, будинок 3, кімната 215.
- Що з Вами трапилось? Що у Вас болить?
- Моя сестра погано почувається.
- Що у сестри болить?
- Горло.
- Горло червоне. Це ангіна. Потрібно іти в аптеку і купити ось ці ліки.
- Добре, лікарю, дякую. До побачення!
- Прошу. До побачення!

Запам'ятайте!

Я погано почуваюся Ти погано почуваєшся Він, вона погано почувається Ми погано почуваємося Ви погано почуваєтеся Вони погано почуваються	Я погано себе почуваю Ти погано себе почуваєш Він, вона погано себе почуває Ми погано себе почуваємо Ви погано себе почуваєте Вони погано себе почувають

Завдання 8. Відповідайте на питання до діалогу.

1. Як звати пацієнта?
2. Хто розмовляє з лікарем?
3. Хто мало розуміє українську мову?
4. У якому місті навчаються брат і сестра?
5. У якому університеті навчаються студенти?
6. На якому курсі навчаються іноземці?
7. За якою адресою живуть брат і сестра?
8. Що болить у сестри Ахмеда?
9. Який діагноз у студентки?
10. Куди ідуть студенти, щоб купити ліки?

Завдання 9. Прочитайте і запам'ятайте.

ХТО?	У КОГО?		ПРИКЛАД
Я	У мене	+ болить (1)	У мене болить живіт.
Ти	У тебе		
Він	У нього	+ болять (2...)	У тебе болять коліна.
Вона	У неї		
Ми	У нас		
Ви	У вас		
Вони	У них		

Завдання 10. Відповідайте. Пишіть за зразком.

Зразок: Що у (ми) болить? (очі) – Що у нас болить? У нас болять очі.

1. Що у (він) болить? (спина)
2. Що у (вони) болить? (зуби)
3. Що у (вона) болить? (серце)
4. Що у (він) болить? (нирки)
5. Що у (ми) болить? (вуха)
6. Що у (Ви) болить? (лікоть)
7. Що у (вона) болить? (живіт)
8. Що у (ти) болить? (палець)
9. Що у (Ви) болить? (голова)
10. Що у (вони) болить? (очі)
11. Що у (він) болить? (коліно)
12. Що у (вона) болить? (око)
13. Що у (Ви) болить? (шия)
14. Що у (він) болить? (плече)

Завдання 11. Пишіть і говоріть правильно речення.

1. У мене болить (лівий рука).
2. У неї болить (цей нога).
3. У тебе не болить (той плече)?
4. У нього болить (правий око).
5. У тебе болить (правий нога), а у мене болить (правий рука).
6. Що у Вас болить? У мене болить (ця палець).
7. У мене (червоний горло) і болить голова. Потрібно іти до лікаря.
8. У неї болить

Завдання 14. Вивчіть і складіть діалоги.

У Вас щось болить? Що у Вас болить? Де болить? Що Вас турбує? У вас є алергія на щось? У мене болить ось тут.	У мене болить голова. У мене алергія на ці ліки. Вам потрібно іти в аптеку. Вам потрібно іти до лікаря. Вам потрібно купити ліки. Потрібно викликати швидку допомогу.

- (праве бік). Потрібно викликати швидку допомогу. 9. Це мій брат. У (він) болить (лівий вухо). 10. Це моя сестра. У (вона) болить (правий коліно). 11. Це мій тато. Він погано (почуватися). У (він) болить серце. 12. Це мої друзі. Вони погано (почуватися). 13. Я погано (почуватися). У мене болять (цей зуб). 14. Мій друг погано (почуватися). Сьогодні у (він) вже не болить плече, але болить (цей рука).

Завдання 12. Читайте діалог.

- Привіт, Андрію!
- Привіт, Вікторе! Як у тебе справи?
- Добре, дякую. А у тебе, Андрію?
- У мене не дуже добре.
- Чому? Ти погано почуваєшся?
- Так. Я погано почуваюся.
- Що у тебе болить?
- У мене болить коліно і ще дуже болить права рука.

- А що сталося?
- Вчора ввечері я грав футбол у спортивному залі та впав.

- Потрібно іти до лікаря або викликати швидку допомогу.

- Мій брат говорив, що тут є лікарня медичного університету. Ти не знаєш, де?

- Лікарня є на вулиці Клінічна, 1. Тобі потрібна моя допомога?

- Так. Я не можу йти. Допоможи мені викликати таксі. Я забув телефон вдома.

- Добре. Зараз буде машина № 73. Ось вона.

- Дякую. Бувай.

- Бувай.

Завдання 13. Відповідайте на питання до діалогу.

1. Як почувається Андрій?
2. Як почувається Віктор?
3. Що болить у Андрія?
4. Коли Андрій грав футбол?
5. Де впав хлопець?
6. Де є лікарня медичного університету?
7. Чи викликає Андрій швидку допомогу?
8. Що забув Андрій вдома?
9. Що викликає Віктор для Андрія?

Щоб перевірити значний обсяг теоретичного матеріалу, сформовано перелік тестів, які дозволять студентам оцінити їхній рівень засвоєння матеріалу та перспективи у складанні загального підсумкового контролю. Наприклад:

Тест 1. У якому рядку записано назви внутрішніх органів?

- A. серце, лопатка, ніс, печінка;
- B. підшлункова залоза, шлунок, очі, серце;
- C. рука, нога, шлунок, лоб;
- D. обличчя, спина, шия, вухо;
- E. легені, серце, нирки, печінка.

Тест 2. У якому рядку записано назви частин тіла?

- A. передпліччя, щока, ніс, п'ята;
- B. поясниця, аптека, кисть, гомілка;
- C. здоров'я, нога, вухо, ангіна;
- D. обличчя, медсестра, спина, рецепт;
- E. рука, клініка, таблетка, халат.

Висновки. Запропоновані авторами навчально-методичні матеріали є науково виправданими, оскільки в них фонетичні, грама-

тичні та лексичні аспекти функціонування української мови подано в різних комунікативних контекстах, можливих у щоденному спілкуванні з носіями мови. Завдання, дібрані з урахуванням чотирьох основних видів мовленнєвої діяльності (аудіювання, говоріння, читання, письма), допоможуть студентам-іноземцям не лише розширити свій словник, а й досягти соціальної взаємодії в чужомовному середовищі.

Перспективи подальших досліджень полягають у застосуванні комунікативного підходу в підготовці матеріалів з української мови як іноземної за професійним спрямуванням.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / наук. ред. укр. видання С.Ю. Ніколаєва. К. : Ленвіт, 2003. 273 с.
2. Українська мова як іноземна: навч посіб. / І.І. Гавришак та ін.; за ред. М.П. Тишковицевої. Тернопіль : ТДМУ, 2018. 168 с.

РОЛЬ ТА ЗАСТОСУВАННЯ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ БУДІВНИЦТВА ТА ЦИВІЛЬНОЇ ІНЖЕНЕРІЇ

THE ROLE AND APPLICATION OF A COMPETENCY APPROACH IN THE PREPARATION OF FUTURE BACHELORS IN CIVIL ENGINEERING AND CIVIL ENGINEERING

Стаття присвячена підготовці майбутніх бакалаврів з будівництва та цивільної інженерії, а саме застосування компетентнісного підходу в навчально-виховному процесі. Оскільки будівельна галузь завжди була важливою ланкою економічного розвитку країни, то і на її розвиток покладено багато сил та ресурсів, зокрема на підготовку висококваліфікованих кадрів. Вхід України до міжнародної європейської спільноти зумовив потік інформаційного забезпечення, інноваційних технологій і матеріалів, розширило кругозір суспільства та викликало потребу переглянути зміст підготовки фахівців. Людство вимагає комфортного життя, багатofункціональних зручних супермаркетів, сучасних офісів, поліклінік і так далі, а це потребує креативності, творчості, вміння «побачити» та запропонувати конструктивне рішення, вміння його аргументувати. Тому роботодавці ставлять перед фахівцем не тільки наявність ефективних результатів навчання, відображених у теоретичних знаннях та практичних навичках, а й вміння мобілізувати, генерувати їх та бути здатним до саморозвитку.

У зв'язку з поставленими задачами роботодавцями перед освітянами та педагогами постало завдання модернізації змісту та структури професійної освіти, забезпечити високу якість реалізації європейських стандартів. Методичні підходи та засоби, що будуть застосовані у процесі підготовки повинні допомогти педагогу розкрити та розвинути індивідуальність особистості, сформувати майбутнього фахівця будівельного профілю здатного адаптуватися до швидкоплинних суспільних вимог та науково-технічного розвитку. Фахівець сучасності повинен постійно підвищувати свою кваліфікацію та розвивати професійну компетентність, що передбачає вміння приймати рішення, відповідальність та рішучість, ініціативність, творчий підхід, комунікативність та здатність працювати в команді.

Ключові слова: бакалавр з будівництва та цивільної інженерії, навчально-виховний процес, ключові компетентності, компетент-

нісний підхід, професійна компетентність, галузевий стандарт вищої освіти.

The article deals with the preparation of future bachelors in civil engineering and civil engineering, namely the application of a competent approach in the educational process. Since, the construction industry has always been an important element of the economic development of the country, and its development is entrusted with many forces and resources, in particular for the training of highly skilled personnel. Ukraine's accession to the international European community has led to a flow of information support, innovative technologies and materials, broadened the outlook of the society and necessitated a review of the content of specialist training.

Humanity requires comfortable housing, multifunctional convenient supermarkets, modern offices, outpatient clinics, etc., and this requires creativity, creativity, the ability to "see" and offer a constructive solution, to be able to substantiate it. Therefore, employers put before the specialist not only the existence of effective learning outcomes, reflected in theoretical knowledge and practical skills, but also the ability to mobilize, generate them and be able to self-development. Due to the tasks set by the employers, educators and educators have been tasked with modernizing the content and structure of vocational education and ensuring the high quality of implementation of European standards.

The methodological approaches and tools that will be used in the preparation process should help the teacher to discover and develop the personality of the individual, to form a future specialist in the construction profile able to adapt to the transient social requirements and scientific and technological development. The specialist of the present should constantly improve their skills and develop professional competence, which implies the ability to make decisions, responsibility and determination, initiative, creativity, communication and ability to work in a team.

Key words: Bachelor of Civil Engineering and Civil Engineering, educational process, key competences, competence approach, professional competence, industry standard of higher education.

УДК 378.14.624

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-18-2-8>

Наконечна М.В.,

викладач

Львівського техніко-економічного коледжу

Національного університету

«Львівська політехніка»

Постановка проблеми в загальному вигляді. Перед педагогами професійної освіти стоїть виклик сьогодення-фахівець висококваліфікований, конкурентоздатний, освічений та відповідав міжнародним стандартам. У багатьох працях вітчизняних науковців фахівець – це той, хто здобув знання в обраній професії, вміє інтегрувати набуті знання, вміння та практичні навички у професійній діяльності, може приймати відповідальні конструктивні рішення, рішення бути комунікабельним та всебічно ерудованим,

іншими словами бути компетентним. У рамках Болонського процесу відповідно до проекту Європейської комісії «Настроювання освітніх структур у Європі» з 2000 р. компетентнісний підхід розвивають та застосовують як такий, що найкраще враховує потреби та інтереси студентів [8, с. 35]. Багато зарубіжних та вітчизняних педагогів вважають, що саме сформовані у студентів знання, умінь і навичок сприяють інтелектуальному та культурному розвитку особистості. Основними категоріями компетентнісного підходу є «компе-

тенція» і «компетентність» та «професійна компетентність» у їхньому співвідношенні одна до одної. Саме розвиток компетентностей визнано вітчизняною та зарубіжною педагогічною спільнотою пріоритетним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

За результатами аналізу наукових педагогічних джерел вивченням проблем підготовки фахівців будівельників займалися Б. Адабашева, О. Білик, О. Булейко, Г. Гребенюк, О. Гулай, І. Козловська, А. Литвин, М. Михнюк. Основи навчально-виховного теоретичні процесу професійного навчання досліджували М. Бєрулава, А. Бєляєва, С. Гончаренко, Р. Гуревич, О. Дубинчук, Н. Ничкало та В. Радкевич. Компетентнісний підхід досліджували Г. Селевко, В. Серіков, В. Химець, Н. Бібік, В. Луговий, А. Бермус. Вдосконаленням професійної підготовки майбутніх фахівців будівництва в умовах навчально-виховного процесу закладів вищої освіти займалися Б. Зепа, В. Ємельянов, Є. Іванченко, В. Слободянюк, В. Шепетько, Л. Щербатюк.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на достатню кількість наукових доробок стосовно формування фахівців будівельного напрямку, питання методологічних підходів у процесі їх підготовки потребує додаткового аналізу та аргументації.

Мета статті висвітлити аспекти застосування компетентнісного підходу у навчально-виховному процесі підготовки майбутніх бакалаврів з будівництва та цивільної інженерії.

Виклад основного матеріалу. Компетентнісний підхід на сучасному етапі модернізації професійної освіти в Україні займає чільне місце, оскільки своїми конструктивними аспектами націлений на формування фахової підготовки. Компетентнісний підхід – спрямованість навчально-виховного процесу на досягнення результату як загальних та професійних компетентностей, визначає цілі, зміст і методологію професійної освіти [25].

Н. Бібік, В. Луговий у своїх працях компетентнісний підхід висвітлюють як вектор зміни «з процесу на результат освіти в діяльнісному вимірі», що забезпечить формування конкурентноздатного високопрофесійного [1, 12]. Р. Пастущенко ототожнює компетентнісний підхід з освіченістю, з самовихованням та самонавчанням. За його твердженнями саме компетентнісний підхід – це той підхід, що формує у студентів ключові та фахові компетенції через знання, уміння та практичні навички [16, с. 152–167]. А. Бермус вважає компетентнісний підхід як інноваційний концептуальний метод, також не заперечує наявність елементів понятійного, методологічного апарату та елементів традиційного, культурологічного, наукоосвітнього підходів [5]. О. Гулай у своїх дослідженнях щодо підготовки майбутніх фахівців будівництва аргументує компетентнісний підхід як такий, що

достатньо вдало інтегрує набуті знання, уміння та практичний досвід у професійні кваліфікаційні якості [5, с. 104].

У змісті третього всесвітнього конгресу інженерної освіти обговорено та ключові вимоги до фахівців інженерів, серед них зазначено: професійну компетентність; особистісна та професійна відповідальність; здатність аналізувати і оцінювати проблемні ситуації; фахово приймати рішення; комунікативна здатність; комп'ютерна грамотність; готовність до самоосвіти та особистісно кваліфікаційного зростання [5; 14].

С. Ігнатенко, О. Прохоровою, В. Семиченко у своїх працях зазначають, що формування фахівця передбачає ціленаправлене формування та вдосконалення його знань, умінь, навичок, особистісних, функціональних якостей та фахових компетентностей, що імплементується компетентнісним підходом [8]. Такі вчені як С. Абрамов, А. Асаул, Н. Бакушева, С. Бушуєв, А. Гойко, О. Гриценко, І. Дмитрук, В. Заренков, К. Ізмайлова, С. Маркова, К. Мельников, Г. Стадник, В. Торкатюк, В. Устинов, досліджуючи розвиток галузі будівництва та проблеми підготовки фахівців для галузі у своїх працях, виокремили основні функціональні завдання фахівця-будівельника.

Також проведений аналіз державних та галузевих стандартів, запитів сучасного ринку праці засвідчує, що бакалавр із будівництва та цивільної інженерії – це фахівець, компетенцією якого є керування етапами будівництва від проектування до здачі будівельного об'єкта в експлуатацію.

Компетентнісний підхід є інструментом формування ключових (базових, основних), предметних та фахових компетентностей особистості та орієнтований на результати освіти як здатності людини діяти у різних ситуаціях [4; 13; 19]. Е. Зеєр, Г. Коджаспірова, А. Маркова, О. Овчарук, П. Решетников та І. Родигіна обґрунтовуючи модель становлення фахівця так: компетентність фахівця визначається здатністю інтегрувати знання, вміння та навички у професійній діяльності. З проведеного аналізу щодо компетентності фахівця автор дотримується твердження, що компетентність буде формуватися у тріаді «знання-уміння-навички». Це твердження автор приймає за основу подальших формулювань. Зазначені в галузевому стандарті вищої освіти компетентності майбутніх бакалаврів із будівництва та цивільної інженерії забезпечуються освітньо-професійною програмою та відповідним навчальним планом. Освітньо-професійна програма містить цикл обов'язкових та вибіркових дисциплін. Автором розглянуто цикл обов'язкових професійно-орієнтованих дисциплін, оскільки саме цей блок забезпечує професійні знання:

1) цикл дисциплін гуманітарної та соціально-економічної підготовки: ділова іноземна мова, ділова українська мова, історія української дер-

жавності та культури, основи економічної теорії, політологія, фізичне виховання, філософія;

2) цикл дисциплін математичної та природничо-наукової підготовки: вища математика, екологія та безпека життєдіяльності, інформаційні технології, фізика, хімія;

3) цикл дисциплін професійної та практичної підготовки: безпека життєдіяльності, будівельна механіка, будівельне матеріалознавство, будівельні машини та обладнання, економіка будівництва, залізобетонні конструкції, інженерна геодезія, інженерна та комп'ютерна графіка, металеві конструкції, механіка ґрунтів, основи і фундаменти, опір матеріалів, організація будівництва, основи архітектури будівель і споруд, теоретична механіка, технологія будівельних процесів, геодезична практика, ознайомча практика, виробнича практика [23].

З цього комплексу можна виокремити теоретичний та практичний блок. До теоретичного блоку автор відносить практично-геодезичну практику, ознайомчу та виробничу практики. Для кращого бачення зв'язку теорії та практики автором проаналізовано це на прикладі. Виробнича практика передбачена для імітації реальної часткової професійної діяльності. Під час проходження виробничих практик студент має можливість на основі теоретичних знань набути вміння та практичні навички по спеціальності. Метою виробничої практики є закріплення та поглиблення теоретичного матеріалу. Оскільки на практиці, яка проходить на виробництві, задіяні технологічні чи будівельно-монтажні процеси, імплементація знань у практичні навички відбувається в значній мірі.

Основними завданням виробничої практики поставлено наступні: вивчення технології та організації будівельних процесів, організація робочого місця, набуття навиків декількох видів робітничих спеціальностей (муляр, штукатур, столяр), аналіз проектних та нормативних документів, застосування заходів з охорони праці тощо. По закінченні практики, студент має виконувати основні види будівельних робіт, вміти читати робочі креслення, визначати обсяг робіт згідно робочих креслень; формувати склад бригади, вміти організувати робоче місце та забезпечити безпеку на будівельному майданчику [15].

Можна стверджувати, що виробничу практику забезпечують такі дисципліни: технологія та організація будівельного виробництва (облаштування будівельного майданчика, влаштування опалубки, риштувань, бетонування та монтажні роботи), будівельне матеріалознавство (властивості матеріалів, підбір складу розчинів), будівельні машини та обладнання (призначення та застосування машин та механізмів на будівництві), залізобетонні конструкції (армування монолітних конструкцій), інженерна геодезія (розбивка території, визначення

рівнів при розробці котловану), механіка ґрунтів (робота ґрунтів при їх розробці, усадка, властивості та типи ґрунтів), основи архітектури будівель і споруд (плани будинку, розташування фундаментів, стін, перегородок, вікон, дверей, вентиляційних та димових каналів, конструкція перекриття і покриття інше). Під час проходження практик студенти працюють у колективі, що розвиває інтегральні та загальні компетентності, вміння працювати в команді, домовлятися та узгоджувати свої дії.

Висновки. Проаналізувавши ринок праці, стандарти вищої освіти, галузеві стандарти, автор може сформулювати конкурентноздатного фахівця, який буде освіченим та відповідальним. Відповідальним він буде тоді, коли рівень його знань та вмінь буде високим. Крім того, зі швидкими інноваційними процесами фахівець повинен продовжувати саморозвиток та вдосконалення своїх знань. Автор вважає, що компетентний підхід вдало забезпечує професіоналізм і впровадження його у процес підготовки майбутніх бакалаврів із будівництва та цивільної інженерії, є прогресивним та ефективним.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бермус А.Г. Проблемы и перспективы реализации компетентностного подхода в образовании / А.Г. Бермус // Интернет-журнал «Эйдос». 2005. 10–12 сентября. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.eidos.ru/journal/2005/091012.htm/>.
2. Бібік Н. М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування / Н.М. Бібік // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / [під заг. ред. О.В. Овчарук]. К. : «К.І.С.», 2004. С. 45–50.
3. Глузман О.В. Базові компетентності: сутність та значення в життєвому успіху особистості / О.В. Глузман // Педагогіка і психологія. 2009. № 2. С. 51–61.
4. Горобець С.А. Теоретичні засади проблеми формування професійної компетентності майбутнього фахівця-економіста / С.А. Горобець // Вісник Житомирського держ. ун-ту ім. І. Франка. 2007. Вип. 31. С. 106–109.
5. Гулай О.І. Теоретико-методичні основи професійної підготовки майбутніх фахівців будівельного профілю в умовах неперервної освіти. Дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика проф. освіти» / Гулай О.І. Хмельницький. 2016, 435 с.
6. Жук О.Л. Беларусь: компетентностный поход в педагогической подготовке студентов университета / О.Л. Жук // Педагогіка. 2008. № 3. С. 99–105.
7. Закон України «Про вищу освіту». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
8. Зачесова Е. Ручка от сундука. Компетентностный поход в образовании / Елена Зачесова. Учительская газета. 2007. № 17. С. 10–11.
9. Иванов Д.А. Компетенции и компетентностный подход в современном образовании / Д.А. Иванов // Завуч для администрации школ. 2008. № 1.

10. Коваль Л.В. Професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи: технологічна складова : монографія. Донецьк : Юго-Восток, 2009. 375 с.
11. Лебедев О.Е. Компетентностный подход в образовании / О.Е. Лебедев // Школьные технологии. 2004. № 5. [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://www.pedlib.ru/Books/3/0389/3_0389-6.shtml#book_page_top.
12. Луговий В.І. Європейська концепція компетентнісного підходу у вищій школі та проблеми її реалізації в Україні / В.І. Луговий // Педагогіка і психологія. 2009. № 2. С. 13–26.
13. Матвієнко П.В. До питання про сучасні педагогічні парадигми в системі вищої школи / П.В. Матвієнко, С.О. Огієнко // Педагогіка і психологія. 2003. № 2. С. 63–72.
14. Наконечна М. Теоретичні аспекти формування професійної компетентності фахівців будівельного напрямку. Актуальні питання гуманітарних наук. Міжвузівський збірник наукових праць Дрогобицького пед. університету ім. І. Франка. 2019, випуск № 19, с. 166–172.
15. Наскрізна програма виробничої практики. Режим доступу: <https://iful.edu.ua>.
16. Пастушенко Р. Український курикулум загальної освіти: етюд в тонах теорії рівнів навченості / Роман Пастушенко // Виклик для України: розробка рамкових основ змісту (національного курикулуму) загальної середньої освіти для 21 століття : матеріали Всеукр. наук.-пр. конф., 26–27 червня 2007 р. К. : ТОВ УВПК «Ексоб», 2007. С. 152–167.
17. Педагогика : учеб. пособие для студентов пед. ин-тов / [Ю.К. Бабанский, В.А. Сластенин, Н.А. Сорокин и др.]; под ред. Ю.К. Бабанского. [2-е изд., доп. и перераб.]. М. : Просвещение, 1988. 479 с.
18. Равен Дж. Педагогическое тестирование: проблемы, заблуждения, перспективы; пер. с англ. / Дж. Равен. М. : Когито-Центр, 1999. 144 с.
19. Селевко Г. Компетентности и их классификация / Г. Селевко // Народное образование. 2004. № 4. С. 138–143.
20. Спірін О.М. Теоретичні та методичні основи кредитно-модульної системи навчання майбутніх учителів інформатики : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика проф. освіти» / О.М. Спірін. К., 2009. 40 с.
21. Химинець В. Компетентнісний підхід до професійного розвитку вчителя [Електронний ресурс] / Химинець В. Режим доступу: <http://zakinpro.org.ua/2010-01-18-13-44-15/233-2010-08-25-07-10-49>.
22. Семиченко В.А. Проблема особистісного розвитку й саморозвитку в контексті неперервної професійної освіти / В.А. Семиченко // Педагогіка і психологія. № 2 (67). 2010. С. 46–57.
23. Стандарт вищої освіти України. Міністерство освіти і науки України. Київ, 2017.
24. Химинець В. Компетентнісний підхід до професійного розвитку вчителя [Електронний ресурс] / Химинець В. Режим доступу: <http://zakinpro.org.ua/2010-01-18-13-44-15/233-2010-08-25-07-10-49>.
25. <https://uk.wikipedia.org/wiki>. Компетентнісний підхід.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ-МАГІСТРАНТІВ ПРИ ВИВЧЕННІ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ПЕДАГОГІКА ВИЩОЇ ОСВІТИ»

METHODICAL RECOMMENDATIONS FOR INDEPENDENT WORK OF UNDERGRADUATE STUDENTS IN THE STUDY OF DISCIPLINE 'PEDAGOGY OF HIGHER SCHOOL'

Запропоновані завдання для проведення практичних занять, самостійної роботи студентів, виконання індивідуальних навчально-дослідних завдань мають зорієнтувати майбутніх фахівців у структурі дисципліни «Педагогіка вищої освіти» як навчального предмета, акцентувати їх увагу на найважливіших темах цього курсу. Особливу увагу у дослідженні надано питанням удосконалення освітнього процесу у закладах вищої освіти на підставі виконання творчих самостійних, індивідуальних навчально-дослідних завдань. Це сприяє розвитку творчого мислення студентів-магістрантів, вмінню користуватися понятійним апаратом, синтезувати знання з обширу тем, оптимальному вирішенню проблемних завдань.

У статті окреслено, що студенти-магістранти повинні володіти технологією наукового дослідження, яка передбачає створення системного підходу до його організації. Використовуючи проблемні ситуації, задачі для аналізу матеріалу, створюючи концептуальні карти, кросворди, тести з визначених тем дослідження, готуючи реферати, тези, есе, рольові та ділові ігри з ключових тем курсу, проводячи фрагменти різних типів лекцій магістри знаходяться у творчому пошуку. Проведення ділових інтерактивних ігор розвиває творчі можливості студентів, творчий потенціал, інтелектуальну активність. При організації самостійної роботи реалізуються наступні функції: пізнавальна, самоосвітня, прогностична, коригувальна, виховна.

Визначено, що перспективи підвищення якості підготовки фахівців пов'язано з удосконаленням нових типів лекцій (проблемна лекція, лекція-провокація, лекція-візуалізація, «лекція вдох», лекція «прес-конференція»), які презентують студенти-магістранти під час проведення самостійної роботи на заняттях. Зазначено, що для підготовки лекції потрібно враховувати наступні вимоги: лекційний матеріал повинен мати актуальний характер, спиратися на фактичний матеріал, який у ході лекції повинен підлягати узагальненню та систематизації; відображати найважливіші аспекти проблеми; відповідати основним дидактичним принципам навчання, серед яких принцип наочності, послідовності, науковості, зв'язку теорії з практикою, професійної спрямованості. У статті подано алгоритм організації самостійної роботи студентів, що побудовані на репродуктивному й творчо-пошуковому рівнях. Це вимагає від студентів-магістрантів знань основних законів, закономірностей, принципів та умінь застосовувати їх для виконання елементарних завдань. Водночас, така робота передбачає самостійне розв'язання індивідуальних завдань, розробку тестів, кросвордів, концептуальних карт; самостійний пошук і аналіз науково-педагогічної літератури.

Визначено, що система індивідуальних навчально-дослідних завдань спрямована на розвиток інтересу до педагогічних знань; формуванню критичного та аналітичного мислення у студентів-магістрантів; формуванню в майбутніх учителів педагогічної культури.

У статті охарактеризовано самостійну роботу студентів-магістрантів, виконання індивідуальних навчально-дослідних завдань, які уналежнюють проблематику загальних основ педагогіки вищої школи, основ теорії навчання й виховання студентської молоді на сучасному етапі розвитку освітньої парадигми.

Ключові слова: система індивідуальних навчально-дослідних завдань, студенти-магістранти, навчальна дисципліна «Педагогіка вищої школи», особистісно-професійне зростання, самовдосконалення.

The proposed tasks for practical training, independent work of students, the performance of individual educational and research tasks should orient future specialists in the structure of discipline Pedagogy of Higher Education as a subject, and focus their attention on the most important topics of this course.

Particular attention in the research has been given to the issues of improving the educational process in higher education institutions on the basis of the performance of creative independent, individual educational and research tasks. It promotes the creative thinking of undergraduate students, the ability to use the conceptual apparatus, to synthesize knowledge from a wide range of topics, the optimal solution to problematic issues.

The article outlines that undergraduate students must possess the technology of scientific research, which involves creating a systematic approach to its organization. Using problematic situations, tasks for analyzing material, creating conceptual maps, crossword puzzles, tests on specific topics of study, preparing abstracts, essays, role-playing and business games on key topics of the course, conducting fragments of different types of lectures, Master degree students are in creative search.

It has been emphasized that conducting business interactive games develops students' creative abilities, creativity, intellectual activity. After all, in organizing independent work the following functions are realized: cognitive, self-educational, prognostic, corrective, educational.

It has been determined that the prospects for improving the quality of training of specialists are related to the introduction of new types of lectures (problem lecture, provocation lecture, lecture-visualization, lecture of two, lecture of a press conference), which are presented by undergraduate students during independent work.

It has been stated that the following requirements must be taken into account for the preparation of the lecture: the lecture material should be rele-

УДК 378 (075.4) (045)
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-18-2-9>

Ноздрова О.П.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри педагогіки
ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського»

vant, based on the factual material, which should be summarized and systematized during the lecture; reflect the most important aspects of the problem; to comply with the basic didactic principles of teaching, including the principle of clarity, consistency, science, the connection of theory with practice, professional orientation.

The article presents an algorithm for organizing students' independent work based on the reproductive and creative-search levels. This requires that undergraduate students have knowledge of the basic laws, regularities, principles, and the ability to apply them to basic tasks. At the same time, such work involves independent solving of individual tasks, development of tests, crossword puzzles, concept maps, independent search and analysis of scientific and pedagogical literature. It has been determined that the system of indi-

vidual educational research tasks is aimed at developing interest in pedagogical knowledge; formation of critical and analytical thinking in undergraduate students; formation of pedagogical culture in future teachers.

The article describes the independent work of undergraduate students, the fulfillment of individual educational and research tasks related to the problems of the general foundations of higher education pedagogy, the basics of the theory of teaching and education of student's youth at the present stage of development of the educational paradigm.

Key words: *system of individual educational research tasks, undergraduate students, discipline Pedagogy of Higher Education, personal and professional growth, self-improvement.*

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Створення сучасної системи вищої освіти, здатної забезпечити підготовку фахівців, які відповідають цілям науково-технічного й соціального прогресу – першочерговий обов'язок професорсько-викладацького складу й основа наукового потенціалу педагогічного закладу вищої освіти. Це зумовлює необхідність підготовки студентів до майбутньої викладацької діяльності з урахуванням особливостей переходу до європейської системи освіти в межах Болонського процесу. Вивчення курсу «Педагогіка вищої освіти» сприяє підготовці нової генерації науковців, здатних позитивно впливати на суспільний розвиток. «Педагогіка вищої освіти» – це галузь педагогічної науки, що досліджує фундаментальні питання освіти й виховання студентської молоді, методологію науки, загальні закономірності, принципи, методи, форми навчання й виховання у закладах вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливу увагу у дослідженні надано питанням удосконалення освітнього процесу у закладах вищої освіти на підставі виконання творчих самостійних, індивідуальних навчально-дослідних завдань. Це сприяє розвитку творчого мислення студентів-магістрантів, вмінню користуватися понятійним апаратом, синтезувати знання з обширу тем, оптимальному вирішенню проблемних завдань.

Дослідники, які займаються проблемою організації самостійної роботи студентів (С.І. Архангельський, В.К. Буряк, М.Г. Гарунов, Є.Я. Голант, Б.Г. Юганзен, С.І. Зінов'єв, В.А. Козаков, О.Г. Молібог, Р.А. Нізамов, М.Д. Нікандров, П.І. Підкасистий) зазначають, що навчально-дослідна діяльність студентів, виконання індивідуальних навчально-дослідних завдань уналежнює проблематику загальних основ педагогіки вищої школи, основ теорій навчання й виховання студентської молоді на сучасному етапі розвитку освітньої парадигми [1, с. 110].

Незважаючи на ґрунтовність досліджень із цієї проблеми, сьогодні досить гостро постає питання організації самостійної роботи та готовності студентів до її здійснення. О.П.Сліпенька, І.В.Коц під-

креслюють, що значний відсоток студентів невдоволені формами організації самостійної роботи майбутніх фахівців у закладах вищої освіти. Вони визначають позитивні складові в організації самостійної роботи: пізнання нового через отримання додаткових знань, формування власної думки на основі розширення кола власних інтересів і пізнань, глибоке засвоєння матеріалу, розвиток індивідуальних якостей. При цьому у багатьох студентів виникають певні ускладнення: відсутність уміння самостійно працювати, пов'язувати теоретичний матеріал із практичними діями [2, с. 116].

У статті подано алгоритм організації самостійної роботи студентів, який вимагає від магістрантів знань основних законів, закономірностей, принципів педагогічної науки та вмінь застосовувати їх для виконання елементарних завдань. Водночас, така робота передбачає самостійне розв'язання індивідуальних завдань, розробку тестів, кросвордів, концептуальних карт; самостійний пошук і аналіз науково-педагогічної літератури.

Мета статті – презентувати систему завдань для самостійної, індивідуальної навчально-дослідної роботи студентів-магістрантів, яка сприяє активізації їх творчого потенціалу; розвиває творче мислення, уяву в майбутніх педагогів.

Виклад основного матеріалу. Застосування інноваційних освітніх технологій для самостійної роботи студентів – це використання ділових, рольових ігор й завдань, дискусій, які сприяли активізації їх творчого потенціалу, інтелектуальної активності. Наприклад, проведення педагогічного конгресу «Сучасні підходи до оцінки ЗУН студентів» щодо діагностики знань студентів відповідно до кредитно-модульної системи.

Педагогічний конгрес «Сучасні підходи до оцінки ЗУН студентів»

План

1. Знайомство з делегаціями: представлення делегацій, девіз делегацій.

2. Виступи делегацій. Інформація керівників делегацій про сутність і зміст свого підходу до оцінки ЗУН студентів.

3. Відкрита дискусія.

4. Виконання творчого завдання. Визначення ключових слів (модульно-рейтингова система; кредитно-модульна система).

5. Підготовка компліментів делегаціям та підбиття підсумків гри.

Підготовчий етап. Самостійна робота в групі над вивченням підходів до оцінювання ЗУН студентів: модульно-рейтингова система; кредитно-модульна система.

Кожна група отримувала завдання:

1. Підготуватися до виступу на конгресі й до відповідей на можливі запитання опонентів.

2. Усі члени групи готували запитання до кожної делегації.

Хід гри.

Інструкція ведучого.

- Шановні колеги! Вітаю Вас на діловій грі «Педагогічний конгрес». Тут присутні прихильники різних систем оцінювання ЗУН студентів. Усі ви вважаєте, що саме система, яку представляєте ви, найефективніше здійснює контроль ЗУН.

Свою точку зору вам необхідно довести в ході нашої ділової гри. Науковість, аргументованість, логічність, переконливість вашого виступу будуть оцінювати експерти (представлення експертної групи). У нашій грі будуть діяти наступні правила:

Правило 1. «Тепер і тут». Інформація про те, що проходило під час гри в плані особистісних стосунків, а також інформація, одержана під час гри про інших, не повинна вийти за рамки цієї аудиторії.

Правило 2. Уміє в малому «бачити прояв великого». Навіть маленька ідея здатна перемагати в конкурсі ідей. У групі повинен висловлюватися кожен.

Правило 3. Стислість. «Не лий води», а то товариші «захлинуться».

Правило 4. Цілеспрямованість. Намагатися дати максимально аргументовану відповідь.

Правило 5. Конструктивність. По відношенню до чужих ідей краще менше проявляти критики, а намагатися доповнити, розвинути їх.

1-й етап.

Знайомство з делегаціями:

а) модульно-рейтингова система;

б) кредитно-модульна система.

2-й етап.

Керівники кожної делегації повинні коротко викласти основні положення підходу оцінювання ЗУН, прихильниками якого ви є. Бажано пояснити не тільки сутність, але й аргументовано довести перевагу вашого підходу.

3-й етап.

Студенти вислухали виступи делегацій, обговорили питання, які виникли. Перехід до відкритої дискусії.

У дискусії брала участь експертна група. Під час підготовки відповіді команди могли користу-

ватися додатковою літературою. Після відповіді ведучий звертався до команди, яка поставила питання: «Чи задоволені ви відповіддю?».

4-й етап

Кожна команда виконувала творче завдання.

Завдання: запишіть у таблицю ключові слова, які відносяться до кожного підходу оцінювання ЗУН студентів (правильність заповнення таблиці перевіряли експерти).

5-й етап. Підсумки гри.

Дидактичний матеріал, який ми представили для самостійної роботи магістрантів, активізував пошукову діяльність студентів; розвивав творче мислення, уяву в майбутніх педагогів.

Підготовка та проведення студентами фрагментів різних типів лекцій сприяла формуванню критичного та аналітичного мислення в студентів-магістрантів; формуванню в майбутніх вчителів педагогічної культури. У практиці навчання у ЗВО використовують різновиди лекцій, які можуть бути класифіковані за різними критеріями (А.М. Алексюк, В.І. Загвязинський, З.Н. Курлянд, В.І. Лозова та інші): за загальною метою; за дидактичним завданням; за науковим рівнем; за способом викладу матеріалу [3, с. 112].

У наведених класифікаціях будь-яка лекція є класичною (традиційною). Класична лекція спрямована на передачу наукових знань, вона є інформативною, на ній подається та пояснюється готова інформація, яку студентіві потрібно запам'ятати [1, с. 216].

Сьогодні викликає інтерес розгляд особливостей проведення нових типів лекцій. **Це проблемна лекція, лекція-візуалізація, лекція-провокація, «лекція вдвох», лекція «прес-конференція».**

За допомогою таких лекцій задається послідовний перехід від простої передачі інформації до активного освоєння змісту навчання із включенням механізмів теоретичного мислення й усієї структури психічних функцій студентів і викладача. У цьому процесі зростає внесок самих студентів у засвоєння змісту освіти, підвищується роль діалогічної взаємодії та спілкування в ході лекції, підсилюється значення соціального контексту при формуванні професійних якостей особистості фахівця.

Автори пропонують розглянути різновиди лекцій, які презентували студенти-магістранти під час викладання дисципліни «Педагогіка вищої освіти». Впровадження лекцій **проблемного характеру** забезпечувало досягнення трьох основних цілей: засвоєння студентами теоретичних знань; розвиток мислення; формування пізнавального інтересу до змісту навчального предмета та професійної мотивації майбутнього фахівця.

Основне завдання лектора полягало не стільки у передачі інформації, оскільки в залученні студентів до усвідомлення об'єктивних протиріч роз-

виту наукового знання та способів їх розв'язання. Це формувало мислення студентів, стимулювало їх пізнавальну активність. У співробітництві з викладачем студенти «відкривали» для себе нові знання, осягали особливості майбутньої професії.

М.М. Солдатенком опрацьовано орієнтовний перелік видів завдань для самостійної пізнавальної діяльності студентів після проблемної лекції:

- 1) доповнити текст лекції тезами з рекомендованих статей;
- 2) порівняти текст лекції з параграфом, главою підручника;
- 3) коротко записати свої зауваження;
- 4) висловити своє ставлення до поданих у лекції визначень (згода, незгода) у вигляді коротких записів на полях робочого зошита;
- 5) письмово відповісти на запитання, поставлені лектором;
- 6) доповнити розпочату, але незакінчену лектором думку;
- 7) письмово відповісти на запитання, які не розглядалися в лекціях (вивчивши додаткову літературу);
- 8) сформулювати питання, на які важливо одержати більш детальну інформацію;
- 9) переробити текст лекції в короткі висновки;
- 10) підібрати літературу для теми, яка вивчається тощо [3, с. 55].

Автори користувалися цими завданнями під час проведення самостійної роботи студентів, що дозволило отримати чітке уявлення про зміст викладацької праці й основні орієнтири її здійснення.

Підготовка **лекції-візуалізації** викладачем полягала у перекодуванні, переконструюванні навчальної інформації з теми лекційного заняття у візуальну форму для пред'явлення її слухачам через технічні засоби навчання або вручну (схеми, малюнки, креслення тощо). До цієї роботи могли залучатися також слухачі, у яких будуть формуватися відповідні вміння, розвиватися високий рівень активності, виховуватися особистісне ставлення до змісту навчання.

Читання лекції-візуалізації зводилося до зв'язного, розгорнутого коментування викладачем підготовлених візуальних матеріалів, що повністю розкривали тему цієї лекції. Ці матеріали повинні були забезпечувати систематизацію наявних у слухачів знань, пред'явлення нової інформації, створення проблемних ситуацій і можливості їх вирішення, демонструвати різні способи візуалізації, що важливо як у пізнавальній, так і у професійній діяльності.

Автори використовувати різні види наочності: натуральну, символічну, кожна з яких обиралася залежно від змісту навчального матеріалу. У лекції-візуалізації важливі певна візуальна логіка та ритм подачі матеріалу. При проведенні лекції

використовували комплекс технічних засобів навчання, малюнок, у тому числі з презентацією гротескних форм, графічний дизайн, словесну та наочну інформацію. Важливе було дозування подачі матеріалу, майстерність і стиль спілкування викладача з аудиторією.

Зміст навчального матеріалу в живому діалогічному спілкуванні двох викладачів між собою автори здійснювали в новому типі лекції – **«лекції вдвох»**. Тут моделювалися реальні професійні ситуації обговорення теоретичних питань із різних позицій двома фахівцями, наприклад, представниками двох наукових шкіл; теоретиком і практиком; прихильником і супротивником того чи іншого педагогічного рішення тощо. При цьому потрібно було прагнути до того, щоб діалог викладачів між собою демонстрував культуру спільного пошуку вирішення проблемної ситуації, яка розігрувалася, залучив до спілкування слухачів, які починали задавати питання, висловлювали свої пропозиції, формулювали своє ставлення до обговорюваного змісту, демонстрували емоційний відгук на те, що відбувалося.

У процесі проведення «лекції вдвох» здійснювалася актуалізація наявних у слухачів знань, необхідних для розуміння навчальної проблеми й участі в спільній роботі, створювалася проблемна ситуація, висувалися гіпотези її вирішення, обґрунтовувався кінцевий варіант спільного рішення. Наявність двох джерел персоніфікованої інформації змушував їх порівнювати різні точки зору, робити вибір, приєднуватися до тієї або іншої з них або виробляти свою.

Необхідність розвитку в студентів або слухачів умінь оперативно аналізувати професійні ситуації, виступати в ролі опонентів, рецензентів, вирізняти неправильну або неточну інформацію призвела до розробки **лекції-провокації**. Тут чітко задавався контекст професійної діяльності – предметний і соціальний.

Підготовка викладача до лекції полягала в тому, щоб закласти в її зміст певну кількість помилок змістового, методичного або поведінкового характеру. Список таких помилок викладач приносив на лекцію та продемонстрував слухачам наприкінці. Лектор будував виклад таким чином, щоб помилки були ретельно «замасковані» й непомітні слухачам. Це вимагало спеціальної роботи викладача зі змістом, високого рівня володіння матеріалом, лекторською майстерністю.

Завдання слухачів полягало в тому, щоб по ходу лекції відзначати в конспекті помічені помилки й назвати їх наприкінці лекції. На розбір помилок відводилося 10-15 хвилин. Число запланованих помилок залежало від специфіки навчального матеріалу, дидактичних і виховних цілей лекції, рівня підготовленості слухачів. Автори дійшли висновку, що лекцію-провокацію краще проводити

по завершенню теми або розділу дисципліни, коли в слухачів уже сформовані основні уміння.

Ще один тип лекції, який варто час від часу використовувати у навчанні, **лекція «прес-конференція»**. Назвавши тему лекції, викладач просив слухачів письмово задавати йому питання з цієї теми. Кожен слухач повинен був протягом 2-3 хвилин сформулювати найбільш цікаве для нього питання, записати його та передати викладачеві.

Потім лектор протягом 3-5 хвилин сортував питання за їх значеннєвим змістом і починав читати лекцію. Виклад матеріалу будувався не як відповідь на кожне задане запитання, а у вигляді зв'язного розкриття теми, у процесі якого формулюються відповіді. По завершенню лекції викладач проводив підсумкову оцінку питань як відображення знань та інтересів слухачів.

Було виявлено, що студенти не завжди могли оголосити запитання, сформулювати їх грамотно. Така ситуація слугувала для викладача свідченням рівня знань слухачів, ступеня їх зацікавленості в спільній роботі з викладачем, змушувала вдосконалювати процес викладання.

Досвід участі в лекціях «прес-конференціях» дозволяв викладачеві та студентам відпрацювати вміння задавати питання й відповідати на них, варіювати форми спілкування, виходити з важких комунікативних ситуацій, виховувати в собі якості полеміста, формувати навички доказу та спростування, урахування позиції людини, яка задала питання. Описані типи лекцій дозволяють реалізувати діалогічні відносини між викладачами та студентами. Розробка й «читання» таких лекцій вимагає додаткових творчих зусиль щодо підготовки занять, емоційної інтелектуальної й навіть фізичної напруги, педагогічної майстерності, психолого-педагогічної підготовки.

Після проведення лекцій автори пропонували студентам оцінити якість її викладання. Н.В. Кузьміною запропоновано такі критерії оцінки лекції [3, с. 24]:

1) зміст лекції: ідейно спрямована, достатньо змістовна, наукова; занадто складно, занадто популярно, ненауково; теоретичний матеріал поєднується з конкретними прикладами, переважає емпіричний матеріал;

2) наявність запитань, що спонукають студентів розмірковувати над матеріалом;

3) доказовість лекції;

4) зв'язок із профілем підготовки спеціаліста;

5) чіткість плану, структури лекції;

6) манера читання лекції: захоплююча, жвава, наочна, лекцію легко записувати, монотонна, нудна, лекцію важко записувати;

7) ставлення викладача до студентів;

8) контакт з аудиторією.

Це сприяло вихованню мотивації до постійного особистісно-професійного зростання та самовдосконалення у студентів-магістрантів; формуванню критичного та аналітичного мислення, педагогічної культури у майбутніх вчителів.

Автори наводять зразок використання індивідуальних **навчально-дослідних** завдань для самостійної роботи студентами магістратури, що передбачало складання:

– концептуальних карт;

– опорних блок-схем лекції;

– кросвордів із теми;

– тестів із теми;

– переліку визначень ключових понять курсу з посиланням на джерела;

– анутовання статей (5-6 з однієї теми курсу), книги або окремих розділів, що пов'язані з темою;

– написання рефератів, тез, есе, доповідей за визначеними викладачем темами;

– різноманітні групові завдання, що передбачали розв'язання або підготовку проблемних ситуацій;

– діагностичних тестів, тесту-самооцінки професійно-педагогічної діяльності студента.

Висновки. Науково-дослідна робота студентів магістратури впливає із завдань навчальної дисципліни «Педагогіка вищої школи» й сприяє підготовці висококваліфікованих спеціалістів. Однією з провідних вимог до студентів магістратури є всебічний розвиток їх творчих здібностей та дослідницьких умінь.

Науково-дослідна робота студентів-магістрантів педагогічних спеціальностей спрямована на розвиток у майбутніх педагогів і науковців здібностей до пошукової, дослідницької діяльності; до творчого розв'язання навчально-виховних завдань в освітніх закладах, а також формування умінь і навичок застосування дослідницьких методів для розв'язання практичних питань навчання й виховання.

Визначено, що система індивідуальних навчально-дослідних завдань спрямована на розвиток інтересу до педагогічних знань; формуванню критичного та аналітичного мислення в студентів-магістрантів; формуванню в майбутніх вчителів педагогічної культури. Саме самостійна робота студентів, виконання індивідуальних навчально-дослідних завдань уналежнює проблематику загальних основ педагогіки вищої школи, основ теорій навчання і виховання студентської молоді на сучасному етапі розвитку освітньої парадигми.

Перспективи подальших досліджень автори вбачають у розробці конкретних змістовно-дидактичних підходів, що базуються на організації самостійної роботи студентів та запровадженні їх у навчально-виховний процес закладів вищої освіти у контексті реформування вітчизняної освітньої системи.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України. Історія, теорія. Київ : Вища освіта, 1998. С. 280–286.
2. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи : навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2005. 396 с.
4. Гончаренко С.У. Педагогічні дослідження : Методичні поради молодим науковцям. К., 1993. С. 57–59.
5. Майборода В.К. Вища педагогічна освіта в Україні: історія, досвід, уроки (1917–1985). Київ : Либідь, 1982. С. 56.
6. Пуховська Л.П. Професійна підготовка вчителів у західній Європі: спільність і розбіжність. Київ, 1997. С. 89.

ХАРАКТЕРИСТИКА КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЯК НЕВІД'ЄМНОГО СКЛАДНИКА ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ

CHARACTERISTICS OF THE COMMUNICATIVE COMPETENCE OF FUTURE SOCIAL WORKERS AS AN INTEGRAL COMPONENT OF PROFESSIONALISM

Проаналізовано комунікативну компетентність з точки зору її впливу на формування професіоналізму майбутнього соціального працівника. Соціальний працівник повинен володіти ґрунтовними знаннями, уміннями та навичками в галузі налагодження ефективної комунікації. Комунікативна компетентність входить до ключових компетентностей, рекомендованих Радою Європи.

У статті досліджено співвідношення понять «комунікація» і «спілкування» та визначено їх спільні й відмінні риси. Так, спілкування передбачає обмін досвідом, знаннями, навичками, вміннями, інформацією, а комунікація характеризується як інформаційний процес, що використовується для передачі повідомлень. Виокремлено методичні аспекти комунікації, що відображають специфіку професійної діяльності соціального працівника. По-перше, обмін інформацією є багаторівневим процесом де задіяні фахівці з соціальної роботи, клієнти, колеги, громадські організації, державні структури. По-друге, обмін інформацією визначається взаємним впливом між комунікантами за допомогою системи знаків. По-третьє, у комунікантів має бути ідентичне розуміння ситуації спілкування.

У методичному контексті проаналізовано наукові дефініції «комунікативна компетентність» та «комунікативна компетентність». Так, комунікативна компетентність характеризується здатністю правильно орієнтуватися у міжособистісному спілкуванні та брати участь у ньому на основі засвоєних лінгвістичних знань, умінь та навичок. Комунікативна компетентність характеризує рівень майстерності соціального працівника у міжособистісному спілкуванні та передбачає сформовані психологічні знання про себе й про інших, обрану стратегію в спілкуванні й комплекс відповідних комунікативних умінь. Комунікативна компетентність соціальних працівників містить мотиваційну, когнітивну, конативну та особистісну складові. Особливе місце під час формування комунікативної компетентності у майбутніх соціальних працівників автор віддає комунікабельності, яка дозволяє встановлювати і підтримувати контакти, а також емпатії, яка забезпечує розуміння завдяки емоційному проникненню у її внутрішній світ.

Ключові слова: комунікативна компетентність, комунікативна компетентність, май-

бутні соціальні працівники, комунікація, спілкування, комунікабельність, емпатія.

Communicative competence is analyzed in terms of its influence on the formation of professionalism of the future social worker. The social worker should have a thorough knowledge, abilities and skills in the establishing of effective communication. Communicative competence is one of the key competencies recommended by the Council of Europe.

The article explores the relationship between the concepts of "communication" and "intercourse" and identifies their common and distinctive features. Thus, intercourse involves the exchange of experience, knowledge, skills, information, and communication is characterized as an information process used to transmit messages. The methodological aspects of communication, which reflect the specifics of the professional activity of the social worker, are distinguished. Firstly, information sharing is a multilevel process which involved experts in social work, clients, colleagues, community organizations, government agencies. Secondly, the exchange of information is determined by the interplay between communicators through a sign system. Thirdly, communicators should have an identical understanding of the communication situation.

In the methodological context, scientific definitions of "communicative competency" and "communicative competence" are analyzed. Thus, communicative competency is characterized by the ability to properly navigate and participate in interpersonal communication, based on the acquired linguistic knowledge and skills. Communicative competence characterizes the level of social worker skills in interpersonal communication and provides the formed psychological knowledge about themselves and others, the chosen strategy in communication and a set of relevant communication skills. Social workers' communicative competence includes motivational, cognitive, connective and personal components. A special place in the formation of communicative competence of future social workers is given to communicability, which allows to establish and maintain contacts, as well as empathy, which provides understanding through emotional penetration into its inner world.

Key words: communicative competency, communicative competence, future social workers, communication, intercourse, sociability, empathy.

УДК 378: 37.091.12:36-051]:005.336:316.77

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-18-2-10>

Олійник К.С.,

канд. психол. наук,
доцент кафедри соціальної роботи
і соціальної педагогіки
Хмельницького національного
університету

Постановка проблеми в загальному вигляді. Неможливо уявити професійно успішного фахівця із соціальної роботи, який би не мав належного рівня комунікативної компетентності. Професійні та комунікативні завдання соціальної діяльності невід'ємні одні від одних тому, що перші з них реалізуються завдяки другим, а другі допомагають

реалізувати перші. Відповідно до цього, на перший план ефективної професійної діяльності фахівця соціальної роботи виходить обмін гуманістичними й духовно-моральними цінностями, що стає можливим лише в процесі ефективного спілкування на основі сформованої комунікативної компетентності. Отже, зважаючи на те, що соціальний пра-

цівник реалізовує свої професійні функції в системі «людина – людина» то, він повинен володіти ґрунтовними знаннями та мати практичні уміння в галузі налагодження комунікації.

Автор акцентує увагу на тому факті, що всі основні види професійної діяльності соціального працівника здійснюються на основі організації спілкування з клієнтами та своїми колегами чи партнерами. Під час спілкування є змога вирішити великий спектр різноманітних професійних завдань, пов'язаних із реалізацією соціальної політики. Охоплюючи всі сфери діяльності фахівців соціальної сфери, процес комунікації вимагає постійного вдосконалення. Однак, питанням формування комунікативної компетентності необхідно приділяти належну увагу ще під час навчання у ЗВО.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Як було з'ясовано, наукове обґрунтування змісту професійно-педагогічного спілкування здійснювали Г. Андреєва, І. Зязюн, С. Максименко, П. Петровська та інші. Теоретичні та практичні аспекти комунікативної компетентності вивчали Ю. Ємельянов, В. Кан-Калик, О. Киричук, Н. Кузьміна, Л. Петровська, В. Семиченко, Т. Яценко та ін. Вивченням структури комунікативних умінь займалися С. Єлканов, А. Капська, А. Мудрик, В. Наумов, Н. Никандров та ін. Встановлено, що у дисертаційних дослідженнях Н. Грищенко, З. Дзюбатої, М. Ісаєнко, В. Кручек, Т. Шепеленко проаналізовано широкий спектр завдань з формування комунікативних умінь майбутніх фахівців соціальної сфери у процесі навчання у ЗВО. Професійне спілкування соціальних працівників охоплює різноманітні аспекти соціальної сфери, проявляється у безлічі ситуацій, тому потребує посиленої уваги з боку як науковців, так і практиків.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Можна констатувати, що у психолого-педагогічній та методичній літературі спостерігається відсутність термінологічної чіткості. Науковцями детально не з'ясовано психолого-педагогічні та практичні аспекти формування комунікативної компетентності під час професійної підготовки студентів. Поза увагою дослідників залишилися методичні питання, які стосуються ролі комунікативної компетентності у формуванні професіоналізму майбутніх соціальних працівників. Як результат такого стану речей формування комунікативної компетентності носить стихійний характер. Всі ці аспекти слугували поштовхом до дослідження.

Мета статті – здійснити аналіз комунікативної компетентності майбутніх соціальних працівників у контексті взаємозв'язку із професіоналізмом.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи комунікативну компетентність як основу професійної компетентності соціальних працівників, необхідно розмежувати такі базові поняття як

«компетентність» та «компетенція», трактування яких досі викликає дискусії у наукових колах. Так, вивчаючи іноземні словники, виявлено, що в більшості європейських мов ці поняття позначаються однією лексичною одиницею (competencé (франц.), competenza (італ.), competencia (ісп.), kompetenz (нім.)), і лише в англійській мові для цих дефініцій запроваджено відповідник – «competence» і «competency». У тлумачному словнику сучасної української мови ці дефініції розглядаються так: «компетенція» – 1) добра обізнаність із чим-небудь; 2) коло повноважень якої-небудь організації, установи або особи; тоді як «компетентний» – 1) той, хто має достатні знання в якій-небудь галузі, який з чим-небудь добре обізнаний; 2) який має певні повноваження, повноправний, повновладний [2, с. 560].

У тлумаченнях компетенції спільною є їх змістова основа, яка вказує на загальну обізнаність і досвід, необхідні для успішного виконання певної роботи. Вони не стосуються конкретної особи, не є її особистісною характеристикою. Тобто, коли говоримо про компетентність, то мова йде про людину, яка володіє відповідною компетенцією для вирішення певних питань. Компетентність слугує якістю, характеристикою особи, яка дозволяє їй (або навіть дає право) вирішувати певні завдання, приймати рішення, судження у певній галузі. Іншими словами, компетенція є нормативною, ідеальною метою освітнього процесу, що моделює якості майбутнього випускника, а компетентність – результат, рівень прояву, тобто володіння відповідною компетенцією.

Компетентність фахівця із соціальної роботи формується не тільки завдяки отриманим знанням та апробованим навичкам й умінням, але й на основі власної позиції, аналізу свого досвіду на рівні теорії, розуміння різних підходів до соціальної ситуації та вибору методів. Отже, компетентність соціального працівника у конкретній сфері діяльності можна розглядати як міру професіоналізму, чи ступінь оволодіння професією на рівні майстерності.

Встановлено, що багато науковців виділяє комунікативну компетентність як складник загальної професійної компетентності фахівця, наголошуючи на тому, що для деяких професій спілкування є основою професійної діяльності. Так, А. Маркова [7] доводить, що професіоналізм ґрунтується на трьох показниках – педагогічна діяльність, особистісні якості та педагогічне спілкування. Згідно з думкою М. Фірсова та Є. Студентової, професійну компетентність соціального працівника поділяють на два види: управлінську та психолого-педагогічну. Окрім теоретичних знань та практичних умінь до управлінської компетентності вони включають знання технології соціальної роботи, етики, культури мови тощо [10, с. 225].

Цікавою є позиція Є. Зеера, який вважає, що комунікативна компетентність входить до соціально-правової й складається не тільки із засобів професійного спілкування та поведінки, а також знань та вмінь в сфері взаємодії з суспільними інститутами та людьми [4, с. 118]. Як було з'ясовано, нині комунікативна компетентність входить до ряду ключових компетентностей, рекомендованих Радою Європи для оволодіння молодими європейцями під час здобуття освіти.

Досліджуючи комунікативну компетентність як елемент професійної компетентності соціальних працівників, необхідно з'ясувати співвідношення таких понять, як «комунікація» та «спілкування». Термін «комунікація» є латинізацією давньогрецького відповідника, первинним значенням якого є «сполучення», «зв'язок», що використовується для визначення міжособистісної взаємодії. Щодо «спілкування», то його можна охарактеризувати як специфічну міжособистісну взаємодію людей представників певних соціальних груп, що здійснюється на основі відображення соціальної дійсності. З'ясовано, що ці дві дефініції мають як спільні, так і відмінні риси. Зокрема, спільними є зв'язок з мовою як засобом передачі інформації, а також співвідношення з процесами обміну та передачі інформації. Відмінні ознаки, головним чином, зумовлені різницею в обсязі змісту цих понять, що пов'язано з тим, що вони використовуються у різних науках, які на перший план висувають різні аспекти. Іншими словами, спілкування пов'язане з міжособистісною взаємодією, а комунікація передбачає інформаційний обмін в суспільстві. Так, спілкування передбачає реальну взаємодію суб'єктів при якій відбувається обмін досвідом, знаннями, навичками, вміннями, раціональною та емоційною інформацією. Комунікація, у свою чергу, характеризується як інформаційний процес, що використовується для передачі повідомлень будь-якій динамічній системі, котра здатна приймати, аналізувати та зберігати надану інформацію.

Залежно від цілей учасників комунікації між ними можуть виникати такі відносини:

1) суб'єкт-суб'єктні у вигляді діалогу рівноправних партнерів;

2) суб'єкт-об'єктні, що характерні для комунікативної діяльності у формі управління, коли комунікатор розглядає реципієнта як об'єкт комунікативного впливу;

3) об'єкт-суб'єктні, які властиві комунікативній діяльності у формі наслідування, коли реципієнт цілеспрямовано вибирає комунікатора як зразок для наслідування, а останній при цьому може навіть не усвідомлювати своєї участі в комунікації.

Вивчення та аналіз наукових джерел дозволили нам виокремити методичні аспекти, які характерні для комунікації та відображають її специфіку. По-перше, комунікація передбачає наявність єди-

ного комунікативного простору, в якому учасники можуть проявляти свою активність. За умов наявності взаєморозуміння між учасниками комунікативної взаємодії досягається зворотній зв'язок. Специфічним для процесу комунікації є й те, що інформація, яка пройшла з одного кінця і повернулася назад, об'єднує учасників у єдине інформаційне поле. Практичний досвід дає підстави стверджувати, що обмін інформацією під час професійної діяльності фахівця з соціальної роботи стає не просто двостороннім потоком, а складним багаторівневим процесом де безпосередньо задіяні чимало людей (фахівці з соціальної роботи, клієнти, колеги, громадські організації, державні структури тощо). По-друге, характер обміну інформацією визначається наявністю взаємного впливу між комунікантами за допомогою системи знаків, а його ефективність можна виміряти якістю цього впливу на основі використання системи кодування й декодування. По-третє, у комунікантів має бути ідентичне розуміння ситуації спілкування тому, що у ході обміну інформацією можуть виникнути бар'єри спілкування, які розв'язуються на основі обміну інформацією, шляхом використання ідентичної системи знаків для налагодження діяльності.

Отже, під науковою дефініцією «комунікативна компетенція» розуміють здатність користуватися мовою залежно від ситуації, особлива якість мовленнєвої особистості, набута в процесі спілкування або спеціально організованого навчання [8, с. 149], тоді як «комунікативну компетентність» М. Заброцький та С. Максименко [3] трактують як певну інтегральну характеристику спілкування, у якій опосередковано виражаються морально-світоглядні установки особистості, її загальна та професійна спрямованість, рівень комунікабельності. Так, А. Капська трактує комунікативну компетентність як складну інтегративну якість, яка опосередковує професійну діяльність, спрямовану на налагодження, підтримку і розвиток ефективного спілкування з клієнтом чи іншими учасниками соціального процесу [6, с. 5]. Тобто, поняття комунікативної компетенції характеризується здатністю правильно орієнтуватися у міжособистісному спілкуванні та відносно вільно брати участь у ньому, на основі засвоєних лінгвістичних знань, умінь та навичок. У методичному аспекті поняття комунікативної компетентності характеризує рівень майстерності людини у міжособистісному спілкуванні та передбачає сформовані психологічні знання про себе й про інших, а також обрану стратегію в спілкуванні й комплекс відповідних комунікативних умінь.

Якщо комунікативна компетенція проявляється у формі успішної комунікативної діяльності, то комунікативна компетентність є глобальнішим утворенням, яке на особистісному рівні та включає інтелект, загальний кругозір, систему міжосо-

бистісних відносин, спеціальні професійні знання, а також потенціал особистісного розвитку й росту в оволодінні мовою та комунікативною діяльністю. Тобто комунікативна компетентність майбутнього соціального працівника охоплює міжособистісний досвід, уміння взаємодіяти з оточуючими, що потрібні для реалізації соціального статусу й успішної професійної діяльності. До найвагоміших джерел комунікативної компетентності відносять життєвий досвід та загальну ерудицію. Іншими словами, комунікативна компетентність є інтегративною якістю, яка передбачає вільне володіння вербальними та невербальними засобами спілкування.

Психологи [4; 7] однотайні у тому, що загальною рисою багатьох існуючих визначень комунікативної компетентності є те, що вона розглядається як складники успішного спілкування. Отже, комунікативна компетентність є необхідною умовою професіоналізму соціального працівника, що базується на сформованому умінні спілкуватися на основі використання системи внутрішніх ресурсів, які необхідні для побудови ефективної комунікативної взаємодії під час міжособистісної взаємодії в контексті реалізації професійної діяльності. Тобто, високий рівень сформованості комунікативної компетентності однозначно необхідний майбутньому соціальному працівнику для налагодження ефективної міжособистісної взаємодії під час виконання своїх професійних обов'язків.

На основі аналізу напрацювань Дж. Андерсена [1, с. 8–15] виокремлено характерні ознаки комунікативної компетентності до яких віднесено:

- відносність (залежить від взаємодії усіх осіб, що є учасниками комунікативного процесу);
- динамічність мовленнєвої взаємодії осіб, які володіють певними знаннями з мови, якою вони спілкуються;
- передбачає усне мовлення та письмове спілкування;
- контекстуальну обумовленість;
- можливість розвитку через мовленнєву діяльність.

Розглянувши підходи науковців до визначення структури комунікативної компетентності, автор дійшов розуміння того, що незалежно від тих складників, які вони виділяють, жоден із них не існує ізольовано від інших, а системно взаємодоповнює та збагачує один одного. За нашим переконанням, досягнення високого рівня комунікативної компетентності можливе лише за умови рівнозначного розвитку її компонентів. Що стосується комунікативної компетентності соціальних працівників, то вона суттєво не відрізняється від структури загальної комунікативної компетентності, тобто містить мотиваційний, когнітивний, конативний та особистісний складники, що наповнюються реальним практичним змістом залежно від специфіки професійної діяльності.

Перш за все, становлення належного рівня комунікативної компетентності соціального працівника відбувається за умови наявності у нього внутрішніх установок та сформованих ціннісних орієнтацій. Саме від мотиваційно-ціннісних характеристик залежить стиль спілкування з клієнтами. У цьому ракурсі ми вважаємо за необхідне навчити студентів таким чином налагодити спілкування, щоб спонукати емпатійні переживання та прагнення проникати у внутрішній світ клієнта, при цьому залишатись щирим у своїх судженнях і діях. Особливе місце під час формування комунікативної компетентності віддаємо комунікабельності, яка виступає як здатність легко входити в процес спілкування, встановлювати та підтримувати контакти і розвивається на основі потреби в спілкуванні. Так, В. Кан-Калик [5] визначає комунікабельність як здатність отримувати задоволення від процесу комунікації.

Завдяки комунікабельності соціальний працівник є ініціативним, товариським, уважним по відношенню до своїх клієнтів, уміє вислухати, підтримати бесіду, змінити тему в разі необхідності, обрати правильний стиль спілкування. Незаперечним є той факт, що соціальний працівник, що має низький рівень прояву комунікабельності суттєво зменшує свої шанси на успішність у професійній діяльності, адже він відчуває дискомфорт під час налагодження партнерської співпраці під час спілкування. Майбутньому соціальному працівнику не достатньо бути просто комунікабельним, важливо щоб він був щирим, доброзичливим, умів викликати позитивні емоції та відчуття під час професійного спілкування.

У процесі дослідження комунікативної компетентності автор дійшов до усвідомлення того, що емпатія (здатність розуміти іншу людину завдяки емоційному проникненню у її внутрішній світ, відчуття, думки [9, с. 369]) теж посідає вагомий роль. У контексті комунікативної діяльності соціального працівника йдеться про його вміння не стільки почути сказане клієнтом, скільки зрозуміти прихований зміст висловленого, подивитися на проблему об'єктивно, однак не ототожнювати себе з клієнтом, з яким спілкуєшся.

Специфіка професійної діяльності соціального працівника полягає у тому, що йому необхідно розвиватись не тільки у межах свого фаху, але і як особистості. Причому особистісний розвиток неможливий без самопізнання та розвитку комунікативної компетентності, що пов'язано з тим, що його професія сповнена різноманітними ситуаціями та фактами, пов'язаними із підвищенням емоційним реагування. Надаючи досить широкий спектр соціальних послуг, соціальний працівник повинен уміти керувати своїми емоціями, організовувати ефективне спілкування на основі партнерської взаємодії.

Висновки. Отже, комунікативна компетентність слугує необхідною умовою ефективної професійної діяльності соціального працівника та є її невід'ємним складником. Комунікативна компетентність входить до складу професійної, соціальної та особистісної компетентності на правах метакомпетентності. Тобто, комунікативна компетентність є багатокомпонентним і багаторівневим утворенням, що забезпечує особі якісне виконання комунікативних дій. Комунікативна компетентність розглядається як ступенева освіта, до її складу якої входять знання, вміння і диспозиції та передбачає сформовані особистісні якості (комунікабельність та емпатію).

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Андерсен Дж.Р. Когнитивная психология. М. : Питер, 2002. 496 с.
2. Великий тлумачний словник української мови (з дод і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К. : Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
3. Заброцький М.М., Максименко С.Д. Комунікативна компетентність учителя: сутність і шляхи формування. Київ-Житомир : Волинь, 2000. 32 с.
4. Зеер Э.Ф. Становление личностно-ориентированного образования. *Образование и наука*. 1999. № 1. С. 112–122.
5. Кан-Калик В.А. Учителю о педагогическом общении : Кн. для учителя. М. : Просвещение, 1987. 190 с.
6. Комунікативна професійна компетентність як умова взаємодії соціального працівника з клієнтом / За ред. А.Й. Капської. К. : ДЦССМ, 2003. 87 с.
7. Маркова А.К. Психология профессионализма. М. : Знание, 1997. 308 с.
8. Словник-довідник з української лінгводидактики : Навчальний посібник / Кол. авторів за ред. М. Пентилюк. К. : Ленвіт, 2003. 149 с.
9. Соціальна педагогіка: Підручник. 4-те вид. виправ. та доп. / За ред. проф. А.Й. Капської. К. : Центр учбової літератури. 2009. 488 с.
10. Фирсов М.В. Студентова Є.Г. Теория социальной работы: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. М. : Гуманит. изд. центр ВЛА ДОС, 2001. 432 с.

ЖАНРОВО-СТИЛЬОВІ ОСОБЛИВОСТІ ЕСТРАДНО-ДЖАЗОВОГО РЕПЕРТУАРУ УКРАЇНСЬКИХ КОМПОЗИТОРІВ ЯК ВАЖЛИВИЙ АСПЕКТ ІНСТРУМЕНТАЛЬНО-ВИКОНАВСЬКОЇ ПЕДАГОГІКИ

GENRE AND STYLE FEATURES OF THE UKRAINIAN COMPOSERS' POP JAZZ REPERTOIRE AS AN IMPORTANT ASPECT OF INSTRUMENTAL AND PERFORMANCE PEDAGOGY

У статті охарактеризовано жанрово-стильові особливості естрадно-джазового репертуару для баяна/акордеона на прикладі таких українських композиторів: В. Власова, В. Зубицького, А. Білошицького, Б. Мирончука; обґрунтовано ознаки впливу естрадно-джазового мистецтва, спрямовані на підвищення рівня інструментально-виконавської підготовки майбутніх фахівців.

Для розкриття зазначеної теми авторами зосереджується увага на різновекторності (естрадності, джазовості, естрадно-джазовості) стилістичних проявів у композиторському доробку та високому рівні професійної майстерності виконавців, що суттєво відображаються на сучасних тенденціях естрадно-джазового напрямку, адже естрадно-джазове мистецтво – це відкрита динамічна художня система з широким діапазоном стилів і жанрів, оригінальним комплексом виражальних засобів, імпровізаційною природою та активною взаємодією з різноманітними музичними пластами, що сприятиме формуванню музично-виконавської компетентності майбутніх фахівців.

Розкривається сутність таких понять, як естрадний стиль, естрадно-джазове мистецтво; простежуються специфічні джазові засоби та стилістичні принципи баянно-акордеонного виконавства; досліджуються сучасні напрями, в яких працюють найяскравіші представники цього жанру.

На основі аналізу музично-педагогічної літератури висвітлюється творчість українських композиторів-виконавців у контексті розвитку світового естрадно-джазового напрямку та її вагоме значення з погляду як стильових новацій, так і процесів синтезування різних тенденцій в інструментальній музиці. Автори прагнуть простежити процес виокремлення сучасного українського естрадно-джазового мистецтва як цілісного явища світової музичної культури, яке презентує постійну модернізацію баянно-акордеонного мистецтва.

Теоретично-практична значущість полягає в тому, що цей вид музичного мистецтва є бажаним компонентом у системі мистецької освіти, оскільки сприяє розширенню тезаурусу студентів, формуванню їхнього музичного смаку, активізації творчого потенціалу, збагаченню репертуару новими творами, підвищенню загального інструментально-виконавського рівня.

Ключові слова: естрадно-джазове мистецтво, інструментально-виконавська майстерність, естрадний стиль, баян/акордеон.

The article describes the genre and style features of the jazz repertoire for bayan/accordion using the example of such Ukrainian composers as V. Vlasov, V. Zubitsky, A. Biloshytsky, B. Myronchuk; the article also proves the signs of influence of jazz art, which are aimed at increasing the level of instrumental and performance preparation of future specialists.

In the history of the world pop-jazz direction artists who represented Ukrainian bayan/accordion art always differed. The integration process of Ukrainian bayan/accordion pop jazz art significantly distinguished from the world performing arts practices. Different vectors (pop, jazz, pop-jazz) of stylistic signs in the composers' work and the high level of professional skill of the performers are significantly reflected in the contemporary trends of the pop jazz direction. A special fact about the domestic bayan/accordion art is the professional combination of performing and composing activities of many artists. Creativity of Ukrainian composers-performers is of great importance in the context of the development of the worldwide variety of jazz direction both in terms of style innovations and processes of synthesizing different trends in instrumental music.

The improvement of the current instrumental and performance training system of a future music teacher will not be effective without the use of pop jazz art. It is considered that this kind of musical art is a desirable component in the system of art education as it contributes to the expansion of students' thesaurus, formation of their musical taste, activation of the creative potential, enrichment of repertoire with new works, increase of the general instrumental and performance level. Keeping with the main vector of its development, jazz texture expands the set of performing formulas, techniques, nourishing them with elements of classics, folklore and popular music of different countries.

Pop jazz art is an open dynamic art system with a wide range of styles and genres, an original complex of expressive means, an improvisational nature and an active interaction with various musical layers.

Contemporary pop jazz art gradually emerges as a holistic phenomenon of the world music culture and presents a constant modernization of bayan/accordion art. Thus, the use of pop jazz repertoire in the teaching process of the future music teachers will contribute to the artistic and creative development of students, the cultivation of their creative abilities as well as the formation of musical and performing competence.

Key words: pop jazz art, instrumental and performing skills, variety style, bayan/accordion.

УДК 780.647.2:78.087:78.036.9(477.82)
(045)

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-18-2-11>

Остасюк З. А.,
викладач вищої категорії,
викладач акордеона
Луцького педагогічного коледжу
Коцюмба Б. Б.,
викладач вищої категорії,
викладач баяна
Луцького педагогічного коледжу

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Інтеграція нашої держави в європейський культурно-інформаційний простір потребує ефективних змін у вітчизняній освіті, спрямованих на підготовку висококваліфікованих педагогічних кадрів.

Сучасна модернізація мистецької освіти потребує розроблення дієвих інноваційних технологій розвитку виконавської майстерності майбутніх учителів музичного мистецтва. Відповідно, зростають вимоги до інструментально-виконавської підго-

товки майбутнього вчителя, який повинен бути творчим, компетентним і конкурентним у власній фаховій діяльності. Саме тому ознайомлення студента з жанрово-стильовими новаціями у сфері джазово-естрадного виконавства та формування основних принципів і прийомів цього виду мистецтва набувають вагомого значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Естрадно-джазова музика для баяна/акордеона є вагомим складником світового мистецтва, тому важливим постає питання її наукового осмислення. У науковій літературі інструментально-виконавська підготовка стала предметом теоретичних досліджень у галузі професійної музичної освіти (А. Сташевський, М. Булда, М. Черепанін та інші вчені) та мистецької загалом (Б. Брилін, Г. Падалка, Л. Арчажникова, О. Щербініна, О. Павленко та інші).

Попри ґрунтовне висвітлення цієї проблеми, питання формування інструментально-виконавської майстерності засобами естрадно-джазового мистецтва в процесі навчання гри на баяні/акордеоні все ж не отримало належної уваги.

Мета статті – охарактеризувати жанрово-стильові особливості естрадно-джазового репертуару для баяна/акордеона на прикладах творчості таких українських композиторів: В. Власова, В. Зубицького, А. Білошицького, Б. Мирончука; обґрунтувати ознаки впливу естрадно-джазового мистецтва, спрямовані на підвищення рівня інструментально-виконавської підготовки майбутніх фахівців.

Виклад основного матеріалу. В історії світового естрадно-джазового напрямку представники українського баянно-акордеонного мистецтва вирізняються на тлі загального процесу. Інтеграційний процес українського баянно-акордеонного естрадно-джазового мистецтва значно виокремлюється зі світового виконавського мистецтва. Різновекторність (естрадність, джазовість, естрадно-джазовість) стилістичних проявів у композиторському доробку та високий рівень професійної майстерності виконавців суттєво відображаються на сучасних тенденціях естрадно-джазового напрямку. Особливим фактом вітчизняного баянно-акордеонного мистецтва є професійне поєднання виконавсько-композиторської діяльності багатьох митців. О. Павленко вважає, що авторський стиль українських композиторів-баяністів формувався під впливом саме індивідуальної виконавської практики, тому доцільним буде розглядати «виконавсько-композиторський» стиль у комплексі [4, с. 115].

Однією з особистостей, що суттєво вплинула на сучасний процес розвитку естрадно-джазового напрямку в його національній специфіці, є Віктор Власов – заслужений діяч мистецтв України, професор Одеської національної музичної академії імені А.В. Нежданової, композитор,

педагог, виконавець. Ім'я композитора відоме далеко за межами України та Європи. Творчий здобуток В. Власова неможливо переоцінити. «Джазова сюїта» в п'яти частинах, «Боса нова», «На вечірці», «Самба», «Настрій», «Боса нова ля мінор», «Запрошення до танцю», «Матроський танок», «Концертне танго», «Танго», «Листок з Одеського альбому» для баяна та камерного оркестру – це той неповний список творів композитора, які з великим бажанням інтерпретуються різними виконавцями. Його твори стали невіддільною частиною концертних програм талановитих виконавців, баяністів та акордеоністів, навчального репертуару студентів вищих і середніх мистецьких навчальних закладів, учнів музичних шкіл. Досить часто композиції В. Власова виконуються на престижних баянно-акордеонних конкурсах і фестивалях, у концертних виступах кращих баяністів та акордеоністів світу.

Нині В. Власов є одним із найвідоміших і найавторитетніших майстрів естрадно-джазового напрямку в баянно-акордеонному мистецтві як виконавець і науковець. Наукові праці В. Власова «Виконавська інтерпретація джазових стилів на баяні» (1998) і «Школа джазу» (2008) мають вагомое значення для розвитку естрадного, естрадно-джазового і джазового баянно-акордеонного мистецтва.

Втілення джазовості досягається В. Власовим специфічними засобами: свінгуванням, джазовим фразуванням, особливою мелодикою і гармонією, чітким і пульсуючим метроритмом, неповторністю артикуляції, стильовим і жанровим напрямом.

Роль творчості В. Власова в сучасному баянно-акордеонному мистецтві складно переоцінити. Твори, написані композитором, мають свій вплив на розвиток естрадно-джазової стилістики сьогодення. Він залишається одним із перших композиторів, який розвинув цей напрям на високому професійному рівні, інтегрував його в українське баянно-акордеонне мистецтво.

Твори естрадно-джазового стилю посідають важливе місце в композиторській творчості Володимира Зубицького – композитора, який зробив значущий внесок в оригінальне баянне мистецтво. Він високоякісно поєднує композиторську та виконавську діяльність.

Особливістю стилістики творів композитора є поєднання фольклору та сучасних академічних напрямів музичного мистецтва. Зокрема, неофольклоризм притаманний «Карпатській сюїті», Сонатам № 1 і № 2, «Болгарському зошити», «Слов'янській сюїті» та іншим. Самобутність цих творів будується не тільки на танцювальності поспівок гуцульських коломийок і втіленні виразності мелодичних зворотів ліричних карпатських пісень, іншою їхньою стильовою домінантою є концертність. За словами А. Семешка [5], В. Зубицькому притаманне повне розкриття виконавських і

художніх можливостей інструмента. Таку рису композиторської творчості вбачаємо в професійному володінні інструментом і знанні його специфіки, що допомагає знаходити яскраві темброві барви, поєднувати їх із різноманітною мелізматикою, передавати рухливість метроритму. Велику увагу композитор приділяє гармонічним і метро-ритмічним сполукам. Якщо детально розглянути стиль композитора, то можна виявити послідовність імпровізаційних розділів. Слід зазначити, що музична мова має сучасний характер, але за принципом будови та розвитку музичні речення мають джазову основу. Винахідлива манера викладання матеріалу – імітація звучання джазового оркестру та його солюючих інструментів. Оригінальністю викладання музичного матеріалу є також імітація звучання ударних інструментів.

Автор використовує широкий спектр сонористичних ефектів: клацання пальців, удари правою рукою по грифу інструмента в період звучання та інші. На нашу думку, В. Зубицький використав цікавий стилістичний принцип: він наблизив баянне мистецтво до «класичного» джазового музикування на роялі, увібравши риси найкращих зразків джазових творів і втіливши їх на рідному інструменті.

Особливої уваги заслуговує творчість Анатолія Білошицького, одного з провідних авторів у створенні оригінальної літератури для багатотембрового готово-виборного баяна та інших народних інструментів. В його творчому доробку – симфонічна, камерно-інструментальна музика, твори в джазовому стилі, обробки народних пісень і танців, пісні, музика до радіовистав.

Творчість визнаного композитора цікавить нас наявністю естрадно-джазових творів, серед яких виділимо такі: «Фантазію-капріччіо на теми Джорджа Гершвіна», «Partita concertante № 3 quasi tradizione jazz-improvvisazione», «Дві джазові імпровізації», що увійшли до концертного репертуару різних виконавців і студентів середніх та вищих мистецьких навчальних закладів. Також джазові твори композитора виконуються видатними майстрами баянного мистецтва: О. Склярівим, С. Грінченком, В. Булавком, П. Фенюком, О. Івченком, В. Мурзою та іншими. Деякі джазові твори, такі як «Дві джазові імпровізації», перекладені для квартету баяністів ім. М. Різоля Національної філармонії України. Музика митця звучить в Україні, Німеччині, Франції, Іспанії, Польщі, Данії, Чехії, Словаччині, Італії, Білорусі, Казахстані, Ізраїлі, Литві тощо.

Важливе місце в процесі сучасного естрадно-джазового руху України посідає композиторська і виконавська творчість Бориса Мирончука. Нині левову частку займає організаційна робота музиканта, серед якої виокремимо активну участь у джазових фестивалях, організацію всеукраїнських конкурсів виконавців на баяні і акордеоні (зокрема, з наявністю категорії «variete»).

Композиторська і виконавська творчість Б. Мирончука є яскравою сторінкою сучасного естрадно-джазового баянно-акордеонного мистецтва.

Творчий доробок Б. Мирончука у сфері оригінальної естрадно-джазової баянно-акордеонної літератури охоплює значну кількість жанрів. Серед них такі: обробки народних пісень, парафраз на народну тему, вальси-мюзети, джаз-вальси, джаз-рок партити. Однак показовими з погляду втілення естрадно-джазової стилістики є концертні мініатюри композитора – «Румба» (2000 р.), «Боссонова» (2000 р.), «Концертна самба» (1995 р.), що входять до збірки «Концертна сюїта на теми латиноамериканських танців» (2009 р.) [2]. Віртуозно володіючи грою на баяні, Б. Мирончук яскраво і талановито реалізує свої композиторські ідеї в реальне звучання. Естрадність у композиціях передається за допомогою:

- різних ударів по корпусу інструмента;
- використання варіативних ритмічних послідовностей;
- збагачення гармонії за допомогою септ-, нонакордів, альтерації і залучення ввідних тонів;
- стилізації джаз-бенду.

Ю. Дяченко підкреслює, що творчість українських митців має в контексті розвитку світового естрадно-джазового напряму вагомий значення з погляду як стильових новацій, так і процесів синтезування різних тенденцій у композиторській чи виконавській практиці [4, с. 142].

Вдосконалення сучасної системи інструментально-виконавської підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва не буде ефективним без використання естрадно-джазового мистецтва. Вважається, що цей вид музичного мистецтва є бажаним компонентом у системі мистецької освіти, оскільки сприяє розширенню тезаурусу студентів, формуванню їхнього музичного смаку, активізації творчого потенціалу, збагаченню репертуару новими творами, підвищенню загального інструментально-виконавського рівня. Дотримуючись головного вектора свого розвитку, фактура джазу розширює набір виконавських формул, прийомів, підживлюючи їх елементами класики, фольклору і популярної музики різних країн.

Джаз сьогодні є високопрофесійним та інтелектуальним мистецтвом, він посідає одне з найвищих місць у світовій музичній культурі. Головний вектор сучасного джазу – поєднання різних музичних пластів: фольклору, класики, популярної музики. Естрадно-джазове мистецтво – це відкрита динамічна художня система з широким діапазоном стилів і жанрів, оригінальним комплексом виражальних засобів, імпровізаційною природою та активною взаємодією з різноманітними музичними пластами.

Висновки. Естрадний стиль – якість вищої міри, що передбачає опору на естрадну стилістику, орієнтування на прості принципи формотворення, яскравість музичного викладення та забезпечує «історико-культурну орієнтацію слухача» (Є. Назайкінський). Естрадно-джазовий стиль у композиції та виконавстві баянно-акордеонного мистецтва є об'єднуючим на всіх етапах його розвитку, незважаючи на регіональні, національні, культурні та естетичні вподобання. Естрадно-джазовий стиль у творчості композиторів для баяна/акордеона демонструє якість культурної універсальності [4, с. 172].

Сучасне естрадно-джазове мистецтво, поступово виокремлюючись як цілісне явище світової музичної культури, презентує постійну модернізацію баянно-акордеонного мистецтва. Отже, використання естрадно-джазового репертуару в навчально-інструментальному процесі майбутніх учителів музичного мистецтва сприятиме художньо-творчому розвитку студентів, вихованню їхніх творчих здібностей, формуванню музично-виконавської компетентності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Булда М. Стильові напрями естрадно-джазових творів Віктора Власова для баяна-акордеона. *Творчість композиторів України для народних інструментів* : зб. матер. Міжнар. наук.-практ. конф. / Львів. держ. муз. акад. ім. М. Лисенка. Львів, 2006. С. 12–17.
2. Борис Мирончук – баяніст, учитель, композитор з України. URL: <http://www.myronchuk.com/ua/index.php> (дата звернення: 17.10.2019).
3. Голяка Г. Творчість Володимира Зубицького в контексті розвитку сучасного баянного репертуару : дис. ... канд. мистецтвознавства : 17.00.03 / Сум. держ. пед. ун-т ім. А.С. Макаренка. Суми, 2008. 197 с.
4. Дяченко Ю. Естрадно-джазовий напрям баянно-акордеонного мистецтва ХХ – початку ХХІ століть: композиторські та виконавські виміри : дис. ... канд. мистецтвознавства : 17.00.03 / Харків. нац. ун-т мистецтв ім. І.П. Котляревського. Харків, 2017. 208 с.
5. Семешко А. Композитор – баяніст – художник. *Україна музична* : альманах. Київ, 1998. С. 20–21.

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТА НА ЗАНЯТТЯХ ПОСТАНОВКИ ГОЛОСУ ТА ХОРОВОГО КЛАСУ

FORMATION OF CREATIVE SELF-REALIZATION OF THE STUDENT IN THE CLASSES OF VOICE AND CHORAL CLASS

Стаття присвячена одній з актуальних проблем підготовки майбутніх педагогів музичного мистецтва як провідників музичної творчості, що ґрунтується на систематизованому науково-практичному досвіді вокальної педагогіки. Доводиться, що саме постановка голосу та заняття в хорovому класі втілюють широку освітянську функцію: активізують національно-ідеологічну спрямованість, емоційну діяльність; розвивають артистичність, виразність, пам'ять, почуття, мистецький смак. Вміщують у собі поєднання абстрактного і конкретного мислення, що сприяє формуванню творчого мислення та імпровізації. Доводиться, що безпосередність та імпровізація розвивають уміння думати, виховують культуру сприйняття, сміливість суджень, розширюють внутрішній світ особистості. Розвинена уява сприяє формуванню потреби музикування, реалізації цієї потреби в індивідуальному чи в колективному виконавстві. На основі аналізу літературних джерел обґрунтовується, що, окрім розвитку та збагачення музично-теоретичних знань, уявлення, задоволення музичних потреб і інтересів самих виконавців, виконавство вирішує завдання емоційного спілкування зі слухачами, відкриваючи творчість і передаючи всю його красу. Наголошується на тому, що чим багатша уява, тим глибше усвідомлене виконання музичного твору, творча самореалізація, нівелювання моментів, що заважають виразному виконанню (сором'язливість, розгубленість, скутість). Спів є потужним стимулом для розвитку уяви, подолання сором'язливості. Розуміння та повага педагога, віра в можливості виконавців сприяють підвищенню їхньої самооцінки, допомагають долати труднощі, формують у молодого покоління стійкий інтерес до музикування і процесу виконавства. Доводиться, що вокально-методична культура – це міра і спосіб творчої самореалізації особистості викладача в музично-педагогічній діяльності, спрямованій на засвоєння, передачу і створення професійних цінностей і технологій. Зазначається, що чільне місце у процесі розвитку національної музичної культури, формуванні музичної еліти, майбутньої української нації посідає система професійної музичної освіти.

Ключові слова: вокально-методична культура, педагог-музикант, музична культура, майбутній спеціаліст, музичне мистецтво,

методи вокального розвитку, вокальні компетенції, постановка голосу, хорovий клас.

The article is devoted to one of the urgent problems of preparing future teachers of musical art as conductors of the best examples of musical creativity, based on a systematic scientific and practical experience of vocal pedagogy. It is proved that it is choral vocal performance that embodies a broad educational function: it activates a national ideological orientation, emotional activity, develops artistry, expressiveness, memory, feelings, and artistic taste. It contains a combination of abstract and concrete thinking, contributes to the formation of creative thinking and improvisation. It is proved that immediacy and improvisation develops the ability to think, fosters a culture of perception, courage of judgments, and expands the inner world of the individual. A developed imagination contributes to the formation of the need for playing music, the realization of this need for individual or collective performance. Based on the analysis of literary sources, it is proved that in addition to developing and enriching musical and theoretical knowledge, performance, the pleasure of the musical needs and interests of the performers themselves, performance solves the problems of emotional communication with listeners, opening the work and conveying all its beauty. It is emphasized that the richer the imagination, the deeper the conscious performance of a musical work, creative self-realization, leveling out moments that impede expressive performance (shyness, confusion, constraint). Choral performance is a powerful incentive for developing imagination, overcoming shyness. Understanding and respect of the teacher, faith in the possibilities performers helps to increase their self-esteem, helps to overcome difficulties, forms a steady interest in the young generation in music. It's necessary that the vocally methodological culture is a measure and a way of creative self-realization of the teacher's personality in musical and pedagogical activities aimed at assimilation, transfer and creation of professional values and technologies. It is noted that the main place in the development of national musical culture, the formation of the musical elite, the future Ukrainian nation is occupied by the system of professional musical education.

Key words: vocal and methodological culture, teacher-musician, musical culture, future specialist, musical art, methods of vocal development, vocal competencies.

УДК 373.67

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-18-2-12>

Павлюк Н.М.,

викладач постановки голосу
циклової комісії викладачів постановки
голосу

Луцького педагогічного коледжу

Самрук М.В.,

викладач постановки голосу
циклової комісії викладачів постановки
голосу

Луцького педагогічного коледжу

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Особливого значення в гуманізації системи освіти та культуротворення суспільства набуває проблема у вузівській системі підготовки спеціаліста музично-естетичного профілю, тобто педагога-музиканта [1, с. 18]. Загальновідомо, що розбудова України орієнтується, перш за все, на відродження власних національних традицій. Саме на майбутнього вчителя музичного мистецтва покладається

завдання відродження та оновлення культурно-освітнього простору. Успіх музичних занять залежить від правильної їх організації, знання індивідуальних фізіологічних і вікових особливостей студентів. Педагоги музичного мистецтва повинні мати відповідну кваліфікацію та широко використовувати принципи і методи вокальної педагогіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз літературних джерел засвідчив, що

вокальна проблематика в контексті фахової підготовки майбутнього фахівця музичних дисциплін широко досліджувалася багатьма вченими. Процес формування духовності молодого покоління засобами музичного мистецтва простежується у працях Л. Арчажникової, Л. Безбородової, А. Менабені, Г. Падалки, О. Рудницької, О. Щолокової, Ю. Юцевича. Відомі автори, такі як А. Алексюк, І. Зязюн, Л. Коваль, Н. Кузьміна, В. Онищук, В. Краєвський, І. Лернер, В. Слатьонін, розглядають музичне мистецтво як рушійну силу педагогічного процесу [6]. Науковці Є. Абдуллін, Л. Безбородова, Л. Масол, А. Менабені, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Рудницька, О. Щолокова, Ю. Юцевич зазначають, що на результат педагогічного впливу на естетичний і духовний розвиток молодого покоління впливають фахові риси педагога-музиканта. У працях К. Ушинського, С. Шацького, В. Сухомлинського простежується поєднання педагогічних здібностей і педагогічної майстерності з метою концентрації уваги на особливостях професійної підготовки майбутнього педагога-вокаліста [5]. Про специфіку вокальної підготовки майбутніх учителів музики неодноразово наголошували такі дослідники: О. Антонова, С. Грица, В. Денисенко, Б. Єфименков, А. Іваницький, М. Мартинюк, В. Медушевський, І. Ляшенко та інші. Методики вокального навчання представлені у працях таких учених, як Л. Василенко, О. Маруфенко, Л. Тоцька, Ю. Юцевич [7].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз літературних джерел дає змогу стверджувати, що всі автори єдині в твердженні, що питання підготовки спеціаліста музично-естетичного профілю сьогодні надзвичайно важливе, цільова установка якого передбачає знання і практичний досвід, а також мистецтво передачі цих умінь і навичок іншим, володіння вокальною педагогікою та методикою задля розвитку голосу молодого покоління.

Мета статті – пояснити сутність вокально-методичних компетентностей викладача музичних дисциплін і визначити мотивуючі фактори формування у молодих спеціалістів вокальної культури у педагогічному процесі.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі становлення українського суспільства, який тісно пов'язаний із гуманізацією системи мистецької освіти, під час звернення до витоків національно-духовної культури сьогодні охоплюється вся система народної освіти. Формування вокальної культури молодого покоління має виняткове значення, це – запорука успішного вирішення завдань, пов'язаних із майбутньою професією студентів, тобто з роботою в спеціалізованому закладі загальної середньої освіти та осередках музичної позашкільної освіти [6, с. 38]. Під час аналізу літературних джерел стає відомо, що активна музична

діяльність сприяє творчому розвитку молодого покоління, формуванню естетичного та художнього смаку, розвитку талантів і здібностей. Аналіз практичних занять музично-естетичного спрямування свідчить про те, що на початковому етапі навчання вокалу слід якомога більше займатися основами постановки голосу і всебічним музичним вихованням, приділяючи особливу увагу співочому режиму, що забезпечує високу якість співу. Вивчення проблеми вокального виховання показує, що на цьому етапі теоретично розроблено лише основні його положення, майже завжди випускається з уваги такий дієвий метод удосконалення музичної освіти, як вокальне виконавство, а саме його естетична сторона, бо саме голос є універсальним засобом висловлювання думок і почуттів людини, унікальним акустичним, біофізичним і соціальним феноменом, якому належить особливе місце в життєдіяльності людини. Під час розгляду вокально-методичної культури як важливого складника професійної культури особистості стає відомо, що за акустичними показниками голос переважає будь-який музичний інструмент [2].

Тому надзвичайно важливим видається розроблення чіткої методики формування і розвитку голосу на дворегістровій основі, властивій українській школі народного співу, що створює нові можливості відродження українських національних традицій вокальної культури України [4, с. 22].

Отже, аналіз психолого-педагогічної літератури, дослідження діяльності педагога-музиканта, теоретичні узагальнення дають змогу зробити висновок про те, що основою підліткового співу є рівний, зтяжний звук на плавному рівномірному виході під час правильної артикуляції. Молодь слід привчати спочатку тихо відтворювати звуки, слухаючи себе, а також розучувати невеликі за обсягом розспівки, народні пісеньки, підібрані відповідно до голосового діапазону. Необхідно прагнути до того, щоб багато-темброве багатство голосу було виявлено більш повно і багатогранно [7, с. 8].

Здоровий голос молодого покоління звучить легко і вільно. Талановиті підлітки з вокалу постійно прагнуть співати, але, якщо не берегти їхній голос або неправильно використовувати його, природний дар можна занедбати або втратити. Найголовніше – уникати форсованого співу на не відрегульованому диханні, адже тембр голосу особливо чітко проявляється на примарний звуках, надалі він поступово розширюється. Величезна увага приділяється репертуару з урахуванням не лише краси співу, але й його діапазону та вокальних труднощів [5, с. 18].

Завдання викладача музичних дисциплін у спеціалізованому закладі загальної середньої освіти полягає в тому, щоб, окрім того, що навчити молоде покоління нотної грамоти та сформувати важливі навички постановки голосу, націлити їхню

мистецьку творчу діяльність на правильний шлях. Технічний прогрес і мультимедіа нерідко нівелюють потяг до музикування, викликаючи в молоді апатію та лінь. Підлітки впевнені в тому, що музика серйозного жанру – це справа виключно вокалістів-професіоналів. Величезний досвід педагогів із постановки голосу дає змогу стверджувати, що серед численних музично-виконавських жанрів чільне місце в культурно-мистецькому розвитку молоді посідає спів у хоровому колективі, що формується на ґрунті національної культури. Він формує в особистості найтонші емоційні переживання. Тому варто наголосити на тому, що чим вищий рівень живого вокального виконавства, тим сильніший його вплив на формування і розвиток духовних потреб самих виконавців, тим глибша і повніша насолода від співу [1, с. 10].

Насолода, яку отримує молоде покоління від усвідомленого виконавства, відрізняється від задоволення, що воно отримує від банального домашнього музикування. Виконуючи твір, студенти співпереживають авторські задуми, втілюють художній образ, аналізують його. Саме завдяки цим умовам виконавець може відчувати себе співавтором. Напруження тіла, зайві рухи, штучна артистичність зникають, коли вокалісти освоюють і проникають у художню основу твору, виражаючи власне бачення та особисте ставлення до композиції твору. Проте співтворчість включає в себе не тільки проникнення в задум автора, але й велику ерудицію – широкий світогляд і обсяг музичних знань. Співпереживання допомагає відкрити не тільки перед виконавцем, але й перед слухачем суспільну значимість і художню цінність цього твору. Варто зазначити, що не всі твори можуть викликати позитивні почуття, емоції та співпереживання. Емоційна реакція на музичні твори залежить від ідейно-естетичної цінності твору, окрім того, від рівня підготовленості до його сприйняття і виконання. Одним із ключових завдань занять у класі постановки голосу є викликати в особистості певну емоційну залежність від музичного мистецтва, зробити його предметом захоплення і глибокого зацікавлення. Практичний досвід численних досліджень доводить, що систематичне музикування, вокальний спів трансформуються в потребу музичного висловлювання, мистецького самовираження.

Художньо-естетичний розвиток і внутрішній світ студента формуються на заняттях музичного мистецтва шляхом розвитку в нього творчої активності, тому що, по-перше, він є учасником співочого колективу, здобуває в ньому знання під керівництвом педагога; по-друге – цей самий колектив є потужним поштовхом для здобуття студентом практичних навичок і вмінь. Чітка послідовність і методичні рекомендації під час навчання дають ефективний результат і забезпечують формування творчої активності майбутніх фахівців [3].

Зазначимо, що успішне формування педагогічної майстерності та професійних умінь і навичок майбутніх педагогів-музикантів під час роботи з вокальним колективом залежить від:

- репертуару і його змісту твору;
- фахової майстерності і досвіду педагога;
- музичного рівня хорового колективу;
- емоційного настрою вокаліста [2].

Спираючись на визначення поняття майстерності в педагогічному та психологічному аспектах, ми вважаємо, що формування творчої активності молоді нерозривно пов'язане з освітнім процесом, що визначає теоретично-методичні засади досягнення якісно нового рівня підготовки педагога-музиканта, здатного творчо діяти в сучасному соціокультурному просторі. Ключовим моментом отримання практичного досвіду та розвитку вокальних даних є свідоме і творче осмислення навчального матеріалу, здобуття вмінь і навичок, котрі залежать від трьох істин: хто і як навчає, чому навчає, кого навчає. Творче засвоєння акумулює в собі низку компонентів: увагу, мислення, пам'ять, здобуття практичних знань, через які формуються вміння й навички. На початковому етапі навчання на заняттях постановки голосу вміння й навички виробляються під час виконання вокальних вправ і закріплюються в репертуарі, освітньому матеріалі. Для успішного вивчення вправ необхідно дотримуватись таких принципів:

- розуміти мету виконання обраної вправи;
- слідкувати за точністю виконання, за результатом вокального звучання;
- базовою повинна бути певна вокальна система;
- робота над вправами має бути на постійній основі з метою вдосконалення майстерності та набуття досвіду [5, с. 11].

Підсумовуючи вищезазначене, можна зробити висновок про те, що ефективність функціонування системи фахової підготовки педагога-музиканта залежить від реалізації дидактичної структури освітнього процесу, яка націлена на творчість, базуючись на діалогічному спілкуванні. Це визначає функціональний підхід до навчання, за якого процес регуляції вокальної діяльності ґрунтується на нейрофізіологічній природі вокального сприйняття – мислення в такій послідовності дидактичних дій:

- засвоєння еталона співацького звучання;
- формування вокально-слухових уявлень;
- повторне відтворення звучання голосу на основі набутих знань;
- відтворення голосом уявленого звуку;
- оцінне ставлення до якості виконаного звуку;
- раціональний відбір якісних характеристик звучання голосу і способу звукоутворення;
- творче виконання поставленого завдання.

Слід підкреслити, що саме через вокальну роботу студент пізнає всі труднощі процесу

навчання співаків. Найвищу творчу активність студент може проявити тільки в самостійній роботі над художнім твором і за обов'язкової його участі в концертах – як співака, це дає якісний стрибок в оволодінні студентами художньою майстерністю.

Висновки. Фахову підготовку майбутніх педагогів-вокалістів необхідно розглядати в структурі дисциплін естетичного спрямування, що сприятиме як удосконаленню вокально-виконавських здібностей фахівця, так і методичному забезпеченню його майбутнього професійного рівня. Вокальне мистецтво вимагає оволодіння всіма елементами краси звучання. Отже, спів розвиває загальне вміння слухати та запам'ятовувати, увагу, уяву, наполегливість, самостійність і подолання труднощів. Функції занять постановки голосу різнобічні, вони є надзвичайно дієвими засобами естетичного виховання молодого покоління, формуючи їхню загальну музичну культуру. Тож вони є ключовим елементом формування творчої особистості музиканта. Саме викладач музичного мистецтва має забезпечити формування духовного, естетичного, творчого потенціалу суспільства. Використання в освітньому процесі національного мистецького духовного фонду забезпечує гуманістичну спрямованість освітнього процесу, активізує творче ставлення майбутніх фахівців музичного мистецтва до усвідомлення художньо-образного змісту музичних творів через дзеркало національної культури.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Агапонов С.В. Средства дистанционного обучения. Методика, технология, инструментарий. Санкт-Петербург : БХВ-Петербург, 2003. 336 с.
2. Ветлугіна Н.О. Музичний розвиток дитини. *Наукові записки. Серія : Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти*. Вип. 9 (III). Київ, 2000. 168 с.
3. *Вопросы физиологии пения и вокальной методики. Труды ГМПИ им. Гнесиных*. Вып. 25. Москва, 1975. 168 с.
4. Калюжна О.І., Гайдай Л.В. Формування сценічно-виконавських навичок майбутніх педагогів-музикантів. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». Додаток 1 до вип. 36, том VII (67) : тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору»*. Київ : Гнозис, 2016. 534 с.
5. Пляченко Т.М. Методика викладання вокалу : навчально-методичний посібник для студентів мистецького факультету. Кіровоград : КДПУ, 2005. 80 с.
6. Растригіна А.М. Фахові компетенції з хорового диригування як складова професійної компетентності майбутнього педагога-музиканта. *Наукові записки КДПУ. Серія : Педагогічні науки*. Вип. 140. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2015. 208 с.
7. Черкасов В.Ф. Професійно-педагогічна підготовка майбутніх педагогів-музикантів у вищих навчальних закладах мистецького спрямування. *Наукові записки КДПУ. Серія : Педагогічні науки*. Вип. 139. Кіровоград, 2015. 316 с.

ХОРОВІ ТВОРИ ІГОРЯ ШАМО ТА ЇХНІЙ МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ

CHOIR'S WORKS BY IGOR SHAMO AND THEIR METHODOLOGICAL POTENTIAL

У статті висвітлено особливості хорових творів Ігоря Шамо. Наголошено увагу на місці цих творів у хоровій літературі України. Визначено основні риси, притаманні хоровій творчості композитора. Композиторський метод Шамо, пов'язаний із відтворенням фольклорних образів, які втілюються в авторському матеріалі. Наявні яскравий мелодизм, інтонаційна близькість до народних пісень, велика увага до програмного начала. Музична мова Шамо є досить мелодійною та виразною, водночас вона розвивається згідно із сучасними техніками та композиційними прийомами. Зазначено прагнення композитора представити інтонаційні шари, які дотичні до архаїчних форм фольклору. В хорових композиціях використовуються мелодії з превалюванням остинтантного принципу, інтонаційних зворотів невеликого амбітуса, з обігриванням інтервалів секунди та кварта. Наявність стрибків досить часто компенсується заповненням їх низхідним чи висхідним поступальним рухом. Композитором використовуються такі елементи, як скандування, шепіт, вигуки, що уподібнює їх до народного музикування, а також відповідає провідним тенденціям композиторської творчості. Використання ладів народної музики підкреслює зв'язок із фольклорними витоками. Нерідко наявні акордові побудови, які є результатом лінійного мислення. Зазначено такі характерні прийоми хорового письма, як зіставлення хорових груп, комбінування різних виконавських складів, градація динамічного та експресивного рівнів. Використання різних хорових груп дає можливість відобути найменші нюанси, пов'язані з динамічними та тембровими градаціями – від ледь чутої звучності до бурхливих сплесків. Зазначено, що творчість І. Шамо посідає важливе з погляду методології місце в історії розвитку хорового мистецтва. Композитор створив оригінальний жанр хорової фолк-опери, відкривши нові можливості для розвитку творчої діяльності.

Ключові слова: І. Шамо, хор, хорова творчість, фолк-опера, композитор.

The article highlights the features of Igor Chamo's choral works. The place of these works in the choral literature of Ukraine is emphasized. The main features inherent in the composer's choral work are identified. Composition method of Chamo is associated with the reproduction of folklore images that are embodied in the author's material. There is a bright melodic, intonation proximity to folk songs, great attention to the program beginning. The musical language of Chamo is quite melodic and expressive, and at the same time it develops according to modern compositional techniques. The composer's desire to present intonation layers that are tangent to archaic forms of folklore is noted. The choral compositions use melodies with the prevalence of the ostinato principle, the intonation turns of a small ambiton, with the intervals of seconds and quarts. Often, the presence of jumps is offset by the downward or upward movement. The composer uses elements such as chants, whispers, exclamations, which likens them to folk music, and also corresponds to the leading tendencies of composer's creativity. The use of folk music accentuates the connection with folklore origins. Often there are chord constructions that result from linear thinking. There are such characteristic techniques of choral writing, such as juxtaposition of choral groups, combining of different performing groups, gradation of dynamic and expressive levels. The use of different choral groups makes it possible to obtain the smallest nuances associated with dynamic and timbre gradations - from the barely audible sound of violent bursts. It is noted that I. Chamo's creativity occupies an important methodological place in the history of choral art development. The composer created the original genre of choral folk opera, opening up new opportunities for the development of creative activity.

Key words: I. Chamo, choir, choral creativity, folk opera, composer.

УДК 78.071.1+784

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-18-2-13>

Перцова Н.О.,

заслужений працівник культури України, доцент кафедри музичного мистецтва Київського національного університету культури і мистецтва

Дубінченко Є.А.,

асистент кафедри музичного мистецтва Київського національного університету культури і мистецтва

Постановка проблеми в загальному вигляді. В умовах переосмислення спадку українських композиторів, які працювали в радянські часи, надзвичайно важливо зацентувати увагу на їхній творчості. Їхня діяльність, результатом якої стали численні твори, має велике практичне значення, адже вона безпосередньо вплинула на становлення сучасної музичної академічної хорової практики. Ігор Шамо є видатним українським композитором, чії вокальні опуси широковідомі. Проте його хорові твори, які посідають важливе місце в його творчому доробку, є малодослідженими. Відповідно, доцільним є виділення характерних рис хорового мислення Шамо та визначення їхнього місця в хоровій літературі України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Риси хорового стилю Ігоря Шамо висвітлено в працях О. Батовської. Питання втілення програмності

в фортепіанних циклах І. Шамо розкривається в праці В. Зінченко. Деякі риси хорових творів українських композиторів, написаних на слова І. Франка, досліджено в роботі Л. Немцової. Риси хорової творчості українських композиторів-піснярів 50–70-х років ХХ століття висвітлено в праці Н. Перцовой та В. Дорофєєвої. Попри наявні розробки, чимало аспектів хорової творчості І. Шамо залишаються малодослідженими.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Хорова творчість І. Шамо не здобула достатнього наукового обґрунтування та є такою, методологічне значення якої не досить висвітлене.

Метою статті є аналіз особливостей хорового мистецтва Ігоря Шамо та визначення його методологічного значення для розвитку національної музичної культури, адже вивчення вітчизняної

хорової літератури є невіддільним компонентом фахової підготовки диригентів вищих закладів мистецького спрямування.

Виклад основного матеріалу. Ігор Шамо – композитор, творчий спадок якого є чималим, який включає як інструментальні, так і вокальні твори. І. Шамо створив три симфонії, концерт для флейти з оркестром, концерт для фортепіано з оркестром, концерт для баяна з оркестром, симфонічні поеми, струнні квартети, низку фортепіанних творів, як окремих, так і об'єднаних у цикли. Проте набагато вагомішим внеском є його вокально-інструментальні твори, адже саме завдяки своєму мелодійному обдаруванню він набув не просто популярності, а й любові широкої слухацької аудиторії. Варто згадати хоча б його пісню «Києве мій», яка була і залишається символом української столиці. Його вокальні опуси представлені камерними творами – піснями, музикою до кінострічок, а також більш масштабними вокально-інструментальними, серед яких вирізняються кантата «Співає Україна» на вірші Д. Луценка (1961), кантата «Дума про три вітри» на вірші П. Тичини (1948), а також низка рукописів інших кантат та ораторій, присвячених радянській тематиці, чотири хори на вірші І. Франка (1958) та хорова опера «Ятранські ігри» для квартету солістів і мішаного хору а сарелла на лібрето і вірші В. Юхимовича (1978).

Важливим етапом для становлення творчого методу Шамо стало навчання в післявоєнні роки в Київській консерваторії по класу композиції у Б.М. Лятошинського. Борис Миколайович був досить суворим викладачем, який, помітивши потенціал у студента, всебічно сприяв його розвитку, даючи багато навантаження. «Видатний митець, людина широкої творчої фантазії, незламної волі, Борис Миколайович Лятошинський як учитель прищепив Ігорю Шамо не лише вміння професійно мислити в творчості. Шамо успадкував від учителя головне – глибоку громадянськість творчості, прагнення йти в ногу з часом, тонко відчувати провідні морально-психологічні проблеми свого народу. Звідси і великий інтерес до українського і слов'янського фольклору» [4, с. 5].

Вже у ранній період творчості виокремлюються провідні риси композиторського стилю Шамо – це яскравий ліричний характер, мелодизм, інтонаційна близькість до народних пісень, велика увага до програмного начала. Саме ці принципи є наявними у всіх жанрах, до яких звертався Шамо. Важливо зазначити, що ці ознаки можна віднайти у різних за жанровим спрямуванням творах ще й тому, що композитор одночасно працював і над музикою до кінострічок, і над піснями, і над хоровими опусами. Ця універсальність не лише підкреслює надзвичайну обдарованість композитора, а й виступає показником можливості певних паралелей, які могли стосуватися творів, написаних

в один період часу. В. Зінченко, аналізуючи фортепіанний цикл, наголошує на романтичних рисах у творчості Шамо, які зумовлюють великий інтерес до його музики з боку великої слухацької аудиторії. «Композитор трактує картинну програмність у романтичному ключі, що знаходить вираження у свідомому використанні ефектних колористично-фактурних прийомів; водночас оригінальні звукозображальні, метроритмічні, фактурні знахідки І. Шамо, органічне відтворення народного духу вказують на призначення музики для широкої демократичної аудиторії» [3, с. 147]. Багато в чому окреслені риси притаманні й іншим творам Шамо, написаним в інших жанрах.

Ігор Шамо володів надзвичайним даром, адже в момент написання твору він уже чітко усвідомлював кожний елемент музичної тканини. Для нього проблема полягала не в тому, як розвинути певну мелодію, а яку саме обрати, адже кожна з них була вже певним сталим комплексом виразних засобів. «Я обираю одну мелодію із сотні інших мелодій, що звучать у мені. Найточнішу інтонацію з мільйона інших варіантів. А ще для мене твір (особливо це стосується пісні) народжується в комплексі: мелодія, гармонія, ритм, інструментовка. Немає ніякої приблизності й туману, загальних форм руху. Я бачу відразу кожну деталь, яка виконує свою функцію в народженні образу» [4, с. 6].

Варто зазначити, що хорову творчість Шамо можна представити як процес розвитку творчих принципів, вінцем яких стали «Ятранські ігри». Перед цим твором було написано низку циклів, зокрема хоровий цикл «Летять журавлі» на слова українських поетів (А. Новицького, Д. Луценка, В. Сосюри, Т. Оудька, П. Воронька), чотири хори на вірші І. Франка, «Карпатська сюїта», десять хорів на слова Лесі Українки, десять хорів на слова українських поетів. Прагнення до циклічності можна виділити як одну з базових для композитора. Його інтерес до поезії українських поетів – сучасників і класиків – є також виразною рисою стилю. Досить часто вони виступають своєрідною музичною даниною творчості літераторів.

Чотиричастинний цикл на слова І. Франка композитор написав до сторіччя від народження поета. Чотири частини циклу – це «Осінь», «Зима», «Весна», «Гримить» – були написані на поезії Франка, які входили до різних збірок. «Осінь» – на вірш «Осінній вітре» з циклу «Осінні думи», частина «Зима» – на основі поезії «Сипле, сипле, сипле сніг» із «другого жмутку» драми «Зів'яле листя», «Весна» – на поезію «Не забудь, не забудь» (сьомий номер циклу «Веснянки»), «Гримить» – на текст Франка «Гримить! Благодатна пора наступає!» (друга «Веснянка»). В цьому творі композитор втілює суто романтичний принцип – проєкції людських почуттів на світ природи. Подібні традиції формуються ще в XIX столітті та стають

базисними для світогляду та творчих принципів тогочасних композиторів. «Загалом, І. Шамо створив колористичні хорові мініатюри, в яких уміло застосував тонкі градації динаміки, поєднав різні типи фактури та вдало переніс формотворчі властивості поезії на музичну архітектоніку. Завдяки цим і іншим виразовим засобам цикл став одним із прикладів музичного відображення Франкових думок про співвіднесення природних явищ із психологічно-емоційними відчуттями людини» [5, с. 135]. Викликає захват надзвичайно тонка робота композитора з хоровою фактурою. Використання хору дає можливість видобути найменші нюанси, пов'язані з динамічними та тембровими градаціями – від ледь чутної звучності, яка передає найпотаємніші почуття, до найбільш бурхливих її проявів.

У своєму хоровому творі, який є новаторським за жанром, а саме у фолк-опері «Ятранські ігри», Шамо намагається створити за допомогою хору картину народної обрядовості. Є певні розходження, пов'язані з тим, чи є прямі паралелі або цитати з народної музики у цьому творі. Хорова партитура володіє здатністю передати національний колорит, і «митець занурився у глибинні шари української народної творчості та відтворив у синтетичному, соковитому й барвистому музично-театральному дійстві магічну красу купальського обряду. Не використавши жодного автентичного фольклорного зразка, він створив враження дійсно народного музикування» [4, с. 8]. Якщо в низці праць стверджується відсутність народно-фольклорних відповідників музичному матеріалу опери, то в інших роботах зазначається наявність однієї пісні, яка має фольклорне походження, а саме – «Там, де Ятрань в'ється». «Досить цікавим є те, що композиторська майстерність І. Шамо дала змогу створити хорову оперу, яка сприймалась як та, що має народні витoki, проте в усьому циклі використано лише одну фольклорну пісню «Там, де Ятрань в'ється», тоді як інші номери є результатом авторської творчості. На генетичному рівні їхня ритмічна, гармонічна, ладова та формальна структури споріднюють їх із народними піснями» [6, с. 431]. Важливо зазначити, що весь музичний матеріал, а не лише один епізод, хорової фолк-опери створює враження перенесення в народне дійство. Відповідно, здатність передавати інтонаційність і ладову природу фольклору виступає провідною ознакою композиторського стилю Ігоря Шамо.

Саме хорова фолк-опера Шамо надихнула на створення твору в цьому жанрі композитора наступного покоління – Євгена Станковича, який написав «Коли цвіте папороть» у 1978 році. Свою хорову оперу Шамо також завершив у 1978 році, проте писати почав ще в 60-х роках. Ідея твору прийшла композитору після фольклорних роз-

відок, які проводились у цій місцевості – Ятрані. «І. Шамо пощастило побачити справжній купальський обряд, який надовго залишився у його пам'яті. Краса мелодій, пластичність і магічна привабливість рухів танцюючих запалили уяву композитора. Саме з того моменту йому захотілось створити хоровий твір, придатний до сценічного втілення» [2]. Можна наголосити на тих рисах, що вирізняють цей твір та є ознаками, що свідчать про прагнення відтворити дух і специфіку українського фольклору. Насамперед, композитор намагається представити ті інтонаційні шари, які відповідають не сучасним, а архаїчним. Це досягається завдяки використанню в мелодіях остинантного принципу, інтонаційних зворотів невеликого амбітуса, з обігриванням інтервалів секунди, висхідної кварта. Наявність стрибків досить часто компенсується заповненням їх низхідним чи висхідним поступальним рухом. Надзвичайно майстерно композитором використовуються такі елементи, як скандування, шепіт, вигуки. З одного боку, це є проявом саме народного музикування, з іншого – відповідає провідним тенденціям західної музичної культури. Саме в музичному авангарді велика увага починаючи з початку ХХ століття надається більш експресивним способам звуковидобування, менш вокально оформленим, які акцентують увагу на соноріці звучання.

У ладовому аспекті в хорових творах Шамо використовуються елементи ладів народної музики. Вони часто підтримуються такими гармонічними акордовими побудовами, які дають чітке усвідомлення, що це твір другої половини ХХ століття. Начебто «випадкові» співзвуччя дають алюзію на естрадну музику, водночас вони є результатом лінійного поліфонічного мислення. Яскраві зіставлення хорових груп, прагнення урізноманітнити фактуру твору створюють оригінальну партитуру. Поєднання вокальних і декламаційних епізодів формують драматургію твору. У різних номерах використовується інший склад хору – деякі епізоди виконуються лише жіночими голосами, лише чоловічими, усім складом хору, солістами, які підтримуються ледь чутним фоном хору.

Проаналізувавши вибрані хорові твори Шамо, можна наголосити, що вони постають результатом поєднання традиційного та новаторського начал. Зокрема, його музична мова, яка є досить мелодійною та виразною, вдало поєднується із сучасними прийомами. «Хорова спадщина І. Шамо вирізняється тяжінням до синтезування стилю і використання сучасних прийомів музичного висловлення» [1, с. 49].

Висновки. Хорова творчість Ігоря Шамо посідає важливе місце в хоровій літературі України. Композитор зміг створити унікальні музичні зразки, які стали надбанням не лише професійної академічної сфери, але й отримали широку

популярність серед публіки, орієнтованої на менш серйозні опуси. Шамо зміг синтезувати надбання попередньої композиторської школи та відкрити нові горизонти, пов'язані з поєднанням фольклорних витоків, які творчо перевтілюються в авторському тематизмі композитора, із новітніми техніками. Традиції, закладені в хорових творах Ігоря Шамо, є одними з провідних у сучасній композиторській хоровій літературі, стаючи ознакою національної школи.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Батовська О. Риси хорового стилю Ігоря Шамо (на матеріалі циклу «Летять журавлі»). *Вісник Львівського університету. Серія : Мистецтво*. 2015. Вип. 16. Ч. 2. С. 48–56.
2. Батовська О. Художньо-стильові орієнтири опери «Ятранські ігри» Ігоря Шамо. URL: <http://www.yatran.com.ua/articles/660.html> (дата звернення: 24.10.2019).
3. Зінченко В. І. Шамо. Фортепіанна сюїта «Картини російських живописців» (до питання втілення програмності в фортепіанних циклах українських композиторів другої половини ХХ століття). *Вісник ХДАДМ*. 2011. № 8. С. 145–147.
4. Лірично-сонячне світло в музиці. Інформаційний бібліографічний список для організаторів дитячого читання до 90-річчя від дня народження визначного українського композитора Ігоря Шамо / упоряд. В. Олійник. Київ : НБУ для дітей, 2014. 28 с.
5. Нємцова Л. Хорова Франкіана: соціокультурний та жанрово-стильовий виміри : дис. ... канд. мистецтвознавства : 17.00.03 / Державний вищий навчальний заклад «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника». Івано-Франківськ, 2017. 277 с.
6. Перцова Н., Дорофєєва В. Риси хорової творчості українських композиторів-піснярів 50–70-х років ХХ століття. *Мистецтвознавчі записки*. 2018. Вип. 33. С. 428–434.

ПЕДАГОГІЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ НАЧАЛЬНИКІВ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ І СПОРТУ ВІЙСЬКОВИХ ЧАСТИН ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

MILITARY UNITS PHYSICAL TRAINING AND SPORTS CHIEFS PROFESSIONAL COMPETENCE DEVELOPMENT PEDAGOGICAL MODELLING IN POST-GRADUATE EDUCATION SYSTEM

У статті запропоновано педагогічну модель розвитку фахової компетентності начальників фізичної підготовки і спорту (НФПІС) військових частин Збройних Сил України в системі післядипломної освіти. Досліджено підходи до визначення термінів «модель» і «педагогічне моделювання». Запропоновано модель розвитку фахової компетентності НФПІС у системі післядипломної освіти зі схематичним відображенням і розкриттям змісту всіх її компонентів: мети та завдань, організаційно-педагогічних умов, змісту, методів, форм організації освітньої діяльності, критеріїв і показників діагностування результатів навчання та результату. Всі компоненти моделі є взаємозумовленими і лише в системі забезпечують необхідний розвиток фахової компетентності НФПІС у системі післядипломної освіти.

Модель складається з таких блоків: цільового, методологічного, змістовно-функціонального, організаційно-діяльнісного і діагностично-результативного. Цільовий блок моделі відображає мету та завдання розвитку фахової компетентності НФПІС у системі післядипломної освіти з урахуванням їхніх фахових знань, умінь і навичок, здібностей і здатностей, професійно-етичних норм, цінностей і досвіду діяльності за обраним фахом. Методологічний блок розкриває проблему розвитку фахової компетентності з урахуванням вимог наукових підходів (системного, культурологічного, компетентнісного, андрагогічного, акмеологічного, контекстного, суб'єктно-діяльнісного) і принципів навчання. Змістовно-функціональний блок складається з такого: змісту навчання, основних функцій та етапів (діагностично-мотиваційного, організаційно-діяльнісного, результативного) процесу розвитку фахової компетентності НФПІС. Організаційно-діяльнісний блок відображає форми системи післядипломної освіти, види навчальних занять, методи та засоби навчання. Діагностично-результативний блок включає в себе такі компоненти: методи оцінювання, критерії оцінювання та рівні розвиненості фахової компетентності НФПІС.

Ключові слова: педагогічне моделювання, модель, фахова компетентність, началь-

ник фізичної підготовки і спорту, післядипломна освіта.

The article deals with military units' physical training and sports chiefs' professional competence development (CDT&S) pedagogical modeling in post-graduate education system. Approaches to defining the terms "model" and "pedagogical modeling" are investigated. The model of development of professional competence of CDT&S in the system of postgraduate education with schematic representation and disclosure of the contents of all its components is offered: goals and objectives, organizational and pedagogical conditions, content, methods, forms of organization of educational activities, criteria and indicators of diagnosing learning outcomes and results. All the components of the model are interdependent and only within the system may provide the necessary development of professional competence of CDT&S in the system of postgraduate education.

Model consists of the following blocks: target, methodological, content-functional, organizational and active, diagnostical and outcome. The target block of the model reflects the purpose and tasks of the professional competence development of CDT&S in the system of postgraduate education, taking into account their professional knowledge, skills, abilities, professional ethics, values and experience in the chosen specialty. The methodological block reveals the problem of the professional competence development, taking into account the scientific approaches (systemic, cultural, competent, anagogical, acmeological, contextual, subject-activity) requirements and principles of training. The content and functional block consists of: the content of the training, the main functions and stages (diagnostic and motivational, organizational and activity, outcome) of the CDT&S professional competence development process. The organizational and activity block reflects the forms of the postgraduate education system, types of training, methods and means of training. The diagnostic and outcome block includes the following components: assessment methods, evaluation criteria, and CDT&S professional development levels.

Key words: pedagogical modeling, model, professional competence, chief of physical training and sports, postgraduate education.

УДК 355.233:796(477)

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-18-2-14>

Погребняк Д.В.,

доцент кафедри фізичного виховання, спеціальної фізичної підготовки і спорту Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Тимчасова окупація Російською Федерацією Автономної Республіки Крим, проведення Операції Об'єднаних сил на території Донецької та Луганської областей зумовлюють необхідність обґрунтування методологічних підходів, теоретичних і методичних аспектів процесу навчання та виховання військовослужбовців ЗС України. В сучасних умовах важливим завданням системи військової освіти є формування офіцерського корпусу,

який був би професійно підготовленим, мав високі морально-етичні, професійно важливі, особистісні й індивідуально-психічні якості. Практика сучасної військової справи свідчить про те, що фізична підготовка у військах (силах) є одним із головних складників боєздатності збройних сил.

У зв'язку із застосуванням нових форм і способів ведення збройної боротьби, розвитком нових зразків озброєння та військової техніки суттєво підвищилися значення людського фактора у вій-

ської справі і, відповідно, вимоги до фізичної підготовленості особового складу. У контексті нашого дослідження слід зазначити, що стан справ у системі військової освіти свідчить про наявність суперечностей між потребою у фахівцях фізичної підготовки і спорту та відсутністю достатньої кількості підготовлених офіцерських кадрів; високими вимогами до психолого-педагогічної підготовленості НФПіС і відсутністю спеціально розроблених технологій і методик розвитку їхньої фахової компетентності; необхідністю забезпечення неперервного розвитку фахової компетентності НФПіС і відсутністю системного підходу до її розвитку в системі післядипломної освіти. У зв'язку з цим педагогічне моделювання розвитку фахової компетентності НФПіС у системі післядипломної освіти є необхідним педагогічним заходом щодо вдосконалення їхньої професійної і фахової підготовки в ЗС України.

Метою статті є педагогічне обґрунтування моделі розвитку фахової компетентності НФПіС у системі післядипломної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій із зазначеної проблеми, показав, що теоретичним і прикладним аспектам моделювання присвячені роботи багатьох дослідників – О.М. Борисової, М.І. Запрудського, В.С. Курило, Ю.М. Плотницького. Поняття «модель» і «моделювання» в освіті досліджують й обґрунтовують В.Ю. Биков, Є.О. Лодатко, В.І. Маслов, М.І. Лазарев, І.В. Стеценко та інші вчені. Проблема моделювання різних видів компетентностей суб'єктів педагогічного процесу присвячені наукові праці Ю.Б. Бандури, А.М. Москаленко, В.В. Олійника, Ю.С. Присяжнюк, Н.В. Середи, В.В. Ягупова та інших дослідників.

Крім того, важливими для нас є дослідження розвитку фахової компетентності в системі неперервної освіти (С.У. Гончаренко, І.А. Зязюн, Н.Г. Ничкало, С.О. Сисоєва та інші), проблеми реалізації компетентнісного підходу та формування певних компетентностей, що міститься в працях І.А. Зимньої, Н.В. Кузьміної, А.К. Маркової, В.А. Сластьоніна, А.В. Хуторського, В.В. Ягупова та інших учених. У свою чергу, проблема обґрунтування педагогічної моделі розвитку фахової компетентності НФПіС у системі післядипломної освіти досі є недослідженою.

Науковці визначають, що педагогічне моделювання є одним із сучасних методів педагогічного дослідження, який дає змогу вивчати педагогічне явище (об'єкт) за допомогою моделювання поняттєвих, процесуальних, структурно-змістових і концептуальних характеристик навчально-виховного процесу.

Під моделюванням слід розуміти процес створення певної моделі. Моделювання є важливим засобом педагогічних досліджень, оскільки дає змогу імітувати реальні та конструктивні системи

за допомогою аналогів, відтворюючи властивості об'єктів і системи оригіналів у їхній організації та функціонуванні [1].

Схожої думки дотримувався Ю.К. Бабанський, який вважав, що моделювання, по-перше, дає змогу наочно, у вигляді схем, креслень, коротких словесних характеристик, опису, охарактеризувати процес, який вивчається; по-друге, на основі використання аналогій, які, як відомо, мають не тільки пояснювальну, але й прогностичну значущість, робить вивчення явищ більш глибоким за своєю суттю [2].

О.О. Рибчук, розглянувши процес розвитку фахової компетентності викладачів ВВНЗ у системі післядипломної освіти, зазначив, що педагогічне моделювання дає змогу «... скласти системне враження про нього, науково міркувати та робити обґрунтовані висновки, забезпечує реалізацію дослідницьких результатів» [3].

Так само, як і педагогічне моделювання, в науковій літературі постійно змінюється та набуває все нових значень поняття «модель». Термін «модель» (лат. *modulus*) визначається як міра, зразок, схема, зображення або опис якогось явища або процесу в природі або суспільстві [4].

Філософський енциклопедичний словник зазначає: «Модель» – це предметна, знакова чи мисленнєва (уявна) система, що відтворює, імітує або відображає якісь визначальні характеристики, тобто принципи внутрішньої організації або функціонування, певні властивості чи ознаки об'єкта пізнання (оригіналу), пряме, безпосереднє вивчення якого з якихось причин неможливе, неефективне або недоцільне, і може замінити цей об'єкт у процесі, що досліджується, з метою отримання знань про нього [5].

Провідний український учений С.У. Гончаренко термін «модель» тлумачить як еталон, стандарт, зразок, примірник чогось; схему для пояснення якогось явища або процесу [6].

В.Ю. Биков зазначає: «Модель – це деяке подання (аналог, образ) системи, яка проектується та відображає особливості й властивості цієї системи, що забезпечують досягнення цілей побудови та використання моделі» [7].

На думку І.В. Стеценко, під «моделлю» розуміється представлення об'єкта, системи чи поняття в деякій абстрактній формі, яка є зручною для наукового дослідження [8].

Н.Г. Ничкало визначає, що саму модель необхідно розглядати «як схему для пояснення якогось явища або процесу» [9].

Нам також імпонує думка В.В. Ягупова, який зазначає, що модель є знаковою системою, «... за допомогою якої можна відтворити дидактичний процес як предмет дослідження, показати в цілісності його структуру, функціонування і зберегти цю цілісність на всіх етапах дослідження» [10].

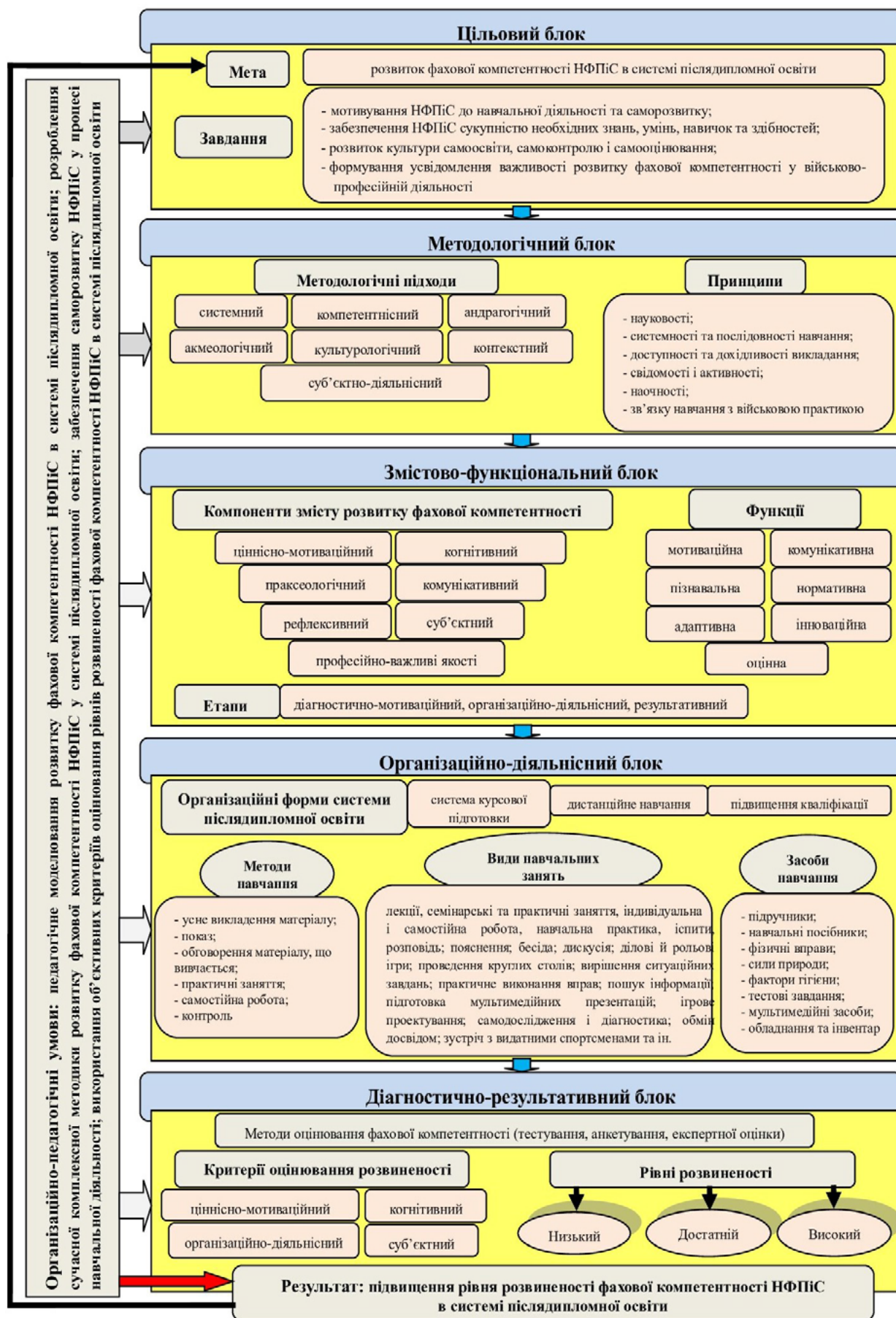

Рис. 1. Модель розвитку фахової компетентності НФПіС в системі післядипломної освіти

Виклад основного матеріалу. Розглянуті методологічні та теоретичні підходи дослідників щодо сутності поняття «модель» дають нам можливість узагальнити та зрозуміти її як схематичне відтворення об'єкта дослідження, що відображає впорядковану структуру його функціональних елементів і зв'язки між ними. Вважаємо, що структура моделі певного педагогічного явища має складатися з таких елементів: мети та завдань, організаційно-педагогічних умов, змісту, методів, форм організації освітньої діяльності, критеріїв і показників діагностування результатів навчання та результату.

Головною ідеєю моделювання є розроблення моделі, яка сприятиме активному розвитку фахової компетентності НФПіС у системі післядипломної освіти. На підставі проведеного нами теоретичного аналізу наукової літератури пропонуємо таку модель, яка включає: цільовий, методологічний, змістовно-функціональний, організаційно-діяльнісний та діагностично-результативний блоки (рис. 1).

Цільовий блок моделі відображає мету та завдання розвитку фахової компетентності НФПіС у системі післядипломної освіти з урахуванням їхніх фахових знань, умінь і навичок, здібностей і здатностей, професійно-етичних норм, цінностей і досвіду діяльності за обраним фахом. Мета освітнього процесу полягає в підвищенні рівня розвиненості фахової компетентності. До завдань нами віднесено такі: мотивування НФПіС до навчальної діяльності та саморозвитку; їх забезпечення сукупністю знань, умінь, навичок і здатностей для досягнення результатів фахової діяльності та професійного вдосконалення; розвиток культури самоосвіти, самоконтролю і самооцінювання у процесі фахової діяльності; формування усвідомлення суб'єктами освітнього процесу значення розвитку фахової компетентності у військово-професійній діяльності.

Цільовий складник забезпечує позитивне ставлення НФПіС до обраного фаху, усвідомлення його цінності та необхідності.

Методологічний блок. Проблему розвитку фахової компетентності НФПіС будемо обґрунтувати відповідно до вимог системного, культурологічного, компетентнісного, андрагогічного, акмеологічного, контекстного та суб'єктно-діяльнісного підходів.

Системний підхід передбачає виділення системи, структури, елемента як на рівні системи загалом, так і кожної її підсистеми, з урахуванням такого кінцевого результату, якому підпорядковано функціонування цієї системи.

Сутність цього підходу полягає в тому, що окремі компоненти системи перебувають у взаємозв'язку один з одним. Він дає змогу розробити чітку систему теорії навчання, визначити її основні складники: мету, зміст, форми, методи та засоби, результат.

Культурологічний підхід означає, що підготовка фахівця, зокрема післядипломна, розглядається як процес культурного та етичного вдосконалення, одухотворення особистості фахівця, залучення його до цінностей світової і вітчизняної культури. Цей підхід дає змогу розширити мислення в процесі навчання, формує ціннісне ставлення до якості освіти та орієнтує організацію освітнього процесу на гуманістичні, особистісні та професійно важливі цінності.

Компетентнісний підхід передбачає, що в освітньому процесі показником якісного навчання в системі післядипломної освіти є не отримання нових знань, умінь і навичок, а розвиток у НФПіС практичних здатностей успішно діяти, застосовувати набуті знання і досвід у повсякденному житті та, особливо, в екстремальних умовах військово-професійної діяльності.

Реалізація положень компетентнісного підходу дає можливість вирішити досить важливу проблему сучасної військової освіти – слабку практичну підготовку цієї категорії офіцерського складу ЗС України.

Під час обґрунтування моделі розвитку фахової компетентності НФПіС доцільно враховувати особливості освіти дорослих, які відображені у межах **андрагогічного підходу**, що спонукає тих, хто вчиться, критично оцінювати рівень своїх знань, умінь і навичок, виявити недоліки в підготовці і спрямувати власні дії на їх усунення. Цей підхід передбачає перехід від «споживача» готових знань до творчого, свідомого здобуття ним освіти. В цьому випадку викладач виступає не в ролі інформатора, а стає для тих, хто вчиться, організатором їхньої навчальної діяльності або консультантом.

Науковці виділяють такі основні принципи навчання дорослих: пріоритету самостійності в навчанні; спільної діяльності викладача з тим, кого вчать; опори на досвід того, хто вчиться; індивідуалізації (урахування досвіду, рівня теоретичних знань, практичних умінь та індивідуальних особливостей того, кого вчать); системності в навчанні; актуалізації результатів (передбачає застосування на практиці отриманих знань, умінь, навичок та якостей); диференційованості (спрямований на надання тому, хто вчиться, вільного вибору цілей, змісту, форм, методів і засобів навчання); розвитку освітніх потреб; усвідомленості навчання [11].

Акмеологічний підхід спрямований на вдосконалення і корекцію фахової діяльності, забезпечує управління індивідуально-професійним розвитком НФПіС, орієнтує його на самовдосконалення, самореалізацію і самоорганізацію. Він забезпечує розвиток особистості НФПіС через єдність процесів виховання, соціалізації, самовиховання і саморозвитку.

Контекстний підхід передбачає, що головним завданням навчального процесу є не передавання інформації, а розвиток здатностей, які допомо-

жуть НФПіС якісно виконувати свої функціональні обов'язки, вирішувати різноманітні завдання військово-професійної діяльності. В таких умовах відбувається перехід діяльності від навчання до формування навичок виконання обов'язків за відповідною посадою. Зазначений підхід мотивує офіцера до здійснення активної пізнавальної діяльності і сприяє його розвитку за фахом.

Суб'єктно-діяльнісний підхід передбачає, що в центрі навчання перебуває той, кого вчать, що дає змогу спрямовувати навчальний процес на особистість, створити сприятливі умови для її розвитку. Він реалізується шляхом поступової індивідуалізації навчального процесу, з урахуванням психофізіологічних особливостей НФПіС, способу ведення життя, а також особливостей науково-педагогічних працівників, які організують навчальну діяльність слухачів. Суб'єктність сприяє веденню активної пізнавальної діяльності фахівця з питань фізичної підготовки і спорту, оскільки успішна фахова діяльність потребує постійного пошуку та оновлення інформації.

На нашу думку, система принципів розвитку фахової компетентності НФПіС має включати як загальнодидактичні, так і специфічні принципи навчання, що зумовлено вимогами та особливостями військово-професійної діяльності офіцерів. До таких принципів нами віднесено принцип науковості, системності й послідовності навчання, доступності й дохідливості викладання, свідомості і активності у навчанні, наочності та зв'язку навчання з військовою практикою.

Змістово-функціональний блок. Відповідно до зазначених нами принципів навчання, розроблення змісту розвитку фахової компетентності НФПіС має виконуватися з урахуванням його індивідуальних потреб особистісного, професійного і фахового потенціалів. Ми вважаємо, що зміст їхньої фахової підготовки має бути спрямований на розвиток складників фахової компетентності – ціннісно-мотиваційного, когнітивного, праксеологічного, комунікативного, рефлексивного, суб'єктного компонентів і професійно важливих якостей. Крім того, зміст навчання має враховувати сучасні досягнення в галузях освіти, інформаційних технологій, охорони здоров'я та воєнних наук.

Запропонована нами модель дає змогу виділити такі функції процесу розвитку фахової компетентності НФПіС у системі післядипломної освіти: мотиваційну (спонукає опанувати нові знання, способи пізнання, свідомо ставитися до процесу навчання, бути активним у навчальній діяльності); пізнавальну (спрямована на розвиток системи фахових знань, умінь і навичок); комунікативну (розвиває уміння спілкуватися як у військовому колективі, так і в повсякденному житті); адаптивну (розвиває вміння одержувати, відбирати, зберігати, відтворювати та передавати інформацію);

нормативну (розвиває уявлення про соціально-моральні норми, цінності, стандарти поведінки); інноваційну (розвиває здатності до вирішення фахових завдань нового рівня, сприяє розвитку професійної мобільності та адаптації до змінних умов фахової діяльності); оцінну (розвиває здатність до самооцінки, самоконтролю, порівняння власних досягнень із досягненнями інших).

Розвиток фахової компетентності НФПіС проходить послідовно у три етапи: діагностично-мотиваційний (спрямований на визначення початкового рівня розвиненості фахової компетентності НФПіС, проблем і труднощів, з якими стикаються офіцери під час виконання функціональних обов'язків, а також на формування (особливо у молодих офіцерів) позитивної мотивації до навчання та подальшого саморозвитку); організаційно-діяльнісний (передбачає певні дії щодо створення сприятливих умов для розвитку їхньої фахової компетентності, активізації самоосвітньої діяльності та індивідуальної роботи); результативний (спрямований на визначення кінцевого рівня розвиненості фахової компетентності НФПіС).

Організаційно-діяльнісний блок. Розвиток фахової компетентності НФПіС потребує створення певних організаційно-педагогічних умов: педагогічне моделювання розвитку фахової компетентності НФПіС у системі післядипломної освіти; розроблення сучасної комплексної методики розвитку їхньої фахової компетентності; забезпечення їхнього саморозвитку у процесі навчальної діяльності; використання об'єктивних критеріїв оцінювання рівнів розвиненості їхньої фахової компетентності [12].

Процес розвитку фахової компетентності НФПіС потребує застосування всіх доступних організаційних форм системи післядипломної освіти (системи курсової підготовки; дистанційного навчання; самоосвітніх форм), що здійснюється під впливом усіх компонентів освітнього процесу як єдиного цілого і включає методи та засоби навчання й види навчальних занять. До основних методів навчання відносимо такі: усне викладення матеріалу, показ, обговорення матеріалу, що вивчається, практичні заняття, самостійна робота, контроль. До видів навчальних занять – лекції, семінарські та практичні заняття, індивідуальну і самостійну роботу, навчальну практику, іспити, а також розповідь, пояснення, бесіду, дискусію, ділові й рольові ігри, проведення круглих столів, вирішення ситуаційних завдань, написання рефератів, пошук інформації у мережі Інтернет, підготовку мультимедійних презентацій, практичне виконання вправ, ігрове проєктування, самодослідження і діагностику, обмін досвідом, зустріч із видатними спортсменами та тренерами. До засобів нами віднесено такі: підручники, навчальні посібники, фізичні вправи, сили природи та фактори гігієни, тестові завдання,

мультимедійні засоби навчання, спортивне обладнання та інвентар.

Діагностично-результативний блок включає в себе такі компоненти: методи оцінювання (тестування, анкетування, експертної оцінки); критерії оцінювання (ціннісно-мотиваційний, когнітивний, організаційно-діяльнісний і суб'єктний); рівні розвиненості (низький, середній і високий). Визначені критерії покладено в основу розроблення змісту, форм, методів, засобів та створення відповідних педагогічних умов для розвитку фахової компетентності НФПіС у системі післядипломної освіти [13]. У свою чергу на підставі визначених рівнів розвиненості фахової компетентності вносяться, відповідні зміни до завдань і змісту підготовки, коригуються форми і методи розвитку фахової компетентності.

Висновки. У процесі педагогічного моделювання та створення моделі розвитку фахової компетентності НФПіС у системі післядипломної освіти будемо дотримуватися певних принципів: адекватності системи, яка моделюється, кінцевим цілям і завданням розвитку їхньої фахової компетентності; інтеграції змісту навчання (передбачає тісний взаємозв'язок між окремими частинами розділів, отримання єдиного змісту, що забезпечує безперервну фахову підготовку); фахової спрямованості (всі складники навчального-виховного процесу враховують специфіку системи фізичного виховання й особливості військово-професійної діяльності НФПіС); диференційованого підходу (дає можливість спроектувати розвиток фахової компетентності на основі індивідуальних особливостей військовослужбовця, його досвіду, знань, умінь і здібностей); практичної спрямованості розвитку фахової компетентності (головним завданням якого є розвиток практичної здатності актуалізувати отримані в процесі навчання знання, уміння, навички і досвід у подальшій фаховій діяльності); організаційно-педагогічного забезпечення реалізації моделі (передбачає створення відповідних організаційно-педагогічних умов для її розвитку); забезпечення об'єктивного діагностування (дає змогу визначити рівень розвиненості фахової компетентності НФПіС має стати підвищення рівня її розвиненості, який дасть змогу ефективно здійснювати фахову діяльність у сучасних ЗС України.

Проведений аналіз наукової літератури дав змогу з'ясувати суть понять «моделювання» і «модель» у сучасному освітньому просторі. Педагогічне моделювання дає змогу більш чітко окреслити наукову проблему, встановити її взаємозв'язки з аналогічними проблемами, а також перевірити гіпотезу дослідження на практиці. Запропонована нами модель є схематичним відображенням мети, завдань, методологічних підходів, принципів, умов, складників фахової компетентності,

форм, методів, технологій і засобів навчання, критеріїв і показників оцінювання рівнів розвиненості фахової компетентності. Всі компоненти цієї моделі є взаємозумовленими і лише в системі забезпечать необхідний розвиток фахової компетентності НФПіС у системі післядипломної освіти.

Перспективи подальших наукових розвідок у цьому напрямі вбачаємо в розробленні авторської методики розвитку фахової компетентності НФПіС у системі післядипломної освіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Сушенцева Л.Л. Формування професійної мобільності майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах: теорія і практика : монографія / за ред. Н.Г. Ничкало ; Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України. Кривий Ріг : Видавничий дім, 2011. 439 с.
2. Бабанский Ю.К. Проблемы повышения эффективности педагогических исследований. Москва : Просвещение, 1982. 192 с.
3. Рибчук О.О. Педагогічна модель розвитку фахової компетентності викладачів ВВНЗ у системі післядипломної освіти. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки*. 2017. Вип. 2 (88). С. 231–236.
4. Словарь иностранных слов. 18-е изд. Москва : Русский язык, 1989. 624 с.
5. Філософський енциклопедичний словник : 1700 статей / уклад. : В. Шинкарук та ін. Київ : Інститут філософії ім. Г.С. Сковороди НАНУ, 2002. 742 с.
6. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
7. Биков В.Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти : монографія. Київ : Атіка, 2009. 684 с.
8. Стеценко І.В. Моделювання систем : навч. посіб. Черкаси : ЧДТУ, 2010. 399 с.
9. Ничкало Н.Г. Проблема формування сучасного виробничого персоналу в Україні: стратегія і перспективи наукових пошуків. *Педагогіка і психологія професійної освіти : результати досліджень і перспективи* : зб. наук. пр. / за ред. І.А. Зязюна, Н.Г. Ничкало; Інститут педагогіки і психології проф. освіти НАПН України. Київ, 2003. С. 139–153.
10. Ягупов В.В. Моделювання навчального процесу як педагогічна проблема. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика* : наук. метод. журнал / голов. ред. С. Сисоєва. Київ, 2003. Вип. 1. С. 28–37.
11. Змеев С.И. Основы андрагогики : учебное пособие для вузов. Москва : Флинта; Наука, 1999. 152 с.
12. Погребняк Д.В. Організаційно-педагогічні умови розвитку фахової компетентності начальників фізичної підготовки і спорту військових частин Збройних Сил України в системі післядипломної освіти. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки*. 2018. Вип. 4 (95). С. 160–165.
13. Погребняк Д.В., Ягупов В.В., Малахов Є.В. Система критеріїв оцінювання розвиненості фахової компетентності начальників фізичної підготовки і спорту військових частин Збройних Сил України у системі післядипломної освіти. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2019. No. VII (82). Issue: 202. Sept. S. 45–51.

ФОРМУВАННЯ ПРАВОВИХ ЗНАТЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ТА НАУКОВО-ПОПУЛЯРНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

FORMATION OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS' LEGAL KNOWLEDGE THROUGH MASS MEDIA AND POPULAR SCIENTIFIC LITERATURE

У статті обґрунтовано можливості засобів масової інформації та науково-популярної літератури у формуванні правових знань учнів початкової школи. Доведено, що вчитель під час організації навчально-пізнавальної діяльності учнів повинен не тільки особисто володіти науково-популярними, періодичними та медіаджерелами відповідної інформації, а й водночас розробляти чи творчо використовувати методики ознайомлення учнів із такою інформацією. Висвітлено позитивні результати використання популярної літератури та ЗМІ за двома важливими параметрами: прямий (посилення зацікавленості учнів до наукової літератури, розвиток їхніх творчих здібностей, підтримка талановитих дітей тощо) та зворотний (посилений інтерес до вивчення та поліпшення успішності). Виявлено, що серед дитячої періодики та науково-популярної літератури практично відсутні видання, які містять адаптовані для молодших школярів правові знання, а також дидактичні матеріали щодо правових знань у змісті навчальних дисциплін. Встановлено, що доступність і дохідливість популяризаторської літератури забезпечують ґрунтовне засвоєння правових знань молодшими школярами. Обґрунтовано дидактичні умови формування правових знань молодших школярів засобами масової інформації та науково-популярної літератури (використання досвіду науково-популярних видань інших навчальних дисциплін; змістове наповнення на основі встановлених критеріїв відбору змісту правових знань; спрямована на засвоєння правових знань інтеграція різнопредметного відібраного змісту правового характеру). Виокремлено провідну тематику правових знань для молодших школярів (держава, Конституція, захист держави, державна мова, сім'я, правопорушення та захист від злочинців, гроші, економіка, праця, екологія тощо). Показано можливість використання інтеграції знань у вивченні математики, мов, природознавства (на основі уявлення про закон природи і закон суспільства), а також мистецтва, читання, основ здоров'я тощо.

Ключові слова: знання, правові знання, формування, молодші школярі, початкова

школа, засоби масової інформації, науково-популярна література, інтеграція.

The role of mass media and popular scientific literature in the formation of primary school students' legal knowledge has been substantiated in the article. It has been proved that during the organization of educational and cognitive students' activity, the teacher should both be aware of popular, periodical and media sources of relevant information, and develop or creatively use methods of providing such information. Positive results of popular scientific literature and mass media application according to two important criteria: direct (the enhancing of students interest in popular scientific literature, developing their creative abilities, supporting talented children, etc.) and reverse (students increased interest in gaining knowledge and improving their success) have been presented. It has been revealed that there are practically no publications among children's periodicals and popular scientific literature that contain legal knowledge adapted for primary school students, as well as didactic materials on legal knowledge in the content of academic disciplines. It has been found out that the accessibility and clarity of nonfiction provides a thorough legal knowledge acquisition by primary school students. Didactic conditions for the formation of primary school students' legal knowledge through mass media and popular science literature such as: using the experience of popular science editions of other academic disciplines; substantive content based on the established criteria for the selection of legal knowledge content; the integration of interdisciplinary defined content aimed at assimilating legal knowledge have been presented. The main topics of legal knowledge for primary school students (state, constitution, protection of the state, state language, family, offense and protection against criminals, money, economics, work, ecology, etc.) have been emphasized. Possibilities of applying the integration of knowledge in the study of mathematics, languages, science (based on the concept of nature and the law of society), as well as the arts, reading, the basics of health etc.) have been analyzed.

Key words: knowledge, legal knowledge, formation, primary school students, primary school, mass media, popular scientific literature, integration.

УДК 378.14

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-18-2-15>

Попадич О.О.,

канд. пед. наук,

доцент кафедри загальної педагогіки

і педагогіки вищої школи

Ужгородського національного

університету

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Для формування світогляду учнів сьогодні неабияке значення мають засоби масової інформації, отож учителям належить враховувати цей чинник, організовуючи навчально-пізнавальну діяльність. Ідеться про пресу, радіо, телебачення, комп'ютерні мережі, завдяки яким на великі територіально розосереджені аудиторії поширюється інформація. Завдяки організації роботи із засобами масової інформації формується спроможність учнів адекватно орієнтуватися в навколишньому середовищі, обирати фах, формувати власні позиції й самореалізовуватися.

Аналіз масової практики роботи вчителів початкових класів свідчить про те, що в сучасній школі ще не сформувалася чітка й досить обґрунтована система правового виховання учнів; не досить розроблено теорію й методику правовиховної роботи з дітьми молодшого шкільного віку з урахуванням досягнень зарубіжного досвіду, натомість у практиці підготовки вчителів у педагогічних навчальних закладах зацентровано на питанні формування їхньої дидактико-методичної культури [3]. Щодо підготовки студентів до виховання школярів, зокрема до правового, зазначимо, що окреслений

аспект діяльності вищої школи потребує істотного поліпшення.

Е.І. Огар зазначає: «Коло дитячого читання формується з видань, які повинні бути прочитані саме у дитинстві, на різних його етапах, у різні вікові періоди. Оскільки дитина швидко підростає, коло її читання постійно змінюється: відповідно до змін літературних та читацьких смаків, а також поточного репертуару видань. Багатство або бідність цього репертуару обов'язково позначатимуться на якості дитячого читання. Тому видавець повинен уміти формувати репертуар із чіткою орієнтацією на коло дитячого читання, відбираючи, з одного боку, твори, гідні перевидання, а з іншого – відкриваючи нових авторів і нові назви [4, с. 10]. Однак власне дитячої науково-популярної літератури з правознавства нині дуже мало, хоча можливості розвитку цього напрямку дуже великі – від використання художніх творів до матеріалу з природничих дисциплін та основ екології, від використання творів мистецтва до правил безпеки життєдіяльності тощо.

Вважаємо, що вчитель під час організації навчально-пізнавальної діяльності учнів повинен не тільки особисто володіти науково-популярними, періодичними та медіаджерелами відповідної інформації, але й водночас розробляти (або бодай використовувати) методики ознайомлення учнів із такою інформацією. Утім, таких методик практично немає, хоча потреба в них значна як у педагогічній практиці, так і у відповідних теоретичних дослідженнях і методичних розробках.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування правових знань учнів стає щораз актуальнішою, адже право як фундаментальна цінність світової культури реалізує вимоги та досягнення цивілізації.

На думку О.В. Колосової, педагогічні умови формування основ правової культури молодших школярів полягають у такому: «... реалізація аксіологічного підходу до формування в учнів початкових класів основ правової культури на засадах пріоритету ментальних цінностей; стимулювання активної рольової позиції молодших школярів у процесі опанування основ правової культури; організаційно-методичне забезпечення належного педагогічного супроводу формування в дітей основ правової культури в контексті взаємодії суб'єктів правовиховного процесу» [2, с. 5]. Водночас преса забезпечує пошуки способів входження учнів у сучасний світ, спрямовує навчальний процес на формування цілісної особистості, формує культуру учня як «інтегровану якість особистості, що характеризується єдністю знань картини світу, уміннями і навичками пізнання, ціннісним ставленням до його результатів, забезпечуючи її самоорієнтацію» [7, с. 4]. Використання періодичних друкованих матеріалів у навчально-пізнавальній

діяльності сприяє розвитку загальної культури, відкриває доступ до системи світових засобів масової комунікації тощо.

І. Запорожан розглядає правове виховання молодших школярів як цілеспрямовану роботу школи з формування у них правових уявлень і правомірної поведінки, де мова йде не про ізольовану сферу виховання, а про одну з важливих ланок у загальній системі організації навчально-виховного процесу. Такий підхід «до організації правовиховної роботи вимагав її осмислення як системи, яка забезпечувала вивчення основних положень українського права учнями, давала їм змогу краще зрозуміти їхню життєву сутність» [1, с. 17]. Безумовно, що правова культура молодших школярів є необхідною передумовою громадянського становлення особистості, її гуманістичної спрямованості.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас зазначимо, що, незважаючи на ґрунтовне розроблення в наукових дослідженнях, окремі питання не розв'язані або ж розв'язані лише частково. Це, насамперед, стосується досліджень щодо використання науково-популярної літератури та засобів масової інформації для формування правових знань учнів молодших класів, що й зумовило вибір тематики пропонованої статті.

Мета статті. У статті обґрунтовано актуальність і доцільність використання науково-популярної літератури для формування правових знань учнів молодших класів. Основними завданнями визначено такі: виявлення стану дослідженості проблеми; визначення основних характеристик науково-популярної літератури та засобів масової інформації в контексті формування правових знань молодших школярів; визначення критеріїв відбору змісту навчання; дидактичні умови формування правових знань молодших школярів засобами масової інформації та науково-популярної літератури.

Виклад основного матеріалу. За цільовим призначенням дитячі видання, як і види дитячої літератури, «можна поділити на художні, пізнавальні (за стандартом науково-популярні) і навчальні. За специфікою матеріальної будови розрізняють книжкове, аркушеве, комплектне видання і книжку-іграшку. Різновидом книжкового видання є журнал. У ньому повторюються всі ознаки матеріальної конструкції книжки: він також складається з окремих аркушів паперу, сфальцьованих і з'єднаних у блок. За матеріальним носієм інформації (текстової та ілюстративної) дитячі видання, як і «дорослі», можна поділяти на паперові та електронні» [4, с. 56].

Зазвичай робота з відбору, ознайомлення й розгляду інформації з науково-популярних, зокрема періодичних, джерел громіздка і складніша за традиційну підготовку до уроків. Попри це, позитивні

результати такої роботи істотно перевищують традиційні можливості.

Одержані результати ми поділяємо за двома важливими параметрами: прямий (посилення зацікавленості учнів до наукової літератури, розвиток їхніх творчих здібностей, підтримка талановитих дітей тощо) та зворотний (посилений інтерес до вивчення та поліпшення успішності).

Водночас доречно послуговуватися дидактичними розробками щодо основних функцій предметів навчання – забезпечення засвоєння системи науки або її основ. Провідний складник змісту дисциплін зазначеної групи – предметні наукові знання, а ступінь відображення науки, системи теоретичного знання в навчальних предметах тут є найповнішим. Ідеться про такі предмети, як біологія, історія, фізика, астрономія, хімія, географія, економіка, тобто навчальні дисципліни, чия назва – синонім відповідної науки.

Доступність і дохідливість покладено в основу популяризаторського твору. Зрозуміле, цікаве й переконливе подання автором найголовнішого – крок до кращого засвоєння науково-інформаційного матеріалу читачем-підлітком. Саме майстерність «виконання роботи» визначає, чи читабельним буде видання, позаяк неможливо змусити реципієнта читати, адже все відбувається в межах зацікавлення.

Досліджуючи, якими видами видань найчастіше послуговується школяр у пошуках пізнавального матеріалу, ми з'ясували, що підлітку найлегше працювати з періодикою, зокрема з журналами. Свій вибір юні читачі пояснюють широкою палітрою тем, уміщених в одному виданні, а також тим, що зазначені періодичні видання не нагадують їм навчальну літературу.

У процесі дослідження тематики періодики з'ясували, що найяскравіша палітра підліткових часописів саме гуманітарного типу. За кількістю їй поступаються лише журнали універсального напрямку. Критичний стан спостерігаємо зі спеціалізованими, галузевими виданнями для нашої читацької аудиторії.

Опрацьовуючи рубрикацію, змістове наповнення матеріалів, ми виявили низку недоліків щодо геть усіх проаналізованих видань. Чимало часописів уміщують кілька статей із висвітлення наукових відомостей однієї дисципліни, нехтуючи іншими галузями, які потребують найбільше популяризації. Окрім того, видавець затиснутий у межі шкільної програми, а це також доводить, що матеріали готуються переважно для пересічного читача, немає акценту на тому, що з дорослішанням дитини неминуча диференціація за статевими ознаками, смаковими вподобаннями. Тобто здебільшого видавець не уявляє потенційного читача, і це є найбільшою проблемою, що призводить до сірості й одноманітності пропонованих тем.

Отже, нині вкрай необхідно узагальнити досвід і подальше розроблення інноваційних педагогічних проектів щодо організації навчально-пізнавальної діяльності вихованців загальноосвітньої школи.

Процес навчання має тривати й під час позакласної роботи, що слугує підсистемою педагогічного процесу в школі, а не обмежуватися винятково навчальною діяльністю. Пізнавальний інтерес характерний для всіх складників позаурочної роботи, яка об'єднує шкільну й позашкільну освіту та виховання, а це – забезпечення науковості, повноти, варіативності, природності й цілісного підходу.

Методика позакласної роботи універсальна і характеризується значним поліваріантним потенціалом. Система позакласної роботи, складником якої є гуртки, екскурсії, туристичні походи, ігри, сприяє адекватності педагогічного впливу на учнів і високій ефективності їхньої роботи, формуванню інтересів до пізнання довкілля.

Запорукою кращої ефективності позаурочної виховної роботи є такі педагогічні дії: чітке усвідомлення мети освіти й виховання учнів; оптимальне поєднання традиційних і активних форм та методів навчання, узгодження теоретичних і практичних видів діяльності; залучення батьків; посилення практичного спрямування діяльності школярів; формування активної етично-соціальної позиції; заохочення дітей до участі в різноманітних конкурсах тощо.

Отже, етапами методики ефективного формування пізнавальних інтересів учнів у позакласній роботі є такі: підготовка учнів, що забезпечує певний запас знань і вмінь, необхідних для виховання інтересів вихованців; виховання позитивного емоційного ставлення до предмета і до діяльності як необхідної передумови формування пізнавального інтересу; побудова навчально-пізнавальної діяльності, яка би пробуджувала в учнів пізнавальні запити, та її активізація у процесі самостійної роботи з метою подальшого розвитку пізнавальних інтересів; систематична пошукова діяльність учителя, застосування належних форм і методів навчання та виховання для розвитку в учнів стійкого пізнавального інтересу.

Перевагами поетапного застосування друкованої періодики є такі: позитивні зміни в уміннях і навичках; вища якість знань; зміна характеру пізнавальних інтересів, збільшення кількості учителів за стійким інтересом до роботи з періодикою, ініціативним і творчим в організації дискусій, підготовці конкурсів, участі в розробленні завдань; забезпечення умов для професійної самореалізації особистості учнів, їхнього саморозвитку й самоосвіти.

На основі викладеного вище нами визначено **дидактичні умови формування правових знань молодших школярів засобами масової інформації та науково-популярної літератури**, а саме:

– використання досвіду науково-популярних видань інших навчальних дисциплін;

– змістове наповнення на основі встановлених критеріїв відбору змісту правових знань;

– спрямована на засвоєння правових знань інтеграція різнопредметного відібраного змісту правового характеру.

Спираючись на наявний досвід, зокрема, таких авторів як Н. Бондарчук, О. Жмурко, К. Сидоренко [5], ми визначили провідну тематику правових знань для молодших школярів (держава, Конституція, захист держави, державна мова, сім'я, правопорушення та захист від злочинців, гроші, економіка, праця, екологія тощо).

На нашу думку, є значний потенціал щодо інтегративного підходу до формування правових знань молодших школярів, зокрема можливість використання інтеграції знань у вивченні математики, мов, природознавства (на основі уявлення про закон природи і закон суспільства), а також мистецтва, читання художніх творів, основ здоров'я тощо.

Висновки. Отже, показано, що вчитель під час організації навчально-пізнавальної діяльності учнів повинен не тільки особисто володіти науково-популярними, періодичними та медіа-джерелами відповідної інформації, а й водночас розробляти чи творчо використовувати методики ознайомлення учнів із такою інформацією. Виявлено позитивні результати використання популярної літератури та засобів масової інформації за двома параметрами: посилення зацікавленості учнів до наукової літератури, розвиток їхніх творчих здібностей, підтримка талановитих дітей тощо та посилений інтерес до вивчення та поліпшення успішності. Обґрунтовано дидактичні умови формування правових знань молодших школярів засобами масової інформації та науково-популярної літератури (використання досвіду науково-популярних видань інших навчальних дисциплін;

змістове наповнення на основі встановлених критеріїв відбору змісту правових знань; спрямована на засвоєння правових знань інтеграція різнопредметного відібраного змісту правового характеру. Виокремлено провідну тематику правових знань для молодших школярів Показано можливість використання інтеграції знань у формуванні правових знань учнів початкової школи.

До подальших напрямів відносимо конкретизацію навчального матеріалу та розроблення критеріїв відбору змісту для засвоєння правових знань молодшими школярами.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Запорожан І.Г. Педагогічні основи правовиховної роботи з молодшими школярами : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Тернопільський держ. педагогічний ун-т ім. Володимира Гнатюка. Тернопіль, 2002. 281 с.

2. Колосова О.В. Формування у молодших школярів основ правової культури в процесі позаурочної діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Вінниц. держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. Вінниця, 2011. 20 с.

3. Мацук Л.О. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до правового виховання молодших школярів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Прикарпатський ун-т ім. Василя Стефаника. Івано-Франківськ, 2002. 191 с.

4. Огар Е.І. Дитяча книга: проблеми видавничої підготовки : навч. посібник. Львів : Аз-Арт, 2002. 160 с.

5. Правознавство для молодших школярів : посібник з курсу за вибором / Н.А. Бондарчук, О.В. Жмурко, К.Л. Сидоренко. 2004. 120 с.

6. Правознавство : підручник / авторський колектив: Ф.П. Шульженко, О.Д. Крупчан, Л.В. Міхневич, А.В. Макаренко, Н.А. Фукс, Л.С. Дубчак, Ю.В. Журик. Київ : КНЕУ, 2013. 454 с.

7. Саєнко Н.В. Періодична преса як засіб оволодіння іноземною мовою студентами вищих технічних навчальних закладів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09 / Харківський держ. педагогічний ун-т ім. Г.С. Сковороди. Харків, 2003. 21 с.

ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО КЛІМАТУ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОГО КОЛЕКТИВУ: ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

STUDYING THE STATE OF SOCIO-PSYCHOLOGICAL CLIMATE PEDAGOGICAL TEAM: PRACTICAL ASPECT

Стаття присвячена одній з актуальних проблем психології управління – соціально-психологічному клімату педагогічного колективу, підтриманню та покращенню клімату засобами впливу керівника крізь призму стилю керівництва. Зокрема, розкривається сутність поняття «соціально-психологічний клімат», що відображає якісний бік міжособистісних відносин членів колективу та стиль керівництва. Дослідники одностайні лише у розумінні соціально-психологічного клімату як складного багатокomпонентного феномену, аналіз якого потребує комплексного системного підходу. Соціально-психологічний клімат колективу визначено як відображення характеру взаємовідносин між людьми, тон суспільного настрою в колективі, що переважає, задоволеність умовами життєдіяльності, стилем і рівнем управління та іншими чинниками. Виділяють три типи соціально-психологічного клімату – сприятливий, нейтральний та несприятливий. Стиль керівництва, відносини між членами колективу є одними з найголовніших чинників, що впливають на якість та продуктивність праці та взаємини між членами колективу. Зосереджується увага на теоретичних засадах формування та підтримання сприятливого соціально-психологічного клімату та діагностичних методиках визначення стану клімату та стилю керівництва.

Висвітлюються результати діагностики стану соціально-психологічного клімату. Результати дослідження довели взаємозв'язок стилю керівництва та стану соціально-психологічного клімату колективу. За результатами діагностики встановлено, що науково-педагогічний колектив кафедри, що досліджувався, є сформованим, але має певні прогалини у взаємостунках членів колективу. У зв'язку з цим керівнику необхідно створити умови для зближення членів науково-педагогічного колективу кафедри. Зазначається, що перспектива подальшого дослідження передбачає розробку практичних рекомендацій керівникам структурних підрозділів закладу вищої освіти щодо формування та підтримання сприятливого клімату науково-педагогічного колективу.
Ключові слова: заклад вищої освіти, управління, керівник, стиль, соціально-психо-

логічний клімат, діагностичні методики, результати.

The article is devoted to one of the topical problems of management psychology – the socio-psychological climate of the teaching staff, maintaining and improving the climate through the influence of the leader through the prism of leadership style. In particular, the essence of the concepts of socio-psychological climate is revealed, reflecting the qualitative side of the interpersonal relations of the team members and leadership style. Researchers are unanimous only in understanding the socio-psychological climate as a complex multicomponent phenomenon, the analysis of which requires a comprehensive systematic approach. In the article, the social and psychological climate of the collective is defined as a reflection of the nature of the relationship between people, the tone of the prevailing social mood in the team, satisfaction with living conditions, style and level of management and other factors. There are three types of socio-psychological climate – favorable, neutral and unfavorable. Leadership style, relationships between team members are some of the most important factors that affect the quality and productivity of work and relationships between team members. Focuses on the theoretical principles of the formation and maintenance of a favorable socio-psychological climate and diagnostic methods for determining the climate and leadership style. The results of diagnostics of the state of social and psychological climate are covered.

The results of the study proved the relationship between leadership style and the social and psychological climate of the team. According to the results of the research, it is established that the scientific-pedagogical team is formed, but has some gaps in the relationship of the members of the team. Therefore, the manager should create conditions for rapprochement of the members of the scientific-pedagogical team.

It is noted that the prospect of further research is to develop practical recommendations for the heads of structural units of the institution of higher education on the formation and maintenance of a favorable climate of the scientific and pedagogical team.

Key words: institution of higher education, management, manager, style, socio-psychological climate, diagnostic methods, results.

УДК 316.454.3:37.091.12

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-18-2-16>

Постоян Т.Г.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри освітнього менеджменту та публічного управління ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»

Скобла Ю.І.,

студентка II курсу магістратури кафедри освітнього менеджменту та публічного управління ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Система вищої освіти України впевнено інтегрується до європейського освітнього простору, де якість вищої освіти є визначальним чинником визнання і конкурентоспроможності вищого закладу освіти [13].

Реформація системи освіти, процеси її модернізації, втілення концепції «Нова Українська школа», Закону України «Про освіту» підвищують вимоги до ефективності професійної діяльності педагогів, завданням яких є гармонійний розвиток, виховання і соціалізація особистості, здатної до

самоосвіти та саморозвитку, життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, з прагненням до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готової до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності й громадянської активності.

Науково-педагогічний колектив закладу вищої освіти має системну організацію і складає органічну частину всієї структури комплексного менеджменту освітньої діяльності, тому суттєвого значення набуває соціально-психологічний клімат, як стимулороча структура колективу, успішне

становлення якого залежить від керівника та його стилю керівництва.

Це зумовлює необхідність пошуку та забезпечення чинників, що мають вплив на ефективність і результативність професійної діяльності педагогів, серед яких особливу увагу науковці сфери психології управління приділяють соціально-психологічному клімату педагогічного колективу.

Наразі проблема формування та розвитку науково-педагогічного колективу закладу вищої освіти, як особливого виду людських взаємин, набула актуальності. Педагогічний колектив характеризується безпосередніми людськими стосунками, постійною напруженістю роботи, соціальною вразливістю та комунікативною активністю, визначенням умов оптимізації соціально-психологічного клімату у педагогічному колективі, підтриманням та покращенням клімату в колективі засобами впливу керівника крізь призму стилю керівництва [5, с. 133].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Публікації, у яких досліджувалось питання формування позитивного (сприятливого) соціально-психологічного клімату колективу, знайшло відображення у працях зарубіжних учених, серед яких М. Барлінгейм, Р. Болуїс, Д. Гобкінз, Є. Маккі та інші.

Феномен соціально-психологічного впливу досліджували російські та українські науковці Н. Анікеєва, В. Богданов, В. Бойко, С. Висоцький, А. Жакогян, О. Засурцева, Л. Зорін, Л. Карамушка, О. Ковальов, Н. Коломінський, Б. Лебедев, В. Леонтьєв, Г. Ложкін, А. Лутошкін, Н. Мансуров, Г. Моченова, М. Ночевнік, В. Остряков, С. Папов'ян, В. Панфьоров, Б. Паригін, В. Семенов, Ю. Сировецький, І. Чорнобровкін, Л. Шубіна та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Вплив соціально-психологічного клімату колективу на продуктивність та якість діяльності, на ефективність функціонування колективу, як психологічний феномен, досліджувався в трудових, виробничих та наукових колективах.

Н. Мансуров, який досліджував виробничі колективи, вперше використав термін «психологічний клімат», під яким розумів стан групової психіки, обумовлений особливостями життєдіяльності цієї групи, своєрідний сплав емоційного та інтелектуального факторів: установок, відносин, настроїв, почуттів, думок членів групи [11, с. 245].

Психологічний клімат, як соціально-психологічне явище виробничого колективу, досліджували Ф. Джафарова, А. Жамкочана, Т. Загрузіна, О. Засурцева, Л. Зоріна, Б. Махмудова, Г. Скомаровський, І. Чорнобровкін та інші.

Дослідженням проблеми психологічного клімату в педагогічному колективі займалися Н. Анікеєва [2], Н. Коломінський [5], Л. Карамушка [7], В. Семиченко [14], Р. Шакурова [16]. Окремі аспекти

соціально-психологічного клімату педагогічного колективу розглянуто у працях Г. Виноградова (морально-психологічний клімат у педагогічному колективі як чинник становлення майстерності вчителя), Є. Ермолаєва (вплив стилю керівництва директора на соціально-психологічну атмосферу в педагогічному колективі), О. Мешко (підготовка майбутніх психологів до створення психологічного клімату в педагогічному колективі) [9].

Прослідковуються певні розбіжності між розумінням змісту і структури соціально-психологічного клімату. Конкретизації потребують питання чинників, форм і методів формування соціально-психологічного клімату. Важливим та актуальним залишається питання впливу управлінської діяльності керівників закладів вищої освіти на формування та підтримання сприятливого соціально-психологічного клімату науково-педагогічного колективу.

Мета статті. Зважаючи на актуальність проблеми формування та підтримання сприятливого соціально-психологічного клімату науково-педагогічного колективу закладу вищої освіти, метою статті є аналіз результатів діагностики стану соціально-психологічного клімату науково-педагогічного колективу однієї з кафедр Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського та вплив на нього стилю управлінської діяльності керівника.

Виклад основного матеріалу. Проблема формування сприятливого соціально-психологічного клімату в трудовому колективі розглядається як одна з найважливіших характеристик його діяльності. Є багато різних підходів до тлумачення поняття «соціально-психологічний клімат». Так, на думку Л. Корольова, соціально-психологічний клімат колективу відображає характер взаємовідносин між людьми, тон суспільного настрою в колективі, що переважає, задоволеність умовами життєдіяльності, стилем і рівнем управління та іншими чинниками. Отже, науковець розуміє соціально-психологічний клімат як стиль взаємовідносин і як настрій групи.

Питання формування психологічного клімату розглядалось у працях багатьох зарубіжних і вітчизняних науковців, однак слід зазначити, що у психології немає одностайності в трактуванні змісту, сутності, структури та інших аспектів цього феномену. Дослідники одностайні лише у тому, що це складний багатокомпонентний феномен, аналіз якого потребує комплексного системного підходу.

Виділяють три типи соціально-психологічного клімату – сприятливий, нейтральний та несприятливий [10]. У зв'язку з цим однією з важливих функцій керівника є створення комфортного, здорового соціально-психологічного клімату в колективі. Головними ознаками сприятливого соціально-психологічного клімату є взаємна довіра між членами колективу і єдина мета; відсутність тиску керівни-

ків і визнання за ними права приймати значущі для групи рішення. До нейтрального соціально-психологічного клімату належить колектив, який не має чіткої спрямованості, єдиної мети та чітко встановлених способів діяльності. Колектив з несприятливим соціально-психологічним кліматом характеризує негативна спрямованість, низька ефективність праці та висока плинність кадрів.

Основними чинниками, що впливають на стан соціально-психологічного клімату колективу, є робота в цілому, стан устаткування, рівномірність забезпечення роботою, розмір заробітної плати, санітарно-гігієнічні умови, відносини з безпосереднім керівником, можливість підвищення кваліфікації, різноманітність роботи та рівень її організації, ступінь впливу керівника на справи в колективі.

Соціально-психологічний клімат має безпосередній вплив на всі складники управлінської діяльності – вироблення і прийняття управлінських рішень, організацію їх виконання, облік та контроль [18, с. 21].

У зв'язку зі стрімким реформуванням освіти, зростанням вимог ринку праці, встановлення європейських стандартів якості освіти, посилен-

ням конкуренції на ринку освітніх послуг зазнають адаптативних змін і стилі управління керівників закладу освіти. Д. Голманом виділено шість стилів керівництва: диктаторський, авторитетний, батьківський, демократичний, еталонний, наставницький. Кожен зі стилів має специфічний вплив на стан соціально-психологічного клімату колективу [1].

З метою визначення впливу стилю керівництва на стан соціально-психологічного клімату науково-педагогічного колективу однієї з кафедр Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського проведено діагностику за методикою Є. Рогова «Загальна оцінка психологічного клімату колективу» та тестом Л. Почебут «Пульсар» [12, 15].

У дослідженні взяли участь 20 реципієнтів: науково-педагогічний колектив кафедри, з яких 10 опитуваних мають стаж роботи на кафедрі понад 10 років, 7 працівників зі стажем понад 5 років, 3 – менше 4 років.

Методика «Загальна оцінка психологічного клімату колективу» спрямована на виявлення особливостей відображення членами колективу сформованих міжособистісних відносин і колективу

Таблиця 1

Результати діагностики «Загальна оцінка психологічного клімату колективу» (Є. Рогова)

Емоційний компонент				
№ питання	Питання	Позитивна оцінка	Невизначена оцінка	Негативна оцінка
6.	Визначте, з яким із наведених тверджень Ви найбільше згодні.	13	7	
8.	Цифра «1» характеризує колектив, що Вам дуже подобається, а «9» – колектив, що Вам не подобається.	19	1	
12.	Яка атмосфера переважає у Вашому колективі? «1» відповідає за нездорову, нетовариську атмосферу, «9» – атмосферу взаєморозуміння, взаємної поваги.	8	9	3
	Всього:	40	17	3
Середня оцінка становить 0.6 (E +16, E ~4)				
Когнітивний компонент				
9.a	Як вам здається, могли б Ви дати повну характеристику ділових якостей більшості членів колективу?	17	2	1
9.б	Як Вам здається, могли б Ви дати повну характеристику особистих якостей більшості членів колективу?	14	5	1
11.	Могли б Ви з упевненістю сказати про більшість членів колективу, з ким вони охоче спілкуються з ділових питань?	12	6	2
	Всього:	43	13	4
Середня оцінка становить 0.5 (K +15, K ~4, K – 1)				
Поведінковий компонент				
7.	Чи вважаєте Ви, що було б добре, якби члени Вашого колективу жили близько одне від одного?	5	13	2
10.	Якби у Вас була можливість провести відпустку разом із членами Вашого колективу, як би Ви до цього поставились?	8	10	2
13.	13. Як Ви думаєте, якби Ви вийшли на пенсію чи довго не працювали з якоїсь причини, прагнули б зустрічатись із членами Вашого колективу?	15	5	
	Всього:	28	28	4
Середня оцінка становить 0.1 (П +11, П ~ 9)				

в цілому з урахуванням емоційного, когнітивного та поведінкового компонентів. Певне співвідношення оцінок цих компонентів дозволяє схарактеризувати стан соціально-психологічного клімату колективу. Також під час діагностики визначався індекс групової оцінки праці, стан матеріально-технічного забезпечення, рівномірність навчального, наукового, організаційного навантаження, розмір заробітної плати, санітарно-гігієнічні умови, відносини з керівником, можливість підвищення кваліфікації, різноманітність роботи, рівень організації освітнього процесу, ступінь впливу керівника на справи в колективі. Аналіз цих оцінок дозволив визначити стан соціально-психологічного клімату колективу і виявити моменти, які потребують корекції. Отримані результати діагностики представлено в таблиці 1.

Дані таблиці дозволяють визначити соціально-психологічний клімат колективу як позитивний. Поведінковий компонент, що визначає якісний бік міжособистісних стосунків, є невизначеним, що свідчить про те, що керівнику слід звернути увагу на прогалини у взаємостосунках членів колективу.

З метою визначення офіційної та неофіційної структури реципієнти в анонімному анкетуванні відповіли на питання «Хто з членів колективу користується найбільшою повагою в інших? Назвіть одне або два прізвища». Відповіді на питання дали змогу проаналізувати співвідношення офіційної і неофіційної структури науково-педагогічного колективу, тобто співвідношення керівництва і лідерства. На рис. 1 узагальнено

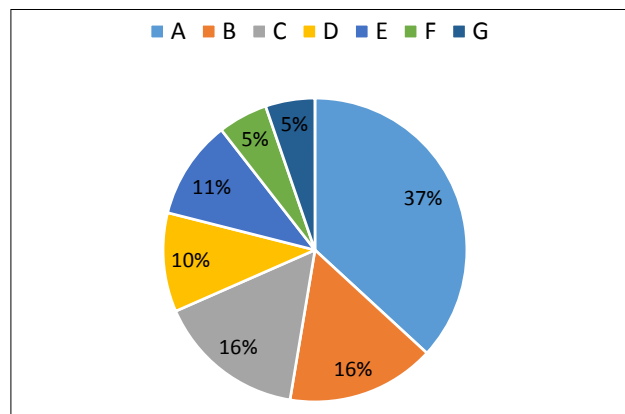

Рис. 1. Співвідношення офіційної та неофіційної структури науково-педагогічного колективу

представлено отримані результати визначення неофіційного лідера (з метою анонімності прізвища членів колективу позначено латинськими літерами).

Результати діагностики засвідчили, що завідувача кафедри (А) визнано неофіційним лідером науково-педагогічного колективу кафедри. Отже, офіційним та неофіційним лідером є керівник – авторитетний член колективу.

З метою визначення особистісних якостей керівника респонденти визначали його особистісні та ділові якості: доброзичливість, справедливість, здатність розбиратись у людях, товариськість, чуйність, вимогливість, турбота про людей, професійні знання, суспільна активність, працьовитість. Оцінювання найбільш розвинених якостей

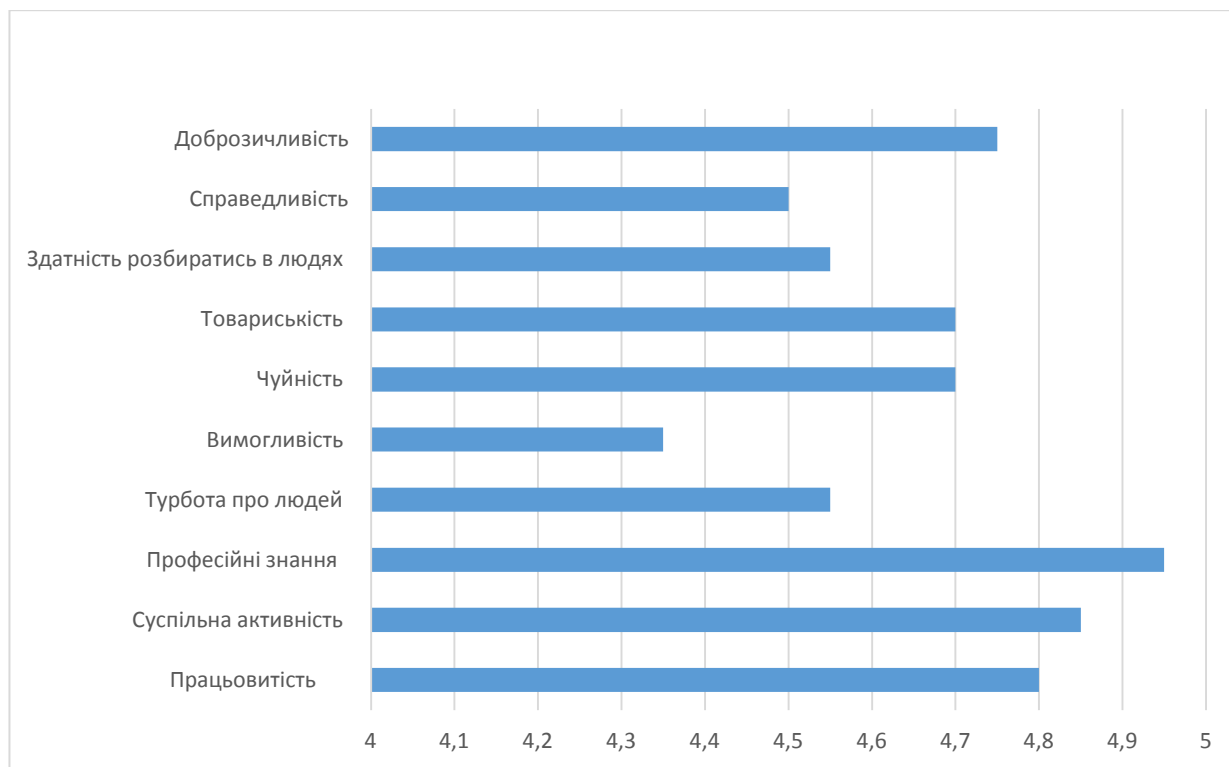

Рис. 2. Характеристика особистісних якостей керівника

керівника відбувалося за визначенням середнього показника кожної якості. Отримані результати представлено на рис. 2. Отже, результати відповідей реципієнтів засвідчили, що підлеглі вважають свого керівника компетентною, доброзичливою, суспільно активною, товариською та чуйною людиною.

За результатами діагностики визначено індекс групової оцінки праці, які представлено в таблиці 2.

Отримані результати дали можливість виявити так звані вузькі місця, якими стали розмір заробітної плати та стан матеріально-технічного забезпечення освітнього процесу.

Результати дослідження показали, що загалом соціально-психологічний клімат науково-педагогічного колективу кафедри сприятливий, у колективі злагоджені міжособистісні відносини, але немає повної взаємодовіри та дружніх стосунків поза межами робочого часу.

З метою визначення впливу стилю керівництва на стан соціально-психологічного клімату науково-педагогічного колективу кафедри проведено тестування за методикою «Пульсар» Л. Почебута, що передбачало діагностику якостей науково-педагогічного колективу: готовність до діяльності (готовність колективу вирішувати поставлені задачі); спрямованість (усвідомлення цілей, інтересів, норм, способів і засобів діяльності, критеріїв оцінки результатів); організованість (розподіл ролей і статусів у колективі, наявність формальної і неформальної структури); активність (здатність здійснювати суспільно значущу діяльність, міра реалізації фізичного та інтелектуального потенціалу її членів); згуртованість (стійкість і єдність міжособистісних взаємовідносин і взаємодій, забезпечення стабільності і спадкоємності); інтегративність (узгодженість внутрішньогрупових процесів); референтність

Таблиця 2

Результати діагностики індексу групової оцінки праці

№ питання	Питання	Позитивна оцінка	Невизначена оцінка	Негативна оцінка
14.1	Стан матеріальної бази	11	5	4
14.2	Рівномірність забезпечення роботою	16	1	3
14.3	Розмір заробітної плати	12	3	5
14.4	Санітарно-гігієнічні умови	18	2	0
14.5	Можливість підвищення кваліфікації	17	2	1
14.6	Різноманітність роботи	19	0	1
15.	Рівень організації роботи	20	0	
16.	Ступінь впливу керівника на справи в колективі	18	0	2

Таблиця 3

Визначення впливу стилю керівництва на стан соціально-психологічного клімату науково-педагогічного колективу кафедри

Якості	Сер. оц.	Характеристика колективу
Підготовленість до діяльності	9 балів	Більшість членів колективу мають гарну професійну підготовку, прагнуть підвищити свою кваліфікацію, намагаються застосовувати свої знання на практиці.
Спрямованість	9 балів	Перед колективом стоїть спільна задача. Кожен член колективу намагається задовольнити свої інтереси в межах вирішення спільної групової задачі. У колективі вироблені взаємоприйнятні норми поведіння.
Організованість	8 балів	Колектив часто намагається самостійно організувати свою роботу, але це не завжди виходить ефективно. Керівник нечітко уявляє собі можливості кожного.
Активність	8 балів	Більшість членів колективу люди енергійні, зацікавлені в ефективній роботі. Коли потрібно зробити корисну для всіх справу, багато членів колективу активно беруть участь у спільній роботі, допомагаючи одне одному.
Згуртованість	8 балів	Більшість членів колективу намагаються справедливо ставитись одне до одного, допомогти неосвіченим, підтримати їх, зорієнтувати в нових умовах. У важких випадках колектив тимчасово об'єднується, відчувається емоційна підтримка.
Інтегративність	8 балів	За необхідності виробити важливе рішення всі члени колективу намагаються активно брати участь у процесі його вироблення і прийняття. Враховуються думки більшості членів колективу. Рішення приймається шляхом спільного головування.
Референтність	9 балів	У колективі є різні люди: гарні і погані, дуже симпатичні і малопривабливі. Досягнення і невдачі всього колективу щиро переживаються його членами. У колективі у всіх гарне рівне ставлення.
Середня арифметична оцінка – 8,43 балів		

(членство у колективі є цінним і значущим). Оцінка кожної якості уможливила визначення рівня розвитку (зрілості) науково-педагогічного колективу кафедри: зріла група: згуртована, працездатна і надійна; достатньо зріла група: здатна виконувати виробничі завдання; недостатньо зріла група: не завжди здатна ефективно впоратися з поставленими завданнями; незріла група: велика ймовірність того, що вона не впорається з поставленими завданнями. На підставі аналізу відповідей визначено стан науково-педагогічного колективу, які представлено у таблиці 3.

Результати засвідчили, що науково-педагогічний колектив кафедри оцінено як достатньо зрілий, здатний виконувати поставлені завдання. Зрілість науково-педагогічного колективу кафедри підтверджує стаж роботи педагогів у цьому колективі, адже переважна більшість членів колективу (17 із 20) працює понад 5 років на кафедрі. Це свідчить про те, що колектив є сформованим.

На основі отриманих даних встановлено, що завідувач кафедри має позитивні особистісні характеристики: визначеність, усвідомленість, цілеспрямованість, вибірковість, тактовність, дієвість, вимогливість, критичність, відповідальність. Пріоритетним стилем керівництва завідуючого кафедри є демократичний.

Отримані результати дали змогу оцінити науково-педагогічний колектив кафедри як достатньо зрілий, здатний виконувати поставлені завдання. Соціально-психологічний клімат науково-педагогічного колективу визначено як сприятливий. Керівник є офіційним лідером колективу кафедри з позитивними особистісними характеристиками. Колектив є сформованим, але має певні прогалини у взаєминах між членами колективу, у зв'язку з чим керівнику необхідно створити умови для зближення членів колективу.

Встановлено, що певні чинники макросередовища негативно впливають на соціально-психологічний клімат науково-педагогічного колективу кафедри, науково-педагогічні працівники недостатньо задоволені матеріально-технічним забезпеченням та розміром заробітної плати.

Отже, в результаті дослідження встановлено, що соціально-психологічний клімат науково-педагогічного колективу кафедри впливає на продуктивність та якість праці, міжособистісні взаємовідносини, рівень конфліктності у колективі, ступінь задоволеності працею та її умовами і залежить від певних чинників, засадничими з яких є стиль керівництва, який у свою чергу залежить від особистісних характеристик керівника і від управлінської ситуації. Саме поведінка керівника у колективі, його стиль керівництва безпосередньо впливає на емоційний стан працівників, відносини у колективі та стан соціально-психологічного клімату науково-педагогічного колективу кафедри.

Висновки. За результатами дослідження стану соціально-психологічного клімату колективу на прикладі науково-педагогічного колективу однієї з кафедр Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського та впливі на нього стилю управлінської діяльності керівника з'ясовано, що проблема формування та підтримання сприятливого соціально-психологічного клімату колективу пов'язана зі складністю досліджуваного феномену, що включає комплекс характеристик, який неможливо визначити за єдиним показником.

Результати дослідження довели взаємозв'язок стилю керівництва та стану соціально-психологічного клімату колективу. Соціально-психологічний клімат відображає якісний бік міжособистісних відносин членів колективу. Стиль керівництва, відносини між членами колективу є одними із найголовніших чинників, що впливають на якість та продуктивність праці та взаємини між членами колективу. За результатами дослідження встановлено, що науково-педагогічний колектив кафедри є сформованим, але має певні прогалини у взаємостосунках членів колективу. У зв'язку з цим керівнику необхідно створити умови для зближення членів науково-педагогічного колективу.

Перспектива подальшого дослідження передбачає розробку практичних рекомендацій керівникам структурних підрозділів закладу вищої освіти щодо формування та підтримання сприятливого клімату науково-педагогічного колективу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Goleman D. Leadership That Gets Results // Harvard Business Review. 2000. March – April.
2. Аникеева Н.П. Психологический климат в коллективе. / Н.П. Аникеева. М. : Просвещение, 1991. 200 с.
3. Виноградова Г.А. Нравственно-психологический климат в педагогическом коллективе как фактор становления мастерства учителя : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Г.А. Виноградова. СПб, 1992. 16 с.
4. Виноградова Г.А. Теоретические основы формирования нравственно-психологического климата в профессионально-педагогических коллективах : дис. ... д-ра психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогическая психология» / Г.А. Виноградова; СПб. гос. ун-т. СПб., 1998. 345 с.
5. Джонсон Д.В. Социальная психология: тренинг межличностного сплочения / Д.В. Джонсон; пер. з англ. В. Хомика. К. : Видавничий дім «КМ Академія», 2003. 288 с.
6. Ермолаева Е.А. Влияние стиля руководства директора на социально-психологическую атмосферу в педагогическом коллективе : автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец: 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Е.А. Ермолаева. Л. : Ленингр. гос. ун-т им. А.А. Жданова, 1972. 19 с.

7. Карамушка Л.М. Психологічні основи управління в системі середньої освіти : навч. посіб. / Л.М. Карамушка. К. : ІЗМН, 1997. 180 с.
8. Коломінський Н.Л. Психологія менеджменту в освіті (соціально-психологічний аспект). Монографія. / Н.Л. Коломінський. К. : МАУП, 2000. 286 с.
9. Мешко О.І. Формування готовності шкільних психологів до створення психологічного клімату в педагогічному колективі : автореф. дис. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / О.І. Мешко; УДПУ ім. М.П. Драгоманова. К., 1995. 24 с.
10. Молочко М.В. Формування соціально-психологічного клімату в педагогічному колективі / М.В. Молочко // Рідна школа. 2004. № 4. С. 52–53.
11. Мансуров Н.С. Морально-психологічний клімат и его изучение / Н.С. Мансуров. М., 2004. 235 с.
12. Почебут Л.Г. Организация социальная психология : учебное пособие / Л.Г. Почебут, В.А. Чикер. СПб : Речь, 2002. 298 с.
13. Про затвердження Положення про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту) (чинна редакція) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/65-98-%D0%Bf>.
14. Семиченко В.А. Психологія педагогічної діяльності : навч. пос. / В.А. Семиченко. К. : Вища школа, 2004. 335 с.
15. Туріщева Л.В. Вивчення особистості школяра і педагога / Л.В. Туріщева, О.В. Гончаренко. Харків : Вид. група «Основа», 2007. 144 с.
16. Шакуров Р.Х. Социально-психологические основы управления: руководитель и педагогический коллектив / Р.Х. Шакуров. Москва : Просвещение, 1990. 208 с.
17. Шепель В.М. Управленческая психология / В.М. Шепель. М. : Экономика, 1984. 246 с.
18. Яцура В.В. Менеджмент : навчальний посібник / В.В. Яцура, О.П. Жук. Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008. 444 с.

ФОРМУВАННЯ ВІЙСЬКОВО-ПРИКЛАДНИХ НАВИЧОК МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ ДО ДІЙ В УМОВАХ ГІРСЬКОГО РЕЛЬЄФУ

FORMATION OF MILITARY-APPLIED SKILLS OF FUTURE OFFICERS OF THE NATIONAL GUARD OF UKRAINE TO ACTION IN MOUNTAINOUS TERRAIN

У статті викладено результати досліджень, спрямованих на вдосконалення методики формування військово-прикладних навичок курсантів Національної академії Національної гвардії України (НАНГУ) до дій в умовах гірського рельєфу з використанням засобів спеціальної фізичної підготовки. Попередній аналіз динаміки розвитку спеціальних фізичних якостей і необхідних військово-прикладних навичок майбутніх офіцерів Національної гвардії України свідчить про те, що наявна система спеціальної фізичної та бойової підготовки не повною мірою відповідає вимогам сьогодення. Для досягнення мети та цілей дослідження нами проведено педагогічний експеримент, у якому взяли участь курсанти командно-штабного факультету НАНГУ (n=121 чол.). Досліджуваних курсантів було розподілено на експериментальну групу Ег, n=61 чол., та контрольну групу Кг, n=60 чол., на початку педагогічного експерименту досліджувані цих груп за рівнем розвитку військово-прикладних навичок, необхідних для виконання завдань за призначенням в умовах гірського рельєфу, суттєво не відрізнялися (P>0,05). Педагогічний експеримент проводився відповідно до заздалегідь розробленого плану, який, крім основного напрямку дослідження, передбачав суворе дотримання етичних норм і вимог заходів запобігання травматизму під час практичних занять із дисциплін: тактико-спеціальна підготовка та спеціальна фізична підготовка. Результати, отримані наприкінці педагогічного експерименту, свідчать про ефективність розробленої нами методики, що підтверджується здобутим відповідним кваліфікаційним рівнем спеціальної фізичної підготовленості курсантів Ег. Здобутий кваліфікаційний рівень спеціальної фізичної підготовленості досліджуваних Ег забезпечує необхідний рівень професійних компетентностей майбутніх офіцерів до виконання завдань за призначенням в умовах гірського рельєфу. Результати дослідження впроваджені у практику спеціальної фізичної підготовки і тактико-спеціальної підготовки курсантів НАНГУ.

Ключові слова: бойова підготовка, гірський рельєф, кардіореспіраторна система, курсанти, професійна підготовка, спеціальна фізична підготовка.

Formation of military-applied skills of future officers of the National Guard of Ukraine for action in mountainous terrain. The article presents the results of research aimed at improving the method of formation of military-applied skills of cadets of the National Academy of National Guard of Ukraine (NANGU) to actions in the conditions of mountain relief with the use of special physical training. A preliminary analysis of the dynamics of development of special physical qualities and necessary military-applied skills of future officers of the NGU, shows that the existing system of special physical and combat training does not fully meet the requirements of today. To achieve the goals and objectives of the study, we conducted a pedagogical experiment in which the cadets of the command staff of the NANGU (n=121 peop.) participated. The studied cadets were divided into the experimental group Eg, n=61 peop., and the control group Kg, n=60 peop. (did not differ significantly, P>0.05). The pedagogical experiment was conducted in accordance with a pre-designed plan, which, in addition to the main research area, provided strict observance of ethical standards and requirements of measures of prevention of traumatism during practical training in the disciplines: tactical-special training and special physical training. The results obtained at the end of the pedagogical experiment testify to the effectiveness of the methodology we have developed, which is confirmed by the corresponding qualification level of the special physical training of cadets Eg. The acquired qualification level of special physical preparedness of the investigated Eg provides the necessary level of professional competencies of future officers to perform the tasks on purpose in the conditions of mountain relief. The results of the study are implemented in the practice of special physical training and tactical and special training of cadets of NANGU.

Key words: combat training, mountainous terrain, cardiorespiratory system, cadets, professional training, special physical training.

УДК 378.147.001; 796.011.3-796.8
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-18-2-17>

Саморок М.Г.,
викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки
Національної академії
Національної гвардії України
Оленченко В.В.,
викладач кафедри фізичної підготовки та спорту
Національної академії
Національної гвардії України
Воронін А.І.,
викладач кафедри тактики
Національної академії
Національної гвардії України
Корольов А.І.,
викладач кафедри фізичної підготовки та спорту
Національної академії
Національної гвардії України
Сокова Т.В.,
офіцер відділу організації
пошуково-рятувального забезпечення
Центру пошуково-рятувального
забезпечення польотів авіації
Збройних Сил України

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Політична нестабільність у державі, економічні та суспільні негаразди, спалах злочинності, бойові дії на сході України – усе це вимагає від військовослужбовців Національної гвардії України (далі – НГУ) високої професійної підготовленості. Необхідний відповідно до вимог сьогодення рівень розвитку військово-прикладних фізичних якостей, службових компетентностей у військовослужбовців вищезазначеного збройного формування забезпечує ефективне виконання завдань

за призначенням [1]. Слід зазначити, що у своїй повсякденній діяльності військовослужбовці НГУ керуються відповідним Законом України «Про Національну гвардію України» [2].

Виконання завдань за призначенням військовослужбовцями НГУ відбувається у різних регіонах України, а в разі необхідності – рятувальні операції, миротворчі місії, розвідувальні операції, бойові дії та інше може здійснюватися і за її межами (у межах міжнародних законодавчих актів).

Відповідно до вищевикладеного виконання завдань за призначенням, покладених на військовослужбовців НГУ, здійснюється у різних клімато-географічних районах (на суші, на морі, в горах, під водою, в повітрі та інших), що, у свою чергу, підкреслює актуальність обраного напрямку дослідження), а розроблення методики формування військово-прикладних навичок майбутніх офіцерів НГУ до дій в умовах гірського рельєфу засобами спеціальної фізичної підготовки в умовах навчання у Національній академії НГУ (далі – НАНГУ) є актуальним напрямом наукових досліджень.

Дослідження виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи і дослідно-конструкторських робіт кафедр: фізичної підготовки та спорту; тактико-спеціальної підготовки НАНГУ (2017–2019 рр.), та Зведеного плану НДР і ДКР (РК) Українського інституту науково-технічної і економічної інформації (шифр «Модель-РБ», номер держреєстрації 0108U007536).

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що цьому напрямку дослідження присвячені роботи таких учених: Н.В. Алексея, Ю.К. Белашенка, В.І. Бочкарьова, В.І. Голуба, А.В. Захарова, Б.В. Ендальцева, І.А. Кузнецова, Б.А. Максимчука, А.І. Малика, А.В. Пехоти, В.А. Садовнікова, А.А. Сопочька та інших. Напрацювання вищезазначених фахівців розкривають основні складники підготовки представників різних військових формувань до дій у гірській місцевості, але за своїм змістом нині є неефективними (не досить функціональними), що потребує додаткових досліджень із урахуванням наявного бойового досвіду.

Подальший аналіз науково-методичної та спеціальної літератури у цьому напрямі, анкетування провідних фахівців галузі військової педагогіки, фізичного виховання різних груп населення, власний бойовий досвід, підтверджують необхідність постійного вдосконалення засобів спеціальної фізичної та тактичної підготовки (тактико-спеціальної підготовки) військовослужбовців НГУ, а зокрема курсантів – майбутніх офіцерів НГУ. У свою чергу, застосування засобів спеціальної фізичної підготовки (далі – СФП) під час навчання майбутніх офіцерів НГУ у НАНГУ регламентовано «Інструкцією з організації фізичної підготовки в Національній гвардії України» [3].

Під час подальшого дослідження нашу увагу привернули роботи: О.В. Хацяюка [4], Р.І. Любчича [5] та інші, у яких розкриваються основні питання методичного забезпечення викладання дисципліни «Спеціальна фізична підготовка» у НАНГУ. Слід зазначити, що за своїм змістом вони не передбачають виділення в окремий розділ навчальних питань, спрямованих на формування військово-прикладних навичок, необхідних для виконання завдань за призначенням військовослужбовцями НГУ в умовах гірського рельєфу.

Навпаки, в роботах: Ю.В. Вареньги [6], О.А. Соколова [7], О.А. Моргунова [8], М.Ф. Пічугіна [9] (та інших) – викладено методики розвитку основних фізичних і спеціальних якостей (військово-прикладних навичок), необхідних для подальшої службово-бойової діяльності правоохоронців на різних офіцерських посадах у системі МВС України.

Цікавими за своїм змістом і практичним складником є роботи О.А. Соколова [10], О.А. Яреценка [11], С.С. Федака [12], у яких викладено педагогічні технології вдосконалення індивідуального рівня спеціальної фізичної підготовленості військовослужбовців і правоохоронців МВС України на основі використання технічних засобів навчання.

Питанням медичного забезпечення бойових дій у різних умовах ведення бойових дій (зокрема, у гірській і пустельній місцевості) присвячена робота J. Huang [13]. У цій роботі, спираючись на власний бойовий досвід, автор розкриває основні аспекти надання першої невідкладної допомоги під час травм і поранень. Надалі нашу увагу привернули роботи R.A. Nada [14], А.М. Чуха [15], у яких розкрито питання впливу екстремальних факторів службово-бойової діяльності на психофізичний стан військовослужбовців.

Відповідно до результатів дослідження І.А. Кузнецова [16] встановлено, що після впливу значних фізичних навантажень у роботі органів і систем організму досліджуваних військовослужбовців різних родів військ (спеціальних служб) упродовж декількох днів відбуваються фазові фізіологічні зміни, які, у свою чергу, проявляються послідовно та виражаються у вигляді: погіршення функціонального стану; повернення функціонального стану до початкового рівня; покращення функціонального стану організму.

Подальші дослідження ефективності застосування значних фізичних навантажень показали, що підвищення працездатності військовослужбовців досягається під час повторного їх використання на фазі покращеного функціонального стану (4–5 день після навантаження). Вищезазначене було прийнято нами до уваги і враховувалося під час експериментальної частини дослідження.

Отже, аналіз науково-методичної та спеціальної літератури свідчить про те, що одним із ефективних засобів підготовки майбутніх офіцерів НГУ до виконання завдань за призначенням в умовах гірського рельєфу є попередня їх адаптація до значних фізичних навантажень під час практичних занять зі спеціальної фізичної підготовки та інших форм фізичної підготовки в умовах навчання у НАНГУ.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Відповідно до вищевикладеного ведення бойових дій в умовах гірського рельєфу вимагає від особового складу бойових підрозділів НГУ такого:

– дисциплінованості, фізичної витривалості, сили волі, спостережливості, уміння орієнтуватися в горах, безстрашності, почуття військового товариства, знання характеристик гірського рельєфу місцевості;

– уміння прогнозувати погоду і переборювати різні гірські перешкоди;

– глибоких знань і виконання правил страхування і самострахування, дбайливого ставлення до особистого і колективного гірського спорядження та вміння його використання.

Важливим є і той факт, що природа в горах має свої особливості, знання яких може істотно впливати на виконання бойового завдання. Під час дій у гірській місцевості важливу роль відіграє одиночна підготовка військовослужбовців, що підкреслює актуальність спеціальної фізичної підготовленості бійця. Особлива увага при цьому звертається на навчання особового складу техніки подолання різних гірських перешкод, усунення страху висоти і розвитку витривалості, сміливості та високих морально-вольових, фізичних і психологічних якостей, здійснення тривалих маршів у пішому порядку, на лижах і бойовій техніці, надання допомоги під час обмороження, сонячних опіків і ударів, гірської хвороби та травм різного характеру.

Особливі вимоги висуваються до підготовки підрозділів спеціального призначення, які діють у горах. Підрозділи спеціального призначення повинні вміти самостійно вести ближній бій, діяти в обхідних загонах із захоплення гірських перевалів, висот під час наступу чи оборони.

Знання та необхідні військово-прикладні навички особового складу, отримані на заняттях із вивчення техніки подолання гірських перешкод, занять зі спеціальної фізичної підготовки, гірської підготовки та інших предметів навчання (бойової підготовки), повинні постійно вдосконалюватися. На заняттях із підготовки підрозділів спеціального призначення з веденням бойових дій у горах необхідно постійно запроваджувати нові форми та методи. Недоцільним вважається застосування шаблонів. У процесі тренування керівнику заняття необхідно рішуче запобігати пасивності підлеглих, крім того, позитивним є використання особовим складом дієвих і безпечних способів техніки подолання гірських перешкод. Вибір маршрутів для пересування повинен будуватися із урахуванням можливих каменепадів, снігових лавин та інших природних явищ. Успіх підготовки підрозділів НГУ до ведення бойових дій у горах здебільшого залежить від того, наскільки освітній процес майбутніх офіцерів-командирів бойових підрозділів максимально наближений до професійної діяльності.

Вищевикладене та аналіз наявної науково-методичної (спеціальної літератури) у цьому напрямі свідчить про те, що нині у НАНГУ не досить

розкрито питання підготовки майбутніх офіцерів до ефективних дій в умовах гірського рельєфу. Про це свідчить аналіз робочої програми навчальної дисципліни «Спеціальна фізична підготовка» (галузь знань 25. Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону; спеціалізація службово-бойове застосування підрозділів спеціального призначення НГУ), що значно знижує якість підготовки майбутніх офіцерів НГУ.

Мета статті – розроблення методики формування військово-прикладних навичок курсантів Національної академії Національної гвардії України до дій в умовах гірського рельєфу з використанням засобів спеціальної фізичної підготовки.

Виклад основного матеріалу. Попередній аналіз динаміки розвитку спеціальних фізичних якостей і необхідних військово-прикладних навичок курсантів НАНГУ [5; 10; 17] свідчить про те, що наявна система спеціальної фізичної та бойової підготовки не повною мірою відповідає вимогам сьогодення. Починаючи з третього року навчання в курсантів командного напрямку підготовки розвиток найбільш важливих спеціальних фізичних якостей і військово-прикладних навичок, які необхідні для виконання завдань за призначенням у різних умовах службово-бойової діяльності, сповільнюється. Також встановлено, що не досить уваги приділяється розвитку військово-прикладних навичок, які необхідні для якісного виконання службово-бойових завдань в умовах гірського рельєфу, а також розвитку витривалості, зокрема спеціальної. При цьому необхідно враховувати, що частина випускників НАНГУ (30–32%) командирується для подальшого проходження військової служби в західні регіони України, де переважає гірський ландшафт.

Для досягнення мети та цілей дослідження нами здійснено педагогічний експеримент, який проводився на навчально-матеріальних базах: НАНГУ та центрах бойової підготовки військових частин НГУ (липень 2017 – червень 2019 рр.), у якому взяли участь курсанти командно-штабного факультету (n=121). Слід зазначити, що всі курсанти дали згоду на участь у педагогічному експерименті. Педагогічний експеримент проводився відповідно до заздалегідь розробленого плану, який, крім основного напрямку дослідження, передбачав суворе дотримання етичних норм і вимог заходів запобігання травматизму під час практичних занять із дисциплін: тактико-спеціальної підготовки та спеціальної фізичної підготовки (а також інших форм фізичної підготовки).

Досліджуваних курсантів було розподілено на експериментальну групу Ег, n=61 чол., та контрольну групу Кг, n=60 чол., на початку педагогічного експерименту досліджуваних цих груп за рівнем розвитку військово-прикладних навичок, необхідних для виконання завдань за призначенням

в умовах гірського рельєфу, суттєво не відрізнялися ($P > 0.05$).

Досліджувані курсанти Кг використовували традиційну методику формування військово-прикладних навичок, а також методику вдосконалення спеціальної фізичної підготовленості військовослужбовців відповідно до робочої програми навчальної дисципліни «Спеціальна фізична підготовка». У свою чергу, представники Ег під час педагогічного експерименту використовували запропоновану нами методику, яка передбачала акцентований розвиток загальної та силової витривалості, емоційної стійкості, швидкості мислення та перемикання уваги.

Під час практичних занять зі спеціальної фізичної підготовки з курсантами Ег зверталася увага на розвиток і вдосконалення військово-прикладних навичок подолання штучних і природних перешкод, навичок подолання водних перешкод, військово-прикладних навичок метання гранат на влучність (зверху-донизу, знизу-догори) та здій-

снення марш-кидків по пересіченій місцевості з попутним використанням анаеробних, аеробних вправ. Крім того, використовувалися навчальні сутички з різних службово-прикладних єдиноборств, функціональні комплекси кросфіт, комплексне плавання, пірнання в довжину із затримкою дихання та інші засоби спеціальної фізичної підготовки (табл. 1).

Під час оцінювання впливу значних фізичних навантажень на організм досліджуваних Ег у процесі практичних занять зі спеціальної фізичної підготовки для ефективних дій в умовах гірського рельєфу використовувалися такі критерії: особливість реакції організму курсантів на значні фізичні навантаження та тривалість періоду відновлення після фізичних навантажень (різних рівнів навантаження); якісні зміни зі сторони серцево-судинної системи, які виникають під час періодів відновлення упродовж кумулятивного впливу фізичних навантажень на організм досліджуваних курсантів.

Важливим є і той факт, що оцінка впливу зна-

Таблиця 1

Методика організації спеціальної фізичної підготовки досліджуваних курсантів Ег до дій в умовах гірського рельєфу

Етапи	Мета	Завдання етапу	Основні засоби тренування «СФП»
I «базовий» (5 семестр)	Розвиток і вдосконалення основних фізичних якостей та військово-прикладних навичок.	Набуття необхідного рівня загальної фізичної підготовки до проходження дисципліни «СФП». Вивчення теоретичних основ і практичних умінь у проведенні навчально-тренувальних занять із «СФП».	Виконання фізичних вправ із різних розділів фізичної підготовки. Виконання контрольних нормативів із ФП (СФП), тренування техніки виконання фізичних вправ відповідно до вимог керівних документів, подолання штучних перешкод, виконання комплексів РБ, бігові вправи до 3–5 км, силові вправи на тренажерах, кросфіт.
II «спеціальний» (6 семестр)	Вивчення та тренування спеціальних функціональних комплексів, удосконалення військово-прикладних навичок до дій в умовах гірського рельєфу.	Формування навичок у подоланні: штучних і природних перешкод; штучних і природних висотних перешкод. Формування необхідних навичок у подоланні водних перешкод; метанні гранат із різних положень, зверху-до низу, знизу-догори (на влучність). Опанування технікою гірськолижної підготовки.	Подолання площинних і вертикальних перешкод, виконання ЗКВ на єдиній смузі перешкод, тренування подолання штурмової смуги перешкод, подолання штучних висотних перешкод, метання гранат, марш-кидки (5–8 км), силові вправи, кросфіт, комплекси РБ (НТС з єдиноборств із подовженим часом).
III «функціонально-прикладний» (7 семестр)	Розвиток психо-фізіологічних якостей, необхідних для термінової адаптації військовослужбовців до комплексного фізичного навантаження та дій в умовах нестачі кисню (гіпоксії).	Розвиток загальної та спеціальної витривалості, розвиток сили та спритності.	Кросова підготовка до 8–10 км, силові тренування на тренажерах, функціональні комплекси кросфіт, підтягування на перекладині, лазіння по канату, вправи з гирями, вправи на перекладині та брусах.
IV «функціонально-компетентний» (8 семестр)	Удосконалення психофізіологічних якостей, необхідних для довготривалої адаптації військово-службовців до комплексного фізичного навантаження та дій в умовах нестачі кисню.	Розвиток загальної та спеціальної силової витривалості, спритності та координації рухів. Удосконалення техніки плавання різними стилями, техніки пірнання в довжину. Розвиток емоційної стійкості та здібностей до перемикання уваги.	Змагальні сутички з рукопашного бою з подовженим часом, подолання ділянок місцевості 60–420 м, марш-кидки до 10–15 км, плавання до 2, 5 км, лижна підготовка (до 5–10 км), функціональні комплекси кросфіт.

Результати показників функціональної підготовленості курсантів досліджуваних груп (n=121, x±m) до та після педагогічного експерименту

№ з/п	Основні показники	Групи	До експерим.	Наприкінці експерим.	P
1.	ЧСС в спокою (уд./хв.)	Ег, (n=61)	70,6±2,1	64,6±1,2	<0,05
		Кг, (n=60)	68,8±1,3	68,4±0,5	<0,01
2.	Диастолічний артеріальний тиск (мм рт. ст.)	Ег, (n=61)	70,7±1,4	69,8±1,1	<0,01
		Кг, (n=60)	70,6±1,4	70,2±0,8	<0,01
3.	Систолічний артеріальний тиск (мм рт. ст.)	Ег, (n=61)	122,8±1,9	120,1±1,5	<0,01
		Кг, (n=60)	122,5±1,4	121,3±1,4	<0,01
4.	Проба Штанге (с)	Ег, (n=61)	63,2±4,1	78,5±4,3	<0,05
		Кг, (n=60)	63,7±4,2	67,4±5,1	<0,01

Таблиця 3

Показники спеціальної фізичної підготовленості досліджуваних Ег, n=61 та Кг, n=60 до дій в умовах гірського рельєфу (до та після експерименту)

№ з/п	Спеціальні фізичні якості	Групи	До експерим.	Наприкінці експерим.	P
1.	Вправа 2. Підтягування на перекладині (разів)	Ег	13,3±0,6	16,6±0,5	<0,05
		Кг	13,4±0,3	14,1±0,8	<0,01
2.	Вправа 22. ЗКВ на єдиній смузі перешкод (хв, сек)	Ег	2,18±0,2	2,09±0,1	<0,01
		Кг	2,17±0,3	2,11±0,2	<0,01
3.	Вправа 28. Біг на 100 м (сек)	Ег	13,7±0,1	13,5±0,2	<0,01
		Кг	13,7±0,1	13,8±0,2	<0,01
4.	Вправа 32. Біг на 3 км (хв, сек)	Ег	12,24±0,31	12,04±0,23	<0,05
		Кг	12,29±0,26	12,18±0,21	<0,01
5.	Вправа 27. Спеціальний комплекс прийомів РБ-3 (бали)	Ег	3,2±0,4	4,9±0,2	<0,01
		Кг	3,6±0,3	4,5±0,1	<0,01

чних фізичних навантажень на організм досліджуваних Ег є одним із складних питань і залежить від багатьох факторів: характеру, інтенсивності та тривалості фізичних навантажень, стану здоров'я, ступеня спеціальної підготовленості до фізичних навантажень, стану нервової системи та іншого.

Під час дослідження встановлено, що кумулятивний ефект систематичних тренувань за запропонованою нами методикою виражався такими ознаками: зменшення частоти серцевих скорочень і показників систолічного тиску; покращенням показників максимального споживання кисню та коефіцієнтів спеціальної і загальної витривалості.

Практична реалізація запропонованої нами методики формування військово-прикладних навичок курсантів НАНГУ до дій в умовах гірського рельєфу з використанням засобів спеціальної фізичної підготовки під час педагогічного експерименту показала високу ефективність. Під впливом систематичних адаптованих до необхідних умов фізичних навантажень відбулися зміни з боку кардіореспіраторної системи (табл. 2). Також покращилися показники дихальної системи, які характеризуються життєвою ємністю легень, збільшення якої забезпечує підвищення рівня функціональної підготовленості досліджуваних курсантів Ег.

Крім того, у досліджуваних курсантів Ег суттєво підвищилися показники у виконанні спеціальних

вправ, які характеризують кваліфікаційний рівень зі спеціальної фізичної підготовленості (табл. 3). Це свідчить про високу ефективність розробленої методики спеціальної фізичної підготовки курсантів НАНГУ до виконання завдань за призначенням у гірських умовах.

Висновки. Відповідно до результатів педагогічного експерименту встановлено, що розроблена нами методика формування військово-прикладних навичок курсантів НАНГУ з використанням засобів спеціальної фізичної підготовки забезпечує ефективне виконання ними завдань за призначенням в умовах гірського рельєфу. Отриманні експериментальним шляхом практичні результати спеціальної фізичної підготовленості та функціональної готовності досліджуваних Ег є в еталонних межах [3; 12; 16]. Крім того, підтверджено ефективність і функціональність нормативної бази з фізичної підготовки військовослужбовців НГУ [3] загалом до виконання завдань за призначенням і високий практичний складник використання спеціальної смуги перешкод у навчальному центрі до всебічного і гармонійного фізичного розвитку майбутніх офіцерів на різних етапах професійного становлення. Відповідно до результатів, отриманих під час педагогічного експерименту, встановлено, що показники рівня розвитку військово-прикладних навичок, необхідних для виконання завдань за

призначенням в умовах гірського рельєфу, в досліджуваних групах суттєво підвищилися порівняно із вихідними даними, і ці відмінності переважно достовірні (Ег, $P < 0,05$).

Отже, мети та завдань, поставлених перед нами на початку педагогічного експерименту, досягнуто. Результати педагогічного експерименту впроваджено у практику спеціальної фізичної підготовки курсантів командно-штабного факультету НАНГУ, а також у практику дисциплін, закріплених за кафедрою тактико-спеціальної підготовки.

Перспективи подальших розробок у цьому напрямі передбачають формування військово-прикладних навичок майбутніх офіцерів НГУ, необхідних для виконання завдань за призначенням на воді та під водою.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Хацаюк О.В. Сутність та структура готовності майбутніх офіцерів Національної гвардії України до виконання завдань за призначенням засобами спеціальної фізичної підготовки. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : зб. наук. пр. / редкол.: А.В. Сущенко (голов. ред.) та ін. Запоріжжя : КПУ, 2019. Вип. 65, Т. 2. С. 144–155.
2. Закон України «Про Національну гвардію». *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2014. № 17. Ст. 594. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/876-18> (дата звернення: 24.06. 2019).
3. Інструкція з організації фізичної підготовки в Національній гвардії України : інстр. / С.В. Лещеня, І.П. Орленко, А.О. Мелешко, С.С. Забродський / за заг. ред. заст. працівника фіз. культ. і спорту України О.Н. Мальцева. Київ : ГУ НГУ, 2014. 140 с.
4. Удосконалення техніки рукопашного бою правоохоронців МВС України із використанням сучасних технічних засобів навчання. Звіт про НДР. / Модель – РБ; кер. Каратаєва Д.О., вик. Хацаюк О.В. (0108U007536). Харків : АВВ МВСУ, 2008. 148 с.
5. Хацаюк О.В., Любич Р.І., Оленченко В.В. Удосконалення військово-професійних навичок військовослужбовців Національної гвардії України в процесі спеціальної фізичної підготовки. *Науковий інформаційний журнал «Проблеми вищої освіти»*. № 1 (95). Харків : Новий колегіум, 2019. № 1. С. 63–69.
6. Вареньга Ю.В. Удосконалення фізичної підготовки працівників МВС України на етапі професійного становлення : дис. ... канд. наук з фіз. вих. і спорту : 24.00.02. Львів, 2015. 262 с.
7. Загальна фізична підготовка працівників Національної поліції України : метод. рек. / уклад.: Моргунов О.А., Соколов О.А., Калюжний М.Г., Лозовий Є.А. ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Ф-т № 2, Каф. спец. фіз. підготовки ; за заг. ред. В.В. Сокурєнка. Харків : ХНУВС, 2017. 124 с.
8. Моргунов О.А. Удосконалення фізичної підготовки правоохоронців МВС України на початковому етапі навчання. *Честь і закон*. 2014. № 2. С. 46–49.
9. Фізичне виховання військовослужбовців : навч. посіб. / М.Ф. Пічугін, Г.П. Грибан, В.М. Романчук, С.В. Романчук. Житомир : ЖВІ НАУ, 2011. 820 с.
10. Хацаюк О.В., Соколов О.А. Перспективи застосування сучасних технічних засобів навчання під час навчально-тренувальних занять зі спеціальної фізичної підготовки. *Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України* : зб. матеріалів / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Каф. спец. фіз. підготовки. Харків : ХНУВС, 2016. С. 167–170.
11. Застосування заходів фізичного впливу для затримання правопорушника, озброєного холодною зброєю : метод. рек. / уклад.: Моргунов О.А., Ярещенко О.А. ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Каф. спец. фізичної підготовки ф-ту № 2. Харків : ХНУВС, 2017. 28 с.
12. Федак С.С. Дослідження фізичного стану військовослужбовців, які виконували міжнародні операції у гірській місцевості. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2014. № 5. С. 67–73.
13. Huang J. Current status of medical support in military operations other than war in domestic and overseas / J. Huang, Y. Wang, X. Cheng, L. Zhou, Z. Wu. *Journal of Medical Colleges of PLA*. 2012. Vol. 27 (6). P. 343–350.
14. Nada R.A., Armstrong A., Shaheen H.I. Phenotypic and genotypic characterization of enterotoxigenic *Escherichia coli* isolated from U.S. military personnel participating in Operation Bright Star, Egypt, from 2005 to 2009. *Diagnostic Microbiology and Infectious Disease*. 2013. Vol. 76 (3). P. 272–277.
15. Чух А.М. Вплив екстремальних факторів службово-бойової діяльності на психофізичний стан військовослужбовців. *Фізична підготовка військовослужбовців* : матеріали відкритої наук.-метод. конф. Київ, 2003. С. 185–189.
16. Кузнецов І.А. Підготовка військовослужбовців до бойових дій в умовах горно-пустинної місцевості : монографія / Военный ин-т физ. культуры. Санкт-Петербург : [б.и.], 2005. 287 с.
17. Хацаюк О.В. Педагогічна модель функціональної готовності курсантів НАНГУ до виконання завдань за призначенням. *Збірник статей за матеріалами VI Міжнар. наук.-практ. онлайн-конференції* : електронне видання, м. Слов'янськ, Україна, 21–22 березня 2019 р. / гол. ред. В.М. Пристинський. Слов'янськ, 2019. С. 328–337.

ЕТАПИ РОЗВИТКУ САМООСВІТНЬОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ ІЗ ФІЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ, ЕРГОТЕРАПІЇ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

STAGES OF DEVELOPMENT OF SELF-EDUCATIONAL COMPETENCE OF FUTURE BACHELORS IN PHYSICAL THERAPY, ERGOTHERAPY IN THE PROCESS OF VOCATIONAL TRAINING

Сьогодні змінюються вимоги суспільства до професійної підготовки майбутніх фізичних терапевтів, ерготерапевтів, формування в них ціннісного ставлення до професійної діяльності, усвідомлення відповідності професійного вибору індивідуальним якостям і здібностям. Сучасні реабілітаційні установи потребують конкурентоспроможного, професійно мобільного, відповідального фахівця, який здатний активно та творчо будувати свої відносини з людьми, адекватно оцінювати себе як професіонала, готового до постійного професійного розвитку. У статті акцентується увага на тому, що на сучасному етапі розвитку системи підготовки фахівців і підвищення її якості ключовою ланкою є процес формування самоосвітньої компетентності майбутніх бакалаврів із фізичної терапії та ерготерапії, яка пов'язана із здатністю особистості здійснювати самоосвітню діяльність для вдосконалення теоретичних знань і практичних навичок із метою гнучкого реагування на стрімкі зміни в сучасному інформаційному суспільстві та здатність до самостійного розв'язання завдань професійного спрямування в сфері фізичної реабілітації для підвищення власного рівня конкурентоспроможності на ринку праці. Проблемою дослідження є визначення етапів розвитку самоосвітньої компетентності майбутніх бакалаврів із фізичної терапії та ерготерапії у процесі навчання в закладах вищої освіти з урахуванням медіаосвітніх тенденцій розвитку суспільства, орієнтованих на зону найближчого соціального і професійного розвитку студента. Для цього уявляємо процес розвитку самоосвітньої компетентності у вигляді спіралеподібної моделі, оскільки таке подання передбачає розвиток самоосвітньої компетентності на конкретному етапі за аналогією з попереднім етапом, але на якісно новому рівні. Оскільки процес відкриття нових знань, розвитку інформаційних і медіатехнологій безперервно прискорюється в часі, то склад здатностей до самоосвітньої діяльності з часом може розширюватися, а значить, розвиток самоосвітньої компетентності майбутнього фахівця з фізичної терапії та ерготерапії в нових умовах потребує повтору описаних етапів динаміки розвитку самоосвітньої компетентності майбутнього фахівця.

Ключові слова: самоосвітня компетентність, майбутні бакалаври, фізична терапія

та ерготерапія, професійна підготовка, етапи розвитку.

Today, the requirements of society for the professional training of future physical therapists, ergotherapists, the formation in them of a valuable attitude to professional activity, the awareness of the conformity of professional choice to individual qualities and abilities are changing. Modern rehabilitation institutions need a competitive, professionally mobile, responsible specialist who is able to actively and creatively build their relationships with people, adequately evaluate themselves as a professional, ready for continuous professional development. The article focuses on the fact that at the present stage of development of the system of training specialists and improving its quality, the key link is the process of formation of self-educational competence of future bachelors in physical therapy and ergotherapy, which is associated with the ability of the individual to perform self-educational activities for the improvement of theorists and theorists practical skills in order to respond flexibly to the rapid changes in the modern information society and to be able to independently solve the problems of professional orientation in the physical rehabilitation in order to increase their own level of competitiveness in the labor market. The problem of research is to determine the stages of development of self-educational competence of future bachelors in physical therapy and ergotherapy in the process of education in institutions of higher education, taking into account the media-educational tendencies of social development, focusing on the area of the closest social and professional development of the student. For this purpose, we present the process of development of self-educational competence in the form of a spiral model, since such a representation implies the development of self-educational competence at a particular stage by analogy with the previous stage, but at a qualitatively new level. Since the process of discovery of new knowledge, the development of information and media technologies is constantly accelerating over time, the composition of the ability to self-educational activity may expand over time, which means that the development of self-educational competence of the future specialist in physical therapy and ergotherapy in the new conditions requires a repeat of the development of the described stages future specialist.

Key words: self-education competence, future bachelors, physical therapy and ergotherapy, vocational training, stages of development.

УДК 374:37.013

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-18-2-18>

Середа Л.В.,

аспірант кафедри здоров'я, фізичної терапії, реабілітації та ерготерапії Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Державними освітніми документами серед основних соціально-економічних векторів розвитку вищої освіти виокремлено стратегічну мету створення належних умов для забезпечення країни якісними фахівцями шляхом задоволення потреб

особистості, суспільства і держави в освітніх послугах із підготовки фахівців з орієнтиром на формування творчої, духовно багатой особистості. Сьогодні пріоритети роботодавців схиляються до випускника, який уже з перших днів роботи за фахом здатний компетентно, ефективно і відпо-

відально виконувати складні виробничі завдання, готового до постійного професійного зростання, соціальної і професійної мобільності.

Компетентнісний підхід до навчання і виховання молоді пов'язаний, насамперед, з ідеєю системної підготовки індивіда не тільки як професіонала, але і як особистості, здатної до саморозвитку, самовиховання, самоосвіти. Важливим нині є не лише обсяг знань випускника навчального закладу, а й уміння ними оперувати, бути готовим змінюватися та пристосовуватися до нових потреб ринку праці, оперувати й управляти інформацією, активно діяти, швидко приймати рішення, навчатися упродовж життя. Саме розвиток в особистості життєво важливих компетентностей може дати людині можливості орієнтуватися в сучасному інформаційному просторі, швидкоплинному розвитку ринку праці. Самоосвітня компетентність майбутнього фахівця – багатогранний об'єкт міждисциплінарного дослідження, безпосередньо пов'язаний як із людинознавчими, так і суспільствознавчими дисциплінами, зокрема із філософією, історією, економікою, загальною, віковою та педагогічною психологією, психологією праці, педагогікою, історією педагогіки, соціологією, етнографією, етнопедагогікою тощо.

Сучасний етап розвитку вищої освіти пов'язаний із переходом до практичної реалізації нової освітньої парадигми, яка спрямована на створення цілісної системи безперервної освіти, на розширення сфери самоосвітньої діяльності студентів в умовах активного використання інформаційно-комунікаційних технологій, які дають можливість формувати та розвивати самоосвітню компетентність, навички самоорганізації та самоосвіти у майбутніх фахівців.

Наразі спектр професійних завдань фахівців із фізичної терапії, ерготерапії охоплює обстеження пацієнтів із метою виявлення рухових дисфункцій і визначення рухового потенціалу, розроблення індивідуального плану фізичної реабілітації, організацію роботи з профілактики захворювань та формування здорового способу життя тощо. Особливої актуальності реформування цієї галузі набуває у зв'язку з багатогранністю завдань медичної реабілітації постраждалих в АТО. У зв'язку з цим змінюються вимоги суспільства до професійної підготовки майбутніх фізичних терапевтів, ерготерапевтів, формування в них ціннісного ставлення до професійної діяльності, усвідомлення відповідності професійного вибору індивідуальним рисам і здібностям. Сучасні реабілітаційні установи потребують конкурентоспроможного, професійно мобільного, відповідального фахівця, який здатний активно та творчо будувати свої відносини з людьми, адекватно оцінювати себе як професіонала, готового до постійного професійного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемою формування самоосвітньої компе-

тентності займалися такі вчені, як: Н. Бухлова, М. Кузьміна, Н. Кубракова, П. Осипов, Н. Половнікова, В. Скарнарь та інші. Особливу увагу дослідники приділяли готовності до самоосвіти і пошуків шляхів для її формування (роботи С. Мельника, Г. Серикова, А. Трофименка та інших учених). Визначено, що самоосвітню компетентність слід розглядати як фактор соціальної конкурентоспроможності випускника, оскільки вона дає змогу одержати якісну освіту, опанувати професією, досягти необхідної кваліфікації.

Важливими для дослідження є роботи науковців, у яких розкрито проблеми професійної підготовки фахівців із фізичної терапії, ерготерапії (Т.В. Бойчук, Т.М. Бугеря, Ю.О. Лянной, Л.П. Суценко та інші), здоров'язбереження (О.І. Міхєєнко, Н.М. Рідей, О.А. Томенко та інші), теоретичні і методичні засади професійної підготовки майбутніх фахівців із фізичного виховання та спорту (Ю.Д. Бойчук, Ю.А. Бондаренко, О.В. Шукатка та інші дослідники).

Однак поза увагою вчених залишилися вкрай важливі наукові аспекти формування самоосвітньої компетентності майбутніх бакалаврів із фізичної терапії та ерготерапії.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Професійну компетентність фахівця з фізичної терапії, ерготерапії розуміємо як специфічну здатність особистості ефективно виконувати конкретні види реабілітації на основі знань, умінь і навичок із предметної галузі та прагнень до професійного розвитку й самовдосконалення. На основі термінологічного аналізу нормативних документів МОН, результатів вітчизняних і зарубіжних науково-педагогічних досліджень встановлено, що фізична реабілітація як наука про відновлення здоров'я останнім часом значно розширює свої межі як серед інших видів реабілітації, так і серед інших засобів відновлювальної медицини та оздоровлення населення, тому особливу увагу слід приділяти розвитку здатностей до самоосвітньої професійної діяльності.

Проблемою дослідження є визначення етапів розвитку самоосвітньої компетентності майбутніх бакалаврів із фізичної терапії та ерготерапії у процесі навчання в закладах вищої освіти з урахуванням медіаосвітніх тенденцій розвитку суспільства, орієнтуючись на зону найближчого соціального і професійного розвитку студента. Для цього уявляємо процес розвитку самоосвітньої компетентності у вигляді спіралеподібної моделі, оскільки таке подання передбачає розвиток самоосвітньої компетентності на конкретному етапі за аналогією з попереднім етапом, але на якісно новому рівні.

Мета статті – розглянути етапи формування самоосвітньої компетентності майбутніх фахівців із фізичної терапії та ерготерапії у процесі професійної підготовки.

Виклад основного матеріалу. Дослідники наголошують, що самоосвітня компетентність ґрунтується на самоосвіті, що є необхідним складником життя сучасної людини. Метою самоосвіти є постійне поглиблення теоретичних знань, практичних умінь та особистісних навичок. Під самоосвітньою діяльністю будемо вважати самостійно організовану та керовану пізнавальну діяльність майбутнього фахівця, що передбачає здатність набувати нові знання, вміння та навички з метою гнучкого реагування на стрімкі зміни в сучасному інформаційному суспільстві.

На основі аналізу наукових праць, педагогічної практики [1; 2; 4] визначено, що самоосвітню компетентність майбутніх бакалаврів із фізичної терапії, ерготерапії слід розуміти як здатність особистості здійснювати самоосвітню діяльність для вдосконалення теоретичних знань і практичних навичок із метою гнучкого реагування на стрімкі зміни в сучасному інформаційному суспільстві та здатність до самостійного розв'язання завдань професійного спрямування в сфері фізичної реабілітації для підвищення власного рівня конкурентоспроможності на ринку праці.

Розглядаючи особистість того, хто навчається, як систему, що самоорганізовується, слід врахувати, що розвиток її самоосвітньої компетентності підпорядкований законам ритму і циклічної зміни станів. Тому модель розвитку самоосвітньої компетентності майбутніх фахівців із фізичної терапії та ерготерапії у процесі професійної підготовки – це модель, що описує зміну стану готовності особистості до самоосвітньої діяльності за допомогою виділення етапів, фаз і рівнів полів циклічного процесу розвитку цієї компетентності.

Вступаючи до ЗВО, абітурієнт володіє деякими навичками самонавчання, але, як правило, на досить низькому рівні, тому самоосвітня компетентність у нього не сформована в повному обсязі. Навчаючись у ВНЗ, майбутній фахівець із фізичної терапії та ерготерапії у процесі професійної підготовки проходить такі етапи розвитку його самоосвітньої компетентності: підготовчий; операційно-діяльнісний; професійно-діяльнісний.

Підготовчий етап розвитку самоосвітньої компетентності майбутніх фахівців із фізичної терапії та ерготерапії у процесі професійної підготовки закладає основи знань з організації самонавчання в будь-якій сфері діяльності і у своїй реалізації проходить:

- фазу накопичення знань студентів про процес самонавчання і готовності до нього;
- фазу мотиваційно-вольової настройки, під час якої формується мотиваційно-вольова сфера фахівця, готового здійснювати безперервне професійне самонавчання;
- фазу медіаосвітньої підготовки як необхідної умови здійснення самоосвітньої діяльності в безперервно змінюваній медіареальності.

Фаза накопичення знань передбачає набуття студентами теоретичних знань про процес самонавчання, його завдання, способи здійснення, наявності необхідних навичок самонавчання. На цій стадії відбувається діагностування початкового рівня розвитку самоосвітньої компетентності майбутніх фахівців із фізичної терапії та ерготерапії, вивчення видів навичок самонавчання і здатностей їх реалізації. Після проходження першої фази майбутньому фахівцю стає очевидним той факт, що самонавчання пов'язано з високим ступенем свідомості і організованості фахівця, який має взяти на себе основну відповідальність за планування, ініціювання та проведення всіх етапів цього процесу [6].

Самонавчання неможливе за відсутності стійкої мотивації до пізнання нового і докладання певних вольових зусиль для досягнення поставлених цілей. Тому проходження майбутнім фахівцем із фізичної терапії та ерготерапії фази мотиваційно-вольової настройки дасть змогу йому надбати здатності свідомої внутрішньої настройки на активізацію дій із метою досягнення успіху в самоосвітній діяльності, а також підвищити рівень розвитку вольової сфери, що сприятиме систематичності й послідовності цього процесу.

Крім того, знання теорії процесу самоосвітньої діяльності, складу навичок самонавчання, особливостей інформаційних тенденцій розвитку українського суспільства призводить до необхідності медіаосвітньої підготовки майбутнього фахівця з фізичної терапії та ерготерапії, без якої формування самоосвітньої компетентності не є можливим. Сучасні мультимедіа в поєднанні із соціальними медіа і відкритими освітніми ресурсами сприяють досягненню однієї з головних цілей ЮНЕСКО в освіті – зробити якісну освіту доступною для всіх [5]. Фаза медіаосвітньої підготовки передбачає формування медіаграмотності майбутнього фахівця з фізичної терапії та ерготерапії, під якою розуміється здатність сприймати, аналізувати і критично оцінювати медіатексти, отримувати на їхній основі професійні знання.

Операційно-діяльнісний етап розвитку самоосвітньої компетентності майбутнього фахівця з фізичної терапії та ерготерапії передбачає формування операціонального складника цієї компетентності, а саме – формування під час навчальної діяльності навичок самонавчання на основі наявних медіатехнологій. Цей етап передбачає три фази своєї реалізації:

- фазу цілепокладання, під час якої студентом ставиться мета формування вмінь самонавчання і переведення їх у навички самонавчання;
- фазу формування здатностей до самонавчання, до самостійного здобування, засвоєння і творчої переробки знань;
- фазу формування медіакомпетентності фахівця.

Ці фази взаємопов'язані з фазами підготовчого етапу. Фаза цілепокладання передбачає розвиток мотиваційно-вольової сфери фахівця, який самостійно ставить за мету формування самоосвітньої компетентності та на цій основі планує власну професійну діяльність з урахуванням медіареальності. Фаза формування здатностей до самонавчання реалізується на основі фаз накопичення знань і медіаосвітньої підготовки майбутнього фахівця з фізичної терапії та ерготерапії. Фаза формування медіакомпетентності базується на сформованому стані медіаграмотності майбутнього фахівця з фізичної терапії та ерготерапії й передбачає його підготовку до майбутньої професійної діяльності за допомогою медіатехнологій, що сприяє формуванню медіакомпетентності особистості студента, яка є однією з ключових компетентностей вищої освіти [3].

Професійно-діяльнісний етап розвитку самоосвітньої компетентності майбутнього фахівця з фізичної терапії та ерготерапії проходить такі фази:

- фазу адаптації особистості майбутнього фахівця до майбутньої професійної діяльності;
- фазу розвитку навичок самонавчання під час інтеграції формальної та неформальної освіти;
- фазу реалізації самоосвітньої компетентності в реальних медіаумовах.

На фазі адаптації майбутній фахівець із фізичної терапії та ерготерапії приймає позицію суб'єкта самоосвітньої діяльності у процесі освоєння елементів майбутньої професійної діяльності. Фаза розвитку навичок самонавчання передбачає процес кількісних і якісних змін навичок самонавчання, сформованих під час другого етапу, в умовах квазіпрофесійної діяльності. Ця діяльність може включати, зокрема, різні форми неформального навчання, наприклад вебінари, круглі столи, професійні е-спільноти та багато іншого. Фаза реалізації самоосвітньої компетентності передбачає розвиток здібностей до самоосвітньої діяльності під час навчально-професійної діяльності, яка здійснюється в реальному професійному середовищі в межах проходження виробничої практики. Реалізація самоосвітньої компетентності транслює особистісні результати майбутнього фахівця з фізичної терапії та ерготерапії після закінчення проходження всіх описаних етапів розвитку такої ком-

петентності з урахуванням реальних медіатенденцій суспільного розвитку.

Висновки. Оскільки процес відкриття нових знань, розвитку інформаційних і медіатехнологій безперервно прискорюється в часі, то склад здатностей до самоосвітньої діяльності з часом може розширюватися, а значить, розвиток самоосвітньої компетентності майбутнього фахівця з фізичної терапії та ерготерапії в нових умовах потребує повтору описаних етапів динаміки розвитку самоосвітньої компетентності майбутнього фахівця. Це демонструє поліциклічність цього процесу, при цьому конкретний стан майбутнього фахівця передбачає певний рівень розвитку його самоосвітньої компетентності.

Педагогічне забезпечення динаміки розвитку самоосвітньої компетентності майбутнього фахівця з фізичної терапії та ерготерапії слід відобразити у структурній моделі. При цьому в організаційному блоці мають вказуватися підходи, принципи, педагогічні умови розвитку самоосвітньої компетентності майбутнього фахівця з фізичної терапії та ерготерапії; у змістовно-технологічному блоці цієї моделі – форми, методи, прийоми, засоби, при цьому його реалізація відбувається поетапно і передбачає інтеграцію формальних і неформальних форм навчання.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Ольховська М.В. Специфіка формування самоосвітньої компетентності майбутніх інженерів-педагогів. *Наукові праці*. 2013. Т. 173. Вип. 161. С. 84–88.
2. Поднебесова М.И. Самостоятельная работа студентов как средство формирования их самообразовательной компетентности. URL: <http://econf.rae.ru/article/6886>.
3. Тоискин В.С., Красильников В.В. Медиаобразование в информационно-образовательной среде. Ставрополь : Изд-во СГПИ, 2009.
4. Федоренко О.Г. Чинники формування самоосвітньої компетентності майбутнього вчителя засобами інформаційно-комунікаційних технологій. *Вісник Житомирського державного університету. Педагогічні науки*. 2014. Вип. 1 (73). С. 155–158.
5. Andresen B., Brink K. Multimedia in education. Curriculum. Moscow : UNESCO Institute for Information Technologies in Education, 2013.
6. Manning G. Self-directed learning: A key component of adult learning theory. *Journal of the Washington Institute of China Studies*. 2007. Vol. 2. No. 2. P. 104–115.

РОЗВИТОК ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ ТА ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ В ПЕДАГОГІЧНІЙ ТЕОРІЇ

LEGAL CULTURE AND LEGAL TRAINING FORMATION IN PEDAGOGICAL THEORY

У статті здійснено аналіз зародження питань правового виховання у вітчизняній педагогічній думці. Визначено значення правового виховання у формуванні правової культури і правосвідомості. У статті здійснено аналіз особливостей процесу правового виховання студентів та учнів від часів утворення Київської Русі до другої половини XIX ст. Проаналізовано документи, в яких розглядаються проблеми судочинства, а саме – юридичний кодекс «Правда Руська». Зазначено важливість педагогічного твору «Повчання Володимира Мономаха». Він уперше обґрунтував доцільність зв'язку освіти та патріотизму. Також розглянуто систему освіти і виховання у братських школах, в яких був прийнятий статут «Порядок шкільний». Це був тогочасний нормативно-правовий акт. У статті встановлено, що велике значення у формуванні й становленні теорії правового виховання мала діяльність видатного полеміста І. Вишенського. Його твори мали велике значення у формуванні правосвідомості українського народу тому, що автор висував у них ідею захисту людської гідності й громадянських прав. Автор статті зазначає, що проблеми правового виховання розглядалися у творах Ф. Прокоповича «Духовний регламент» та «Правда волі монаршої», в яких було зазначено важливість правових знань. У низці творів Г. Сковороди висвітлюються філософсько-правові проблеми. Проаналізовано творчість українських письменників І. Котляревського, Г. Квітки-Основ'яненка, Т. Шевченка. У віршах і прозових творах великий український поет, мислитель висловлював глибокі думки про виховання, яке має формувати в дітей відданість своєму народові, нетерпимість до неправди і сваволі, любов до України. Автор «Кобзаря» й «Букваря» вважав, що ядром освіти є виховання, яке нероздільне з навчанням, а метою виховання є національна свідомість і самоідентифікація.

Ключові слова: право, витоки правового виховання, правова свідомість, правова культура, правові знання.

Analysis of legal education origin in national pedagogical belief has been made. Significance of legal education in legal culture forming and legal awareness has been defined. The peculiarities of the students' legal education process from the time of Kyiv Rus to the second half of the XIX century are analyzed in the article. The documents analyzing the problems of justice, namely "Pravda Ruska" that was a legal code are considered. The importance of the pedagogical work "The Teaching of Vladimir Monomakh" is noted. He substantiated the relevance of education and patriotism. In addition, the system of education and upbringing in "Brotherhood schools" that adopted the school agreement called "School order" are regarded. It was a legal act of that time. The article found that the activity of the prominent polemicist I. Vyshenskyi was important in the development and formation of the legal education theory. His works were of great importance in shaping the consciousness of the Ukrainian people because the author put forward the idea of upholding human dignity and civil rights. The author of the article notes that the problems of legal education were dealt with in the works of F. Prokopovich, "The Spiritual Regulation" and "The Truth of the Will of the Monarch" which stated the importance of legal knowledge. A number of works by G. Skovoroda cover philosophical and legal problems. Famous works of Ukrainian writers I. Kotlyarevskyi, G. Kvitka-Osnovyanenko, T. Shevchenko are treated. T. Shevchenko was the greatest Ukrainian poet, thinker expressed deep ideas about the upbringing that should be formed in childhood such as devotion to their people, intolerance of injustice and arbitrariness, love to Ukraine. The author of "Kobzar" and "Bukvar" believed that the core of education is upbringing that is inseparable from education and he stated that the purpose of education is national consciousness and self-identification. Summarizing the historical and pedagogical problems in the context of the researched, it is concluded that the issues of the development of legal education from the time of Kyiv Rus to the second half of the XIX century worried many philosophers, scientists, thinkers, cultural and public figures and formed on the ideas of folk pedagogy.

Key words: law, legal education origin, legal awareness, legal culture, legal knowledge.

УДК 37.013.(09):340.116
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-18-2-19>

Соколова С.В.,
канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов
Криворізького національного
університету

Постановка проблеми в загальному вигляді. Теоретичний аналіз проблеми формування правової культури в зарубіжній і вітчизняній літературі, педагогічній теорії й практичній діяльності закладів вищої освіти засвідчує багатоаспектність сутності, змісту й функції соціокультурного феномена «правова культура» залежно від сфери його застосування. Аналіз історичних джерел та огляд сучасної педагогічної літератури засвідчують наявність проблем у процесі формування правової культури,

актуалізують предмет вивчення досліджуваного явища. Вирішенню зазначеного передую всебічне вивчення правової культури у витоках її зародження. У педагогічній науці формування правової культури є актуальним предметом дослідження, оскільки низький рівень сформованості правової культури негативно позначається на якості професійної підготовки майбутніх фахівців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз історичних джерел та огляд сучасної педа-

гогічної літератури засвідчують наявність проблем у процесі формування правової культури, актуалізують предмет вивчення досліджуваного явища. Вирішенню зазначеного передують всебічне вивчення правової культури у витоках її зародження.

Правове виховання має на меті забезпечити формування в молоді високої правової культури, яка передбачає глибокі правові знання і прагнення поглиблювати їх, свідоме ставлення до прав і обов'язків, повагу до законів і правил людського співжиття, готовність дотримуватися і сумлінно виконувати їх. Висока правова культура громадян – базова засада утвердження громадянського суспільства і правової держави, реалізації демократичних свобод [1, с. 65].

Особливостям правового виховання приділяли увагу багато науковців, педагогів, юристів, а саме: П.П. Бінський, В.Д. Бабкін, В.В. Головченко, В.О. Котюк, Г.П. Давидов, В.Г. Подзолков, М.М. Фіцула, А.С. Макаренко, С.Г. Шацький та інші вчені.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз історико-педагогічної і сучасної літератури свідчить про те, що окремі аспекти проблеми правового виховання були предметом вивчення науковців. Однак формування всебічного і змістовного уявлення про правове виховання у вітчизняній педагогічній думці вимагає аналізу зародження питань правового виховання.

Мета статті – дослідити значення правової культури та правового виховання у формуванні особистості в педагогічній теорії.

Виклад основного матеріалу. Термін «правове виховання» розглядають у широкому та вузькому розуміннях. У широкому – це багаторічний процес впливу на правосвідомість і правову культуру особистості, який включає в себе вплив суспільного устрою життя, чинного законодавства, юридичної практики, моральної атмосфери, традицій суспільства, освіти і соціального навчання. За цих умов такий вплив може не усвідомлюватися однією чи двома сторонами (суб'єктом та об'єктом) правовиховного процесу. Ідеться не про правове виховання, а про правову соціалізацію. У вузькому розумінні правове виховання – це спеціальний, організований і цілеспрямований вплив на правосвідомість особи, підвищення рівня правової культури людини, групи людей, суспільства загалом [2].

Перші спроби розуміння правового виховання на українській землі можна простежити від утворення Київської Русі (IX ст.). У Київській Русі цей процес був нерозривно пов'язаний із поширенням правової освіти, що здійснювалось через правове виховання. Про це, зокрема, свідчить зміст таких джерел, як «Руська правда» Ярослава Мудрого, «Слово о полку Ігоровім», «Повчання» Володи-

мира Мономаха своїм дітям, «Слово про Закон і Благодать» митрополита Іларіона [3, с. 24].

У зазначених документах розглядаються проблеми феодального права, поєднання політики із суспільною мораллю, відповідальності правителя, справедливості й законності, компетентності й опори на знання у правовій діяльності, припинення міжусобної боротьби й необхідності об'єднання руських земель.

Аналіз давньоруського судочинства дає змогу зробити висновок, що в школах підвищеного типу вивчався юридичний кодекс «Правда Руська». «Правда Руська» (XI–XII ст.) – збірка наших давніх законів. Вона кодифікувала соціальні й економічні відносини в умовах зростання приватної власності, усталювала права та обов'язки підданих. Створення цих законів мало прогресивний характер, бо ставилися перешкоди кровній помсті, вводилися однакові норми за певні злочини на всій території держави. Ці закони стали на цілі століття зразком, правилом, основою для будь-яких розпоряджень. Норми «Руської правди» лягли в основу Псковської і Новгородської судових грамот, а також українського, білоруського та литовського права.

Результатом діяльності Ярослава Мудрого було відкриття у Софії першої на Русі бібліотеки, скрипторію та школи, яку М. Грушевський назвав першою українською академією. Там вивчали граматику, риторику, піітику, географію, математику, юриспруденцію тощо. Саме книжкові роботи Ярослава Мудрого надали Київській Русі можливість володіти основоположними працями отців Церкви, церковною і частково правовою літературою («Номоканони»), яка служила джерелом правового виховання громадян шляхом здійснення їхнього правового навчання.

За переконанням учених, найвищим досягненням педагогічної літератури Київської Русі є «Слово о полку Ігоровім», яке стало втіленням загальноруського патріотизму, боротьби з іноземними загарбниками. У ньому відбилися думки й переживання кращих людей того часу, які добре зрозуміли, що лише за єдності всіх руських сил можна забезпечити захист рідної землі від ворожих нападів. Отже, за своїм ідейним спрямуванням «Слово о полку Ігоровім» – твір глибоко патріотичний, сповнений високих ідеалів служіння рідній землі [4, с. 23].

Водночас він яскраво демонструє, що неможливо нехтувати законами держави в ім'я власних інтересів, чим призводить до послаблення та занепаду країни.

Важливим документом «філософії освіти» Давньоруської держави було «Повчання Володи-мира Мономаха дітям» (1096) – перший в історії педагогіки педагогічний твір, написаний світською особою. «Повчання» вимагало виховання любові до Бога та страху Божого, суворого виконання

церковних обрядів. У цій пам'ятці підтверджується патріархально-родовий характер виховання (порада поважати старших, оцінка батька як найвищого авторитету для дітей). Головним способом виховання визначалось наслідування дітьми батьків. В. Мономах неодноразово повторює настанови бути працелюбним, творити добро, навчатись та удосконалюватись. Як уособлений приклад виховного ідеалу висувається батько Мономаха – князь Всеволод, який вільно володів п'ятьма мовами. «Коли щось добре вмієте – не забувайте, а чого не вмієте – учіться, як це робив батько Володимирів. Сидячи дома вивчив п'ять мов і мав почесь від інших країн. Лінощі ж усьому лихому мати: що людина вміє – те забуде, а чого не вміє – того не вчиться» [5, с. 69].

Саме ідеали людини-громадянина Київської Русі XII століття стали основним змістом «Повчання» Володимира Мономаха. Він уперше у вітчизняній літературі обґрунтував доцільність зв'язку освіти з потребами життя особистості та її діяльності, при цьому особливу увагу звернув на необхідність розвитку в дітей ініціативи і працелюбства. Значний акцент у «Повчанні» поставлено на формування в молоді почуття любові до батьківщини й готовності захищати її від ворогів. Отже, ця педагогічна пам'ятка проповідує національні і загальнолюдські цінності, підносить ідею рідної землі, сім'ї, освіти, народних звичаїв [6, с. 18–19].

За княжої доби була певна система освіти: діяли монастирські школи, які створювалися при монастирях, великих соборах. Монастирські школи для свого часу давали досить глибокі знання в галузі права. Ознайомлення учнів із церковним правом відбувалося за «Номоканонам».

З погляду формування теорії правового виховання цікавою є ідея рівності всіх народів, що живуть на землі, висловлена у «Слові про Закон і Благодать» митрополитом Київським.

Правове виховання українського народу здійснювалося з урахуванням 2-х традицій права, які доповнювали одна одну, відрізняючись формальними, а не змістовними ознаками; це були норми звичаєвого й писаного права. Вони належали до системи християнської культури й зазнавали, особливо, відповідних впливів ззовні, з боку тих народів, з якими доводилося мати справу. Водночас на національному ґрунті традиційної української культури виникло звичаєве право, яке значною мірою забезпечувало вплив правових норм на процес правового виховання широкого загалу.

Отже, витоки правового виховання у своїх первісних формах беруть початок за доби Київської князівської держави.

За часів українського національного відродження XVI–XVII ст. центром розвитку шкільної освіти на Україні став Островський греко-слов'яно-латинський колегіум (1578 р.). Він сприяв появи

низки братських шкіл. Братські школи працювали згідно зі статутом (тогочасним нормативно-правовим актом), прототипом для якого був статут Львівської братської школи – «Порядок шкільний». Статут став надбанням усіх братських шкіл, які існували в Україні.

Статути братських шкіл встановлювали законне право навчання у школах усіх дітей братства, вводили обов'язкові правила шкільної поведінки, встановлювали застосування класно-урочної форми навчання, порядок зарахування дітей до школи, впроваджували певну участь громадськості у навчанні та вихованні молодого покоління. Наприклад, у статуті Львівської братської школи (1586 р.) було записано: «Отцу о детях ... дискал и члены братства – смотрители школьные должны напоминать, чтобы дети дома вели себя соответственно..., показывая всем свою ученость и человечность...», а школа мала навчати їх «... прилежным юношеским обычаем: как они должны вести себя в церкви перед Богом, дома перед родственниками своими и в других местах, добродетель и стыд хранить, высказывать Богу и его святым честь и страх, родным и дискалам послушание, всем покорность и уважение, себе самому чистоту и целомудрие» [7, с. 79–83].

Віддаючи дітей до школи, батько складав із ректором угоду, в якій вказувалось, чого повинна вчити школа дитину та визначалося коло обов'язків батьків щодо школи, передбачала якості, якими повинні володіти учителі.

Демократизм братських шкіл підтверджувався виборністю посади ректора та вчителів загальними зборами братства. Крім того, братство обирало двох попечителів – громадських спостерігачів за школою.

Поштовхом до подальшого розвитку правового виховання, формування правової культури та правосвідомості народу в XVI–XIX ст. стала діяльність І. Вишенського, П. Орлика, Ф. Прокоповича, Г. Сквороди та інших.

Під час дослідження було встановлено, що велике значення у формуванні й становленні вітчизняної теорії правового виховання мала діяльність видатного українського полеміста Івана Вишенського (1550–1620). Його твори мали велике значення у формуванні правосвідомості українського народу, бо в них І. Вишенський висував ідею захисту людської гідності й громадянських прав трудівників міста і села. І. Вишенський стверджував, що всі вони рівні незалежно від походження, суспільно-правового стану, оскільки їхнє тіло складається з єдиної субстанції – матерії. Не відступаючи від традиційного для свого часу трактування походження влади від Бога, письменник водночас наголошував на рівності носія влади й усіх людей, зверхності його лише в наданих йому владних повноваженнях.

Варто наголосити й на тому, що важливу роль у формуванні правової культури українського народу відіграла Конституція П. Орлика, яка називалась «Пакти і Конституція прав і вольностей Війська Запорозького» (1710 р.), у якій знайшли відображення ідеї самостійності України і права українського народу на власну державу, поділу державної влади на законодавчу, виконавчу й судову. Конституція українського гетьмана П. Орлика була фактично першим у світі демократичним і гуманістичним законом такого типу. Ознайомлення сучасної молоді з гуманістичними положеннями козацької Конституції, яка захищала права українського народу, козацькі вольності, сприяє формуванню гордості за наших пращурів, що прагнули жити за законами добра, правди, краси.

Творча спадщина Ф. Прокоповича (1681–1736) досить значна і різноманітна. Справжній знавець античної та сучасної йому європейської культури, він був енциклопедично обізнаним ученим і залишив значний слід в історії розвитку педагогічної думки в Україні і Росії. Проблеми правового виховання у творах «Духовний регламент» і «Правда волі монаршої» розглядалися видатним ученим і педагогом. Він висловив думку про те, що людина – це «об'єкт обов'язків і покори», яка завжди повинна підкорятися законам. Також була зазначена важливість правових та інших знань. Великий вплив на розвиток правосвідомості українського народу мали твори українського просвітника, захисника ідей гуманізму й демократії – Г. Сковороди (1722–1784), у яких він зображав безправне становище простого люду, їхнє прагнення до волі. Мандрівний філософ вірив у всемогутність людського розуму, розвиток якого, на його думку, здійснюється у процесі виховання [4].

Беззавітним борцем за права і кращу долю простого люду був український поет, художник, мислитель, автор багатьох прогресивних теоретичних суджень про суть і форму держави, право і закон, право і соціальну справедливість, правосуддя і законність, а також історичних оцінок найважливіших етапів розвитку української державності – Т. Шевченко (1814–1861). У низці творів поета вирішуються філософсько-правові проблеми, що стосуються формування правової свідомості.

Витоки правового виховання простежуються й у творчості українських письменників І. Котляревського, Г. Квітки-Основ'яненка та інших. Їхня творча спадщина мала велике значення для формування правової свідомості українського народу.

Наприклад, І. Котляревський (1769–1838) у своїх творах звернув увагу на різницю у правовому становищі різних верств населення українського суспільства, підкреслював беззаконність дій чиновників.

Морально-правові питання розглядаються й у творах Г. Квітки-Основ'яненка (1787–1843), у яких засуджується свавілля сільських верховодів, їхні незаконні дії і вчинки, хабарництво суддів та інших представників влади.

Висновки. Отже, можна констатувати, що процес формування правової культури має тривалу історію. Він змінювався залежно від трансформації змісту поняття «правова культура», тому що правова культура відображає ціннісно-правовий та ідейно-правовий стан суспільства на окремому історичному етапі, характеризує рівень правосвідомості, розуміння права та повагу до закону.

З усього зазначеного можемо зробити висновок, що до виникнення писаного права в українських землях побутувало звичаєве право, яке ґрунтувалось на моральній силі народних звичаїв, які впродовж багатьох віків зберігали свою сталість, історико-культурну й національну цілісність.

Як засвідчує аналізований матеріал у контексті досліджуваної теми, можна зробити висновок про те, що питання розвитку правової культури від часів Київської Русі до другої половини XIX ст. хвилювали багатьох філософів, учених, мислителів, культурних і громадських діячів і формувалися на ідеях народної педагогіки. Витоки правового виховання простежуються й у творчості українських письменників. Однак наукової теорії щодо розвитку правового виховання до зазначеного періоду ще не існувало.

На часі проблема формування правової культури є досить актуальною як для історико-філософського, так і для юридичного, психолого-педагогічного напрямів наукових досліджень, бо саме вона є основою економічного, політичного та ідеологічного поступу української нації.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Головка Н.І. Правова педагогіка : навч. посібник. Київ : МАУП, 2007. 248 с.
2. Максимов С.І. Правове виховання в сучасних дослідженнях: проблеми і перспективи. *Проблеми законності*. Харків, 2009. № 103. С. 228–233.
3. Твердохліб Л.В. Формування правової культури старшокласників у навчальних закладах нового типу. Луганськ : РВВ ЛАВС, 2003. 263 с.
4. Рацул О.А. Виховання громадянськості у студентів: історія та теорія: методичні рекомендації до вивчення спецкурсу. Кіровоград : ТОВ «Імекс ЛТД», 2005. 72 с.
5. Любар О.О. Історія української школи і педагогіки: хрестоматія. Київ : Знання. 2005. С. 767.
6. Ликов В.Н. Розвиток народної педагогіки в Україні. Кіровоград : ТОВ «Імекс ЛТД», 2005. 72 с.
7. Калининченко Н.П. Антология педагогической мысли Украинской ССР. Москва : Педагогика, 1988. С. 79–83.

КРИТЕРІЇ ТА ПОКАЗНИКИ СФОРМОВАНOSTІ ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

CRITERIA AND INDICATORS OF THE FORMATION OF FUTURE MUSIC ART TEACHERS' ETHNOCULTURAL COMPETENCE

У статті обґрунтовано змістове наповнення критеріїв і показників сформованості етнокультурної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва. Зазначено, що мотиваційно-ціннісний критерій характеризується наявністю у майбутніх учителів музичного мистецтва прагнення до опанування професійними та етнокультурними знаннями, уміннями і навичками, що забезпечують подальшу успішну етнокультурну діяльність у практиці з учнівським колективом. Виділено основні показники цього критерію: бажання оволодіти етнокультурою, вміннями та навичками застосування нових зразків етнокультури; володіння етнокультурною компетентністю для самовдосконалення та самовираження у майбутній професійній діяльності. Когнітивно-креативний критерій зумовлює здатність майбутнього вчителя музичного мистецтва до творчого спілкування з етнокультурним мистецтвом, до глибоко індивідуального бачення художнього світу. Показники представленого критерію: повнота спеціальних знань: загальнокультурних і етнокультурних (особливостей, звичаїв, традицій, обрядів, вірувань, цінностей і переконань, схожості та розбіжностей у культурах різних етнорегіонах); сформованість етнокультурних якостей майбутніх учителів музичного мистецтва. Емоційно-рефлексивний критерій характеризує сутнісну ознаку, що дає змогу виміряти емоційний складник педагогічного ефекту етнокультурної діяльності, її вплив на емоційно-вольову сферу особистості. Виділено основні показники емоційно-рефлексивного критерію: емоційне ставлення до етнокультури сучасності та усвідомлення емоційної реакції під час використання різних етноформ; артистизм у виконанні, виразність сценічного втілення вокального твору, образу (відповідність мимики, жестів художньому змісту твору; музично-виконавський ентузіазм). Оцінно-результативний критерій зумовлює здатність адекватно оцінювати результати роботи майбутніх учителів музичного мистецтва з етнокультурної діяльності; прагнення їх до самовдосконалення. Відповідно до описаного критерію виділено основні його показники: удосконалення етнокультурних знань, умінь і навичок щодо роботи з майбутніми вчителями музичного мистецтва під час організації різноманітних етнокультурних свят, флешмобів, майстер-шефів, етноярмарок та інших.

Ключові слова: критерії, показники, етнокультурна компетентність, учителі музичного мистецтва, сформованість етнокультурної компетентності.

The meaning content of criteria and indicators of the formation of future music art teachers' ethnocultural competence has been justified in the article. It has been stated that the motivational-value criterion is characterized by the presence of the future music art teachers' desire to acquire professional and ethno-cultural knowledge, skills and habits that ensure the further successful ethno-cultural activity in practicing with students. The main indicators of this criterion have been highlighted: the desire to acquire ethno-culture, skills and habits of using new ethno-cultural samples; possession of ethno-cultural competence for self-improvement and self-expression in the future professional activity. The cognitive-creative criterion determines the future art music teacher's ability to creative communication with ethno-cultural art and deeply individual vision of the artistic world. The indicators of the presented criterion: completeness of special knowledge: general and ethno-cultural (features, customs, traditions, rituals, beliefs, values and convictions, similarities and differences between cultures of different ethno-regions); the formation of the future music art teachers' ethno-cultural qualities. The emotional-reflexive criterion characterizes the essential feature which allows measuring the emotional component of pedagogical effect of ethno-cultural activity, its influence on the emotional-volitional sphere of personality. The main indicators of emotional-reflexive criterion have been highlighted: emotional attitude to the nowadays ethno-culture and awareness of emotional reaction when using different ethno-forms; artistry in performance, expressiveness of the stage embodiment of a vocal work, image (correspondence of facial expressions and gestures to the artistic content of the work; musical-performing enthusiasm). The evaluation-productive criterion determines the ability to adequate evaluating the results of the future music art teachers' ethnocultural activity; their desire for self-improvement. According to the above described criterion, its main indicators are: improvement of ethno-cultural knowledge, skills and habits as for working with future music art teachers when organizing various ethno-cultural holidays, flash mobs, master-chefs, ethno-fairs, etc.

Key words: criteria, indicators, ethno-cultural competence, music art teachers, formation of ethno-cultural competence.

УДК 371.134+78
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-18-2-20>

Соляр Л.В.,
канд. пед. наук,
ст. викладач кафедри мистецьких дисциплін та методик їх викладання
Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії імені Тараса Шевченка

Постановка проблеми в загальному вигляді. Становлення нової освітньої парадигми на теренах української освіти зумовлено не тільки глибокими соціально-економічними перетвореннями, але й інтенсивним розвитком сучасних теоретико-методологічних підходів до процесу професійної підготовки майбутнього вчителя, застосуванням інноваційних навчальних і куль-

турних технологій, впровадженням якісно нових, дієвих моделей, спрямованих на формування загальнокультурних компетентностей майбутніх учителів музичного мистецтва. Та, на жаль, можна говорити, що ідея формування етнокультурної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва в системі вищої освіти ще не отримала осмислення свого актуального стану та не набули

виокремлення критеріальні характеристики процесу її формування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчив, що вивченню проблеми виокремлення критеріїв професійної компетентності приділяють увагу вчені – І. Бех, І. Зязюн, В. Крижко, А. Маркова, І. Міщенко, Є. Павлютенко, Н. Кузьміна, М. Сідун, а критерії етнокультурної компетентності мають висвітлення у працях Лу Лу, О. Міланової, С. Серякової та інших.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на наявність значної кількості наукових робіт із проблеми компетентності педагогів, малодослідженим, за деякими винятками, залишаються питання формування етнокультурної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва, зокрема – сформованості її критеріїв і показників. Це засвідчує необхідність розгляду сучасної наукової літератури, її аналізу, що слугуватиме покращенню професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва та їхньому подальшому фаховому зростанню.

Мета статті полягає у визначенні критеріїв і показників сформованості етнокультурної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва.

Виклад основного матеріалу. Зауважимо, що для визначення критеріїв етнокультурної компетентності ми спиралась на системне розуміння компетентності, базові поняття формування етнокультурної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва, процесі результативної навчально-пізнавальної діяльності. Для розуміння результативного продукту формування етнокультурної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва вважаємо за необхідне виділити такі критерії: мотиваційно-ціннісний, когнітивно-креативний, емоційно-рефлексивний, оцінно-результативний.

Визначаючи критерії етнокультурної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва, ми зважали на те, що: *по-перше*, процес формування дослідженої компетентності здійснюється у взаємозв'язку, цілісності та взаємовпливі особистості майбутнього вчителя музичного мистецтва, навчальної діяльності, життєвих подій та етнокультурних ситуацій; *по-друге*, доцільно взяти до уваги сутнісну характеристику та сендвіч-модель етнокультурної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва; *по-третьє*, необхідно враховувати роль і місце зазначеної компетентності в структурі професійної діяльності, і, *по-четверте*, аналіз критеріїв повинен виявити ступінь розвитку тої чи іншої площини етнокультурної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва.

Мотиваційно-ціннісний критерій сформованості етнокультурної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва визначає сукупність мотивів, потреб і цінностей, які спонукають

майбутнього вчителя музичного мистецтва до формування етнокультурної компетентності. Він припускає наявність інтересу та є постійним спонукальним механізмом, що характеризує потребу майбутнього вчителя в знаннях, в оволодінні ефективними способами організації професійної діяльності. Мотиваційно-ціннісний критерій включає мотиви, потреби та цінності щодо вивчення етнокультурної компетентності матеріальними та нематеріальними засобами, спрямовані на передачу етнокультурних знань і розвиток особистості майбутнього вчителя музичного мистецтва.

У контексті визначеної проблеми вагомим є міркування Л. Данильчук, яка зазначає, що мотив – складне утворення, яке погоджує різні види спонукань: потреби, прагнення, цілі, установки, ідеали [2, с. 321].

Важливим для етнокультурної компетентності є твердження А. Маслоу про повагу, а саме – до сім'ї, родини, традицій, звичаїв, вірувань та їх використання у різних етно регіонах.

У контексті представленого критерію ми розглянемо поняття «цінність», яке німецький філософ Р. Лотце трактував як «категоріальний сенс» і застосував як одну з визначальних характеристик цінностей (зокрема, в етичних, естетичних концепціях) поняття «значення» [4]. Цінністю є все, що для людини значуще, має особистісний або суспільний смисл.

У зазначеній проблемі цінності відображають повагу до етнічного населення, що визначається із визнання їхньої цінності; етнічне населення – унікальна соціальна група, яке реалізує свою унікальність через інші покоління і яке залежить від них у розвитку своєї унікальності; етнічному населенню притаманна здатність до змін, збагачення знань українських традицій, які належать певній етнічній групі, що є важливим для формування етнокультурної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва.

Як зазначалося попередньо, мотиваційно-ціннісний критерій у своїх працях обґрунтовували О. Гуренко, А. Коваленко, І. Міщенко, М. Сідун та інші вчені, за допомогою якого можна визначити значущість українського народного мистецтва як підґрунтя національної культури, що є, у свою чергу, невіддільною частиною для формування етнокультурної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва.

Виділимо основні **показники мотиваційно-ціннісного критерію** сформованості етнокультурної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва: значущість етнокультурних знань, умінь і навичок та застосування їх у майбутній професійній діяльності; оволодіння творчими вміннями та навичками роботи в етнокультурному середовищі; створення умов для подолання труднощів в організації професійної діяльності.

Мотиваційно-ціннісний критерій характеризується наявністю у майбутніх учителів музичного мистецтва прагнення до опанування професійними та етнокультурними знаннями, уміннями і навичками, що забезпечують подальшу успішну етнокультурну діяльність у практиці з учнівським колективом. Цей критерій передбачає розвиток у майбутніх учителів музичного мистецтва інтересу до традицій, обрядів і звичаїв українського народу різних етнічних груп, формування стійкої потреби у їх вивченні для майбутньої професійної діяльності.

Когнітивно-креативний критерій характеризується повнотою й дієвістю знань у процесі виконання різних видів професійної діяльності, які відрізняються від аналогічних новизною підходу, творчим рішенням. Окрім того, майбутній учитель музичного мистецтва має володіти однаково на високому рівні знаннями як теоретичного, так і практичного характеру, оскільки теоретичні знання є підґрунтям для реалізації етнокультурної компетентності, а без практичних знань неможлива професійна етнокультурна діяльність.

Під когнітивним критерієм А. Лутошкін розуміє сукупність відомостей у галузі організаторської роботи, розуміння цілей, завдань і правил діяльності, знання особливостей особистості й колективу [3, с. 15–16].

Когнітивний критерій у своїх працях використовували Н. Білоцерківська, С. Бунін, Лу Лу, О. Міланова, С. Серякова, Н. Сидорчук, Н. Якса та інші вчені, які вважали цей критерій рівнем сформованості знань, який є одним із найважливіших критеріїв для рівня сформованості етнокультурної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва.

Вчена Н. Сидорчук для вдосконалення змісту теоретичних (педагогічних) знань у когнітивному критерії поділила їх на три блоки: *блок базових педагогічних знань*; *блок практичних педагогічних знань*; *блок технологічних знань* [5, с. 378–379].

Поділяючи міркування вченої, основу цих трьох блоків окресленої проблеми ми наповнили формами (*традиційними* – лекціями, практичними, самостійними та індивідуальними заняттями; *інноваційними етноформами* – етнофотовиставками (етнофотоколажами), флешмобами, етноярмарками, майстер-шефами, етноквестами, модними фолкфестами, евентформами, етнофорумами) та методами (*класичними* – методами стимулювання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності; методами організації і здійснення навчально-пізнавальної діяльності; методами контролю і самоконтролю за ефективністю навчально-пізнавальної діяльності; *спеціальними* – етнокейсами, інтерв'ю, етнографічним методом, «рівний – рівному», етнопроектом). За допомогою зазначених форм і методів організації навчальної діяльності

та застосування їх у когнітивному критерії майбутні вчителі музичного мистецтва глибше пізнають етнокультурну компетентність, її роль у житті населення різних етнорегіонів, використовують на практиці, яка сприятиме передачі звичаїв і традицій із покоління в покоління.

На часі можна говорити про сформовану традицію розуміння креативності як здатності, що відбиває глибинну властивість індивідів створювати оригінальні цінності, приймати нестандартні рішення, виходити за межі відомого; як інтегральної властивості особистості, що втілює її творчі можливості.

Креативність у своїх працях розглядали Я. Карлінська, Лу Лу, Т. Поштарьова, А. Чернишова, які стверджували, що це здатність створення чогось нового чи відродження минулого, в нашому випадку – традицій, звичаїв, обрядів, вірувань, яке відрізняється від іншого нестандартним та унікальним рішенням, наприклад, ілюстрація їх у майстер-шефах, етноквестах, етнофорумах та інше.

Виділимо основні *показники когнітивно-креативного критерію* сформованості етнокультурної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва: знання про сутність і зміст етнокультурної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва, способи і форми її передачі; сформованість педагогічної етнотворчості; здатність творчо виражати певну ідею етноформ; здатність виразно та чітко відтворювати один і той же звичай, обряд залежно від обраного етнорегіону; здатність створювати етнокультурну атмосферу, яка відрізняється від сьогоденної.

Когнітивно-креативний критерій – один із найважливіших критеріїв під час оцінки рівня сформованості етнокультурної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва, що характеризується здатністю майбутнього вчителя музичного мистецтва до творчого спілкування з етнокультурним мистецтвом, до глибоко індивідуального бачення художнього світу. Когнітивно-креативний критерій знаходить своє виявлення у спеціальних формах авторської програми, а саме – у флешмобі, етноквестах, етнопроектах, етнофорумах та інших.

Емоційно-рефлексивний критерій характеризує сутнісну ознаку, що дає змогу виміряти емоційний складник педагогічного ефекту етнокультурної діяльності, її вплив на емоційно-вольову сферу особистості. Значення цього критерію можна пояснити тим, що оцінка результатів навчання має суттєве значення для формування самооцінки майбутніх учителів музичного мистецтва та його особистості загалом. Успішність емоційно-рефлексивного критерію залежить від емоційно-почуттєвого ставлення, усвідомлення відповідних образних етнокультурних уявлень до етнокультури, становлення належного етнокультурного самопочуття.

Емоції (від фр. emotion — «хвилювання», «збудження») – складний стан організму, що припускає тілесні зміни поширеного характеру – в диханні, пульсі, залозо-виділеннях тощо — і на ментальному рівні, стан збудження чи хвилювання, що позначається сильними почуттями, і зазвичай імпульсом щодо певної форми поведінки. Рефлекс – автоматична цілісна стереотипна реакція організму на певний подразник, на зміни зовнішнього середовища або внутрішнього стану, яка здійснюється за обов'язкової участі центральної нервової системи. Інакше кажучи, для виникнення рефлексу необхідна наявність чутливого нервового закінчення; нервових волокон – для передачі повідомлення, яке несе подразник; органа, що перетворить інформацію в реакцію; і, нарешті, м'язів і залоз для здійснення самої реакції – зазвичай якого-небудь механічного руху [1].

Виділимо основні **показники емоційно-рефлексивного критерію** сформованості етнокультурної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва: емоційне ставлення до загальнонавчаних етнокультурних цінностей; координування і регулювання етнокультурної діяльності всіх учасників спілкування й вибір адекватних засобів етнокультурного впливу щодо її подальшого стимулювання (взаємооцінка, взаємоконтроль).

Емоційно-рефлексивний критерій етнокультурної компетентності з урахуванням емоцій, почуттів, потреб, інтересів розкриває інтегративні характеристики особистості майбутнього вчителя музичного мистецтва: етична концентрація педагогічної дії, емоційно-вольова зрілість. Емоційно-рефлексивний критерій виявляє здатність майбутніх учителів музичного мистецтва до емоційно-рефлексивних реакцій, осягнення емоційної сутності твору, вміння контролювати свій емоційний стан під час виступу на сцені, а також спроможність до рефлексивного осмислення та аналізу власної етнокультурної діяльності.

Оцінно-результативний критерій характеризується відповідною структурою готовності до етнокультурної діяльності та має вміння оцінити її результати. Із цим критерієм тісно взаємопов'язана самоаналітична активність майбутнього вчителя як наявність умінь і навичок самооцінки, самопізнання з метою самовиховання активності, схильність до позитивної самоактуалізації та самовдосконалення.

Виділимо основні **показники оцінно-результативного критерію**: застосовування матеріальних і нематеріальних засобів у навчально-пізнавальній діяльності майбутніх учителів музичного мистецтва під час формування етнокультурної компетентності; прояв творчої активності, ініціативи в процесі роботи над етнофотовиставками, етнофотоколажами та етноквестами.

Оцінно-результативний критерій характеризується здатністю адекватно оцінювати результати роботи майбутніх учителів музичного мистецтва з етнокультурної діяльності; прагнення їх до самовдосконалення. Цей критерій тісно пов'язаний з особистістю майбутнього вчителя музичного мистецтва, його мотивами та системою етнокультурних цінностей, а загалом визначається професійними якостями майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Висновки. Отже, ми визначили та охарактеризували критерії й показники сформованості етнокультурної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва: *мотиваційно-ціннісний* (потреби, мотиви, інтереси, що спонукають майбутніх учителів музичного мистецтва до вивчення етнокультурної компетентності); *когнітивно-креативний* (професійні знання – теоретичний тезаурус майбутнього вчителя музичного мистецтва та здатність до творчості в процесі етнокультурної діяльності); *емоційно-рефлексивний* (емоційне ставлення, конкретні дії майбутнього учителя під час етнокультурної діяльності); *оцінно-результативний* (великий обсяг етнокультурних знань і застосування їх на практиці).

Перспективами подальшого дослідження вважаємо такі: вивчення реального стану сформованості етнокультурної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва, визначення та опис взаємозалежних і послідовних рівнів сформованості етнокультурної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва на основі аналізу попередніх напрацювань.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Вікіпедія. URL: <http://www.wikipedia.org> (дата звернення: 16.03.2017).
2. Данильчук Л.О. Соціальна профілактика торгівлі людьми засобами інформаційно-комунікативних технологій: теорія і методика : монографія. Хмельницький : ФОР Цюпак А.А., 2014. 496 с. С. 321.
3. Лутошкин А.Н. Как вести за собой: Старшеклассникам об основах орг. работы / под ред. Б.З. Вульфова; 3-е изд., перераб. и доп. Москва : Просвещение, 1986. С. 15–16.
4. Пазенок В.С. Філософія: навч. посіб. для вищ. навч. закл. Київ : Академвидав, 2008. 280 с.
5. Сидорчук Н.Г. Професійно-педагогічна підготовка студентів університетів у контексті єдиного європейського освітнього простору: історико-педагогічний аспект : монографія / за ред. О.А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. 608 с.
6. Сідун М.М. Критерії та рівні сформованості професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови початкової школи. URL: <http://naub.oa.edu.ua/2013/kryteriji-ta-rivni-sformovanosti-profesijnoji-kompetentnosti-majbutnohovchytelya-inozemnoji-movy-pochatkovoji-shkoly/> (дата звернення: 14.03.2017).

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ДЛЯ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В ПЕДАГОГІЧНОМУ ПРОЦЕСІ

PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR DEVELOPMENT CREATIVITY OF FUTURE TEACHERS OF MUSIC ART IN THE PEDAGOGICAL PROCESS

Мета статті – розглянути проблему розвитку креативності майбутніх учителів музичного мистецтва в педагогічному процесі. Методи дослідження: аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури. Дається власне визначення творчості, креативності майбутніх фахівців і розвитку креативності майбутніх учителів музичного мистецтва.

Стаття присвячена одній з актуальних проблем підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва в педагогічних коледжах – розвитку креативності. Зокрема, розкривається сутність таких понять, як креативність, розвиток креативності майбутніх учителів музичного мистецтва. Проведено теоретичний аналіз цих понять у наукових працях учених. Значна увага приділяється теоретико-методичним засадам розвитку креативності майбутніх учителів музичного мистецтва в педагогічних коледжах. Оскільки педагог є особою, на яку покладена відповідальність не тільки за інтелектуальний, але й за морально-естетичний розвиток учнів, актуалізується проблема розвитку креативності майбутніх учителів музичного мистецтва.

Проблема розвитку креативності майбутніх учителів початкової школи в педагогічних коледжах, зокрема учителів музичного мистецтва, набуває особливої актуальності у зв'язку з реформою і розбудовою Нової української школи.

У поєднанні із застосуванням традиційних методів розвитку креативності студентів під час занять із фахових дисциплін великого значення набувають педагогічні умови розвитку цього явища.

На основі аналізу психологічної, педагогічної та методичної літератури визначено й теоретично обґрунтовано педагогічні умови розвитку креативності у майбутніх учителів музичного мистецтва в педагогічних коледжах. До них віднесено такі: формування пізнавальної мотивації студентів педагогічних коледжів у процесі використання активних методів навчання; розвиток креативних здібностей у процесі інтеграції теоретичної та виконавської підготовки; забезпечення креативного розвитку в процесі індивідуальних занять у класі фортепіано.

Стаття доводить, що ефективність використання цих педагогічних умов впливатиме на розвиток креативності майбутніх фахівців.

Ключові слова: творчість, креативність, креативність майбутнього вчителя музичного мистецтва, розвиток педагогічної креативності, педагогічні умови розвитку креативності.

The goal of an article is to observe the development of creativity of future teachers of music art in the pedagogical process. Methods of researching: the analysis of psychological, pedagogical and methodical literature. The definition of art, creativity of future teachers and development of creativity of future teachers is given.

The article is devoted to one of actual problem of preparation of future teachers of music art at the pedagogical colleges – the development of creativity. The essence of such notions as creativity, development of creativity is revealed. The theoretical analysis of these notions is conducted. The great attention to theoretical and methodical options of development creativity of future teachers of music is paid.

Because the teacher is a person who is responsible not only for intellectual, but also for moral and ethical development of pupils, the problem of development creativity of future teachers of music art is actualized.

The problem of development creativity of the future teachers of art of the primary school in pedagogical college gained some special importance in connection with school reform and development of new Ukrainian school.

In the combination with application of traditional methods of creativity of students during the lessons of professional disciplines the great importance gain pedagogical conditions of development this phenomenon.

Based on analysis of psychological, pedagogical and methodical literature the pedagogical conditions of development creativity of future teachers of music art are defined and proved. The following concepts are included: formation of cognitive motivation of students of pedagogical college. In the process of using active methods of learning; development of creative abilities in the process of integration theoretical and executive training; providing of creative development in the process of individual lessons in the piano class.

The article proves that the effectiveness of using these pedagogical conditions will influence on the development of future specialists.

Key words: creativity, creativity of future teacher of music art, development of pedagogical creativity, pedagogical conditions of development creativity.

УДК 378.093. 2:[37.011.3:78]-026.15
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-18-2-21>

Твердохліб Н.В.,
канд. пед. наук,
викладач кафедри теорії та методики
музичного виховання
КЗ вищої освіти «Вінницький
гуманітарно-педагогічний коледж»

Постановка проблеми в загальному вигляді. Демократичні зміни, що відбуваються в Україні, мають безпосередній вплив на всі сфери суспільного життя держави – економіку, культуру, науку, освіту. Якість освітніх послуг, насамперед, залежить від учителя, тому суспільство вимагає радикального переосмислення стандартів професійної підготовки майбутніх учителів, зокрема вчителів мистецтв у педагогічних коледжах.

Тому професійна підготовка у відповідних закладах освіти має бути спрямованою на підготовку фахівця, спроможного реалізувати свій творчий потенціал у роботі з учнями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз досліджень у галузі професійної освіти, а саме: методологічних основ неперервної професійної освіти (С. Гончаренко, Р. Гуревич, І. Зязюн, В. Кремень, Н. Ничкало, С. Сисоєва); досліджень

із проблем розвитку креативності (О. Акімова, О. Антонова, Б. Брилін, Н. Вишнякова, С. Дмитрук, Н. Кічук, О. Куцевол, В. Моляко, В. Олексенко, В. Роменець, З. Слепкань, В. Фрицюк) засвідчує, що розвиток креативності майбутніх учителів, насамперед учителів музичного мистецтва, є пріоритетним аспектом їхньої професійної підготовки. Педагогічний аспект проблеми розвитку креативності особистості передбачає розвивальний характер освітнього процесу та його інформатизацію, особливості котрих визначені в працях В. Андрєєва, В. Бикова, А. Вербицького, О. Дубасенюк, В. Заболотного, А. Коломієць, М. Кадемії, О. Матяш, М. Ковтонюк, Н. Мозгальової, О. Паламарчук, Є. Полат, В. Петрук, В. Чайки, В. Штифурак.

Психологічний аспект проблеми представлений у працях зарубіжних науковців (Д. Гілфорд, Е. Торренс). Проблема творчого розвитку особистості, формування її креативних здібностей викликає зацікавлення науковців як вітчизняної, так і зарубіжної психолого-педагогічної науки. Природу й механізм творчості вивчали Г. Айзенк, І. Бех, А. Маслоу, В. Моляко, О. Леонтєв, Ж. Піаже, В. Романець, С. Рубінштейн, Д. Селлі, Б. Теплов, П. Якобсон та інші вчені.

Особливості розвитку творчості майбутнього вчителя музики розглядали Г. Панченко, О. Руденко, Г. Тарасенко, О. Щолокова, Г. Ципін, Д. Юник, які описали етапи розвитку творчих здібностей студентської молоді в процесі професійної підготовки. Шляхи формування творчого мислення майбутнього вчителя музики в процесі інструментальної підготовки розкрито в наукових працях О. Бурської, А. Козир, Н. Мозгальової; педагогічні умови формування творчих світоглядних позицій майбутнього педагога-музиканта розглядає О. Горожанкіна; питання формування навичок композиторської творчості студентів музично-педагогічних факультетів розкриває Е. Брилін.

Психологічному напряму формування творчої розвиненої особистості приділялася значна увага в працях Л. Виготського, В. Дружиніна, О. Костюка, К. Платонова. В історії педагогіки з дидактичного погляду сутність творчості вивчалася й удосконалювалася в дослідженнях класиків світової педагогічної думки (Я. Коменського, Дж. Локка, Й. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо, В. Сухомлинського).

У працях деяких науковців (Н. Ветлугіна, А. Готсдинер, Т. Грінченко, О. Шикиринська, В. Остроменський, М. Меєр та інші вчені) розроблено теорію визначення готовності студентів до різних видів музичної діяльності.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Педагог є особою, на яку покладено відповідальність не тільки за інтелектуальний, але й морально-естетичний розвиток учнів, актуалізується проблема розвитку креативності майбутніх учителів музичного мистецтва.

Проблема розвитку креативності майбутніх учителів початкової школи в педагогічних коледжах, зокрема вчителів музичного мистецтва, набуває особливої актуальності у зв'язку з реформою і розбудовою Нової української школи.

Мета статті полягає у розкритті педагогічних умов розвитку креативності майбутніх учителів музичного мистецтва в педагогічному процесі.

Виклад основного матеріалу. Сучасні умови і перспективи розвитку суспільства, загальні тенденції науково-технічного й економічного прогресу висувають нові вимоги до підготовки студентської молоді, що стане в майбутньому запорукою успішного існування людської спільноти [2].

Важливим завданням сучасної педагогічної освіти науковці визначають підготовку вчителя музичного мистецтва як творчої, активної особистості з розвиненим креативним мисленням. Підготовка таких учителів під час навчання в педагогічних коледжах пов'язана зі створенням спеціальних умов для вільного виявлення творчих здібностей і музичних талантів.

Оскільки основним видом діяльності студентів є навчання, то формування і розвиток їхніх творчих здібностей залежать від організації всієї навчально-практичної діяльності, така діяльність має бути спрямованою на те, щоб студенти поступово переходили від простого відтворення отриманих знань до самостійного, творчого розв'язання поставлених завдань, вироблення умінь і навичок. При цьому «рівень ускладнення музично-теоретичної інформації, яку отримує студент виконавського класу, повинен, звичайно, залежати від його вікових і професійно-інтелектуальних можливостей» [1].

Творчі завдання можуть мати таку варіативність: підбір «на слух», здійснення художньо-педагогічного аналізу музичних творів, написання обробок, імпровізація музичних творів, створення власних мелодій на вірші.

Розвиток креативності як творчої здібності особистості розвивається за умови створення відповідного творчого та розвивального середовища. В. Олексенко зауважує, що успішний розвиток креативності у студентів залежить від того, як викладач самим змістом і методами своєї роботи допомагає зрозуміти і знайти своє власне «я», утверджує почуття власної гідності особистості, створює передумови виховання тривалих інтересів до вивчення кожної теми, має зворотний зв'язок зі студентами та індивідуальний підхід до них, вміє зацікавити кожного, але так, щоб група працювала в умовах спільного принципу перспектив [3].

Креативність майбутніх учителів музичного мистецтва розвивається у творчій діяльності, в процесі оволодіння музичним інструментом і різними напрямками музичного мистецтва (народна, класична, сучасна музика); креативність сприяє створенню нових творчих продуктів, музики, що

змінює особистість, яка творить. Викладачеві, який розвиває креативність у майбутніх учителів музичного мистецтва, необхідно знати і брати до уваги потреби та інтереси студентів. Одним зі шляхів розвитку креативності майбутнього вчителя музичного мистецтва є творчі завдання, котрі створюють ситуації взаємодії студентів із викладачем.

Креативність майбутніх учителів музичного мистецтва визначаємо та характеризуємо як інтегральну особистісно-професійну якість, що полягає у здатності до педагогічної творчості у викладанні музичного мистецтва; оригінального вирішення педагогічних проблем з урахуванням специфіки викладання предмета; активного використання інноваційних технологій навчання на основі своєрідності професійної діяльності вчителя музичного мистецтва (власний акомпанемент до мелодії, імпровізація, створення обробки, здійснення художньо-педагогічного аналізу музичних творів тощо).

Першою педагогічною умовою було визначено формування пізнавальної мотивації студентів педагогічних коледжів у процесі використання активних методів навчання. Реалізація цієї педагогічної умови передбачає наявність у викладачів таких рис: уміння зацікавити, бути емоційним, активним, сприяти творчому розвитку студента, мати гарні виконавські навички та бути креативним.

Для обґрунтування цієї педагогічної умови було використано концепцією Д. Чернилевського та О. Морозова, відповідно до якої професійні риси викладача позитивно впливають на розвиток креативності студента, а саме такі: визнання цінності творчого мислення; розвиток чутливості студентів до стимулів; вільне маніпулювання ідеями; уміння дати конструктивну інформацію про творчий процес; уміння розвивати конструктивну критику; уміння заохочувати самоповагу, розсіювати почуття страху перед оцінкою та інші [4].

Друга педагогічна умова – це розвиток креативних здібностей у процесі інтеграції теоретичної та виконавської підготовки. Відповідно до цієї умови інтерес студентів музичних відділень педагогічних коледжів до розвитку креативності здійснюється у процесі музичної діяльності, під час вирішення творчих завдань, під час створення нового. Розвиток креативності співвідноситься з музичними можливостями студентів (бажанням створити щось своє, нове) та рівнем виконавської майстерності у музичній діяльності.

Третьою педагогічною умовою є забезпечення креативного розвитку у процесі індивідуальних занять у класі фортепіано. Форми розвитку креативності студентів ми поділили на основні та додаткові. Заняття зі слухання музики, із соль-

феджіо, елементарної теорії музики, індивідуальні заняття з фортепіано – це основна форма організації розвитку креативності. Додаткові форми – це відвідування студентами філармоній, концертів, конкурсів, самостійна робота. Важливою формою організації розвитку креативності є індивідуальні заняття з фортепіано, які сприяють навичкам гри на інструменті, закріплюють знання з теорії, гармонії; розвивають креативність.

Висновки. Отже, проаналізувавши філософську та психолого-педагогічну літературу, зауважимо, що творчість – це діяльність, результатом якої є щось нове, раніше не відоме, створене на основі осмислення вже нагромадженого досвіду та формування нових комбінацій знань, умінь, ідей; і розвиток креативності майбутніх учителів музичного мистецтва – це динамічний процес творчого застосування системи знань, умінь і музичних здібностей, що дають майбутньому вчителю мистецтва змогу здійснювати креативну діяльність, спрямовану на розв'язання творчих педагогічних завдань.

Реалізація педагогічних умов передбачала вдосконалення теоретичної та виконавської підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва; використання міждисциплінарних зв'язків (інтеграцію традиційної навчальної діяльності з інноваційними підходами та сучасними технічними засобами: відео- аудіоапаратурою, використанні Інтернету, інтерактивної дошки); актуалізації інтересу до навчання (формування мотивів до пошуку створення та впровадження активно-дієвих методів); формування здатності до постійно-творчого розвитку на основі індивідуальних занять у класі фортепіано (спонукання майбутніх фахівців до творчого самовираження та набуття ними досвіду і віри у свої здібності, стимулювання їхньої музично-творчої діяльності та заохочування до самостійної роботи).

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

- 1 Бай Ю.Н. Исследование закономерностей совершенствования исполнительского мастерства учителя музыки в процессе подготовки к педпрактике : межвуз. сб. науч. тр. Казань, 2004. С. 114–123.
- 2 Гергель Є.Л. Психологічні особливості формування креативних здібностей в підлітковому віці : автореф. дис. ... канд. псих. наук : 19.00.07. Київ, 2008. 19 с.
- 3 Олексенко В.М. Розвиток креативності через нову релевантну педагогічну технологію в підготовці фахівців : наук.-метод. зб. Київ : Інститут ІТЗО, 2007. С. 81–86.
- 4 Чернилевский Д.В. Креативная педагогика и психология : учеб. пособие для вузов. Москва : МГТА, 2001. 301 с.

ОБҐРУНТУВАННЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ІНЖЕНЕРІЇ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

SUBSTANTIATION OF PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL CONDITIONS OF FORMING READINESS FOR PROFESSIONAL MOBILITY OF FUTURE SOFTWARE ENGINEERS

У статті визначено та обґрунтовано психолого-педагогічні умови формування готовності до професійної мобільності майбутніх фахівців з інженерії програмного забезпечення. З'ясовано сутність поняття «психолого-педагогічна умова формування готовності до професійної мобільності майбутніх фахівців з інженерії програмного забезпечення» як комплексу зовнішніх і внутрішніх обставин освітнього процесу закладу вищої технічної освіти (далі – ЗВТО), що завдяки системності та ефективності визначають процес і результат формування професійно важливих особистісних якостей майбутніх фахівців, зокрема готовності до професійної мобільності. Встановлено, що формування зазначеної риси відбуватиметься більш успішно, якщо реалізувати комплекс таких психолого-педагогічних умов: цілеспрямований розвиток внутрішньої позитивної мотивації студентів до навчальної та майбутньої професійної діяльності; синергетичність психолого-педагогічного процесу формування готовності до професійної мобільності майбутніх фахівців з інженерії програмного забезпечення, зумовлена врахуванням складників професійної компетентності та ролей викладача ЗВТО (науковець, конструктор, проєктувальник, фасилітатор, консультант, модератор, тьютор, тренер та інші); інтеграція змісту іноземної та професійної підготовки в процесі змішаного навчання, соціально-особистісна й професійно-технічна спрямованість вивчення іноземної мови; формування іноземного квазіпрофесійного середовища шляхом використання інтерактивних методів навчання та інформаційно-комунікаційних технологій (далі – ІКТ). Визначено перспективи подальшого наукового пошуку, що пов'язані з розробленням інтегративного мультимедійного курсу з англійської мови (за професійним спрямуванням) на платформі Moodle та формуванням готовності до професійної мобільності майбутніх фахівців з інженерії програмного забезпечення в процесі викладання різних дисциплін.

Ключові слова: готовність до професійної мобільності, психолого-педагогічні умови,

майбутні фахівці з інженерії програмного забезпечення, міжпредметні зв'язки, інтерактивні методи, ІКТ.

The article defines and substantiates the psychological and pedagogical conditions of forming readiness for professional mobility of future software engineers. The essence of the concept of “psychological and pedagogical condition of forming readiness for professional mobility of future software engineers” as a complex of external and internal circumstances of the educational process of the higher technical educational institution is clarified to facilitate the process and the result of forming professionally important qualities of future software engineers, in particular their readiness for professional mobility. The formation of the specified quality is determined to proceed more successfully if the complex of the following psychological and pedagogical conditions is implemented: the purposeful development of the student's internal positive motivation for academic and future professional activity; synergy of the psychological and pedagogical process of forming readiness for professional mobility of future software engineers due to the consideration of the components of professional competence and the roles of the teacher of higher technical educational institution (a scientist, a constructor, a designer, a facilitator, a consultant, a moderator, a tutor and a trainer); integration of the content of foreign language and professional training in the process of blended learning, socio-personal and professional orientation of learning a foreign language; formation of a quasi-professional foreign language environment through the use of interactive teaching methods, information and communication technologies (ICT). The prospects of the further scientific research are related to the development of an integrative multimedia Moodle course in English for Specific Purposes and the formation of readiness for professional mobility of future software engineers while teaching different subjects.

Key words: readiness for professional mobility, psychological and pedagogical conditions, future software engineers, interdisciplinary links, interactive methods, ICT.

УДК 316.444.5:378-057.4:004.42(045)
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-18-2-22>

Теремінко Л.Г.,
ст. викладач
кафедри іноземних мов за фахом
Національного авіаційного університету

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Стрімкий розвиток галузі інформаційних технологій, що є основою вітчизняного економічного розвитку, потребує висококваліфікованих, професійно мобільних фахівців з інженерії програмного забезпечення, здатних адаптуватися до ринкових потреб та умов професійної діяльності. Це зумовлює пошук нових педагогічних підходів та ефективних засобів формування готовності до професійної мобільності майбутніх фахівців з інженерії програмного забезпечення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблеми професійної підготовки зазначених фахівців порушено в наукових працях Ю. Запороженко, І. Мендзєбровського, Т. Морозової, О. Писарчука, К. Лавріщевої, З. Сейдаметової, Д. Щедролосьєва та інших учених. Професійну мобільність фахівців різного фахового спрямування вивчали Л. Вороновська, Л. Горюнова, В. Дюніна, С. Капліна, Л. Меркулова, Л. Сушенцева, В. Хом'юк, І. Шпекторенко та інші науковці. Проблеми готовності досліджено А. Асмоловим,

В. Слатьонінім, Д. Узнадзе, Є. Ільїнім, Н. Левітовим та іншими.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на ґрунтовний доробок науковців, проблему формування готовності до професійної мобільності майбутніх фахівців з інженерії програмного забезпечення досі ще не досліджено. Виявлені під час наукового пошуку суперечності та недоліки професійної підготовки зазначених фахівців зумовлюють потребу визначення, обґрунтування та реалізації психолого-педагогічних умов формування їхньої готовності до професійної мобільності.

Мета статті – обґрунтування психолого-педагогічних умов формування готовності до професійної мобільності майбутніх фахівців з інженерії програмного забезпечення.

Виклад основного матеріалу. Поняття «умова» в педагогічній науці означає сукупність змінних, природних, соціальних, зовнішніх і внутрішніх впливів, що діють на психічний, фізичний, моральний розвиток людини, її поведінку, виховання, навчання, формування особистості [5, с. 345]. «Педагогічну умову» також розуміємо як сукупність «об'єктивних можливостей змісту, методів, організаційних форм і матеріальних можливостей здійснення освітнього процесу, що забезпечує успішне досягнення поставленої мети» [1, с. 119].

Під психолого-педагогічними умовами формування готовності до професійної мобільності майбутніх фахівців з інженерії програмного забезпечення будемо розуміти комплекс зовнішніх і внутрішніх обставин освітнього процесу ЗВТО, що завдяки системності та ефективності визначають процес і результат формування професійно важливих особистісних якостей майбутніх фахівців, зокрема готовності до професійної мобільності.

На основі наукового пошуку нами було з'ясовано психолого-педагогічні умови формування готовності до професійної мобільності майбутніх фахівців з інженерії програмного забезпечення в процесі інтегрованої іншомовної та професійної підготовки. Розглянемо ці умови та обґрунтуємо доцільність їх застосування.

1. Цілеспрямований розвиток внутрішньої позитивної мотивації студентів до навчальної та майбутньої професійної діяльності.

Мотиваційно-ціннісний складник є важливою умовою оволодіння творчими способами навчально-професійної діяльності. Однак результати опитування та анкетування студентів засвідчили переважання зовнішньої мотивації навчання та майбутньої професійної діяльності, що заважає активній позиції у формуванні готовності до професійної мобільності. Недостатня увага розвитку внутрішньої мотивації та самомотивації зумовлює формальне ставлення до навчання й заважає розвитку самоосвіти та самовдосконалення.

Формуванню внутрішньої позитивної мотивації студентів до навчальної та майбутньої професійної діяльності у нашому дослідженні сприяли такі чинники:

- використання індивідуальних і групових психодіагностичних методик для реалізації принципу індивідуалізації з метою актуалізації психологічних знань студентів, що позитивно впливало на динаміку сформованості готовності до професійної мобільності під час нашого дослідження;

- дотримання принципу диференціації завдяки вступному тестуванню з англійської мови та рівневій диференціації студентів на початку експерименту, що створювало у студентів відчуття спроможності освоєння навчального матеріалу та мотивувало до успішної навчально-пізнавальної діяльності;

- проведення таких мотиваційних заходів, як: бесіди та зустрічі з фахівцями у сфері інженерії програмного забезпечення, написання есе про майбутню професійну діяльність із метою рефлексії власних можливостей у досягненні мети, усвідомлення сутності та складників професійної мобільності й перспектив професійного розвитку;

- встановлення стійких міжпредметних зв'язків у процесі навчально-пізнавальної діяльності, занурення в професійний контекст, що мотивувало студентів до вивчення англійської мови та фахових дисциплін, самоосвітньої діяльності завдяки усвідомленню їхнього значення в майбутньому професійному розвитку та формуванні готовності до професійної мобільності;

- такі методи навчально-пізнавальної діяльності, як: долання перешкод, метод делегування, комунікативний штурм, метод опори на життєвий досвід студентів, метод створення відчуття успіху в навчанні, інтерактивні методи навчання (рольові, ділові та ситуативні ігри, дискусії, проблемні й творчі завдання, пошукова робота та інші).

2. Синергетичність психолого-педагогічного процесу формування готовності до професійної мобільності майбутніх фахівців з інженерії програмного забезпечення з урахуванням складників професійної компетентності та ролей викладача ЗВТО (науковець, конструктор, проєктувальник, фасилітатор, консультант, модератор, тьютор, тренер та інші). Оскільки синергетичний підхід до освіти реалізується в домінуванні в освітній діяльності самоосвіти, самоорганізації, самоврядування й полягає в стимулюючому впливові на суб'єкт навчальної діяльності з метою його саморозкриття й самовдосконалення в процесі співробітництва з іншими людьми й із самим собою, вважаємо його актуальним методологічним підходом для нашого дослідження на протигагу традиційній парадигмі навчання в закладах вищої освіти (далі – ЗВО), що зводиться до засвоєння науково обґрунтованих знань і формування професійно

обумовлених умінь. Важливість синергетичного підходу для нашого дослідження полягає в позиціонуванні студента як суб'єкта навчальної діяльності, переході до системи організації підтримки і стимулювання пізнавальної самостійності, створенні умов для творчості, до педагогіки співпраці, головною метою якої полягає в наданні особистості потужної життєвої мотивації, формуванні її потенціалу як системи творчих здібностей і передумов їх реалізації, вихованні її впевненою у своїх правах і свідомою в обов'язках, наданні їй автономності як запоруки самоактуалізації, тобто формуванні інноваційних якостей творчої особистості [7, с. 94–95].

Забезпечення компонентів педагогічної діяльності на рівні сучасних вимог можливе за умов високого професіоналізму діяльності викладача і професіоналізму його як особистості. Професіоналізм діяльності викладача ЗВО передбачає, серед іншого, і оптимальне поєднання суто педагогічної діяльності з науково-дослідною та навчально-методичною роботою. Отже, важливими функціями викладача в оновленому освітньому просторі ЗВТО є викладач-дослідник, викладач-конструктор і викладач-проектувальник, що за потреби проектує будь-яке знання з наукової у навчальну дисципліну, навіть якщо це потребує одержання нових наукових результатів [4, с. 49].

Зважаючи на те, що професійна діяльність викладача ЗВТО пов'язана з переходом від традиційної моделі «передачі та накопичення знань» до моделі «освіта через все життя та самостійне здобуття знань з відкритого інформаційного простору», актуальним для нашого дослідження формування готовності до професійної мобільності є розвиток творчої самостійності майбутнього фахівця [8]. Оскільки розвиток творчої самостійності не може проходити в умовах безпелеційної передачі знань, безумовного нав'язування студенту ходу виконання завдань і результатів його діяльності, перед викладачем стоїть завдання пошуку альтернативних підходів і методів роботи зі студентами, форм організації навчального процесу. В такому разі його діяльність може бути підпорядкована таким ролям: викладач-фасилітатор, викладач-консультант, викладач-модератор, викладач-тьютор, викладач-тренер [3, с. 242].

3. Інтеграція змісту іншомовної та професійної підготовки в процесі змішаного навчання, соціально-особистісної й професійно-технічної спрямованість вивчення іноземної мови. Вибір зазначеної психолого-педагогічної умови зумовлений дидактичним потенціалом іншомовної підготовки у формуванні готовності до професійної мобільності та його недостатнім використанням в інтегрованому процесі професійної підготовки майбутніх фахівців з інженерії програмного забезпечення.

Реалізація цієї умови передбачає підбір професійно-орієнтованого та соціально-особистіс-

ного змісту навчального матеріалу, що розкриває особливості та специфіку майбутньої професійної діяльності, досвід професійної мобільності в Україні та за кордоном, затребуваність готовності до неї в сучасних умовах.

У реалізації окресленої психолого-педагогічної умови ми спиралися на міжпредметні зв'язки дисциплін «Іноземна мова» та «Англійська мова (за професійним спрямуванням) з дисциплінами циклу професійної підготовки фахівців освітнього ступеня «Бакалавр» спеціальності 121 «Інженерія програмного забезпечення», за якою ми проводили дослідження.

Виявлені міжпредметні зв'язки стали основою навчально-методичного забезпечення, призначеного для англомовної підготовки фахівців з інженерії програмного забезпечення та розробленого викладачами кафедри іноземних мов за фахом Національного авіаційного університету (НАУ): навчального посібника з грифом НАУ «Professional English for IT Students» [11] для студентів 1 курсу спеціальностей галузі знань «Інформаційні технології» освітнього ступеня «Бакалавр», призначеного для вивчення дисципліни «Іноземна мова»; навчального посібника з грифом Міністерства освіти і науки України (МОН) «Professional English. Fundamentals of Software Engineering» [12], розробленого для використання на заняттях з англійської мови (за професійним спрямуванням) на 2–3 курсах студентами 121 спеціальності «Інженерія програмного забезпечення» освітнього ступеня «Бакалавр»; навчального практикуму «Professional English. Software Engineering: Theory and Practice» [2], призначеного для студентів 1 курсу освітнього ступеня «Магістр» спеціальності 121 «Інженерія програмного забезпечення» та спрямованого на формування практичних навичок іншомовного професійного спілкування й готовності до професійної мобільності в процесі вивчення навчальної дисципліни «Професійна іноземна мова».

Реалізуючи технологію змішаного навчання в нашому дослідженні, на 3 курсі, окрім навчального посібника «Professional English. Fundamentals of Software Engineering» [12], призначеного переважно для аудиторної роботи, ми також використали масові відкриті онлайн-курси MOOC (англ. Massive open online courses) «English for the Workplace» [10] та «Business Problems and Software Solutions» [9] від British Council на соціальній платформі для дистанційного навчання FutureLearn Великобританії. Ділова та професійно орієнтована тематика встановлювала міжпредметні зв'язки з дисциплінами професійного циклу підготовки фахівців з інженерії програмного забезпечення, сприяла розвитку професійної компетентності, формуванню навичок самопрезентації, проходження співбесіди, роботи в команді, планування та самоорганізації.

4. *Формування іншомовного квазіпрофесійного середовища шляхом використання інтерактивних методів навчання та ІКТ.* Визначення зазначеної психолого-педагогічної умови зумовлене потребою суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників освітнього процесу та майбутньої професійної діяльності, розвитку професійно-комунікативної культури та навичок іншомовного професійного спілкування майбутнього фахівця з інженерії програмного забезпечення, його легкої адаптації в професійній команді.

Використання *інтерактивних технологій* у процесі формування готовності до професійної мобільності сприяє активізації навчально-пізнавальної діяльності, розвиває творчість, вміння розв'язувати проблемні завдання, діяти в ситуаціях, наближених до реальних умов професійної діяльності. Реалізації зазначеної психолого-педагогічної умови у нашому дослідженні слугували такі технології інтерактивного навчання:

– технології кооперативного навчання (робота в парах; ротаційні змінювані) трійки; два – чотири – всі разом; робота в малих групах; коло ідей тощо);

– технології колективно-групового навчання (обговорення проблеми в загальному колі; мікрофон; незакінчені речення; мозковий штурм; навчаючи – вчусь; аналіз ситуації; розв'язання проблем; дерево рішень тощо);

– технології ситуативного моделювання (симуляції; розігрування ситуації за ролями тощо);

– технології опрацювання дискусійних питань (дискусія; оцінювальна дискусія; дебати; дискусія в стилі телевізійного ток-шоу) [6, с. 7].

У сучасному інформаційному середовищі ефективно використання інтерактивних методів навчання неможливе без застосування ІКТ, що не лише розвиває пізнавальну діяльність, але й формує мотиваційне, емоційне, комунікативне квазіпрофесійне середовище, удосконалюючи навички монологічного та діалогічного висловлювання на основі проблемного обговорення; визначає успішність подальшої професійної діяльності майбутнього фахівця, розвиваючи готовність до професійної мобільності.

До інтернет-засобів, що створювали інтерактивне інформаційне середовище та розвивали англomовну професійну компетентність, сприяли формуванню структурно-компонентного складу готовності до професійної мобільності, відносимо такі: інтернет-чат, інтернет-блог, пошукові системи Інтернет, електронна пошта, соціальні мережі, Skype, конференц-зв'язок, месенджери, що дають змогу здійснювати аудіо- та візуальне спілкування на відстані.

Засоби ІКТ забезпечували широку зону контактів, можливість спілкування через Інтернет з будь-

якою людиною, незалежно від її просторового розташування, вони є доступними в будь-який зручний час.

Висновки. З огляду на все вищезазначене вважаємо, що обґрунтовані психолого-педагогічні умови забезпечили ефективне формування готовності до професійної мобільності майбутніх фахівців з інженерії програмного забезпечення завдяки підвищенню вмотивованості студентів, суб'єкт-суб'єктній взаємодії в процесі розвитку творчої самостійності, інтегративній спрямованості навчального процесу, використанню інноваційних методів навчання.

Подальші дослідження ми пов'язуємо з розробленням інтегративного мультимедійного курсу з англійської мови за професійним спрямуванням на платформі Moodle та формуванням готовності до професійної мобільності майбутніх фахівців з інженерії програмного забезпечення у процесі викладання різних дисциплін.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гармаш Т.А. Професійна підготовка майбутніх фахівців із логістики до управлінської діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2018. 328 с.
2. Давиденко Т.А., Бабій Г.В., Теремінко Л.Г. Professional English. Software Engineering: Theory and Practice. Київ : НАУ, 2019. 104 с.
3. Кудряшова А.В., Горбатова Т.Н. Эффективность развития творческой самостоятельности студентов неязыковых вузов в процессе обучения иностранному языку. *Молодой ученый*. 2014. № 21. С. 641–643.
4. Левківський М.В., Вознюк О.В. Проблеми освіти у понятійній площині синергетики. URL: /view/7413/97 (дата звернення: 15.06.2019).
5. Полонский В. М. Словарь по образованию и педагогике. Москва : Высшая школа, 2004. 512 с.
6. Пометун О.І., Пирожено Л.В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. Київ : А. С. К., 2004. 192 с.
7. Пріма Р.М. Формування професійної мобільності майбутнього вчителя: вектори наукових досліджень. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка*. 2016. № 25. С. 40–45.
8. Шадриков В.Д. Психология деятельности и способности человека : учеб. пособие. Москва : Изд. корпорация «Логос», 1996. 216 с.
9. Business Problems and Software Solutions – Online Course. URL: <https://www.futurelearn.com/courses/business-problems> (дата звернення: 11.11. 2019).
10. English for the Workplace – Online Course – FutureLearn. URL: <https://www.futurelearn.com/courses/workplace-english> (дата звернення: 11.11. 2019).
11. Professional English for IT Students : навч. посіб. / О.М. Акмалдінова та ін. Київ : НАУ, 2018. 220 с.
12. Professional English. Fundamentals of Software Engineering : навч. посіб. / О.М. Акмалдінова та ін. Київ : НАУ, 2015. 300 с.

ДІАЛОГІЧНЕ МОВЛЕННЯ ЯК КЛЮЧОВИЙ АСПЕКТ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ МОРСЬКОЇ ГАЛУЗІ

DIALOGICAL SPEECH AS A KEY ASPECT IN THE PROCESS OF FOREIGN LANGUAGE PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE SEAFARERS

Необхідність спілкування між людьми з різними мовами, культурами та традиціями є дуже важливою для професійних рис майбутніх моряків. Нині у методиці навчання іноземних мов майбутніх моряків загальноновизнаним вважається комунікативний підхід, основу якого визначає положення про те, що формування мовленнєвих умінь повинно відбуватися в умовах, наближених до умов природної комунікації. Отже, комунікативний принцип, як випливає з його назви, безпосередньо спрямований на практику спілкування. У статті досліджено реалізацію комунікативного принципу, а саме діалогу, що має на меті імітувати реальний процес спілкування для формування професійних якостей майбутніх моряків. Але дослідження діалогу неможливе без врахування цілої низки немовних чинників: мети і предмета висловлювань, відносин між співрозмовниками і ставлення їх до висловлюваного, ступеня підготовленості співрозмовників до конкретної обстановки спілкування. Характер діалогічної мови визначається дією всіх цих чинників у сукупності, і в результаті конкретного прояву кожного з них створюється діалог певної структури. Особливо діалогічне спрямування стає в центрі уваги для можливості покращувати мовні навички для використання іноземної мови як засобу комунікації в майбутній професійній діяльності. Комунікативна спрямованість сучасної методики стимулює переглянути традиційні погляди на педагогічні явища. Розроблення методики навчання англійського діалогічного мовлення курсантами або студентами – майбутніми фахівцями морської галузі спрямоване на визначення принципів, методів і засобів навчання, створення системи вправ, які б відповідали специфіці навчання майбутніх фахівців морської галузі та реалізації комунікативного підходу до навчання. Розглянуто суть діалогічного мовлення як найефективнішого методу формування іншомовної комунікативної компетенції. Проаналізовано дослідження щодо навчання діалогічного мовлення у праці вітчизняних і закордонних науковців. Детально представлено підготовку до діалогічного спілкування, що відбувається за допомогою певних етапів. Звернуто увагу на вагомості ролі типових видів мовних стимулів у навчальній бесіді.

Ключові слова: комунікативний принцип, діалогічне мовлення, майбутні фахівці морської галузі, діалог, професійна підготовка, спілкування.

The need for communication between people with different languages, cultures and traditions is very important for the professional qualities of future seafarers. At present, the method of teaching foreign languages of future seafarers is widely recognized as a communicative approach, the basis of which is the provision that the formation of speech skills should occur in conditions close to the conditions of natural communication. Therefore, the communicative principle, as its name implies, is directly aimed at the practice of communication. In the article the implementation of the communicative principle, namely dialogue that aims to simulate a real communication process to form professional qualities of future seafarers are analyzed. But the study of dialogue is impossible without taking into account a number of non-linguistic factors: the purpose and object of the utterances, the relations between the interlocutors and their relationship to the utterance, the degree of readiness of the interlocutors to a specific communication environment. The nature of dialogic language is determined by the action of all these factors in the aggregate, and as a result of the specific manifestation of each of them creates a dialogue of a certain structure. Especially dialogue is placed in the center of consideration for the ability to improve language skills to use foreign language as a means of communication in future professional activities. The communicative principle of modern methods stimulates the revision of traditional views on pedagogical phenomena. Development of methodology for teaching English dialogues to cadets or students – future professionals in the maritime industry is aimed to define principles, methods and training tools, to create a system of exercises that would meet the training specification of future professionals in the maritime industry and to implement a communicative approach to training. Essence of dialogical speech is considered as the most effective method to form foreign language communicative competence. Researches of the dialogical speech teaching in the work of native and foreign scholars were analyzed. Preparations for dialogic communication that take place throughout certain stages are detailed. Attention is paid to the importance of the role of typical types of language incentives in the educational conversation.

Key words: communicative principle, dialogical speech, future professionals in the maritime industry, dialogue, professional training, communication.

УДК 378:[658,612:001]
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-18-2-23>

Тихонова І.Ю.,
ст. викладач кафедри гуманітарних дисциплін
Дунайського інституту
Національного університету
«Одеська морська академія»
Константинова Т.М.,
ст. викладач кафедри гуманітарних дисциплін
Дунайського інституту
Національного університету
«Одеська морська академія»

Постановка проблеми в загальному вигляді. Проблема навчання іноземної мови за професійним спрямуванням на сучасному етапі розвитку вищої технічної освіти є особливо актуальною, оскільки зміни, які відбуваються в характері освіти, все чіткіше зорієнтовані на вільний розвиток особистості майбутнього фахівця морської галузі, його

самостійність, конкурентоспроможність і мобільність. Відомим є те, що основною метою мовного навчання курсантів/студентів у вищих навчальних закладах є підготовка фахівця флоту до практичного володіння іноземною мовою, що дасть йому змогу ефективно працювати зі спеціалізованими іншомовними джерелами, спілкуватися з

колегами, розуміти практичні проблеми, які спрямовані на щоденне та професійне спілкування, складати мовленнєву контекстуальність, ділові листи іноземним колегам, виконувати письмові та усні переклади документів/текстів за професійним спрямуванням. У межах нашого дослідження завданням навчання іноземної мови курсантів/студентів – майбутніх фахівців морської галузі, вважаємо практичне володіння англійською мовою на рівні, необхідному для професійного спілкування через розвиток умінь діалогічного мовлення в процесі мовленнєвої взаємодії в межах професійно-ситуативного контексту, спрямованого на активізацію мислення, розвиток пізнавальних здібностей і формування освітньої автономії. Визначені цілі та завдання навчання безпосередньо впливають на вибір змісту навчання діалогічного мовлення курсантів/студентів – майбутніх фахівців морської галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Теоретичну основу авторського дослідження становлять ключові положення вітчизняної методики навчання іноземних мов, представлені в роботах науковців Н. Скаткіна, І. Біма, Н. Геза, Г. Рогової, які приділяють значну увагу впровадженню принципів професійної спрямованості, рефлексивної активності та комунікативності у навчання англійської мови за професійним спрямуванням; положення теорії мовної діяльності, розробленої Л. Виготським, Н. Жінкіним, О. Леонтьєвим, І. Зимньою; результати сучасних досліджень у психології мислення (О. Тихомиров, П. Пономарев) про стильові і продуктивні аспекти інтелектуальної діяльності (В. Колга, Т. Мелентьева, І. Шкуратова, М. Холодна).

Для визначення дидактичних умов, що активізують продукування діалогічного мовлення в процесі навчання майбутніх фахівців морської галузі, були проаналізовані праці педагогів, лінгвістів і науковців, присвячені впливу когнітивної психології, що досліджує глибинні процеси пізнавальної діяльності (J. Adams, T. Buzan, D. Cohen, P. Freire, E. Harris, A. Maslow, J. Newson, N. Postman, S. John, J. Wilson), та використання різних стилів і стратегій навчально-пізнавальної діяльності через наслідування принципів комунікативного підходу (M. Boyce, A. Costa, R. Ellis, P. Foster, H. Gardner, K. Johnson, S. Krashen, M. Lipman, B. Moore, D. Stein, M. Swain, M. Thomas).

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на досить широке висвітлення в сучасній лінгводидактиці, проблеми навчання іноземної мови для професійно-орієнтованого спілкування, використання активних методів навчання діалогічного мовлення для майбутніх фахівців морської галузі потребує уваги дослідників, що й зумовлює актуальність дослідження. Саме тому розгляд цього питання

в контексті сучасних інтеграційних процесів в освіті набуває особливої актуальності і значущості.

Мета статті – аналіз складових компонентів змісту діалогічного навчання англійської мови з урахуванням професійного напрямку підготовки фахівців морської галузі, визначення комунікативних ситуацій професійної діяльності, комунікативних ролей і намірів, а також надання типології стратегій, що скеровані на підвищення ефективності навчання усного діалогічного мовлення курсантів або студентів.

Виклад основного матеріалу. Процес навчання може бути описаним як організована система з властивими їй складниками. Такими складниками є цілі навчання, що зумовлюють завдання для їх реалізації; які, у свою чергу, базуються на змісті навчання, організованому за загальнодидактичними та методичними принципами; які через засоби навчання, технології та прийоми забезпечують досягання поставлених цілей. Визначені цілі та завдання навчання безпосередньо впливають на вибір змісту навчання діалогічного мовлення.

Сучасне життя показує, що потреба вступати в діалогічний контакт пов'язана з певним мотивом і мовленнєвим завданням, в реалізації яких проявляється ініціатива в певного учасника діалогу. Тому, не відходячи від навчального процесу, слід зазначити, що заняття з іноземної мови розглядається як діяльність спілкування [6, с. 125]. На думку В. Желяскова, це означає відмову від домінування на заняттях формальних мовних вправ на користь діяльній і інтелектуально-орієнтованих завдань, які дають змогу вивчати іноземну мову як основний засіб міжкультурного спілкування в процесі діалогу [5, с. 180]. В межах однієї статті вважаємо неможливим зробити детальний аналіз усіх компонентів змісту навчання, тому зосередимося на визначенні комунікативних ситуацій професійної діяльності, комунікативних ролей, мети спілкування, функціональних типів діалогів і дискурсивних стратегій, впровадження яких буде сприяти розвитку умінь діалогічного мовлення.

Під час вибору тем для спілкування, розподілу мовленнєвих умінь у змісті кожної теми, визначення потенційних ролей курсантів до уваги слід брати професійні потреби курсантів. Відбір професійно-орієнтованих ситуацій проводився нами з урахуванням вимог типової програми викладання англійської мови для професійного спілкування, міжнародних визнаних стандартів навчання ІМ, описаних у Загальноєвропейських Рекомендаціях із мовної освіти [2], робочої програми з англійської мови для бакалаврів, а також вимог Модельного Курсу 3.17 (Maritime English) Міжнародної Морської Організації (IMO) [7] до рівня формування комунікативної компетентності з англійської за професійним спрямуванням відповідно до стан-

дартів міжнародного Кодексу ПДМВ з Манільськими поправками 2010 року (STCW) [4].

Аналіз зазначених документів дав змогу виокремити типові професійні обов'язки, які вимагають уміння діалогічного мовлення і є основою для формування професійної компетенції, а саме: роботу з навігаційними картами та морськими публікаціями, забезпечення безпеки життєдіяльності судна, команди та вантажу; несення вахти, вантажні операції.

Були розроблені навчальні професійно-орієнтовані ситуації, скеровані на формування вищезазначених професійних компетентностей курсантів:

- 1) обмін персональною інформацією під час знайомства з екіпажем, перевірка коректності прокладки курсу і в разі необхідності його корекція;
- 2) аналіз дій екіпажу в аварійних ситуаціях;
- 3) отримання та обговорення метеорологічної інформації;
- 4) вибір якірної стоянки й прогнозування можливих ускладнюючих обставин;
- 5) запуск головного двигуна для початку маневрів;
- 6) обговорення й планування вантажних робіт;
- 7) перемови при бункерній операції;
- 8) перемови з лоцманською станцією для забезпечення безпечного входу в порт.

У процесі взаємодії у вищезазначених ситуаціях курсанти розвивають уміння діалогічного мовлення та тренують різні мовленнєві функції, а саме; реагувати на зауваження співрозмовника, доповідати з конкретними цілями професійного характеру, висловлювати думки, вести перемовини, чітко аргументувати свою думку, спонукати до дії, виражаючи різний ступінь необхідності, тощо. У контексті стандартів Кодексу ПДМВ з Манільськими поправками 2010 року випускник – фахівець морської галузі має досягнути експлуатаційного (operational) або управлінського (managerial) рівнів володіння мовою [4], набувши таких мовленнєвих умінь у діалогічному мовленні: розпитати, попросити, запропонувати, повідомити, описати, розповісти, пояснити, оцінити, заперечити, підтвердити, обґрунтувати. Під час нашого дослідження було виокремлено комунікативні функції діалогічного мовлення в межах професійної діяльності майбутнього фахівця морської галузі, а саме: запити інформації – повідомлення інформації – підтвердження отримання інформації; пропозиції (у формі прохання, наказу, поради) – прийняття/неприйняття запропонованого; обміну судженнями/думками/враженнями; взаємопереконання/обґрунтування своєї позиції.

Мовленнєві професійно орієнтовані вміння: оформлювати вантажний план, вести перемови з агентом, демонструючи знання принципів розміщення контейнерів на палубі і в трюмах, уточнювати, пропонувати альтернативні рішення, аргументувати.

Представлені професійно орієнтовані теми спілкування, комунікативні ситуації та мовленнєві вміння зумовлюють відбір текстів, які становлять наступний компонент змісту навчання. Враховуючи досвід методистів, зокрема Е. Оніщенко, Е. Верещагіна, Н. Боріско, С. Николаєвої, В. Скалкіна, С. Фоломкіної, Т. Серової щодо відбору текстів для розвитку професійно спрямованої комунікативної компетенції, ми виділяємо такі основні принципи відбору текстового матеріалу, як: тематична цілісність, професійно інформативна значимість, проблемність і ситуативність, жанрова достатність, а також функціональна спрямованість.

Відомо, що мовленнєва поведінка кожного учасника діалогу значною мірою зумовлюється мовленнєвою поведінкою партнера. Саме тому діалогічне мовлення неможливо спланувати заздалегідь, на відміну від монологічного. Обмін репліками відбувається досить швидко і реакція вимагає нормального темпу мовлення. Саме це й зумовлює спонтанність, тобто непередбаченість мовленнєвих дій. Тому діалогічне мовлення має двосторонній характер. Спілкуючись, співрозмовник виступає в ролі мовця, слухача, який повинен реагувати на репліку співрозмовника.

Отже, у курсантів/студентів необхідно розвивати вміння ініціативно розпочинати діалог, реагувати на репліки співрозмовника та спонукати його до дії. На думку В. Артемова, у діалогічному мовленні часто вживаються слова, які служать для підтримки розмови, для заповнення пауз у ній, наприклад, коли мовець підшукує відповідну репліку. Наприклад: *well, well now, you know, let me see, look here, I say*. Будь-який діалог складається з окремих висловлювань. Такі висловлювання називаються реплікою. Перша репліка діалогічної єдності є завжди ініціативною (її називають ще реплікою-спонуканням або керуючою). Друга репліка може бути повністю реактивною (інакше – залежною, або реплікою-реакцією) [1, с. 122].

Під час навчання діалогічного професійного мовлення виникають дві основні проблеми: чого вчити, які особливості діалогічного мовлення слід враховувати і як вчити. Перша проблема, у свою чергу, належить до питання про відбір мовного і мовленнєвого матеріалу під час навчання діалогічного мовлення; а друга – до питання про ефективні й оптимальні форми, методи та прийоми навчання.

Враховуючи особливості професійного спрямування майбутніх фахівців морської галузі, для ефективного навчання діалогічного мовлення вважаємо за доцільне навчати курсантів таких респонсивних стратегій: співпраці (застосування тактики переконання, ствердження, пропозиції, поради); конкуренції (втілення тактики попередження, погрози, вимоги, осуду та обвинувачення); пристосування (тактика поступки, часткової згоди); ухилення (уникнення відповіді на запитання, зміна

теми, ігнорування) [3, с. 214]. Під час нашого дослідження було розроблено навчальні професійно-орієнтовані ситуації, спрямовані на розвиток вищезазначених стратегій.

Наведемо приклади деяких із ситуацій.

Situation 1

You are assistant engineer. Sudden breakdown of the main engine. Discuss with your subordinates a plan of actions to fix out the problem, ask about the versions of why this happened, make changes to the plan of actions, argue your decision (adaptation strategy: tactics of assignment, partial agreement).

Situation 2

You are the officer in charge of preparation the documents for the vessel's departure. Discuss with the agent question about filling in the forms offered by the agent of the company, make changes in filling in data, justify your decision (adaptation strategy: tactic of concession, partial agreement).

Situation 3

You are the captain. Vessel is under pilotage. You do not agree with the pilot's actions. Contact Coastal Station (Competition Strategy: Warning, Threats, Demands and Charges).

У структурі навчальної бесіди можна виділити деякі складові частини: – тема бесіди; – експозиція; – ключові слова; – мовна реакція – висловлювання учасників. Навчальна бесіда може бути різноманітною за своєю тематикою. Прогнозуючи мовну реакцію курсантів/студентів і пов'язані з нею лексичні труднощі, викладачу слід підготувати низку ключових слів і висловів, які можуть знадобитися у роботі. Ці слова повинні бути відомими, засвоєні курсантами/студентами раніше. Їхнє призначення – бути опорою, підказкою у разі необхідності.

Комунікативна спрямованість – це провідний принцип навчання діалогу, як і усного мовлення загалом. Він включає цілу низку основних вимог, зокрема: 1) комплектування лінгвістично виправданого мінімуму мовного інвентарю, що забезпечує рівень комунікативної достатності; 2) оцінку кожного мовного здобутку, що включається в програму, з погляду реальності його появи в природних актах усного спілкування; 3) формування ситуативно-тематичного мінімуму з урахуванням інтересів і майбутніх потреб тих, яких навчають; 4) комунікативність мовних операцій під час роботи над мовним матеріалом (у всіх випадках, коли це можливо); 5) створення визначеної системи роботи, мотивованою потребою в мовному спілкуванні досліджуваною мовою. Формування вміння вести бесіду належить до однієї з найважливіших проблем методики навчання іноземної мови.

Етап передавання інформації є своєрідним потенціалом для аргументування, оскільки відбувається уточнення змісту проблеми і мети спілкування, обговорення проблеми, передавання

інформації, її закріплення і визначення нового напрямку інформування. У процесі спілкування співрозмовники детальніше ознайомлюються з можливостями і намірами партнера щодо обговорюваної проблеми. На цьому етапі бажано утримуватися від оцінювання, а натомість застосовувати тактику запитань із метою переходу від монологу до діалогу. Основними елементами цього етапу є такі: 1) формування питань (закритих, відкритих, риторичних, питань для роздумів, переломних); 2) вислуховування (концентрація на темі бесіди і на співрозмовникові); 3) вивчення реакцій співрозмовника (спостереження, підтримка візуального контакту); 4) передавання інформації співрозмовника (застосовування мистецтва дипломатії, створення передумов для аргументації). Це сприяє встановленню взаєморозуміння, довіри та налаштовує на позитивне розв'язання проблеми. Після прийняття діалогу на слух і в графічній формі курсанти/студенти повинні виконати тест, що покаже міру розуміння діалогу. Цей тест є на зіставлення, під час його виконання курсанти/студенти підбирають до персонажів діалогу їхні репліки. Після цього відбувається аналіз діалогу, що полягає у виявленні його специфічних особливостей: звертань, що містяться в тексті, розмовних кліше, еліптичних речень. Далі курсанти/студенти розігрують діалог близько до тексту (третьої етап). Бажано, щоб вони робили це по пам'яті, тому до кожного виконавця додаються «підказки», що надають курсантам/студентам репліки, дивлячись у книгу, якщо для них це складно. Нарешті, курсантам/студентам пропонуються нові ситуації (четвертий етап); вони створюються шляхом зміни окремих її компонентів [10]. При цьому курсантам/студентам потрібно дати опори, на основі яких здійснюється діалогічне спілкування.

Висновки. Уміння вести професійний діалог не є результатом формування окремих умінь, воно вирощується як найнеобхідніше уміння навчального співтовариства. Кропітка праця співтовариства курсантів/студентів і викладача дає потрібні результати – у кінці курсу вивчення іноземної мови за професійним спрямуванням курсанти/студенти вже можуть спілкуватися іноземною мовою один з одним (а в майбутньому – з іноземними мовцями) на побутові та професійні теми. Але необхідно створити умови, за яких курсанти матимуть бажання і необхідність щось сказати, передати почуття, обговорити і сприятливий психологічний клімат в аудиторії, дружні стосунки. Метою оптимізації навчання іноземної мови на засадах комунікативного підходу майбутніх фахівців морської галузі вважаємо доцільним організувати активне залучення до взаємодії в навчальних професійно-орієнтованих ситуаціях. Такий підхід сприятиме ефективності навчання діалогічного мовлення, посиленню мотивації до навчання англійської

мови, активізації когнітивної самостійності студента та ефективній організації індивідуального й колективного навчання.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Артемов В.А. Обучение диалогической речи (на материале английской речи) : пос. для учителей. Киев : Советская школа, 1989. 123 с.
2. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / наук. ред. укр. вид. док. пед. наук, проф. С.Ю. Ніколаєва. Київ : Ленвіт, 2003. 273 с.
3. Лук'янець М.Г. Класифікація респонсивних стратегій і тактик (на матеріалі англomовного діалогічного дискурсу). *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету. Філологія, педагогіка, психологія.* 2015. Вип. 30. С. 213–218.
4. Міжнародна конвенція про підготовку і дипломування моряків та несення вахти 1978 року (ПДНВ) International Convention on Standards of Training, Certificating and Watchkeeping for Seafarers, 1978 (STCW 78). *Офіційний вісник України.* 2009. № 60. Ст. 2148.
5. Желясков В.Я. Теоретичні і методичні засади підготовки майбутніх бакалаврів судноводіїв до професійної комунікації. *Освітньо-наукове забезпечення діяльності складових сектору безпеки і оборони України* : тези XI Всеукр. наук.-практ. конф., м. Хмельницький, 15 листопада 2018 р. 904 с.
6. Мартинова Р.Ю. Цілісна загально дидактична модель змісту навчання іноземних мов : монографія. Київ : Вища школа, 2004. 454 с.
7. IMO Model Course 3.17. Maritime English. London : International Maritime Organization (IMO), 2010. 138 p.

ОРГАНІЗАЦІЯ, ЕТАПИ ТА МЕТОДИКА ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

ORGANIZATION, STAGES AND METHODOLOGY OF THE PILOT STUDY TO TEST THE EFFECTIVENESS OF THE TRAINING OF FUTURE BORDER GUARDS FOR PROFESSIONAL ENGAGEMENT

Стаття присвячена проблемі удосконалення професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників, зокрема підготовці згаданих фахівців до професійної взаємодії. Автор здійснив хронологічний аналіз змісту основної дефініції у запропонованому дослідженні – «взаємодії». Розкрито значення діяльності охоронців державного кордону для українського суспільства. Обґрунтовано необхідність формування в майбутніх офіцерів-прикордонників професійної взаємодії на рівні колег, громадян, які перетинають кордон, і мешканців прикордонних регіонів України. Представлено результати вивчення проблеми підготовки фахівців різних професійних галузей щодо формування професійної взаємодії.

У статті ми звернулися до положень компетентнісного, особистісно-орієнтованого, суб'єктного, акмеологічного, системного, синергетичного, діяльнісного, партисипативного, аксіологічного підходів, які необхідно враховувати у підготовці майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної взаємодії. Враховано практичний досвід вітчизняних і зарубіжних вчених у вирішенні запропонованої проблеми.

Проаналізовано зміст вітчизняної та зарубіжної філософської, соціологічної та психолого-педагогічної наукової літератури з проблем готовності фахівців до професійної взаємодії. Представлено основні теоретико-методологічні та науково-практичні засади вирішення проблеми підготовки майбутніх фахівців прикордонного відомства до професійної взаємодії.

У статті розкрито етапи проведення дослідно-експериментальної роботи: організаційно-аналітичний, пошуково-експериментальний, узагальнюючий. Деталізовано зміст роботи на кожному з цих етапів, а також їх хронологію. Проаналізовано три основні її складові частини: констатувальний експеримент; формувальний експеримент; контрольний експеримент. Розкрито особливості методики експериментальної роботи, представлено ключові методи на кожному з етапів дослідження.

Ключові слова: професійна підготовка, професійна взаємодія, майбутні офіцери-прикордонники, фахівці, теоретико-методо-

логічні засади, дослідно-експериментальна робота, методика, етапи.

The article is devoted to the problem of improving the professional training of future border guards, in particular the preparation of the mentioned specialists for professional interaction. The author made a chronological analysis of the content of the main definition in the proposed study – “interaction”. The significance of the activity of the state border guards for Ukrainian society is revealed. The necessity of formation of future officers-border guards of professional cooperation at the level of colleagues, citizens crossing the border and residents of the border regions of Ukraine is substantiated. The results of the study of the problem of training specialists in different professional fields for forming professional interaction are presented.

The article addresses the provisions of competent, personality-oriented, subjective, acmeological, systemic, synergistic, activity, participatory, axiological approaches that must be taken into account in preparing future border guards for professional engagement. The practical experience of domestic and foreign scientists in solving the proposed problem is taken into account.

The content of domestic and foreign philosophical, sociological and psychological-pedagogical scientific literature on the problems of specialists' readiness for professional interaction is analyzed. The basic theoretical, methodological and scientific and practical principles of solving the problem of preparation of future specialists of the border agency for professional cooperation are presented.

The article describes the stages of conducting experimental work: organizational-analytical, search-experimental, summarizing. The content of the work at each of these stages and their timeline are detailed. Three main components of this study are analyzed: the ascertainment experiment; forming experiment; control experiment. The peculiarities of the experimental work methodology are revealed, the key methods are presented at each stage of the study.

Key words: professional training, professional interaction, future border guards, specialists, theoretical and methodological foundations, experimental and experimental work, methodology, stages.

УДК 378:141:371.134(043.3):355
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-18-2-24>

Тушко К.Ю.,
канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та
соціально-економічних дисциплін
Національної академії
Державної прикордонної служби
України імені Богдана Хмельницького

Постановка проблеми у загальному вигляді. Збільшення обсягів сучасної інформації, стрімкі глобалізаційні процеси, інтенсивність рівня міжнародної співпраці в Україні, вибір західного вектора розвитку суспільства зумовили актуальність дослідження проблеми формування готовності майбутніх фахівців до професійної взаємодії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Узагальнений аналіз запропонованої проблеми засвідчив існування наукових публікацій, моногра-

фій, дисертаційних досліджень, що говорить про її значущість і багатогранність.

Починаючи з античної епохи, що заклала основи механічної парадигми взаємодії, і дотепер зазначена проблема є об'єктом уваги вчених різних галузей знань: Б. Ананьєва, В. Бехтерева, Л. Виготського, Н. Волкової, Г. Гегеля, І. Зимньої, І. Канта, О. Коротаєвої.

Відомі науковці вивчали проблему з різних позицій, зокрема: І. Зимня, І. Кон, Л. Петровська

та ін. досліджували проблему взаємодії з погляду філософії, педагогіки та соціології; Т. Чаплі розкривали сутність інформаційної взаємодії; Ф. Розанов – соціальної; Н. Данилевський – міжкультурної; Н. Кащей – соціально-політичної тощо.

Незважаючи на наявність поданих вище досліджень, варто зазначити, що концептуальні основи саме професійної взаємодії є нині невизначеними, зокрема системи професійної взаємодії у прикордонному відомстві української держави.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проблеми оптимізації процесів взаємодії та обміну інформацією завжди були пріоритетними в суспільстві. Проте немає наукових досліджень щодо експериментального вивчення професійної взаємодії в майбутніх офіцерів-прикордонників.

Метою статті є аналіз організації, етапів і методики експериментального дослідження перевірки ефективності системи підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної взаємодії.

Виклад основного матеріалу. Увага до питань реалізації взаємодії з'явилася ще в античну епоху і була відображена в теорії механічної взаємодії. Наступними етапами були середньовіччя, якому притаманні теологічні уявлення про взаємодію, та Відродження, що тлумачило її як поєднання мікро- та макрокосмосу. Філософія Нового часу, як і в античний період, у питанні взаємодії була зосереджена на її механічному змісті.

Філософським фундаментом дефініції «взаємодія» стала німецька класична філософія, а саме наукові погляди Г. Гегеля [1] та І. Канта [2]. Зокрема, у гносеологічній теорії І. Кант згадував поняття «взаємодії», пояснюючи різні форми пізнання. Його роботу продовжив Г. Гегель, ототожнюючи діалектику та взаємодію, які виступають як процеси перетворення явищ і предметів.

Варті уваги наукові праці К. Маркса [6], котрий у конфліктологічній теорії тлумачив сутність суспільства як продукту людської взаємодії.

Початок ХХ ст. характеризується розквітом соціологічної науки, у якій на особливу увагу заслуговують праці такого вченого, як П. Сорокін [7]. У його наукових доробках взаємодія виступає як одна із функцій поведінки індивіда і залежить від його свідомості.

Сучасна філософська наукова література представлена численними працями з проблем взаємодії. Зокрема, В. Кемеров [3] є прихильником процесуальної теорії, що пояснює взаємодію як зв'язок матеріальних явищ.

Слід зауважити, що у педагогічній науці здійснюється дослідження взаємодії, що дає змогу забезпечувати різні варіанти відповідної взаємодії учасників, які можуть виступати у ролі як суб'єктів, так і об'єктів процесу.

Таким чином, гуманітарна наука взаємодію визначає як фундамент пізнавальних процесів і зводить її до взаємовпливу індивідів.

Психологічні дослідження О. Леонтьєва та його колег, присвячені проблемі взаємодії, тлумачать її у контексті таких понять, як «спільна або групова діяльність», що визначають залученість індивіда в певний вид діяльності [5].

Поняття «взаємодія» увійшло у другій половині ХХ ст. в науковий обіг як автономна дефініція, яку можна розглядати у різних сферах, із різною структурою та у різних контекстах. Подане вище вимагало відповідного впорядкування, оскільки виникла проблема формування готовності до професійної взаємодії, а також компетентності щодо її розвитку та формування.

Зростання уваги сучасних педагогів до проблеми взаємодії пояснюється актуальністю впровадження інтерактивних технологій навчання, основною вимогою яких є взаємодія між усіма учасниками педагогічної системи.

Нинішня педагогічна наука характеризується відсутністю чіткості й однозначності у розкритті змісту її ключових категорій. Це означає, до прикладу, що деякі форми можуть бути і методами. Подібна ситуація має місце і з категорією «взаємодія», оскільки є різні наукові підходи, що розкривають її зміст [4]. Тобто важливим завданням є узагальнення та систематизація інформації щодо теоретичних підходів у вирішенні проблеми підготовки майбутніх фахівців до професійної взаємодії, зокрема у запропонованому дослідженні, майбутніх офіцерів-прикордонників.

У процесі вивчення проблеми готовності до професійної взаємодії нами проаналізовано досвід підготовки майбутніх фахівців, які здійснюють охорону державного кордону. Є низка факторів, що впливають на вибір певного підходу до професійної взаємодії, у фаховій підготовці майбутніх фахівців українські науковці надають перевагу технологіям інтерактивного навчання, методам проектування, інформаційним технологіям.

Вивчення досвіду підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників у професійній взаємодії у вищих військових навчальних закладах України дало змогу представити концептуальні засади дослідження, як теоретико-методологічні, так і практико-обґрунтовані підходи.

Ретельний аналіз інформаційних наукових джерел щодо наявних тенденцій у підготовці фахівців до професійної взаємодії засвідчив, що проблема якості підготовки фахівців до професійної взаємодії є актуальною для більшості країн світу. Загалом можна стверджувати, що нині відсутній універсальний підхід до підготовки фахівців будь-якої сфери до професійної взаємодії.

Сучасна вітчизняна та зарубіжна вища освіта має у користуванні численні теоретичні та прак-

тичні напрацювання з проблеми підготовки майбутніх фахівців до професійної взаємодії, які слугують для представленого дослідження теоретико-методологічними засадами вирішення проблеми підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної діяльності.

Реалії українського сьогодення й особливості соціального життя українців, зумовлені заполітизованістю повсякденного життя, війною на східних територіях держави, провокують появу більш жорстких вимог до компетентності, професіоналізму, етики поведінки, культури взаємодії майбутніх офіцерів-прикордонників, а відтак і до їх фахової підготовки у системі вищої військової освіти.

Українській державі потрібен офіцер-прикордонник, компетентний у здійсненні професійної взаємодії, який сприймає її як особистісну цінність, володіє технологією взаємодії, вміло використовує усі різновиди комунікації, спрямований на самоосвіту та самовдосконалення досвіду професійної взаємодії, в якого відсутні бар'єри взаємодії.

Аналіз теоретико-методологічних основ проблеми професійної взаємодії майбутніх офіцерів-прикордонників дав змогу висвітлити емпіричну сторону цього питання.

Спроекований нами експеримент реалізовувався протягом п'яти років на базі Національної академії Державної прикордонної служби України (надалі – НАДПСУ). Основними його етапами були такі:

– *організаційно-аналітичний етап* (2015–2016 рр.) – передбачав вивчення стану проблеми щодо реалізації професійної взаємодії у науковій літературі; розробку наукового апарату дослідження (мети, завдань, гіпотези, розкриття сутності поняття «професійна взаємодія майбутніх офіцерів-прикордонників»; розробку дослідницької методики, наукової програми, а також якісного та кількісного складу учасників експерименту (діючих офіцерів-випускників НАДПСУ, представників науково-педагогічного складу, курсантів певних років набору); проведення вхідного діагностування (опитування (письмового й усного); розробка й обґрунтування концептуальних положень і методологічних засад дослідження; теоретичне обґрунтування та розробка системи та технології формування здатності майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної взаємодії;

– *пошуково-експериментальний етап* (2016–2019) – експериментальна перевірка наукової гіпотези, концепції дослідження; апробація системи формування здатності майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної взаємодії; аналіз проміжних результатів експериментальних досліджень; впровадження теоретичних результатів наукового дослідження в освітній процес НАДПСУ та у вищих військових навчальних закладах;

– *узагальнюючий етап* (2019–2020) – систематизація та впорядкування отриманих результатів дослідження щодо перевірки ефективності реалізації системи формування здатності майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної взаємодії; порівняння результатів вихідного діагностування із вхідними та прогнозованими; формулювання висновків і методичних рекомендацій дослідження; виділення перспективних напрямів подальших наукових пошуків.

У дослідно-експериментальній роботі виділено три основні її складові частини: констатувальний експеримент; формувальний експеримент; контрольний експеримент.

Враховуючи специфіку представленої проблеми, в емпіричній роботі нами використано багатий арсенал поширених наукових методів: різні види анкет (залежно від контингенту респондентів); спостереження; аналіз документів; аналітичні методи (порівняння, абстрагування, синтез, узагальнення, процедури визначення, поділу та класифікації); методи математичної статистики тощо.

Важлива частина експериментальної діяльності припала на формульований етап, оскільки його метою було визначення динаміки, проблемності, складностей реалізації авторської системи та технології щодо формування здатності до професійної взаємодії. Достовірність та ефективність поданих елементів нашої наукової роботи була підтвердження математичними засобами обробки інформації.

Висновки. Таким чином, нами здійснено мету дослідження, визначено теоретико-методологічний фундамент системи підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної взаємодії, вказано на доцільність теоретико-методологічних і методичних підходів у вирішенні цієї проблеми, виправдано гіпотезу та перевірено експериментальним шляхом результативність концептуальної системи підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної взаємодії.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гегель Г.Ф. Феноменология духа. Санкт-Петербург : Наука, 1992. 444 с.
2. Кант І. Критика практичного розуму. Київ : Юніверс, 2004. 240 с.
3. Кемеров В.Е. Введение в социальную философию : учебное пособие. Москва : Аспект-Пресс, 2005. 216 с.
4. Кожушко С.П. Навчання професійної взаємодії студентів-психологів з використанням проектної технології. *Науковий вісник Донбасу*. 2012. № 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2012_4_30.
5. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. Смысл. Москва : Академия, 2005. 352 с.
6. Маркс К., Энгельс Ф. Полное собрание сочинений : в 50 т. Т. 27. Энгельс : Наука, 1976. 420 с.
7. Сорокин П.А. Преступление и кара, подвиг и награда. Санкт-Петербург, 1999. 448 с.

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ІЗ ПРИКЛАДНОЇ МЕХАНІКИ

VOCATIONAL TRAINING OF FUTURE SPECIALISTS IN APPLIED MECHANICS

У статті розглянуто сучасні вимоги до модернізації системи вищої інженерної освіти, зокрема до професійної підготовки майбутніх фахівців із прикладної механіки. Проаналізовано основні тенденції, характерні для професійної підготовки майбутніх фахівців із прикладної механіки. Зазначено основні пріоритети у системі вищої освіти (інтеграція освіти, досліджень та інновацій), оскільки вища освіта має базуватися на дослідженнях і таким чином сприяти розвитку інновацій у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців. Обґрунтовано тенденцію до оновлення змісту освіти й освітніх технологій та узгодження їх із сучасними потребами, інтеграції до світового освітнього простору шляхом орієнтації фахової підготовки майбутніх фахівців із прикладної механіки на компетентнісний підхід і створення ефективних механізмів його запровадження. Охарактеризовано компетентності, які має набути майбутній фахівець із прикладної механіки відповідно до стандарту вищої освіти за спеціальністю 131 «Прикладна механіка» галузі знань «Механічна інженерія» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти (інтегральні, загальні та спеціальні (фахові)). Відзначено критерії, наявність яких сприяє набуттю зазначених компетентностей майбутніми фахівцями з прикладної механіки (високий рівень мотивації, цілеспрямованість і системність в оволодінні новими знаннями, визначені цілі та стратегії навчання, особистісні якості, що сприяють активізації пізнавальної діяльності, самоосвітня діяльність). Проаналізовано стан інноваційної діяльності та відображено позицію України у світових рейтингах. Уточнено шляхи активізації зв'язку інноваційного сектору з підготовкою майбутніх фахівців із прикладної механіки (покращити якість освіти, стимулювати підприємства до наукових досліджень і науково-технічних розробок та інноваційної діяльності, розробити механізм стимулювання науковців до проведення актуальних наукових досліджень, забезпечити створення навчальних матеріалів із підприємництва та інновацій, розробити методичні матеріали щодо залучення до виконання спільних інноваційних проектів студентів різних спеціальностей і закладів вищої освіти).

Ключові слова: професійна підготовка, майбутні фахівці з прикладної механіки, ком-

петентнісний підхід, науково-дослідницька діяльність, інновації.

The paper deals with the contemporary requirements for the modernization of higher engineering education system, in particular, for the vocational training of future specialists in applied mechanics. The basic trends that characterize the vocational training of future specialists in applied mechanics are analyzed. The main priorities in higher education system (integration of education, research and innovation) are outlined, as higher education should be based on research and thus contribute to the development of innovations in the process of vocational training of future professionals. The tendency of updating the content of education and educational technologies and correlating them with modern needs, integration into the world educational space by orienting the vocational training of future specialists in applied mechanics to a competency-based approach and creating effective mechanisms for its implementation is proved. The competences that a future specialist in applied mechanics have to acquire in accordance with the standard of higher education in specialty 131 "Applied mechanics" of the field of knowledge "Mechanical Engineering" for the first (bachelor) degree (integrated, general and special (vocational)) are characterized. The criteria, which help to acquire these competencies by future specialists in applied mechanics (high level of motivation, goal orientation and consistency in acquiring new knowledge, defined goals and strategies of training, individual qualities that contribute to the activation of cognitive activity, self-education activity) are pointed out. The state of innovative activity is analyzed and Ukraine's position in the world rankings is reflected. The ways of intensifying the connection between the innovation sector and training of future specialists in applied mechanics (to improve the quality of education, to stimulate enterprises to research and scientific and technical development and innovation activities, to develop a mechanism to stimulate scientists to conduct relevant researches, to provide the development of educational materials on entrepreneurship and innovation, to develop the methodological materials on involvement in joint innovation projects of the students of higher educational institutions) are specified.

Key words: vocational training, future specialists in applied mechanics, competence-based approach, research activity, innovations.

УДК 378.14

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-18-2-25>

Фещук А.М.,

викладач кафедри англійської мови технічного спрямування № 2 Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Сучасні вимоги до модернізації системи вищої інженерної освіти, зокрема до професійної підготовки майбутніх фахівців із прикладної механіки, невідмінно зростають у зв'язку зі стрімким науково-технічним прогресом у галузі інженерії. Водночас входження України в європейський освітній простір вимагає підготовку конкурентоспроможного фахівця нового покоління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблемою професійної підготовки майбутніх фахівців у галузі інженерії займаються вітчизняні фахівці: проблеми підготовки майбутнього інженера до професійного самовдосконалення в умовах технічного університету (О.А. Ігнатюк, 2010 р.); організаційно-педагогічні умови підготовки кваліфікованих робітників машинобудівного профілю у професійному лицейі (В.В. Паржницький, 2006 р.);

концепцію оптимізації навчання професійним дисциплінам студентів інженерно-технічних ВНЗ (О.Ф. Піралова, 2012 р.); розвиток творчого потенціалу майбутнього інженера у процесі професійної підготовки у вищому технічному навчальному закладі (О.П. Попова, 2009 р.) та ін.

Особливо зацікавлюють наукові розвідки науковців, які висвітлюють різноманітні аспекти професійної підготовки майбутніх фахівців із прикладної механіки, зокрема праці М.В. Рассовицької [3].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз сучасного стану розвитку галузі інженерії свідчить про зростаючий попит на фахівців інженерних спеціальностей [5–7].

Метою статті є виділення основних тенденцій, характерних для професійної підготовки майбутніх фахівців із прикладної механіки.

Виклад основного матеріалу. У преамбулі Льовен / Лувенського комюніке [8, с. 31], метою якого є підведення підсумків досягнень Болонського процесу та встановлення пріоритетів на наступне десятиліття, вказано, що одним з основних пріоритетів вищої освіти є інтеграція освіти, досліджень та інновацій. Вища освіта має базуватися на дослідженнях і таким чином сприяти розвитку інновацій у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців.

Сучасна система професійної підготовки майбутніх фахівців із прикладної механіки зазнає постійних змін у процесі реалізації зв'язку між освітнім, науковим та інноваційним секторами.

Аналіз нормативної бази дозволяє стверджувати, що одним зі шляхів оновлення змісту освіти й освітніх технологій, узгодження їх із сучасними потребами, інтеграції до світового освітнього простору є орієнтація фахової підготовки майбутніх фахівців із прикладної механіки на компетентнісний підхід і створення ефективних механізмів його запровадження.

Сучасна концепція модернізації інженерної освіти базується на компетентнісній моделі, яка забезпечує мобільність випускників в умовах сучасного ринку праці та є моделлю ефективної роботи, соціальної взаємодії й адаптованості випускника [2, с. 12].

Відповідно до стандарту вищої освіти за спеціальністю 131 «Прикладна механіка» галузі знань «Механічна інженерія» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти до компетентностей, які має набути майбутній фахівець із прикладної механіки, належать інтегральні, загальні та спеціальні компетентності, представлені у табл. 1 [4, с. 6–8].

Зазначені у табл. 1 компетентності складають основу професійної підготовки майбутніх фахівців із прикладної механіки, оскільки дають змогу майбутньому фахівцеві реалізувати себе у професійній діяльності та стати компетентним спеціалістом у сфері інженерії.

З позицій вищесказаного вважаємо, що набуття зазначених компетентностей майбутніми фахівцями з прикладної механіки можливо лише за наявності таких критеріїв:

- високого рівня мотивації, яка відіграє вирішальну роль в освітньому процесі;
- цілеспрямованості та системності в оволодінні новими знаннями;
- визначених / цілей і стратегії навчання;
- особистісних якостей, що сприяють активізації пізнавальної діяльності;
- самоосвітньої діяльності.

Враховуючи зазначені тенденції, услід за Ю.Г. Лободою під професійною підготовкою майбутніх фахівців із прикладної механіки вважаємо систему цілеспрямованих заходів, які забезпечують формування у майбутнього фахівця професійної спрямованості, знань, умінь, навичок і професійної готовності, що дозволяють виконувати роботу в галузі інженерії [1].

Крім того, необхідно виділити той факт, що значну роль у переліку компетентностей відіграє також науково-дослідницька складова частина.

Майбутній фахівець із прикладної механіки має орієнтуватися на роботу з новітніми технологіями, виконання досліджень з актуальних питань і пошук технічно грамотних рішень. Саме тому професійна підготовка не може здійснюватися без залучення студентів до наукових досліджень.

Відповідно до аналізу поточного стану інноваційної діяльності конкурентна позиція України є нестійкою, що відображено у деяких світових рейтингах: серед факторів, важливих для розвитку промисловості, сприятливими є розмір доступного ринку – 47 місце й освіта – 35 місце. Незважаючи на велику кількість вчених та інженерів, а також частку людей, які мають вищу освіту, Україна має посередній рейтинг за показником «Інновації» та низькі значення показників «Взаємозв'язки університетів з промисловістю у сфері досліджень і розробок», «Технологічна готовність» [5].

Відповідно до індексу інноваційного розвитку, представленого агентством Bloomberg у 2018 р., Україна на 53 місці серед 60 досліджуваних держав. За продуктивністю праці Україна посідає 60 місце, що свідчить про низький рівень застосовуваних технологій і виробництва товарів із низькою доданою вартістю, потрапила до трійки аутсайдерів за технологічними можливостями (58 місце) та посідає 54 місце за рівнем витрат на дослідження та розробки у валовому внутрішньому продукті. Водночас вона зберігає високе 28 місце за ефективністю вищої освіти та 35 місце за патентною активністю, тобто має потенціал до розвитку.

Саме тому для активізації зв'язку інноваційного сектору з підготовкою майбутніх фахівців із прикладної механіки необхідно:

Перелік компетентностей випускника

Інтегральна компетентність	здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у прикладній механіці або у процесі навчання, що передбачає застосування певних теорій і методів механічної інженерії та характеризується комплексністю і невизначеністю умов.
Загальні компетентності	ЗК 1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу. ЗК 2. Знання та розуміння предметної сфери та розуміння професійної діяльності. ЗК 3. Вміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми. ЗК 4. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях. ЗК 5. Здатність працювати в команді. ЗК 6. Визначеність і наполегливість щодо поставлених завдань і взятих обов'язків. ЗК 7. Здатність вчитися й оволодівати сучасними знаннями. ЗК 8. Здатність спілкуватися іноземною мовою. ЗК 9. Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій. ЗК 10. Навички здійснення безпечної діяльності. ЗК 11. Здатність діяти соціально відповідально та свідомо. ЗК 12. Здатність до пошуку, оброблення й аналізу інформації з різних джерел. ЗК 13. Здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт. ЗК 14. Здатність реалізувати свої права й обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини та громадянина в Україні. ЗК 15. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності та досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної сфери, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство й у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.
Спеціальні (фахові, предметні) компетентності	ФК 1. Здатність аналізу матеріалів, конструкцій і процесів на основі законів, теорій і методів математики, природничих наук і прикладної механіки. ФК 2. Здатність робити оцінки параметрів працездатності матеріалів, конструкцій і машин в експлуатаційних умовах і знаходити відповідні рішення для забезпечення заданого рівня надійності конструкцій і процесів, в т. ч. і за наявності деякої невизначеності. ФК 3. Здатність проводити технологічну і техніко-економічну оцінку ефективності використання нових технологій і технічних засобів. ФК 4. Здатність здійснювати оптимальний вибір технологічного обладнання, комплектацію технічних комплексів, мати базові уявлення про правила їх експлуатації. ФК 5. Здатність використовувати аналітичні та чисельні математичні методи для вирішення задач прикладної механіки, зокрема здійснювати розрахунки на міцність, витривалість, стійкість, довговічність, жорсткість у процесі статичного та динамічного навантаження з метою оцінки надійності деталей і конструкцій машин. ФК 6. Здатність виконувати технічні вимірювання, одержувати, аналізувати та критично оцінювати результати вимірювань. ФК 7. Здатність застосовувати комп'ютеризовані системи проектування (CAD), виробництва (CAM), інженерних досліджень (CAE) і спеціалізоване прикладне програмне забезпечення для вирішення інженерних завдань із прикладної механіки. ФК 8. Здатність до просторового мислення та відтворення просторових об'єктів, конструкцій і механізмів у вигляді проєкційних креслень і тривимірних геометричних моделей. ФК 9. Здатність представлення результатів своєї інженерної діяльності з дотриманням загальноприйнятих норм і стандартів. ФК 10. Здатність описувати та класифікувати широке коло технічних об'єктів і процесів, що ґрунтується на глибокому знанні та розумінні основних механічних теорій і практик, а також базових знаннях суміжних наук.

– покращити якість освіти шляхом наближення її до потреб глобального ринку та потреб у фахівцях, здатних створювати, адаптувати та використовувати технологічні інновації;

– опрацювати питання можливості стимулювання підприємств до наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок та інноваційної діяльності;

– розробити механізм стимулювання науковців до формування актуальної та затребуваної глобальним ринком тематики наукових досліджень, спрямованої на створення інноваційних рішень, що забезпечать інноваційний розвиток вітчизняної економіки;

– забезпечити створення навчальних матеріалів із підприємництва та інновацій, які б підвищували рівень обізнаності, починаючи зі школи, навчали азів створення власного бізнесу, фінансової грамотності й охорони інтелектуальної власності;

– розробити методичні матеріали щодо залучення до виконання спільних інноваційних проєктів студентів різних спеціальностей і закладів вищої освіти [5, с. 12–13].

Висновки. Проаналізувавши нормативні документи з підготовки майбутніх фахівців із прикладної механіки, можна зробити висновок, що для професійної підготовки майбутніх фахівців важ-

ливою є модернізація процесу підготовки шляхом оновлення змісту освіти у тісному зв'язку з дослідженнями та інноваціями у галузі інженерії.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Лобода Ю.Г. Професійна підготовка фахівців як цілеспрямований процес у вищих закладах освіти. *Соціум. Наука. Культура*. URL: <http://intkonf.org/kand-pedagog-nauk-loboda-yu-g-profesiyna-pidgotovka-fahivtsiv-yak-tsilespryamovaniy-protses-u-vischih-zakladah-osviti/> (дата звернення: 14.10.2019).
2. Головенкін В.П. Освітні програми: Рекомендації до розроблення. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2018. 39 с.
3. Рассовицька М.В. Проблеми підготовки майбутніх фахівців з прикладної механіки до використання мобільних і хмарних технологій у професійній діяльності. *Педагогіка вищої та середньої школи*. 2016. № 3 (49). С. 52–62. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PVSSh_2016_49_8. (дата звернення: 14.10.2019).
4. Стандарт вищої освіти України: перший (бакалаврський) рівень, галузь знань 13 – Механічна інженерія, спеціальність 131 – Прикладна механіка : наказ Міністерства освіти і науки України від 20 червня 2019 р. № 865. 2019. С. 6–8.
5. Про схвалення стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 р.: розпорядження Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 526-р. 2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-p>. (дата звернення: 14.10.2019).
6. Engineering: Issues Challenges and Opportunities for Development. UNESCO Publishing. 2010. 396 p. URL: <http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001897/189753e.pdf>. (дата звернення: 13.10.2019).
7. Engineering skills for the future. *The 2013 Perkins Review revisited*. Royal Academy of Engineering 2019. URL: <https://www.raeng.org.uk/publications/reports/engineering-skills-for-the-future> (дата звернення: 13.10.2019).
8. The Bologna Process 2020 – The European Higher Education Area in the New Decade: *Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education*. Leuven and Louvain-la-Neuve, 28–29 April 2009. URL: http://www.ehea.info/Uploads/Declarations/Leuven_Louvain-la-Neuve_Communique_April_2009.pdf. (дата звернення: 12.10.2019).

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В АГРАРНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

THE USE OF INTERNET RESOURCES IN THE PROCESS OF FOREIGN LANGUAGE STUDY AT AGRARIAN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

У статті проаналізовано особливості застосування інтернет-ресурсів у процесі вивчення іноземної мови в аграрних закладах вищої освіти. Охарактеризовано дидактичні можливості інтернет-технологій, доцільність їх впровадження на заняттях з іноземної мови. Окреслено низку завдань, що вирішуються при застосуванні ресурсів мережі Інтернет, як-от: доступ до автентичних матеріалів; онлайн-спілкування з носіями мови; онлайн-навчання іноземної мови (освітні інтернет-портали, дистанційне навчання, вебінари); доступ до навчальної та довідкової інформації (електронні словники, енциклопедії, навчальні посібники, довідники); переклад іншомовної інформації для первинного ознайомлення з текстом; тестування на знання іноземної мови у режимі онлайн. Виокремлено також основні інтернет-технології, які необхідно використовувати, щоб досягти ефективних результатів під час вивчення іноземної мови. Розглянуто можливості та практичне значення використання навчальних веб-сайтів, сервісу YouTube, програмного забезпечення Skype. Наголошується, що сайти допомагають вирішувати цілу низку дидактичних завдань, а саме: формувати вміння і навички читання; поповнювати словниковий запас; формувати стійку мотивацію до вивчення іноземної мови; розширювати світогляд студента тощо. З'ясовано, що застосування відео (відеороликів, відеофільмів) із сервісу YouTube сприяє зануренню студентів в автентичне мовленнєве середовище, моделюванню реальних ситуацій міжкультурного спілкування, активізації пізнавальної діяльності та підвищенню мотивації студентів. Виявлено, що програмне забезпечення Skype дає можливість студентам спілкуватися з носіями мови онлайн. У дослідженні встановлено, що застосування зазначених інтернет-ресурсів оптимізує освітній процес і створює ефективні умови для іншомовної підготовки майбутніх фахівців.

Ключові слова: інтернет-ресурси, іноземна мова, майбутні аграрії, мережа Інтернет, інформаційні технології, інтернет-технології, веб-сайт.

The article deals with the analysis of the peculiarities of the use of Internet resources in the process of foreign language study at agrarian higher education institutions. The didactic capabilities of Internet technologies and the feasibility of their implementation in foreign language classes are characterized. The number of tasks that can be solved while using Internet resources, such as: access to authentic materials; online communication with native speakers; online foreign language training (online education portals, distance learning, webinars); access to educational and reference information (electronic dictionaries, encyclopedias, manuals, reference books); translation of foreign language information for initial reading of the text; testing on foreign language proficiency online are outlined. The basic Internet technologies that must be used to achieve effective results while learning a foreign language are highlighted as well. The possibilities and practical importance of using educational websites, YouTube service, Skype software are considered. It is emphasized that the sites help to solve a number of didactic tasks, namely: to develop reading skills; to replenish vocabulary; to form a stable motivation for learning a foreign language; expand student outlook and more. It was found that the use of videos from YouTube helps to immerse students into authentic speech environment, simulate real situations of intercultural communication, activate cognitive activity and increase students' motivation. It is noted that Skype software allows students to communicate with native speakers online. The study found that the use of Internet resources optimizes the educational process and creates effective conditions for foreign language training of future specialists.

Keywords: Internet resources, foreign language, future agrarians, Internet network, information technologies, Internet technologies, web site.

УДК 004.087:378.147
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-18-2-26>

Фоменко Т.М.,
канд. пед. наук,
ст. викладач кафедри іноземних мов
Сумського національного аграрного
університету

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Євроінтеграція, інтернаціоналізація вищої освіти, а також інтенсифікація академічних обмінів студентами – все це зумовлює практичне володіння іноземною мовою у сфері професійної діяльності. Так, щороку підвищуються вимоги не лише до професійних компетенцій майбутніх аграріїв, але й до володіння іноземною мовою. Основним завданням аграрних закладів вищої освіти (далі – ЗВО) є підготовка майбутніх фахівців із високим рівнем мобільності та конкурентоспроможності, які можуть бути активними учасниками міжнародних програм, обмінюватися досвідом із закордонними партнерами, мати якісну іншомовну підготовку, що можливе у процесі вивчення навчальної дисципліни «Іноземна мова». У цьому контексті виникає необ-

хідність розроблення нової концепції викладання іноземних мов, пошуку інноваційних методів, технологій навчання тощо.

Сьогодні в умовах всесвітньої глобалізації нові інформаційні технології інтенсивно впроваджуються в усі сфери нашого життя, зокрема в освітній процес. Відповідно до Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 рр. [7] пріоритетом розвитку вищої освіти стає впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. У зв'язку з цим питання розвитку методики використання інформаційних технологій і ресурсів Інтернет у вивченні іноземної мови набуває особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед численних досліджень, присвячених

питанням аграрної освіти, можна виокремити розвідки, в яких розкрито певні аспекти іншомовної підготовки майбутніх фахівців: роботи А. Кузнєцова (удосконалення професійної іншомовної підготовки), І. Ляшенко (формування готовності до реалізації міжнародних фахових програм), Ю. Ніколаєнко (підготовка студентів аграрних спеціальностей до професійного спілкування в іншомовному середовищі), Т. Рідель (формування мотивації учіння студентів аграрних університетів у процесі вивчення іноземних мов) тощо.

Проблему використання інформаційних технологій і мережі Інтернет у процесі навчання іноземної мови у своїх наукових працях розглядають багато вчених, зокрема І. Костікова, А. Маслюк, Р. Мільруд [1], Є. Полат [3], В. Сафонова [4], П. Сисоєв [5; 6] та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас аналіз стану розробки різних аспектів означеної проблеми засвідчив недостатнє дослідження питань, пов'язаних із застосуванням інформаційних технологій та інтернет-ресурсів у процесі іншомовної підготовки майбутніх фахівців аграрної галузі.

Метою статті є аналіз дидактичних можливостей інтернет-ресурсів, доцільність їх упровадження у процесі вивчення іноземної мови в аграрних ЗВО.

Виклад основного матеріалу. В умовах модернізації вищої аграрної освіти впровадження інноваційних технологій в освітній процес набуває дедалі більшого поширення, що уможливорює забезпечення якісно нового рівня підготовки майбутніх фахівців. Відповідно до сучасних вимог, окрім професійних компетенцій, у майбутніх аграріїв потрібно формувати загальні компетентності, серед яких виокремлюють: здатність до аналізу та синтезу, до пошуку, оброблення й аналізу інформації з різних джерел; здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях; спілкуватися державною та іноземною мовами тощо [2].

Застосування Інтернету в освітньому процесі ЗВО є вимогою сьогодення: сучасне покоління студентів потребує нових способів подання інформації. Сьогодні майбутній фахівець повинен мати: безперешкодний доступ до різноманітних джерел інформації через використання інтернет-ресурсів; уміти швидко та якісно обробляти великі обсяги інформації, оптимально обираючи інтернет-ресурси; уміти на основі наявних знань генерувати нові знання та використовувати їх у професійній діяльності.

На наш погляд, застосування інтернет-ресурсів є одним із важливих додаткових методів у вивченні іноземної мови. Основною метою навчання студентів аграрних ЗВО іноземної мови є вирішення комунікативних завдань професійної сфери та використання іноземної мови як інструмента в цій

діяльності. Тому викладачі шукають і застосовують на практиці нові методи вирішення поставлених завдань, використовуючи комп'ютерні технології, зокрема інтернет-ресурси у вивченні іноземної мови.

У педагогіці під інтернет-ресурсами розуміють текстові, аудіо- та візуальні матеріали з різної тематики, спрямовані на розвиток комунікативно-когнітивних умінь студентів здійснювати пошук, відбір, класифікацію, аналіз та узагальнення інформації [6]. Отже, перед викладачем постає завдання відібрати ті ресурси мережі Інтернет, які можуть виявитися корисними у вивченні іноземної мови.

Інтернет-технології надають широкі можливості для підвищення ефективності навчання іноземних мов. Так, використання найрізноманітніших ресурсів мережі Інтернет сприяє вирішенню комплексу завдань, а саме:

- доступ до автентичної інформації (текстів, відео- та аудіоматеріалів тощо): сайтів іншомовних газет (наприклад, The New York Times, Washington Post тощо), різних порталів (YouTube, BBC World Service, CNN World News тощо);

- онлайн-спілкування з носіями мови: сайти для вивчення і практики іноземної мови (наприклад, LinguaLeo, Italki тощо);

- онлайн-навчання іноземної мови (освітні інтернет-портали, дистанційне навчання, вебінари);

- доступ до навчальної та довідкової інформації: електронних словників, енциклопедій, навчальних посібників, довідників (наприклад, Вікіпедія);

- переклад іншомовної інформації для первинного ознайомлення з текстом (наприклад, онлайн-сервіси Google Translate);

- тестування на знання іноземної мови у режимі онлайн (пробні тести, пробне тестування TOEFL, тести з аудіювання тощо).

Найбільш важливою перевагою Інтернету є розуміння та використання його насамперед як інтерактивного середовища з величезними комунікативними можливостями, що дозволяє студентам спілкуватися з носіями мови. Інтернет пропонує широкий вибір сучасних засобів комунікації, зокрема: електронна пошта, блоги зі зворотним зв'язком, соціальні мережі, як-от Facebook і програмне забезпечення Skype.

Як стверджують науковці, використання у процесі навчання інтернет-технологій (порівняно із традиційними) сприяє розвитку у студентів додаткових умінь і стратегій. Створюючи умови для організації синхронного (on-line – чат, технологія Skype) й асинхронного (off-line – електронна пошта, веб-форум, блог) спілкування між користувачами мережі Інтернет, сучасні інформаційно-комунікаційні технології сприяють створенню інформаційного освітнього середовища, у якому студенти мають можливість розвивати мовні та мовленнєві вміння й навички [3; 5].

Використання сучасних інтернет-технологій дозволяє студентам поставити правильну вимову, активно вступати в усну й письмову комунікацію з носіями мови, створювати реальні ситуації спілкування за допомогою відеозв'язку, вебінарів, смс-чатів і долати такі явища, як мовний бар'єр і культурний шок. Все це є найважливішими завданнями навчання іноземної мови щодо вдосконалення вже набутих навичок і розвитку нових.

Вивчення іноземної мови на основі інтернет-комунікацій сприяє поглибленню знань і з мови, і з культури за допомогою роботи з автентичними ресурсами. Інтернет створює умови для отримання будь-якої інформації, необхідної студентам, у будь-якій точці земної кулі: країнознавчий матеріал, новини з життя молоді, статті з газет і журналів, необхідну літературу тощо [8].

У процесі пізнання іншомовної культури застосування інформаційної мережі Інтернет дає можливість:

- знайомитися зі світовими культурними надбаннями та досягненнями культури в різних мовних спільнотах [4];

- на основі перегляду навчальних відеофільмів або відеосюжетів вивчати особливості мовленнєвої поведінки різних народів в умовах спілкування [3];

- проводити аналіз, що ґрунтується на порівнянні та зіставленні культурних реалій та особливостей поведінки людей у різноманітних ситуаціях міжкультурного спілкування [1].

Для ефективного навчання іноземної мови найбільш доцільним, як ми вважаємо, є використання різноманітних сайтів. Вони допомагають вирішувати цілу низку дидактичних завдань: формувати вміння і навички читання; поповнювати словниковий запас; формувати стійку мотивацію до вивчення іноземної мови; розширювати світогляд студентів тощо.

Сайти пропонують різні навчальні та методичні матеріали і дозволяють студентам самостійно і швидко знаходити необхідну інформацію іноземною мовою. Відстань і час вже не є перешкодою: студент має доступ до інформації цілодобово, може вибирати, що і коли вивчати. Особиста зацікавленість сприяє досягненню спільної мети студента й викладача. Завдяки використанню сайтів реалізуються всі основні принципи дидактики: доступність, індивідуалізація, наочність, свідомість і активність.

У мережі Інтернет представлено безліч сайтів лексичного, лінгвокраєзнавчого, граматичного характеру тощо. Наведемо приклади сайтів, які можна використовувати на практичних заняттях з іноземної мови, а також для виконання студентами самостійної роботи.

Сайт <https://learnenglish.britishcouncil.org> призначений для тих, хто вивчає англійську мову.

Сайт складається з кількох розділів, як-от: «Грамматика та лексика», «Письмо», «Слухай і дивись», «Ігри» тощо. Сайт містить аудіо- та відеоматеріали для покращення мовної практики, тексти та інтерактивні вправи. Кожен студент може зайти в розділ, який його цікавить, і вдосконалити свої знання. Так, один із подкастів присвячений культурі британців. На цій сторінці можна знайти статті про географічне положення та клімат Великої Британії, манери сучасних британців, вільний час британців тощо. Наприклад, на веб-сторінці «Climate and Geography» розміщена мультимедійна презентація (аудіозапис супроводжується презентацією географічної мапи на екрані) та завдання до аудіювання. Перш ніж прослухати аудіозапис, студенти мають виконати лексичну вправу, що полягає у написанні синонімів до поданих слів. Під час аудіювання студенти можуть звертатися до стенограми, яка додається до аудіозапису.

Зазначимо, що у процесі прослуховування аудіозапису студенти не лише сприймають інформацію на слух, але й отримують її візуально: на мапі демонструються прапори, кордони, назви столиць держав Об'єднаного Королівства; показується коротке відео пейзажів Великої Британії. Поєднання аудіо, відео та використання географічної карти – усе це допомагає кращому сприйняттю та запам'ятовуванню інформації.

На іншому веб-сайті – <http://www.learnenglishfeelgood.com/> – можна практикувати знання з граматики англійської мови, вивчати нові слова, фразові дієслова, ідіоми, завантажувати роздатковий матеріал. На цьому сайті розміщені лексико-граматичні вправи, тести з граматики, вправи на аудіювання, вікторини. Вправи для формування навичок аудіювання розроблені на основі уривків із фільмів американського кіно та ТБ-шоу. Наприклад, один із розділів присвячений англійській мові для мандрівників. На цій веб-сторінці можна знайти діалоги, необхідні для тих, хто планує подорожувати.

Інтернет пропонує графічні та аудіовізуальні матеріали на різноманітні теми; він є привабливим і може задовольнити різну аудиторію. Наявна інформація є поточною та часто оновлюється, тому надає «живий» текст. Використання Інтернету є цікавим, оскільки веб-сайти наповнені анімацією, звуками, зображеннями, інтерактивними формами та цифровими відеокліпами. Студенти можуть бескінечно налаштовувати процес навчання. Якщо вони віддають перевагу відео, то можуть навчатися через YouTube, якщо аудіо – то можуть використовувати подкасти або аудіокнижки. Якщо вони хочуть практикувати усне мовлення, то можуть це зробити у Skype.

Так, наприклад, при вивченні тем «Подорожування», «Визначні місця Великої Британії», «Визначні місця Лондона» студенти мають можли-

вість не лише візуально знайомитися з пам'ятками культури Великої Британії, з визначними місцями Лондона, переглядаючи веб-сайти, але й використовуючи програму Google Earth, здійснювати віртуальні екскурсії містами Великої Британії.

Під час вивчення тем «Географічне положення Великої Британії», «Лондон», «Визначні місця Лондона» студентам доцільно запропонувати виконувати завдання з використанням електронних мап і схем. Застосування таких ілюстрованих матеріалів сприяє, на нашу думку, не лише запам'ятовуванню написання англійських назв країн, міст, островів, річок, гір, але й активізації зорової пам'яті, візуальному закріпленню інформації; посиленню емоційному впливу.

Активне застосування відео з сервісу YouTube сприяє зануренню студентів в автентичне мовленнєве середовище, тобто уможливорює використання на заняттях відеороликів, відеофільмів, сприяючи моделюванню реальних ситуацій міжкультурного спілкування в аудиторних умовах. Отже, автентичний матеріал викликає пізнавальний інтерес у студентів, готовність обговорювати проблеми, а отже, сприяє підвищенню їхньої мотивації. Відеоматеріали можна підбирати відповідно до теми заняття. Студентам можна запропонувати виконати такі типи завдань, як-от: на перевірку розуміння побаченого; обговорення ситуацій; розігрування за ролями; покадровий перегляд, обговорення або озвучування окремих кадрів; використання стоп-кадру для вибору й обговорення тієї чи іншої сцени; перегляд фрагмента відеоролика й обговорення початку, завершення ситуації, можливих продовжень тощо.

Відеоматеріали мають бути доступними для розуміння, створювати сприятливі умови для оволодіння студентами новою інформацією, мовленнєвою поведінкою носіїв мови. Практичні завдання в сукупності з відео забезпечують більш повноцінне розуміння автентичного матеріалу, а отже, і його краще засвоєння.

Висновки. Інтернет надає безліч можливостей для підвищення якості процесу навчання іноземної мови та самостійної діяльності студентів аграрних ЗВО. Використання інтернет-ресурсів дозволяє значно оптимізувати освітній процес і створювати ефективні умови для іншомовної підготовки майбутніх фахівців.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Мильруд Р.П., Максимова И.Р. Информационно-педагогические технологии в обучении иностранным языкам: сущность, история, современность. *Иностранные языки в школе*. 2013. № 5. С. 39–47.
2. Наказ Міністерства освіти і науки України від 05 грудня 2018 р. № 1339 «Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 201 «Агронісія» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти». URL: <https://ru.osvita.ua/doc/files/news/630/63025/201-agronomiya-bakalavr.pdf>.
3. Полат Е.С. Інтернет на уроках іностраниого языка. *Иностранные языки в школе*. 2001. № 2. С. 14–19.
4. Сафонова В.В., Панченко Л.В. Электронная британская пресса в фокусе межкультурного языкового образования: методические аспекты и проблемы. *Иностранные языки в школе*. 2010. № 7. С. 2–12.
5. Сысоев П.В. Современные информационные и коммуникационные технологии: дидактические свойства и функции. *Язык и культура*. 2012. № 1. С. 120–133.
6. Сысоев П.В., Евстигнеев М.Н. Методика обучения иностранному языку с использованием новых информационно-коммуникационных Интернет-технологий: учебно-методическое пособие. Москва, 2010. 182 с.
7. Указ Президента України від 25 червня № 344 / 2013 Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 р. URL: <https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>.
8. Ahmad K., Corbett G., Rogers M. *Computers, Language Learning and Language*. Cambridge : Cambridge University Press, 1985. 109 p.

РОЗВИТОК НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ФАХІВЦІВ ДИЗАЙНУ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ДО ХУДОЖНЬОГО ПРОЕКТУВАННЯ

DEVELOPMENT OF EDUCATIONAL AND COGNITIVE ACTIVITIES OF DESIGN PROFESSIONALS IN THE PROCESS OF PREPARATION FOR ARTISTIC DESIGN

У статті визначено актуальність досліджень умов розвитку навчально-пізнавальної діяльності майбутніх фахівців дизайну на заняттях із художнього проектування та графічного дизайну. Проаналізовано основні підходи до вивчення сутності графічного дизайну та процесів проектування. У змісті навчального матеріалу підібрані теоретичні та практичні цінності з урахуванням новизни для подальшої професійної діяльності. Розглянуто зв'язок із сучасними науковими досягненнями та власним досвідом студентів, що сприяє розвитку навчально-пізнавальної діяльності майбутніх фахівців дизайну у процесі професійної діяльності. Визначено вимоги до фахівців вищої педагогічної освіти й особливо до мистецьких спеціальностей – це високий рівень знань і практичних умінь майбутніх педагогічних працівників. Вимоги до проектування у сфері дизайну потребують отримання теоретичного обґрунтування і детального висвітлення у значній кількості досліджень. З педагогічних технологій на основі активації та індивідуальної навчально-творчої діяльності виділено проблемне навчання, технології комунікативного навчання, метод проектів та ін. Такі навчальні технології дають високий рівень мотивації, усвідомлену потребу майбутніх фахівців дизайну в отриманні знань та умінь, прагнення до високої результативності навчання. На заняттях використовується індивідуальний підхід до практичної роботи, що забезпечує самостійність і розвиток навчально-пізнавальної діяльності студентів у роботі над навчальними, проблемними й особливо творчими завданнями. Чим складніші стають творчі завдання, тим більше зростає прагнення у майбутніх фахівців дизайну вирішити їх. А відпрацювання практичних вправ із художнього проектування надає високий рівень навчально-пізнавальної діяльності, професійної майстерності, творчої спрямованості, що забезпечує передумови художньо-технічного мислення. **Ключові слова:** навчально-пізнавальна діяльність, художнє проектування, художньо-технічне мислення, фахівці дизайну.

The article describes the relevance of research into the conditions of development of educational and cognitive activity of future design professionals in the classes of artistic design and graphic design. The basic approaches to the study of the essence of graphic design and design processes are analyzed. The content of the educational material selected theoretical and practical values, taking into account the novelty, for further professional activity. The connection with modern scientific achievements and students' own experience is considered, which contributes to the development of educational and cognitive activity of future design professionals in the process of professional activity.

Requirements for specialists of higher pedagogical education, and especially for art specialties are defined – this is a high level of knowledge and practical skills of future pedagogical workers. Requirements for design in the field of design require theoretical substantiation and detailed coverage in a considerable amount of research.

From pedagogical technologies on the basis of activation and individual educational and creative activity, problem education, technologies of communicative learning, method of projects and others are distinguished. Such learning technologies give a high level of motivation, a conscious need for future design professionals to acquire knowledge and skills, and the desire for high learning effectiveness. Classes use an individual approach to practical work, which ensures the independence and development of educational and cognitive activity of students in the work on educational, problematic and especially creative tasks. The more difficult the creative tasks become, the greater the desire for future design professionals to solve them. And working out practical exercises in artistic design provides a high level of educational and cognitive activity, professional skill, creative orientation, which provides the prerequisites for artistic and technical thinking.

Key words: educational and cognitive activity, artistic design, artistic and technical thinking, design specialists.

УДК 378. 74 (072)
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-18-2-27>

Фурманюк С.М.,
викладач кафедри мистецьких
дисциплін і методик навчання
Житомирського державного
університету імені Івана Франка

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Вищі навчальні заклади України мають значний досвід у професійній підготовці фахівців професійної освіти з різним змістом і методиками навчання, від підбору яких залежить результативність діяльності студентів у процесі навчання фахових дисциплін, зокрема дисциплін мистецького спрямування. Постає проблема вибору традиційної системи дидактичного забезпечення процесу фахової підготовки фахівців професійної освіти або сучасних технологій навчання; підвищення індивідуально творчого рівня професійної діяльності; підвищення вимог до організації

навчального процесу, впровадження особистісно-орієнтовного навчання. Проблема розробки методів художнього проектування, принципів і методів аналізу й осмислення проектних ситуацій, наукового і художнього моделювання об'єктів дизайну й адекватних їм методичних засобів (проектних ідей, задумів концепцій) – це особливості дизайнерського підходу до вирішення проектних завдань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проаналізувавши навчально-пізнавальну діяльність, яка неможлива без таких основних психологічних процесів і дій, як спостереження, розуміння, усвідомлення, узагальнення, закріплення

і застосування, І.П. Литвиненко зробив висновки, що це необхідний процес для засвоєння знань, пов'язаний із внутрішніми пізнавальними інтересами, які мотивують активність у навчальній діяльності [3, с. 124].

Навчально-пізнавальна діяльність як вища властивість особистості характеризується спрямованістю і стійкістю пізнавальних інтересів, прагненням до самостійного й ефективного засвоєння інформації, оволодінням прийомами і засобами навчально-пізнавальної діяльності, критичністю і самокритичністю мислення, вольовими зусиллями для досягнення навчально-пізнавальної мети [6, с. 35].

Розвиток навчально-пізнавальної діяльності розглядається як процес збагачення, розширення і поглиблення сфери предметів, які пізнають студенти та на які спрямована їх активність, це і є головною характеристикою пізнавальної потреби.

Проблема активізації навчально-пізнавальної діяльності завжди актуальна і є предметом дослідження багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців, педагогів і психологів: А. Алексюка, Г. Ващенко, А. Вербицького, В. Вергасова, В. Гусєва, М. Кларіна, В. Козакова, В. Лозової, В. Ляудіса, О. Пехоти, Г. Щукіна та ін.

Розв'язання проблеми та значення факторів, які впливають на активність навчально-пізнавальної діяльності у формуванні професійних якостей студентів, досліджували Е. Рибалко, Ю. Шаров, С. Якобсон та ін. Позитивний вплив уміння на становлення мотивації навчання студентів у своїх роботах розглядали дослідники способів навчання В. Давидов, С. Жуйков, Е. Кабанова-Іеллер та ін.

Мета роботи – проаналізувати сучасний стан розвитку навчально-пізнавальної діяльності майбутніх викладачів професійної освіти, фахівців дизайну.

Виклад основного матеріалу. У педагогіці та психології навчально-пізнавальна діяльність включає дві взаємопов'язані категорії «навчання» та «пізнання». У своїх працях із теорії та технології навчання у вищій школі академік Ю. Фокін зазначає, що саме процес пізнання створює можливості засвоєння різнобічних теоретичних знань і практичних умінь. Засвоєння, у свою чергу, створює умови різноманітної освітньої практики і більш широкого пізнання ще невідомого [6, с. 73].

Таки поняття, як пізнання та засвоєння взаємопов'язані, вони дають студентам можливість постійно удосконалюватися та професійно зростати. За складом діяльності ці процеси подібні, вони включають у себе сприйняття інформації, її аналіз і використання у своїй активності, тому їх об'єднують під загальною назвою – пізнавальні та когнітивні процеси [7, с. 21]. Процес навчання – це цілеспрямована співпраця викладача і студента, направлена на засвоєння навчального матеріалу.

Успішне засвоєння знань є необхідним елементом успішного навчання. Ефективність навчально-пізнавальної діяльності забезпечується підвищенням рівня інтересу до навчання, який задовольняє творчу і самостійну пошукову діяльність студентів.

Викладач спонукає студента до самостійного мислення, виконання індивідуальних завдань і вирішення певної проблеми, для її розв'язання останньому необхідно активно здобувати дедалі нові та нові знання. Для виконання цієї задачі студент повинен використовувати свій чи чужий досвід, логіку, застосовувати новітні інформаційні технології тощо. Так, майбутні фахівці отримують знання не завдяки старим законам і технологіям, а внаслідок власної активної навчально-пізнавальної діяльності.

Результативність навчання буде ефективною, якщо майбутні фахівці своєчасно будуть засвоювати ту чи іншу інформацію та перспективу подальшого її застосування у своїй професійній діяльності. Для цього необхідно активізувати навчально-пізнавальну діяльність студентів на заняттях із художнього проектування та під час самостійної роботи.

Напрямок розвитку активності навчання суб'єкта найтіснішим чином пов'язаний із формою завдання. Структура навчання визначається саме формою навчання, яке обирає викладач. Ю. Фокін виділяє типи завдань для отримання знань, формування умінь і засвоєння предмету діяльності, а саме:

- завдання операційного типу, коли викладач дає завдання на виконання певних операцій, засвоєння знань і умінь, які виникають;
- завдання обираючого типу. Виконання операцій вже не задається, а вибирається студентами;
- завдання планувального типу;
- завдання класифікуючого типу вимагають від студентів навчання класифікації ситуації й об'єктів, розвиваючи у них здатність аналізувати та виділяти в об'єкті головне;
- завдання стимулюючого типу пов'язані з зовнішнім напрямом активності студентів на певний об'єкт і можуть стати мотивом відповідної діяльності;
- завдання мотивуючого типу забезпечує усвідомлення студентом необхідності діяльності в певному обсязі [6, с. 98].

Результати навчання майбутніх фахівців професійної освіти залежать від їх інтересу до навчальної діяльності, здатності до оволодіння конкретними знаннями, кількості та інтенсивності виконання практичних завдань, рівня пізнавальної та творчої активності, особливості художнього мислення, рівня стійкості уваги та розвитку пам'яті, працездатності [5, с. 112].

Якість та ефективність навчального процесу залежить від проблеми мотивації навчання.

Навчальну діяльність студентів можна розділити на внутрішньомотивовану та зовнішньомотивовану. Внутрішньомотивовані студенти більш активні, свідомі, приділяють однакову увагу як загальноосвітнім дисциплінам, так і вузькопрофесійним, орієнтовані на процес навчання й отримання високого результату навчально-пізнавальної діяльності (наприклад, студенти зацікавлені у вивченні як філософії, психології, так і художнього проектування, графічного дизайну та інших професійних дисциплін). Зовнішньомотивованим студентам активність задають не пізнавальні або професійні мотиви, а зовнішні чинники щодо процесу і результату навчальної діяльності або численні прагматичні мотиви (наприклад, бажання батьків щодо отримання дитиною вищої освіти або отримання стипендії).

Мотивація пояснює цілеспрямованість дії, організованість і стійкість цілісної діяльності, спрямованої на досягнення окремої мети. Мотив, на відміну від мотивації, – це те, що належить самому суб'єкту поведінки, є його стійкою особистою властивістю, зосередженістю до здійснення окремих дій [5, с. 47].

Одним із постійних сильнопідючих мотивів навчально-пізнавальної діяльності є інтерес. Для розвитку та підтримки активного інтересу до тієї чи іншої діяльності дуже важливо, щоб діяльність давала матеріалізований результат, новий об'єкт художнього проектування. Встановлено залежність, яка визначає інтерес до тієї чи іншої дисципліни: безпосередній інтерес до самого змісту навчання; інтерес викликає розумову діяльність, якої вимагає предмет вивчення; інтерес розвиває схильності до тих дисциплін, які легко даються; опосередкований інтерес до навчальної дисципліни, що викликається зв'язком із майбутньою професійною діяльністю [2, с. 10].

Стимул – потужна сила активізації навчання. Стимул характеризується зовнішнім впливом на людину, що спонукає проявляти активність, не пов'язаним безпосередньо з усвідомленням випробуваної потреби. Його вплив на активність опосередковано почуттями, настроями, інтересами, схильностями, поглядами, азартом [7, с. 16].

На практичних заняттях із художнього проектування для активізації навчання використали індивідуальний підхід, тоді практична діяльність студентів більш ефективна. Стимулюючим мотивом в оволодінні знаннями в галузі художнього проектування буде прагнення майбутніх фахівців дизайну наблизити навчання до професійної діяльності [1, с. 28]. Для студентів гарним стимулом для набуття нових професійних знань служить індивідуальний підхід до проектної роботи. Індивідуальні завдання викликають інтерес до їх виконання та стимулюють студента до швидшого отримання бажаного результату.

Навчально-пізнавальна діяльність студентів включає головні елементи: аналіз проекту, узагальнення, систематизацію та передбачає художньо-творчий, пошуковий характер. Індивідуальні завдання сприяють творчому характеру виконання проектів, аналізу зразків народної творчості, активному вивченню використання кольорів, виразності та структури матеріалів і логіки їх застосування.

Для успіхів у самостійних практичних роботах студентів важливою є самоосвіта: самостійне вивчення теоретичних питань та умінь аналізувати й узагальнювати досліджувані явища, факти, інноваційну інформацію, також творчо застосовувати свої знання на практиці. Самоосвіта сприяє розвитку навчально-пізнавальної діяльності, зацікавленості в отриманні додаткових знань, активує художньо-творчий потенціал фахівців мистецького спрямування, знаходження власного стилю виконання творчих дизайнерських ідей. Творчі самостійні завдання з художнього проектування, моделювання, графічного дизайну та інших професійних дисциплін містять елементи проблемно-пошукового методу навчання у процесі самостійної роботи. Майбутні фахівці професійного дизайну постійно працюють із літературою, каталогами, словниками з дизайну й архітектури, сучасною рекламною продукцією та відеоматеріалами. Застосування цих методів стимулює навчально-пізнавальну діяльність і підвищує художньо-творчу активність майбутніх фахівців дизайну.

Програмний матеріал навчальної дисципліни «Основи художнього проектування» сформовано за модулями для кожного семестру. Змістові модулі початкового навчання спрямовані на:

засвоєння необхідних понять у галузі оригінальної та друкованої графіки, їх відповідного змісту та взаємозалежності; знаннях про засоби та прийоми графічного зображення, їх обсяг, характер та образотворче значення; даних про матеріали й інструменти, їхні фізичні властивості та виразально-зображувальні можливості;

– розвиток необхідних у художньому проектуванні рухових функцій фаланг кисті та руки загальом; формуванні рухових навичок із застосуванням конкретного графічного матеріалу, інструменту;

– оволодіння системними прийомами нанесення графічного матеріалу на папір;

– практичне ознайомлення з матеріалами оригінальної та доступними для педагогічної діяльності техніками художнього проектування, технічними прийомами та способами роботи з ними на прикладі різноманітних вправ (технічними, композиційними, графічних фраз тощо);

– формування професійної культури та розвиток творчого художньо-образного мислення та «мислення в матеріалі».

Така побудова навчально-творчого процесу зумовлена вимогами системи вищої освіти й тим, що практичне ознайомлення з особливостями технік оригінальної художньої графіки та їхніми прийомами можливе саме під час творення цілісного зображення графічними матеріалами з погляду технології створення графічної роботи. Саме така організація навчально-творчої діяльності студентів за умови кредитно-модульної системи освіти дозволяє розвивати навчально-пізнавальну діяльність студентів і використовувати індивідуальний підхід до навчання. До того ж, така побудова створює можливість для закріплення та розвитку набутих знань, навичок у практичній образотворчій діяльності [9].

Висновки. Досліджено та проаналізовано проблеми розвитку навчально-пізнавальної діяльності фахівців дизайну у процесі підготовки до художнього проектування. Індивідуальний підхід до навчання у формуванні дизайнерських компетенцій є ефективним у впровадженні нетрадиційних методів і способів організації навчання, вдосконалення самостійної роботи й активації творчого потенціалу студентів. Реалізація методів проекту на практичних заняттях із художнього проектування та проблемне навчання сприяє розвитку навчально-пізнавальної діяльності. Таке використання навчального процесу дозволить розширити можливості навчання, їх стилів та індивідуальні особливості студентів, допоможе розвинути художньо-творчий потенціал.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Даниленко В.Я. Дизайн : підручник / Харківська держ. академія дизайну і мистецтв ; Інститут проблем сучасного мистецтва Академії мистецтв України. Харків : Вид-во ХДАМ, 2003. 320 с.
2. Дусавицький А.К. Розвиток особистості в студентському колективі в залежності від сформованості навчально-професійних інтересів. Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2012. 32 с.
3. Литвиненко І.П. Багатоканальна діяльність – засіб розвитку пізнавальної активності. Київ : Про-світа, 2002. 316 с.
4. Проектна графіка : навчальний посібник / Т.М. Клименюк, Н.А. Консулова, М.В. Бевз, Х.І. Ковальчук ; за ред. Т.М. Клименюк ; М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Нац. ун-т «Львів. політехніка». Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2011. 220 с.
5. Реан А.А. О ценностно-мотивационной сфере студентов универсантов. *Ананьевские чтения – 99: Тезисы научно-практической конференции*. Санкт-Петербург, 1999. С. 47.
6. Фокин Ю.Г. Преподавание и воспитание в высшей школе: Методология, цели и содержание, творчество. Москва : Издательский центр «Академия», 2002. 380 с.
7. Шевченко А.І. Методика навчання художнього проектування майбутніх фахівців з дизайну. Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2017. 351 с.
8. Фурманюк С.М. Художньо-графічна підготовка фахівців образотворчого мистецтва та дизайну в системі педагогічної освіти. *Інноваційна педагогіка*. 2019. № 12. Т. 2. С. 186–189.

АВТОРСЬКА ТЕХНОЛОГІЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ГЕОГРАФІЇ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ЗАСАДАХ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ

COPYRIGHT TECHNOLOGY FOR FUTURE GEOGRAPHY TEACHERS PREPARATION TO PROFESSIONAL ACTIVITIES ON THE BASIS OF A COMPETENCE APPROACH

У статті розкрито основні аспекти авторської технології та охарактеризовано концептуально-методологічну, змістову та процесуальну складові частини підготовки майбутніх учителів географії до професійної діяльності на засадах компетентнісного підходу.

Визначено, що концептуально-методологічна складова частина запропонованої технології охоплює опис концептуальних ідей, теоретичних і методологічних засад (підходи, тенденції та принципи) проблеми підготовки майбутніх учителів географії до професійної діяльності на засадах компетентнісного підходу. Методологічні засади дослідження проблеми підготовки майбутніх учителів географії до професійної діяльності на засадах компетентнісного підходу розкриваються на трьох рівнях методології: філософському, загальнонауковому та конкретно-науковому.

Змістова складова частина розробленої технології визначає мету та зміст підготовки майбутніх учителів географії до професійної діяльності на засадах компетентнісного підходу. Системоутворюючою метою авторської технології є забезпечення ефективності процесу підготовки майбутніх учителів географії до професійної діяльності на засадах компетентнісного підходу. У дослідженні зазначено, що структура змісту підготовленості майбутніх учителів географії до професійної діяльності на засадах компетентнісного підходу будується на основі виділення у професійній підготовці особистісно-розвивальних (автопсихологічна, самоорганізаційна, рефлексивна та самоосвітня) та соціально-педагогічних (організаторська, лідерська та технологічна) структурних складових частин, кожна з яких є компетентністю, а в сукупності вони забезпечують ефективну професійну діяльність означених умов.

Процесуальна складова частина авторської технології визначає основні етапи організації, їх мету та завдання, форми, методи й засоби реалізації, локалізацію й очікувані результати кожного етапу, що забезпечує можливість діагностики проміжних і кінцевих результатів.

У дослідженні визначено й охарактеризовано етапи впровадження технології підготовки майбутніх учителів географії до професійної діяльності на засадах компетентнісного підходу: професійно-діагностичний, профе-

сійно-ознайомлювальний, професійно-підготовчий, професійно-випробувальний та підсумково-діагностичний.

Ключові слова: авторська технологія, професійна підготовка, майбутні вчителі географії, складові підготовки, етапи підготовки.

The article refers to the main aspects of technology and describes the conceptual and methodological, content and procedural components of preparing future geography teachers for professional activity on the basis of competence approach.

The conceptual and methodological component of the proposed technology includes a description of conceptual ideas, theoretical and methodological foundations of the problem of future geography teachers preparing for professional activity on the basis of a competent approach. Methodological bases of research are revealed at three levels of methodology: philosophical, general scientific and concrete scientific.

The key component of the developed approach determines the purpose and content of preparing future geography teachers for professional activity on the basis of a competence approach. The system-forming goal of approach is to ensure the effectiveness of the process of preparing future geography teachers for professional activity based on a competency-based approach.

The paper states that the structure of the content of future geography teachers' preparation for professional activity on the basis of competence approach is based on the selection of personal development and socio-pedagogical, each of which is a competency, and in the aggregate they ensure the effective professional activity of the specified conditions.

The procedural component of the author's approach determines the main stages of the organization, their purpose and tasks, forms, methods and means of implementation, localization and expected results of each stage, which provides an opportunity to diagnose the intermediate and final results.

The study identifies and characterizes the stages of implementation of the technology on the basis of the competence approach: professional-diagnostic, professional-informative, professional-preparatory, professional-testing and final-diagnostic.

Key words: copyright technology, vocational training, future geography teachers, component training, preparation stages.

УДК 378.011

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-18-2-28>

Чубрей О.С.,

канд. істор. наук, доцент,
доцент кафедри економічної географії
та екологічного менеджменту
Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича

Постановка проблеми в загальному вигляді.

У період перетворень, що відбуваються в системі вищої освіти України, система методичної підготовки майбутніх учителів географії перебуває на стадії реформування та проявляється в різних аспектах. Зокрема, у побудові системи неперервної освіти, розробленні нових підходів під час фор-

мування змісту освіти, широкому використанні нових педагогічних технологій. Потреба в нових педагогічних технологіях спричиняється новими запитамі суспільства, що, у свою чергу, зумовлюються його розвитком або результатами наукових відкриттів. Технологія навчання являє собою по суті організацію процесу навчання, що передбачає

визначену систему дій і взаємодій усіх елементів навчального процесу. За таких умов проблема методичної підготовки майбутніх учителів географії до професійної діяльності на засадах компетентнісного підходу постає особливо гостро.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблема вибору технологій професійної підготовки майбутніх учителів географії на засадах компетентнісного підходу стала предметом досліджень багатьох українських науковців, серед яких О. Антонова [1], О. Пехота [2], Ю. Польшина, С. Рябченко, С. Харченко [3] й ін.

Проте в сучасних умовах технологія підготовки майбутніх учителів географії до професійної діяльності на засадах компетентнісного підходу не отримала належної уваги, що і зумовлює актуальність нашого дослідження.

Мета статті – розкрити основні аспекти авторської технології та охарактеризувати концептуально-методологічну, змістову та процесуальну складові частини підготовки майбутніх учителів географії до професійної діяльності на засадах компетентнісного підходу.

Виклад основного матеріалу. Технологізація процесу підготовки майбутніх учителів географії забезпечує низку переваг (О. Пехота) [2]. Авторська технологія підготовки майбутніх учителів географії до професійної діяльності на засадах компетентнісного підходу включає такі складові частини, як: концептуально-методологічна, змістова та процесуальна.

Основними *концептуальними ідеями* щодо організації процесу підготовки майбутніх учителів географії до професійної діяльності на засадах компетентнісного підходу є:

- ідея озброєння майбутніх учителів географії сукупністю інструментів, яка забезпечить їхню ефективну роботу на засадах компетентнісного підходу впродовж усієї професійної кар'єри;

- ідея впровадження змішаного навчання як інтенсивної освітньої моделі, що передбачає зміну функції професійної підготовки з інформаційної на розвиваючу;

- ідея використання польових практик для підвищення ефективності процесу професійної підготовки майбутніх учителів географії, що сприятиме виробленню в них умінь самостійної діяльності в польових умовах.

Методологічні засади дослідження проблеми підготовки майбутніх учителів географії до професійної діяльності на засадах компетентнісного підходу розкриваються на трьох рівнях методології: філософському, загальнонауковому та конкретнонауковому. Так, на філософському рівні методологія дослідження спирається на теорію пізнання, основні закони і парні категорії діалектики й універсальні гносеологічні принципи. На загальнонауковому рівні методологія дослідження пред-

ставлена системним та синергетичним підходами. На конкретно-науковому рівні методологія дослідження представлена особистісно зорієнтованим, діяльнісним, компетентнісним, аксіологічним, технологічним і цивілізаційним підходами [1, с. 11].

Серед тенденцій, які впливають на досліджуваний феномен, нами визначено сучасні тенденції розвитку системи загальної середньої освіти та тенденції розвитку сучасної системи післядипломної педагогічної освіти України.

Так, основними тенденціями у зміні завдань системи загальної середньої освіти стали: компетентнісна спрямованість освіти, зростання впливу інформаційно-комунікаційних технологій, підвищення значення іноземних мов, орієнтація на розвиток полікультурності та комунікабельності особистості. Серед основних тенденцій оновлення змісту загальної середньої освіти такі: гуманізація, гуманітаризація, інтеграція змісту окремих дисциплін і компетентнісна спрямованість навчання. Основні тенденції в організації й управлінні такі: нова структура загальної середньої освіти (4 + 5 + 3), розвиток партнерства та відкритості закладів загальної середньої освіти, створення шкільних округів у сільській місцевості та механізм подушного фінансування для формування бюджету навчального закладу.

Основними тенденціями розвитку сучасної системи післядипломної педагогічної освіти є: впровадження інноваційних моделей підвищення кваліфікації (компетентнісна, диференційована, диверсифікована, кластерна, пролонгована, накопичувальна, особистісно зорієнтована), використання інформальної освіти та поступова заміна атестації на сертифікацію.

Залежно від ключових компонентів і етапів навчального процесу нами визначено систему *принципів*, що сприятимуть ефективній підготовці майбутніх учителів географії до професійної діяльності на засадах компетентнісного підходу, яка включає:

- мету та завдання підготовки (принципи випереджувальності та формування ціннісних орієнтацій);

- залучення студентів до підготовки (принципи персоналізації, діалогічності та співробітництва);

- формування змісту підготовки (принципи багатоаспектності, трансдисциплінарності, інтегративності, варіативності та модульності);

- організацію підготовки (принципи технологічності, самоорганізації, толерантності, рефлексивності та зворотного зв'язку);

- результати підготовки (принципи постійного контролю, значущості для особистості та професійної мобільності).

Змістова складова частина розробленої технології визначає мету та зміст підготовки майбутніх учителів географії до професійної діяльності на засадах компетентнісного підходу.

Системоутворюючою метою авторської технології є забезпечення ефективності процесу підготовки майбутніх учителів географії до професійної діяльності на засадах компетентнісного підходу [2].

Зважаючи на багатоаспектність і багаторівневість феномену дослідження, мета технології може бути представлена на трьох рівнях:

– системному – як формування підготовленості майбутнього вчителя географії до успішного виконання професійно-педагогічних завдань і обов'язків професійної діяльності на засадах компетентнісного підходу;

– компетентнісному – як формування системи компетентностей майбутніх учителів географії, що забезпечить їхню успішну та якісну професійну діяльність на засадах компетентнісного підходу;

– особистісно-аксіологічному – як формування й розвиток у майбутнього вчителя географії тих ціннісних орієнтацій, які сприятимуть успішному виконанню всіх посадових обов'язків у закладі загальної середньої освіти й ефективному професійному розвитку впродовж усієї професійної діяльності.

Структура змісту підготовленості майбутніх учителів географії до професійної діяльності на засадах компетентнісного підходу будується на основі виділення у професійній підготовці особистісно-розвивальних і соціально-педагогічних структурних складових частин, кожна з яких є компетентністю, а в сукупності вони забезпечують ефективну професійну діяльність за означених умов. Так, особистісно-розвивальні структурні складові частини професійної підготовки спрямовані на особистість майбутнього вчителя географії та детермінують його особистісний і професійний розвиток (автопсихологічна, самоорганізаційна, рефлексивна та самоосвітня). Соціально-педагогічні структурні складові частини детермінують взаємодію майбутнього вчителя географії з оточенням у професійній діяльності та в соціумі (організаторська, лідерська та технологічна). Для кожної з визначених структурних складових частин підготовки основними компонентами змісту є знання, вміння та ціннісні орієнтації.

Процесуальна складова частина авторської технології підготовки майбутніх учителів географії до професійної діяльності на засадах компетентнісного підходу визначає основні етапи організації, їх мету й завдання, форми, методи та засоби реалізації, локалізацію й очікувані результати кожного етапу, що забезпечує можливість діагностики проміжних і кінцевих результатів.

Цю технологію у вищій освіті пропонується реалізувати в п'ять етапів: *професійно-діагностичний, професійно-ознайомлювальний, професійно-підготовчий, професійно-випробувальний і підсумково-діагностичний*.

Так, метою *професійно-діагностичного етапу* є підготовка до дослідно-експериментальної

роботи та визначення початкового стану підготовленості майбутніх учителів географії до професійної діяльності на засадах компетентнісного підходу.

Завдання цього етапу охоплюють: підготовку до дослідно-експериментальної роботи; залучення майбутніх учителів географії до дослідно-експериментальної роботи; визначення початкового стану підготовленості майбутніх учителів географії.

Професійно-ознайомлювальний етап підготовки має на меті актуалізацію студентів як майбутніх учителів географії та підсилення їхньої мотивації до навчання.

Основними завдання цього етапу є: забезпечення усвідомлення студентами ролі та значення професійної діяльності вчителя географії для суспільства та для них особисто; забезпечення усвідомлення студентами складності та багатоаспектності професійної діяльності вчителя географії; підсилення мотивації майбутніх учителів географії до навчання шляхом попереднього ознайомлення з особливостями майбутньої професійної діяльності; надання студентам можливостей рефлексії щодо досвіду та вражень, набутих під час ознайомлення з майбутньою професією.

Професійно-підготовчий етап підготовки має забезпечити об'єктивацію та формування знань, умінь і ціннісних орієнтацій майбутніх учителів географії, необхідних для подальшої професійної діяльності.

На цьому етапі основними завданнями є: навчання майбутніх учителів географії основам побудови алгоритмів та їх використанню в подальшій діяльності; формування всіх складників підготовленості майбутнього вчителя географії (автопсихологічний, самоорганізаційний, рефлексивний, самоосвітній, організаторський, лідерський та технологічний); спрямування пізнавальної діяльності майбутніх учителів географії на виконання конкретних навчальних завдань у рамках самостійної роботи; розвиток ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя географії в напрямі самоорганізації, самореалізації та самовдосконалення у професійній діяльності; формування здатностей до рефлексії та надання студентам можливостей рефлексії щодо набутих знань і умінь із майбутньої професії.

Професійно-випробувальний етап підготовки передбачає випробування студентів у ролі вчителів географії та корекцію неефективних педагогічних і фахових алгоритмів діяльності.

Завданнями цього етапу є: випробування студентів у ролі вчителів географії; випробування самоорганізаційної, організаторської, лідерської підготовленості майбутнього вчителя географії; надання студентам можливостей рефлексії щодо набутих у процесі педагогічної практики знань і умінь.

Метою підсумково-діагностичного етапу є визначення кінцевого стану підготовленості майбутніх учителів географії до професійної діяльності на засадах компетентнісного підходу та підбиття підсумків дослідно-експериментальної роботи.

Завданнями цього етапу є: визначення кінцевого стану підготовленості майбутніх учителів географії до професійної діяльності на засадах компетентнісного підходу; підбиття підсумків дослідно-експериментальної роботи та вироблення висновків щодо ефективності запропонованої технології; корекція неефективних педагогічних і фахових алгоритмів діяльності майбутнього вчителя географії.

Висновки. Отже, реалізація авторської технології забезпечує ефективну підготовку майбутніх учителів географії до професійної діяльності на засадах компетентнісного підходу відповідно до вимог інформаційного суспільства та соціального запиту. Авторська технологія включає такі складові частини, як: концептуально-методологічна, змістова та процесуальна.

Концептуально-методологічна складова частини запропонованої технології включає в себе опис концептуальних ідей, теоретичних і методологічних засад (підходи, тенденції та принципи) проблеми підготовки майбутніх учителів географії до професійної діяльності на засадах компетентнісного підходу.

Змістова складова частина розробленої технології визначає мету та зміст підготовки майбутніх учителів географії до професійної діяльності на засадах компетентнісного підходу.

Основні етапи організації підготовки майбутніх учителів географії до професійної діяльності на засадах компетентнісного підходу, їх мету й завдання, форми, методи та засоби реалізації, локалізацію й очікувані результати етапів висвітлює *процесуальна складова частина* авторської технології.

Цю технологію пропонується реалізувати в п'ять етапів: професійно-діагностичний, професійно-ознайомлювальний, професійно-підготовчий, професійно-випробувальний та підсумково-діагностичний.

Перспективи подальших досліджень полягають у визначенні критеріїв, показників і рівнів підготовленості майбутнього вчителя географії до професійної діяльності на засадах компетентнісного підходу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Антонова О. Педагогічні технології та їх класифікація як наукова проблема. *Сучасні технології в освіті*. Ч. 1. Вип. 2. Київ, 2015. С. 8–15.
2. Пехота О. Освітні технології : навчально-методичний посібник. Київ : А.С.К., 2004. 256 с.
3. Харченко С. Соціально-педагогічні технології : навчально-методичний посібник. Луганськ : Альма-матер, 2005. 552 с.

ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТЬОГО ПЕДАГОГА

FORMATION OF INFORMATION CULTURE OF THE FUTURE TEACHER

У статті аналізуються поняття «інформаційна культура» та підходи до її формування. Визначено, що є безліч близьких, але не тотожних за змістом понять: «бібліотечно-бібліографічна культура», «культура читання», «комп'ютерна письменність», «інформаційна письменність», «інформаційна культура». Акцентовано увагу на тому, що в інформаційній культурі фахівця можна виділити два структурні рівні: змістовний і функціональний. Зазначено, що основна трудність визначення даного феномену спричинена полісімією двох універсалій: «інформація» і «культура», що лежать в основі самого поняття. Однак ця єдність діалектично суперечлива і включає розбіжності. Розбіжність між інформацією і культурою полягає у способах освоєння світу. Різні також внутрішні ідеї розвитку: для культури – філософсько-естетичні норми, для інформації – науково-технічні елементи. Суперечлива єдність інформації та культури є конкретним проявом суперечності між технократією і культурою, що характерна для сучасного суспільства. Особливу увагу приділено проблемі формування інформаційної культури особистості майбутнього фахівця у процесі навчання у закладі вищої освіти, зокрема майбутнього педагога. Показано, що суть процесу формування інформаційної культури педагога полягає в розвитку і саморозвитку в нього інформаційних потреб, умінь, навичок і здібностей працювати з інформаційними потоками на основі інформаційних і бібліотечно-бібліографічних технологій, а також у стимулюванні науково-методичної, науково-дослідної, проєктної діяльності. Наголошено на важливій ролі підготовки педагогічних кадрів, здатних на високому професійному рівні викладати дисципліни, пов'язані з вихованням інформаційної культури. Визначено умови успішного вирішення завдання формування інформаційної культури майбутнього фахівця.

Ключові слова: інформаційна культура, виховання інформаційної культури, інформа-

ційне суспільство, інформаційна діяльність, комп'ютерна техніка.

The article analyzes the concept of "information culture" and approaches to its formation. It is defined that there are many similar but not identical in essence concepts: "library and bibliographic culture", "reading culture", "computer competence", "information culture". The attention is drawn to the fact that in the specialist's information culture it is possible to distinguish two structural levels: meaningful and functional. It is noted that the main complexity of the definition of this phenomenon is caused by the polysemy of the two universals: information and culture which underlie the concept itself. However, this unity is dialectically contradictory and involves differences. The discrepancy between information and culture lies in the methods of world developing. Internal ideas of developing are different: for the culture – they are philosophical-aesthetic norms, for the information – they are scientific and technical elements. The contradictory unity of information and culture is a concrete manifestation of the contradiction between technocracy and culture, that is characteristic for modern society. Special attention is paid to the problem of future specialist's personality, in particular the future teacher, information culture forming, in the process of education in higher education institutions. It is shown that the essence of the process of the teacher information culture forming lies in the development and self-development of information needs, skills and abilities to work with information flows on the basis of information, library and bibliographic technologies, as well as in stimulating scientific, methodological, research, project activities. The emphasis is placed on the important role of pedagogical staff training, to ensure that teachers are able to teach disciplines related to the education of information culture at a high professional level. The conditions for successful solution of the task of the future specialist's information culture forming are determined.

Key words: informative culture, education of informative culture, informative society, informative activity, computer technique.

УДК 37.015

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-18-2-29>

Штомпель Г.В.,

викладач кафедри іноземних мов
Центральноукраїнського національного
технічного університету

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Сучасне суспільство – суспільство інформатизації. Остання чверть ХХ ст. і перше десятиліття ХХІ ст. пройшли саме під знаком інформатизації всіх сфер суспільного життя, і сьогодні вже ні в кого не викликає сумніву теза про те, що інформатизація є об'єктивною закономірністю розвитку людської цивілізації. Дослідження показують, що одним зі стратегічно важливих напрямів розвитку цивілізації у ХХІ ст. є глобальна інформатизація суспільства. Інформаційний розвиток країни є сьогодні необхідною умовою її конкурентоспроможності у світовій спільноті, важливим чинником соціально-економічного розвитку, ефективного використання людського потенціалу, підвищення якості життя населення і гарантування національної безпеки. Відомий дослідник проблем інформа-

тизації К. Колін стверджує [8], що саме гуманітарні аспекти інформаційного розвитку суспільства найближчими роками все більше впливатимуть на рівень і якість життя населення нашої планети. Адже вже сьогодні проблема інформаційної нерівності розглядається як одна із глобальних проблем розвитку цивілізації, яка з формуванням глобального інформаційного суспільства все більш загострюватиметься [7]. Отже, проблема формування інформаційної культури суспільства, а також вивчення цього стратегічно важливого напрямку розвитку культури стає сьогодні дуже актуальною і потребує системного аналізу.

Зазначимо, що входження людства в епоху інформаційного суспільства характеризується створенням якісно нового, інформаційного середовища життєдіяльності, що вимагає від особис-

тості здатності самостійно здобувати знання, підтримувати необхідний професійний і загальнокультурний рівень в умовах інформаційно-комунікаційних технологій, що динамічно змінюються, і різкого зростання обсягів інформації.

Розвиток інформаційного суспільства пов'язаний зі зростанням потреби кожного громадянина в постійному підвищенні кваліфікації, оновленні знань, освоєнні нових видів діяльності. У структурі діяльності сучасної людини істотно зростає доля самостійної роботи з інформацією, а розширення спектра інформаційних продуктів і послуг приводить до необхідності формування інформаційної культури особистості.

Поняття «інформаційна культура» характеризує одну із граней культури, пов'язану з інформаційним аспектом життя людей. Сьогодні щільність інформації навколо кожної людини настільки велика, що вимагає від неї знання законів інформаційного середовища й уміння здійснювати пошук і оброблення інформації. Інакше адаптивність і компетентність людини істотно знизяться.

Наслідком цього є потреба в розвитку інформаційної культури особистості. Значна роль у формуванні інформаційної культури належить навчальним закладам як соціальним інститутам, що мають інформаційні ресурси.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У сучасних психолого-педагогічних дослідженнях приділяється увага проблемі формування інформаційної культури. Питання визначення суті поняття культури та її місця в освіті вивчали В. Андрущенко, А. Веряєв, Л. Губерський, Н. Крилова, В. Розін, І. Шалаєв. Процес диференціації культури та виділення в її системі інформаційної культури досліджували В. Виноградов, Л. Винарик, Г. Воробйов, А. Гинкул, Ю. Горвіц, Н. Джинчардзе, А. Єршов, М. Жалдак, Л. Скворцов, В. Сухіна, О. Тарасова, О. Щедрин.

Проблемі формування інформаційної культури та підготовки майбутніх учителів до використання в навчальному процесі інформаційно-комунікаційних технологій присвячені роботи Б. Гершунського, О. Готовцевої, А. Єршова, М. Жалдака, Ю. Машбиця, В. Монахова, Н. Морзе, І. Пустинникової, М. Шкіля й інших.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значну кількість праць, присвячених різним аспектам формування інформаційної культури, проблема розвитку інформаційної культури майбутнього педагога у процесі професійної підготовки недостатньо розкрито і потребує дослідження.

Мета статті – з'ясувати зміст поняття «інформаційна культура майбутнього педагога» й обґрунтувати її розвиток у процесі професійної підготовки.

Виклад основного матеріалу. Наш час називають «віком інформації». Щодня нас захоплює її

потік, що все збільшується. Для всіх членів суспільства зростає необхідність постійного підвищення кваліфікації, оновлення знань, освоєння нових видів діяльності. Людина повинна вміти використовувати всі інформаційні ресурси, які накопичило суспільство, і орієнтуватися в інформаційному просторі, а для цього вона повинна мати певні знання, бути культурною, грамотною, освіченою.

Термін «інформаційна культура» не відразу увійшов у практичну діяльність. Аж до початку 80-х рр. ХХ ст. словники і педагогічні довідкові видання фіксували лише одне значення терміна «писемність» – певна міра знання законів і правил рідної мови в поєднанні з навичками усної і письмової мови. Письменність переважно розумілася як уміння читати і писати.

Існує безліч близьких, але не тотожних за змістом понять: «бібліотечно-бібліографічна культура», «культура читання», «комп'ютерна письменність», «інформаційна письменність», «інформаційна культура».

Інформаційна культура – це новий напрям, що виник безпосередньо під впливом прогресу і створення електронних інформаційних технологій. Інформаційна культура, як і культура взагалі, – справа думок і рук людських. У жодній іншій сфері діяльності так сильно не проявився творчий характер людського розуму, як у галузі культури. Завдяки формуванню культури людина створила світ символів, який відображає навколишню дійсність.

На наповнення поняття «інформаційна культура» новим змістом особливо вплинули праці фахівців у галузі інформатики, обчислювальної техніки, нових інформаційних технологій.

У процесі розвитку теорії інформаційної культури до кола тих фахівців, хто брав участь в її формуванні, стали входити представники таких наук, як лінгвістика, соціологія, психологія, педагогіка, культурологія й інші.

У результаті в 90-х рр. стала стверджуватись думка про необхідність осмислення й узагальнення накопичених знань із теорії інформаційної культури в межах нової наукової дисципліни – інформаційної культурології, теоретичні основи якої закладені у працях професора М. Вохришевої.

Зазначимо також, що основна трудність визначення даного феномену спричинена полісімією двох універсалій: «інформація» і «культура», що лежать в основі самого поняття.

Інформація і культура – два феномени, які мають багато загальних рис. насамперед зазначимо їхню глобальність, універсальність, що виявляються в наявності в них зв'язків із найрізноманітнішими формами людської життєдіяльності. Інформація і культура начебто пронизують різні способи людської діяльності, забезпечуючи їй такі характерні риси, як творчий характер, ціле-

покладання й ін. Також варто мати на увазі, що існування інформації і культури взаємозумовлене: культурні процеси реалізуються через інформаційні, і навпаки. Культура може ефективно впливати на людину і суспільство лише через механізм збору і поширення інформації про наявне середовище, де вона функціонує, і про саму культуру. Нарешті, інформація і культура утворюють органічну єдність у процесі освіти. Культура й інформація являють собою єдине різноманітне ціле.

Однак ця єдність діалектично суперечлива і передбачає розбіжності. Розбіжність між інформацією і культурою полягає у способах освоєння світу. Різні також внутрішні ідеї розвитку: для культури – філософсько-естетичні норми, для інформації – науково-технічні елементи.

Суперечлива єдність інформації і культури є конкретним проявом суперечності між технократією і культурою, характерної для сучасного суспільства. «Напруженість, наявна між технократією і культурою, – пише Д. Белл, – рівною мірою є однією з основних проблем сучасного суспільства» [3, с. 460]. Річ у тому, що техніка й інформаційні технології дозволяють розвивати культуру, і вони ж породжують деградацію, а часом і знищення духовних цінностей. Виникає парадоксальна ситуація: з одного боку, відбувається широке впровадження передової техніки і технології, з іншого – гостра критика технократії. Це парадоксальне положення лише підтверджує наявність істотного зв'язку між культурою і технікою. Кращим уособленням цього зв'язку є інформаційна культура. «На мій погляд, – пише К. Разлогов, – ХХ ст. не тільки і не стільки породило конфлікт між технікою і культурою, скільки поглибило взаємодію між ними, тому що сучасні форми культури (кіно, радіо, звукозапис, телебачення, відео, комп'ютери у сфері дозвілля і творчості) пов'язані з технікою, ґрунтуються на техніці» [9, с. 17].

Отже, аналіз понять «культура» й «інформація» доводить особливу якісну складність поняття «інформаційна культура», унаслідок чого в науковій літературі пропонується велика кількість визначень інформаційної культури.

Аналіз наведених, а також низки інших наявних визначень поняття «інформаційна культура» дозволяє стверджувати, що дане поняття має нестійкий обсяг, трактується по-різному, у зв'язку із зіставленням з іншими поняттями: «загальнолюдська культура», «освітня діяльність», «інформаційна діяльність», «зведення правил поведінки людини в інформаційному суспільстві». Причинами багатозначності терміна «інформаційна культура» також є багатозначність термінів «інформація» та «культура». Саме ці аспекти «спонукають до внесення термінологічної зрозумілості і вироблення визначення, що відображає весь комплекс проблем, пов'язаних із формуванням інформаційної культури в сучасному суспільстві» [10, с. 32].

У зв'язку із цим Н. Гендіною пропонується власне трактування поняття «інформаційна культура особистості», на яке ми будемо спиратись у своїй роботі, а саме: «Інформаційна культура особистості – одна зі складових частин загальної культури людства; сукупність інформаційного світогляду та системи знань і умінь, що забезпечують цілеспрямовану самостійну діяльність для оптимального задоволення індивідуальних інформаційних потреб із використанням як традиційних, так і нових інформаційних технологій. Є найважливішим чинником успішної професійної та непрофесійної діяльності, а також соціальної захищеності особистості в інформаційному суспільстві» [10, с. 32].

Багато дослідників (М. Вохришева, Н. Коряковцева, С. Антонова, І. Горлова [1; 4; 5]) вважають, що в інформаційній культурі фахівця можна виділити два структурні рівні: змістовний і функціональний.

Змістовний рівень включає інформованість людини про явища, що належать до сфери культури, знання джерел інформації, включення в інформаційно-культурне поле своєї свідомості найзначущіших ідей, що циркулюють у суспільстві, професійні знання. Він визначається набором дисциплін, що викладаються у виші.

Функціональний рівень інформаційної культури фахівця пов'язаний з операційною спрямованістю особистості. Функціональний рівень включає формування таких умінь, необхідних майбутньому фахівцю: уміння одержувати потрібну інформацію, знаходити оптимальні шляхи пошуку джерел інформації; уміння аналізувати джерела, відбирати потрібні; уміння раціонально використовувати одержану інформацію, формулювати свої інформаційні потреби й адекватно визначати інформаційні можливості. Формування цих та інших умінь і навичок скоротить непродуктивні витрати часу, підвищить оперативність, точність і повноту отримання інформації і знань, що значно підвищить якісний рівень підготовки фахівців.

Одним з актуальних напрямів інформатизації освітнього середовища є формування інформаційної культури педагога, яка характеризує певну грань педагогічної культури. Суть процесу формування інформаційної культури педагога полягає в розвитку і саморозвитку в нього інформаційних потреб, умінь, навичок і здібностей працювати з інформаційними потоками на основі інформаційних і бібліотечно-бібліографічних технологій, а також у стимулюванні науково-методичної, науково-дослідної, проєктної діяльності.

Під час дослідження будь-якої педагогічної проблеми важливо з'ясувати не лише її місце в наукових теоретичних пошуках, але і яким чином вона вирішується у практиці освіти. Потреба професійної освіти в підвищенні інформаційної культури

майбутнього фахівця, майбутнього педагога також, визначає пошук оптимальних шляхів вирішення цієї проблеми на інтуїтивному рівні: педагоги розуміють необхідність цієї роботи і роблять спроби її збудувати на практиці. Звичайно, не завжди ці спроби вдалі, але найважливіше – бачити за ними перспективні ідеї, знахідки, продуктивні рішення, що дозволяють якісно змінити освітню діяльність.

Аналізуючи масову практику формування інформаційної культури майбутніх педагогів, нам необхідно отримати відповіді на низку запитань: який зміст процесу професійної підготовки майбутніх педагогів у частині формування інформаційної культури, якими педагогічними засобами здійснюється ця підготовка, наскільки ефективні вибрані шляхи для досягнення мети – підготовки фахівця, що володіє інформаційною культурою?

Нами проаналізований досвід роботи низки ЗВО. Основна увага під час цього аналізу зверталася на досвід формування освітніх середовищ у цих закладах, забезпечення їхнього продуктивного впливу на формування інформаційної культури майбутніх педагогів, виявлення тенденцій і проблем в організації цієї роботи, суперечності, наявні в ній. Нас особливо цікавили суб'єкти освітнього середовища, механізми і способи їхнього впливу на професійно-особовий розвиток студентів, формування їхньої інформаційної культури.

Так, ученими розробляються концепції формування інформаційної культури майбутніх педагогів, виявляються дидактичні умови успішного формування інформаційної культури студента [6]. Ця робота будується на основі застосування навчальних матеріалів, електронних ресурсів і науково-методичних рекомендацій у межах викладання спеціально введеного курсу, причому учасниками процесу формування інформаційної культури у ЗВО є викладачі та студенти, які вирішують освітні завдання в рамках педагогічної взаємодії. Іде пошук умов комплексного застосування електронних освітніх ресурсів у формуванні інформаційної письменності і професійно важливих компетентностей особистості майбутнього педагога як суб'єкта інформаційної діяльності. Проводилося дослідження ефективності цього процесу, результати якого висвітлено в дисертаційній роботі Є. Горневої [6].

Дослідники також звернули увагу на процес формування інформаційної культури майбутніх педагогів під час застосування інформаційних технологій, що використовуються у предметній освітній галузі діяльності [2]. Процес охоплює всі етапи професійної освіти. На першому етапі вивчаються математичні методи оброблення результатів предметних досліджень. Не залишається без уваги вивчення відповідного програмного забезпечення, удосконалення навичок роботи в локальних і глобальних мережах. Другий етап передбачає фор-

мування знань про інформаційні процеси з використанням спеціальних довідкових систем, умінь і навичок захисту інформації; на третьому етапі вирішуються завдання розвитку стійких навичок роботи зі спеціальною інформацією, формування вмінь і навичок вирішення професійних завдань; четвертий етап пов'язаний з отриманням знань і формуванням навичок роботи з інформаційно-комунікаційними технологіями у сфері педагогічної діяльності; п'ятий етап пов'язаний з уміннями застосовувати здобуті знання і навички роботи з інформаційно-комунікаційними технологіями у сфері педагогічної діяльності.

Взаємодія здійснюється в рамках освітнього процесу під час вивчення як окремих дисциплін, так і спеціально введеного навчального курсу. Проводилося дослідження ефективності цього процесу, результати якого висвітлено в дисертаційній роботі А. Афзаловой [2].

Висновки. Узагальнюючи аналізований досвід, можна стверджувати, що однією з тенденцій формування інформаційної культури майбутніх педагогів є застосування спеціальних курсів. Цей підхід є, на наш погляд, екстенсивним, збільшуючи і без того величезне навантаження на тих, що навчаються. Приклад низки ЗВО переконливо доводить, що ключовим моментом розвитку інформаційної культури слугує самостійна робота студента. Розвиток інформаційної культури ми пов'язуємо з її саморозвитком. У цій технології формування готовності до саморозвитку інформаційної культури майбутнього педагога органічно «вбудовується» у зміст професійної підготовки майбутнього педагога. А сам процес формування розбитий на кілька етапів: перший етап спрямований на формування позитивної мотивації на матеріалі навчальних курсів; другий етап спрямований на формування знань про інформаційну культуру педагога і способи її саморозвитку; реалізується на матеріалі окремого курсу; третій етап спрямований на проєктування саморозвитку інформаційної культури і здійснюється на матеріалі всіх дисциплін, що вивчаються, у процесі навчально-дослідницької діяльності. Акцентовано увагу на проєктній діяльності учнів. Четвертий етап є накопиченням досвіду творчого застосування інформаційної культури в навчально-дослідницькій і педагогічній діяльності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Антонова С. Информационная культура личности : вопросы формирования. *Высшее образование в России*. 1994. № 1. С. 82–89.
2. Афзалова А. Дидактические условия формирования информационной культуры будущего учителя: на примере подготовки учителя права : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Казань, 2008. 208 с.
3. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования. Москва : Academia, 1999. 956 с.

4. Вохрышева М. Информационная культура в системе культурологического образования специалиста. *Проблемы информационной культуры* : сборник статей. Москва, 1994. С. 117–1243.

5. Горлова И. Формирование информационной культуры личности как непрерывный процесс в системе «школа – училище – вуз». *Информационная культура специалиста : гуманитарные проблемы* : тезисы докладов Межвузовской научной конференции, Краснодар – Новороссийск, 23–25 сентября 1993 г. Краснодар, 1993. С. 388–390.

6. Горнева Е. Формирование информационной культуры будущих учителей технологии : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. Шуя, 2009. 208 с.

7. Колин К. Глобальные проблемы информатизации: информационное неравенство. *Alma mater : вестник высшей школы*. 2000. № 6. С. 27–30.

8. Колин К. Информационная глобализация общества и гуманитарная революция. *Глобализация: синергетический подход* : сборник научных трудов. Москва : РАГС, 2002. С. 323–334.

9. Разлогов К. Наука, техника, культура: проблемы гуманизации и социальной ответственности. *Вопросы философии*. 1989. № 1. С. 3–26.

10. Формирование информационной культуры личности в библиотеках и образовательных учреждениях / Н. Гендина и др. Москва : Школ. б-ка, 2003. 296 с.

ФАКУЛЬТАТИВ «ПРОФЕСІЙНА КУЛЬТУРА ОФІЦЕРА-ПРИКОРДОННИКА: ОСНОВИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ» У СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ

OPTIONAL COURSE "BORDER GUARD OFFICER'S PROFESSIONAL CULTURE: INFORMATION SECURITY BASIS" IN FUTURE BORDER GUARD OFFICERS' PROFESSIONAL TRAINING

У статті доведено необхідність ознайомлення майбутніх офіцерів-прикордонників із цінностями у сфері охорони державного кордону, формування їхньої національної свідомості, національної гідності, розуміння традиційних цінностей культури та прикордонної служби, невід'ємного права українського народу бути суб'єктом історії. Для цього запропоновано використовувати потенціал змісту навчального матеріалу, насамперед факультативу «Професійна культура офіцера-прикордонника: основи інформаційної безпеки». Доведено, що важливість організації факультативу в контексті формування професійної культури майбутніх офіцерів-прикордонників зумовлена особливостями професійної діяльності захисників кордону, потребою належного реагування на виклики часу.

Розкрито вимоги щодо інформаційної безпеки представників військових та правоохоронних структур, які викладено в низці документів, зокрема в рішенні Ради національної безпеки і оборони України, Концепції розвитку сектора безпеки і оборони України, Стратегії розвитку Державної прикордонної служби України. Детально висвітлено особливості роботи з формування в курсантів системи знань щодо російських міфів про Україну та її минуле, насамперед щодо російських міфів про українську державність, про українсько-російські відносини, українське козацтво, про Крим та ін. Особливу увагу запропоновано приділити міфам про нібито органічну приналежність України до «русского міра», а не до європейського світу, про так звану «історичну закономірність» приєднання Криму, про нібито громадянський конфлікт, а не збройну агресію Російської Федерації на сході України.

Запропоновано розглянути історію воєнних пропагандистських кампаній, особливості механізмів російської пропаганди, специфіку інформаційної складової частини гібридної війни Росії проти України. Велику увагу приділено формуванню в курсантів історичного мислення, навичок науково-історичного аналізу військово-історичних подій. Указано на важливість вивчення основних чинників гарантування комунікативної й інформаційної безпеки, використання у практиці виховання персоналу відомостей про інформаційну політику та сучасні пропагандистські кампанії. Доведено, що проведення з курсантами спеціального факультативу «Професійна культура офіцера-прикордонника: основи інформаційної безпеки» дозволяє вчити майбутніх захисників кордону аналізувати російські міфи щодо українсько-російських відносин, розуміти специфіку інформаційних кампаній та інформаційних воєн, важливість інформаційної складової частини воєнної політики, адекватно реагувати на виклики і ризики національній та інформаційній безпеці, протидіяти ворожим інформаційно-психологічним впливам.

Ключові слова: професійна культура, офіцер-прикордонник, курсанти, факультатив,

пропагандистські кампанії, інформаційна безпека.

The article proves the necessity of introducing future border guard officers to the values in the field of state border protection, formation of their national consciousness, national dignity, understanding of traditional values of culture and border guard service, the inalienable right of the Ukrainian people to be the subject of its history. Therefore, "Border Guard Officer's Professional Culture: Information Security Basics" optional course is offered to use the potential of the content of the educational material. It is proved that the importance of organizing the optional course in the context of forming the professional culture of future border guard officers is stipulated by the peculiarities of the professional activity of the border guards and the need to respond properly to the challenges of the times.

The requirements for information security of the representatives of military and law enforcement agencies have been described; they all are stated in a number of documents, and in particular, in the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine, the Concept of Development of the Security and Defense Sector of Ukraine, and in the Strategy for the Development of the State Border Service of Ukraine. The details of shaping cadets' knowledge system concerning Russian myths about Ukraine and its history, including Russian myths about Ukrainian statehood, about Ukrainian and Russian relations as well as Ukrainian Cossacks, about Crimea etc., have been cleared up. Special attention is paid to the myths of Ukraine's allegedly organic membership of the "Russian mir" but not the European community, as well as to the so-called "historically predicted pattern" concerning the annexation of Crimea, the alleged civil conflict rather than the armed aggression of the Russian Federation in Eastern Ukraine.

It is suggested to consider the history of military propaganda campaigns, features of mechanisms of Russian propaganda, as well as the formation of historical thinking, the skills of scientific and historical analysis of military and historical events and the specific character of the information component of Russia's hybrid war against Ukraine. The importance of studying the main factors of communication and information security, using data concerning information policy and modern propaganda campaigns in the educational practice of personnel has been indicated. It is proved that conducting an optional course "Border Guard Officer's Professional Culture: Information Security Basics" for cadets allows to teach future border guards to analyze Russian myths about Ukrainian and Russian relations, to understand the specific features of information campaigns and information wars, the importance of information component of military security, to respond adequately to the challenges and risks to national and information security, to counteract hostile information and psychological influences.

Key words: professional culture, border guard officer, cadets, optional course, propaganda campaigns, information security.

УДК 378.091.33: [355.23:356.13] (043.3)
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-18-2-30>

Шумовецька С.П.,
канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки
та соціально-економічних дисциплін
Національної академії
Державної прикордонної служби
імені Богдана Хмельницького

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Формування професійної культури майбутніх офіцерів-прикордонників є важливим завданням педагогіки вищої школи. Належна професійна культура є передумовою ефективного виконання завдань з охорони державного кордону, продуктивного особистого та професійного життя офіцера-прикордонника. Про належну професійну культуру захисника кордонів свідчить, серед іншого, розуміння ним місії прикордонного відомства та свого покликання. Для цього важливо, щоб захисник кордону знав історичні аспекти становлення прикордонної служби України, міг орієнтуватись у сучасних інформаційних потоках, належним чином відповідати на нові виклики прикордонної та національної безпеці. З огляду на це потребують перегляду зміст і підходи до організації професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників, зокрема навчання основ інформаційної безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні дослідники проаналізували особливості формування в майбутніх офіцерів-прикордонників інформаційної культури (А. Білорус) [1], політичної культури (В. Мірошніченко) [2], комунікативної культури офіцера (С. Морозов) [3], культурологічної компетентності (В. Купчишина) [4] та ін. Однак комплексного дослідження особливостей формування в майбутніх офіцерів-прикордонників професійної культури немає. Потребують обґрунтування педагогічні умови формування цієї значущої для професійної діяльності характеристики, розроблення відповідного науково-методичного забезпечення формування професійної культури з урахуванням нових викликів прикордонної безпеки.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Серед завдань велике значення має окреслення необхідності ознайомлення майбутніх офіцерів-прикордонників з основами інформаційної безпеки, характеристика змісту факультативу «Професійна культура офіцера-прикордонника: основи інформаційної безпеки» та найважливіших проблемних питань щодо інформаційних кампаній та інформаційних воєн, висвітлення особливостей навчання курсантів адекватного реагування на виклики і ризики національної та інформаційної безпеки, протидії ворожим інформаційно-психологічним впливам.

Метою статті – висвітлення значення факультативу «Професійна культура офіцера-прикордонника: основи інформаційної безпеки» у системі професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників для формування їхньої професійної культури.

Методи дослідження. У статті використано загальнонаукові методи теоретико-емпіричного дослідження, зокрема аналіз наукових джерел із проблеми, узагальнення та систематизацію матеріалів, необхідних для характеристики змісту

факультативу «Професійна культура офіцера-прикордонника: основи інформаційної безпеки» у системі формування професійної культури майбутніх офіцерів-прикордонників.

Виклад основного матеріалу. Охорона та захист державного кордону є специфічною сферою професійного життя людини, що потребує спеціальних знань, умінь, навичок, професійно значущих якостей та здібностей. Основою професійної культури офіцера-прикордонника є цінності у сфері охорони державного кордону. Особливо варто вказати на цінність Батьківщини. Кожен прикордонник має бути патріотом, усвідомлювати цінності етнічної індивідуальності та неповторності свого народу. Основою професійної культури офіцера-прикордонника має бути усвідомлення власної гідності як представника свого народу, традиційних цінностей культури, невід'ємного права українського народу бути суб'єктом історії. Це також розуміння історичної долі свого народу, місця в системі духовного, економічного, політичного життя народів світу – у загальнолюдських суспільних відносинах. Важливими цінностями офіцера-прикордонника є також вірність і відданість Батьківщині, самовіддане служіння Батьківщині й українському народові, готовність поставити його безпеку та добробут вище власних інтересів, вірність Військові присязі. Його добровільним вибором є шлях відданості народові, військовій справі, навіть самопожертви.

Важливим засобом ознайомлення майбутніх офіцерів-прикордонників із вимогами, які висуває суспільство до захисника кордону, з найважливішими цінностями прикордонної служби, нормами професійної культури є зміст навчального матеріалу. Ще В. Сухомлинський звертав увагу на важливість відповідного освітнього рівня для виховання патріотизму: «Патріотизм як діяльна спрямованість свідомості, волі, почуттів, як єдність думки і діла дуже тісно пов'язаний з освіченістю, етичною, естетичною, емоційною культурою, світоглядною стійкістю» [5, с. 131–132]. У цьому зв'язку зміст навчального матеріалу, у нашому випадку факультативу «Професійна культура офіцера-прикордонника: основи інформаційної безпеки», стає важливим засобом орієнтування фахівця в життєвих і професійних ситуаціях, формування його ціннісної сфери та розуміння місії захисника кордонів. Можна стверджувати, що організація факультативу «Професійна культура офіцера-прикордонника: основи інформаційної безпеки» є нагальною в контексті формування професійної культури майбутніх офіцерів-прикордонників і зумовлена особливостями професійної діяльності захисників кордону, потребою належного реагування на виклики часу.

Вимоги щодо інформаційної безпеки представників військових і правоохоронних структур викладено в низці документів. Зокрема, у рішенні

Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 р. «Про нову редакцію Воєнної доктрини України» ідеться про те, що на формування та розвиток безпекового середовища впливає зміщення акцентів у воєнних конфліктах, зокрема комплексне використання воєнних і невоєнних інструментів (економічні, політичні, інформаційно-психологічні тощо). У Воєнній доктрині визначено, що головним чинником, який впливає на воєнно-політичну обстановку в регіоні довкола України, є інформаційна війна Російської Федерації проти України, інформаційний (інформаційно-психологічний) вплив, спрямований на дестабілізацію внутрішньої соціально-політичної обстановки. Доктрина визначає важливим завданням попередження й ефективну протидію інформаційно-психологічним впливам іноземних держав, забезпечення інформаційної складової частини воєнної безпеки [6].

Рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Концепцію розвитку сектора безпеки і оборони України» [7], оцінюючи безпекове середовище, визначає, що найбільш актуальною в середньотерміновій перспективі залишатиметься загроза цілеспрямованого інформаційного (інформаційно-психологічного) впливу з метою дестабілізації внутрішньої суспільно-політичної обстановки у країні. Рішення Ради визначає, що для ефективного розвитку сектора безпеки й оборони в сучасних умовах велике значення має запровадження інтегрованої системи освіти, бойової і спеціальної підготовки персоналу в секторі безпеки й оборони, формування нової культури безпеки. У Стратегії розвитку Державної прикордонної служби, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2015 р. № 1189-р. [8], визначено необхідність розроблення механізму протидії негативному інформаційному впливу на особовий склад Держприкордонслужби та вдосконалення професійної підготовки у сфері інформаційної безпеки.

Загалом документи визначають необхідність посиленої уваги до інформаційної протидії, підвищення рівня інформаційної компетентності представників військових та правоохоронних структур. З огляду на це для формування знань і вмінь майбутніх офіцерів-прикордонників щодо протидії ворожим інформаційним впливам, захисту національної безпеки в інформаційній сфері велике значення має проведення з курсантами факультату «Професійна культура офіцера-прикордонника: основи інформаційної безпеки».

Відповідно до напрацювань Д. Кулеби [9], Є. Магди [10], Г. Почепцова [11] та ін., у матеріалах факультату передбачено розглянути базові принципи та сучасні підходи до інформаційної політики, відстежити особливості інформаційного простору, інформаційно-комунікативних процесів у сучасних суспільствах, специфіку інформаційних кампаній та інформаційних воєн, детально

розглянувши комунікативно-пропагандистські можливості України та Росії, особливості пропагандистських механізмів із двох сторін російсько-українського конфлікту.

У Національній академії Державної прикордонної служби імені Богдана Хмельницького факультату «Професійна культура офіцера-прикордонника: основи інформаційної безпеки» проведено у 2016–2018 рр. Важливим завданням факультату було ознайомлення курсантів із російськими міфами про Україну та її минуле, історією воєнних пропагандистських кампаній, особливостями механізмів російської пропаганди, а також формування історичного мислення, навичок науково-історичного аналізу військово-історичних подій, інформаційної складової частини гібридної війни Росії проти України.

Викладачі під час занять звертали увагу на вміння курсантів аналізувати, узагальнювати і критично оцінювати російські міфи про Україну та її минуле, а також воєнні пропагандистські кампанії, аналізувати механізми російської пропаганди й інформаційних кампаній, аргументовано на основі історичних фактів обстоювати власні погляди на ту чи іншу проблему історії України й інформаційної політики. Предметом уваги були також теоретичні та практичні проблеми забезпечення комунікативної й інформаційної безпеки України, особливості використання у практиці виховання персоналу прикордонного відомства відомостей про інформаційну політику та сучасні пропагандистські кампанії, вивчення основних чинників гарантування комунікативної та інформаційної безпеки.

Наприклад, курсанти вивчали російські міфи про Україну та її минуле (тема № 1), історію воєнних пропагандистських кампаній (тема № 2), пропагандистські війни Першої світової війни (тема № 3), особливості інформаційної політики на початку ХХІ ст. (тема № 4), сутність інформаційних воєн ХХІ ст. (тема № 5) та інформаційної складової частини гібридної війн (тема № 6), а також механізми російської пропаганди (тема № 7) і шляхи гарантування комунікативної й інформаційної безпеки (тема № 8). Предметом значної уваги були російські міфи про українську державність, про українсько-російські відносини, про українське козацтво, про Крим та ін. Зокрема, курсанти розглядали міф про те, що Україна нібито є органічною частиною «руського міра», а не європейського світу [12, с. 37–42]. Вони насамперед розкривали ідеологічну мету міфу: нав'язати думку, що за своїм цивілізаційним кодом українське суспільство не має нічого спільного з Європою, натомість є невіддільною складовою частиною російського простору, отже, природне місце України – повернення до свого «предковичного коріння» – якнайтіснішого поєднання з російським світом аж до розчинення в ньому. Курсанти зазначали, що підґрунтям спеку-

ляцій є тривале перебування частини українських земель у складі Російської імперії, яка постійно, і часто успішно, намагалася перекувати українське життя з європейського на московський лад, прищеплюючи уявлення про нібито унікальну історичну спорідненість українців і росіян та про категоричну чужість і ворожість Заходу. Для спростування таких поглядів курсанти аналізували історію України та Росії, порівнювали їхній суспільний і політичний уклади, зазначали, наприклад, що суспільство Московії не мало типового для Європи «лицарського закороєння» й було запрограмоване під впливом деспотичної Золотої Орди на формування самодержавства з холопством перед государем усього без винятку населення (московські дворяни не знали гербової традиції, недоторканості вислуженої власності). Викладачі також підкреслювали, що, відгородившись від Заходу, Москва не знала того культурного досвіду, що його пережила Україна, хоча б щодо магдебурзького права й облаштування суспільного життя. Курсанти робили висновок, що Росія, за В. Брехуненком [12, с. 5–6], нав'язує свою версію пояснення нашого минулого, щоб обґрунтувати нібито законність перебування України у складі Російської імперії / Радянського союзу та природність претензій Росії на те, що Україна належить до простору «законних» російських впливів із можливою перспективою її поглинання.

Особливу увагу на факультативі приділено питанням інформаційної війни, інформаційної складової частини гібридної війни, яку веде Росія проти України [11]. Курсанти аналізували інструментарій у гібридно-інформаційній війні, її специфіку, роль пропаганди і контрпропаганди, основні характеристики, технології сучасної пропагандистської й інформаційної війни. Щодо механізмів російської пропаганди (тема № 7) викладачі звертали увагу курсантів на важливість з'ясування причин і особливостей інформаційних операцій Кремля, особливостей пропаганди та медіаманіпуляцій, фабрикації подій і фейкових новин як елемента гібридної війни.

Великого значення викладачі надавали розвитку критичного мислення майбутніх офіцерів-прикордонників, уміння аналізувати інформацію. У цьому контексті курсанти досліджували комунікативно-пропагандистські можливості Росії й України, особливості висвітлення російсько-українського конфлікту в українських засобах масової інформації, реакції України на російську пропаганду (за матеріалами вільних інформаційних платформ InformNapalm, Bellingcat, Stopfake.org.). Серед основних шляхів протидії ворожим інформаційним впливам курсанти, за М. Давидюком [13, с. 182–184], вказували на важливість державної самоідентифікації населення та місцевих еліт, зокрема, на необхідність формування культурної

мотивації, самоідентифікації українців, вищої за регіональну. Слухачі з'ясовували, як і М. Давидюк [13, с. 184], що саме свідомий, освічений, патріотичний і космополітичний громадянин є запорукою миру та безпеки країни, що вільні, свідомі й освічені є нескореними.

Курсанти робили висновок, що, за В. Василенком [14], війна, яку зараз веде Росія проти України, має два складники: збройну та гуманітарну агресію. Збройна агресія завжди має на меті фізичне підкорення або знищення сторони, проти якої вона здійснюється; мета гуманітарної агресії – знищення національної ідентичності народу шляхом м'якої сили. Країна може зазнати поразки внаслідок збройної агресії, але вона неодмінно звільниться і відновиться, якщо буде збережено її ідентичність. Однак країна ніколи не відновиться і ніколи не стане знову незалежною, якщо її народ втратить ідентичність унаслідок гуманітарної агресії. Гуманітарна агресія має такі складники, як: 1) мовно-культурна війна, яку Росія веде весь час проти України; 2) інформаційно-пропагандистська війна; 3) війна проти української історичної пам'яті; 4) конфесійна війна. Це чотири виміри гуманітарної агресії. Якщо гуманітарна агресія проти якоїсь держави закінчується успішно, то держава просто зникає. Збройна агресія Росії відбувається не на сході України, немає війни на сході України – є війна проти всієї України, війна на знищення України.

Висновки. Проведення з курсантами спеціального факультативу «Професійна культура офіцера-прикордонника: основи інформаційної безпеки» дозволяє вчити майбутніх захисників кордону аналізувати російські міфи щодо українсько-російських відносин, розуміти специфіку інформаційних кампаній та інформаційних воєн, важливість інформаційної складової частини воєнної безпеки, адекватно реагувати на виклики національній та інформаційній безпеці, протидіяти ворожим інформаційно-психологічним впливам.

Перспективами подальших наукових розвідок у контексті розв'язання проблеми формування професійної культури майбутніх офіцерів-прикордонників є дослідження особливостей використання потенціалу проблемних і проєктних методів для формування професійної культури майбутніх офіцерів-прикордонників, визначення педагогічних умов формування професійної культури майбутніх офіцерів-прикордонників на основі європейських цінностей прикордонної служби, з урахуванням нових викликів національній і прикордонній безпеці.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Білорус А. Педагогічні умови формування інформаційної культури у майбутніх офіцерів-прикордонників : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Хмельницький, 2010. 20 с.

2. Мірошніченко В. Використання засобів масової інформації як засобу формування політичної культури майбутніх офіцерів-прикордонників. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2015. Вип. 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2015_1_12 (дата звернення: 10.09.2019).

3. Морозов С. Сутність і зміст комунікативної культури офіцера. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. Серія «Педагогіка». 2017. Вип. 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadped_2017_4_14 (дата звернення: 10.09.2019).

4. Купчишина В. Організаційно-педагогічні умови культурологічної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Хмельницький, 2013. 16 с.

5. Сухомлинський В. Проблеми виховання всебічно розвинутої особистості. *Вибрані твори* : у 5-ти т. / В. Сухомлинський. Київ: Рад. шк, 1976. Т. 1. 654 с.

6. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 р. «Про нову редакцію Воєнної доктрини України» : Указ Президента України від 24 вересня 2015 р. № 555/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555/2015> (дата звернення: 01.09.2019).

7. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 березня 2016 р. «Про Кон-

цепцію розвитку сектора безпеки і оборони України» : Указ Президента України від 14 березня 2016 р. № 92/2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/92/2016> (дата звернення: 01.09.2019).

8. Про схвалення Стратегії розвитку Державної прикордонної служби : розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2015 р. № 1189-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1189-2015-%D1%80> (дата звернення: 01.09.2019).

9. Кулеба Д. Війна за реальність. Як перемагати у світі фейків, правд і спільнот. Київ : Книголав, 2019. 384 с.

10. Магда Є. Гібридна війна. Харків : Віват, 2015. 304 с.

11. Почепцов Г. Сенси і війни: Україна і Росія в інформаційних і смислових війнах. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2016. 316 с.

12. Брехуненко В. Війна за свідомість. Російські міфи про Україну та її минуле. Київ : Інститут української археології та джерелознавства ім. М. Грушевського НАН України. 2017. 280 с.

13. Давидюк М. Як працює путінська пропаганда. Київ : Смолоскип, 2016. 200 с.

14. Василенко В. Місія України – знищити московську імперію. *Український тиждень*. 2018. № 45 (573). URL: <https://tyzhden.ua/Politics/222413> (дата звернення: 27.08.2019).

ОПТИМІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В КОЛЕДЖІ ШЛЯХОМ ПАСПОРТИЗАЦІЇ

OPTIMIZATION OF THE EDUCATIONAL PROCESS IN THE COLLEGE THROUGH PASPORTIZATION

У статті обґрунтовано необхідність проведення паспортизації у вищих навчальних закладах і закладах передвищої фахової освіти.

Основною вимогою до запровадження кредитно-модульної трансферної системи у виші є створення інформаційної бази з усіх складових частин навчального процесу (кадри, матеріальна база, система практичного навчання, засоби діагностики тощо), вільного і прозорого доступу до них через мережу Інтернет. Водночас інформаційна база навчального процесу є підставою для проведення його планування. Це можливо тільки за проведення паспортизації навчального процесу, а саме складання навчально-методичних комплексів із дисциплін, паспортів факультетів, кафедр, лабораторій, робочих місць, базових місць практик, бібліотек, гуртожитків, спортивних споруд. Тому аналіз різних педагогічних підходів до розроблення паспортів дисциплін, вироблення оптимізованих підходів до методик їх складання є актуальною проблемою.

Основними завданнями впровадження паспортизації навчального процесу є підвищення якості підготовки учнів шляхом системно-методичного забезпечення навчального процесу; упорядкування вимог до складу й оформлення навчально-методичної документації; створення механізму для аналізу методичних документів; узагальнення основних вимог до всіх об'єктів і суб'єктів навчального процесу у вищій школі. На підставі такого послідовного дослідження паспортизації, її структури, методів виконання з'являється можливість розроблення конкретних шляхів удосконалення навчального процесу, отже, – підвищення продуктивності праці педагогів

Ключові слова: паспортизація, навчально-методичний комплекс, планування, план, програма, лабораторія, робоче місце.

The article deals with the providing justification of necessity of passportization in higher education institutions and institutions of higher professional education.

The main requirement for introduction of a credit-modular transfer system in the university is to create an information base of all components of the educational process (stuff, material base, practical training system, diagnostic tools, etc), free and transparent access to them through the Internet. At the same time, the information base of the educational process is the basis for its planning. This is possible entirely while the realization of passportization of the educational process, as follows a drafting of educational and methodological complexes in disciplines, passports of faculties, departments, laboratories, workplaces, basic places of practices, libraries, hostels, sport buildings. Therefore, the analysis of different pedagogical approaches to the development of passports of disciplines, the development of optimized approaches to the methods of their preparation is a relevant problem and in time. The main tasks of the introduction of passportization of the educational process are: an improvement of the quality of students' preparation through systematic and methodological providing of the educational process; a normalization of requirements to the composition and registration of educational and methodological documentation; creation of a mechanism for analysis of methodological documents; generalization of the basic requirements for all objects and subjects of the educational process in a high school.

On the basis of such a sequential study of passportization, its structure, methods of implementation, there is an opportunity to develop specific ways to improve the educational process and as a final result – improving the productivity of teachers.

Key words: discipline passport, educational-methodical complex, planning, plan, program, laboratory, workplace.

УДК 37.211.24

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-18-2-31>

Юрчишин Н.І.,

викладач вищої категорії
Відокремленого підрозділу
Національного університету біоресурсів
та природокористування України
«Бережанський агротехнічний коледж»

Яциків М.М.,

викладач першої категорії
Відокремленого підрозділу
Національного університету біоресурсів
та природокористування України
«Бережанський агротехнічний коледж»

Чумарна Ф.П.,

викладач вищої категорії
Відокремленого підрозділу
Національного університету біоресурсів
та природокористування України
«Бережанський агротехнічний коледж»

Дистанційне навчання – це регламентований вищим навчальним закладом навчальний процес у межах визначених тем, дисциплін, блоків дисциплін, що передбачає активний обмін інформацією між учнями і викладачами, учнями й інформаційними центрами. Педагогічні технології дистанційного навчання можуть бути використані в усіх наявних формах навчання – очній, вечірній, заочній, екстернатній. Головна ідея дистанційної форми – це максимально самостійне вивчення програмного матеріалу, з використанням передових сучасних інформаційних технологій. Відкритість, гнучкість, доступ до великої кількості інформації, економічна ефективність дистанційної форми робить її передовою і, мабуть, базовою на наступні десятиріччя.

Тому розгляд проблеми паспортизації навчальних дисциплін, її методичне забезпечення є своєчасним і актуальним.

Загальним проблемам процесу оптимізації навчання присвячені дослідження Ю.К. Бабанського, І.М. Бендери, В.П. Беспалька, А.П. Верхоли, І.І. Дьяченка, В.І. Загвязинського, І.А. Зязюна, Т.А. Ільїної, І.Я. Лернера, І.П. Підласого, М.М. Поташника, О.С. Падалки, В.П. Скалосуза, Н.Ф. Тализіної, С.Л. Рубінштейна й ін. [1; 2; 3; 4]. Окремі питання паспортизації розглядали як супутні до основних напрямів досліджень Г.Б. Гордійчука, П.Г. Лузана [5].

У наукових дослідженнях недостатньо розкриті питання регламентування змісту та загальних вимог до оформлення паспортів, їхньої структури. Узагалі відсутня інформація з особливостей паспортизації суб'єктів навчального процесу – науково-педагогічних працівників, керівників підрозділів, допоміжного персоналу. Необґрунтовані методичні підходи до паспортизації організацій, підрозділів, заходів.

Довести, що ефективність планування навчальної роботи студента забезпечується завдяки паспортизації навчального процесу, усіх його складових частин (кадрова, матеріальна, методична база, соціально-побутової сектор) як форми створення інформаційного середовища для самостійного вивчення і є метою наших досліджень.

Процес навчання повинен бути логічно зв'язаною та ретельно відпрацьованою системою підготовки висококваліфікованого фахівця необхідного профілю, що володіє фундаментальними знаннями з гуманітарних, соціально-економічних і природничо-наукових дисциплін, а також необхідними вміннями й навичками. Оскільки ефективність навчального процесу залежить від ефективності всіх його складових частин, зокрема планування, організації, звітності, контролю, очевидно, що паспортизація навчального процесу зможе оптимізувати роботу педагогів у закладах агроінженерної підготовки. Паспорти поділяються так: паспорти навчального закладу, спеціальності, кафедри (циклової комісії), викладача, навчальної дисципліни, лабораторії; робочого місця студента.

У коледжах паспорти розробляють викладачі або група викладачів під керівництвом завідувачів відділень і керівництва організаційно-методичною роботою.

Паспортизація навчального процесу в аграрних навчальних закладах передбачає складання і використання паспортів дисциплін, лабораторій, робочих місць і паспорта викладача. Саме паспортизація навчального процесу дає можливість чітко сформулювати предмети та зміст навчання, раціонально використовувати навчальний час, регламентувати роботу студента та чітко спланувати навчальну роботу викладача.

Відповідно до об'єкта, предмета і мети визначені такі завдання досліджень:

- проаналізувати офіційну нормативну базу щодо регламентування роботи науково-педагогічних працівників і досвід різних вишів;

- виділити із проведеного аналізу інформацію, яка може бути основою для систематизації та вироблення оптимальних рішень і рекомендацій.

Паспорт – це документ, у якому зафіксовано навчально-методичну документацію, навчальну та методичну літературу, а також оптимальний вибір засобів навчання, необхідних для повного та якісного вивчення всіх вузлових питань щодо теми програм теоретичного чи виробничого навчання [2].

Призначення паспорта навчального закладу полягає в тому, щоби сприяти прозорості освітньо-професійної програми, орієнтуванню студентів на вибір відповідних програм підготовки фахівців і плануванню подальшого навчання, зокрема в інших навчальних закладах, забезпечувати практичною інформацією.

Для конкурентоспроможності на цикловій комісії необхідно створити комплекс організаційних, навчально-методичних, консультативних документів і забезпечити вільний доступ до них. Тобто необхідний паспорт, який включатиме такі документи: графіки чергування викладачів, табелі, службові інструкції персоналу кафедри, штатний розпис, обліки виконання навантаження, відомості, журнали реєстрації вхідних і вихідних документів, протоколи засідань тощо.

Розглянемо структуру й основні складники паспортизації навчального процесу.

Для покращення процесу навчання і створення оптимальної системи навчально-методичної документації потрібен паспорт педагогічного працівника, який містить усі документи, з якими працює викладач за потреби протягом навчального року.

Для своєчасної оцінки роботи і якісного функціонування кабінету проводиться його паспортизація. Мета паспортизації – проаналізувати стан кабінету, його готовність забезпечити вимоги стандартів освіти, визначити основні напрями роботи, привести навчальний кабінет у відповідність до вимог навчально-методичного забезпечення навчально-виховного процесу. Робота навчального кабінету планується на підставі перспективного плану його розвитку [4]. Його зазвичай складають на рік, зазначають конкретні завдання всім учителям, які викладають певну дисципліну.

Робочі місця студентів обладнуються відповідно до вимог наукової організації праці, техніки безпеки, естетично-гігієнічних вимог. Саме тому паспортизація робочих місць – це ще один необхідний етап планування навчального процесу.

Паспорт навчальної дисципліни освітньої програми – це комплект документів і матеріалів, що визначає рівень забезпеченості дисципліни основним і спеціальним устаткуванням, навчальною, методичною, довідково-бібліографічною та іншою літературою, інформаційними ресурсами, контрольно-вимірвальними матеріалами й іншими джерелами, необхідними для ефективної роботи слухачів за всіма видами занять відповідно до вимог державного освітнього стандарту та навчального плану.

Паспорт комплексного методичного забезпечення професії складається з таких основних розділів:

1. Розділ 1 «Навчально-методична документація».

Особливої уваги потребує забезпечення навчальної програми інженерно-технічною документацією. Технічна документація має відображати виробничі процеси навчання студентів.

2. Розділ 2 «Навчальна література з професії (предмета)».

Систематизацію навчальної літератури доцільно проводити спільно з бібліотечними працівниками.

3. Розділ 3 «Методичні посібники для викладача, майстра виробничого навчання».

Тут фіксуються тільки ті методичні рекомендації й інформаційні матеріали з передового педагогічного досвіду, які відображають методику навчання з даного предмета (професії). Розроблення даного розділу паспорта потребує від викладача дидактичного аналізу змісту навчального матеріалу предмета (професії) з кожної теми. Виділені вузлові питання мають у логічній сукупності охоплювати весь зміст теми (розділу), предмета загалом. Згідно з результатами аналізу розробляється перелік наявних і необхідних засобів навчання та контролю для формування професійних знань, умінь, навичок учнів із кожної теми.

4. Розділ 4 «Засоби навчання для вивчення тем, розділів і вузлових питань навчального матеріалу предмета теоретичного навчання».

5. Розділ 5 «Дидактичні засоби навчання для вивчення тем і розділів програми виробничого навчання».

Розроблення розділів паспорта вимагає дидактичного аналізу змісту навчального матеріалу предмета, який здійснюється викладачем із кожної теми з виділенням ключових питань (функціонально завершених частин навчального матеріалу). Результати аналізу служать для систематизації навчальної літератури та складання переліку наявних і необхідних засобів навчання

й контролю для формування професійних знань, умінь, навичок із кожної теми.

Паспорт науково-педагогічного працівника вищого навчального закладу, складений за наведеними рекомендаціями, являє собою оптимізований набір нормативно-методичних документів, використання яких:

- піднімає на новий рівень педагогічну діяльність;
- є матеріалом для вивчення студентами, які навчаються в режимі КМС, для вибору викладача;
- є інформацією для контролю з боку адміністрації за виконанням індивідуального плану викладача;
- є інформацією для подання її на конкурси щодо роботи науково-педагогічного працівника в інших навчальних закладах.

Паспорт студента. У всіх адміністративних підрозділах навчального закладу (дирекція, деканат) перед кожним заступником керівника підрозділу стоять конкретні завдання щодо створення бази даних на кожного студента. Це складання особливої справи, де містяться всі дані щодо студента: його паспортні дані, ідентифікаційний код, анкета студента. Протягом усього навчання в особовій справі накопичують документи, що стосуються студента, а саме: накази певного змісту, заяви студента, розпорядження, доповідні листи й інше. Існує також книга реєстрації студентів, що міс-

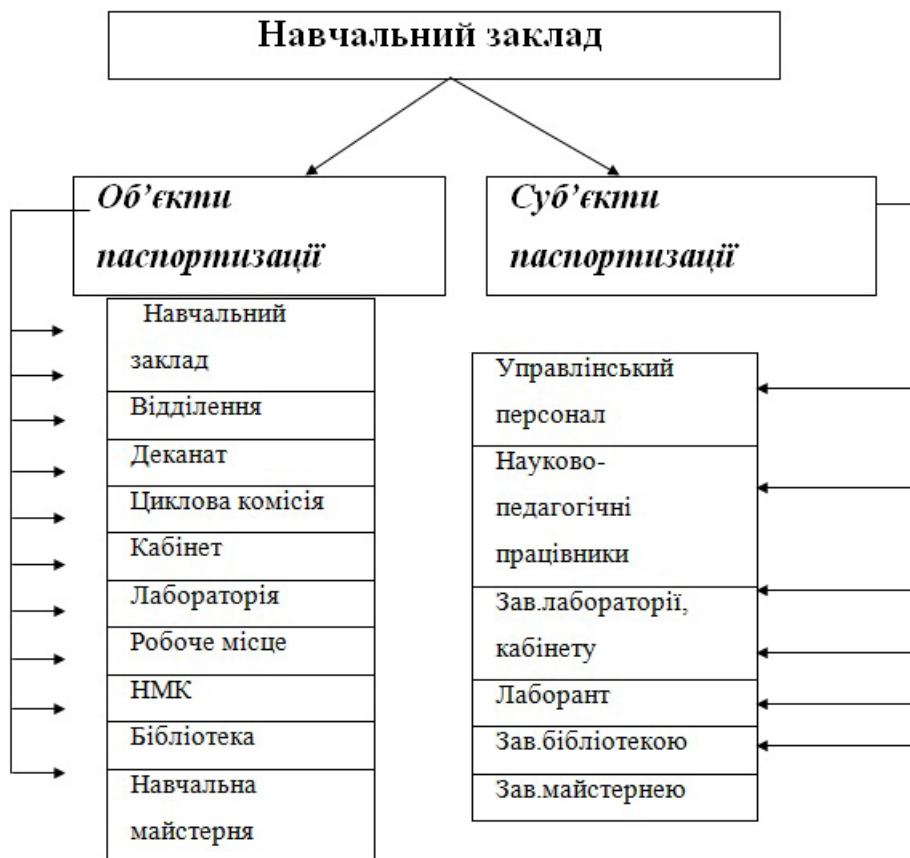

Рис. 1. Складники паспортизації

тять дані про дату народження, місце проживання студента, дані про його батьків, серію і номер паспорта, навчальний заклад, у якому попередньо навчався, рік закінчення цього навчального закладу, іноземну мову, яку вивчав, номер залікової книжки, наказ про зарахування в навчальний заклад, форму навчання, спеціальність, за якою навчається студент. Згідно з даними із журналу складають списки курсів і груп. До навчально-методичних документів студента також відносять і його навчальну картку.

Паспорт усіх об'єктів і суб'єктів у вищому навчальному закладі являє собою оптимізований набір нормативно-методичних документів, використання яких:

- піднімає на новий рівень педагогічну діяльність;
- є матеріалом для вивчення студентами для вбору викладача;
- є інформацією для контролю навчального процесу з боку адміністрації;
- є інформацією для визначення рейтингу роботи науково-педагогічних працівників.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Антропов В.А., Шаталова Н.И. Организация самостоятельной работы студентов. Екатеринбург : Изд-во Урал. гос. ун-та путей сообщения, 2000. 76 с.
2. Бендера І.М. Організація самостійної роботи студентів агроінженерних спеціальностей у вищих навчальних закладах : навчальний посібник. Кам'янець-Подільський : Абетка, 2009. 383 с. С. 147–199.
3. Бендера І.М. Організація самостійної роботи майбутніх інженерів-механіків сільського господарства на принципі наскрізності. *Неперервна професійна освіта : Теорія і практика* : науково-методичний журнал. 2003. Вип. 2. 245 с. С. 133–144.
4. Бендера І.М. Програмування самостійної роботи за принципом наскрізності при підготовці фахівців за ОКР «Спеціаліст» із спеціальності «Механізація сільського господарства». *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми* : збірник наукових праць / за ред. І.А. Зязюн (гол.) та ін. Київ ; Вінниця, 2004. 745 с. С. 398–404.
5. Буцик І.М., Лузан П.Г. Сучасні вимоги до професійної підготовки інженерів-механіків сільського господарства. *Науковий вісник Національного аграрного університету* : збірник наукових праць. 2000. Вип. 33. С. 214–219.
6. Евсеева Е.Н. Требования к составу и содержанию учебно-методического комплекса, рекомендации по его разработке, правила оформления и издания. Москва : Российский государственный гуманитарный университет, 2007. 254 с.
7. Нечипоренко Л.С., Подоляк Я.В., Пасинок В.Г. Класична педагогіка : навчальний посібник. Харків : Основа, 1998. 420 с.

РОЗДІЛ 2. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ

ІНСТИТУЦІЙНА ФІНАНСОВА АВТОНОМІЯ КРАЇН ЄВРОПИ
INSTITUTIONAL FINANCIAL AUTONOMY IN EUROPEAN COUNTRIES

З'ясовано, що у країнах Європи відбувається реформування вищої освіти. Виокремлено такі фінансові аспекти реформування сфери вищої освіти, як: розширення та диверсифікація; фінансовий тиск; зростання орієнтації на ринок та пошук недержавних джерел фінансування; акцент на зростання підзвітності закладів вищої освіти, забезпечення вищої якості освіти та ефективності. Встановлено, що фінансова автономія університетів є однією зі складових частин інституційної автономії. До інших складових частин інституційної автономії університетів відносять академічну автономію (навчальні плани, програми та дослідження), організаційну автономію (структуру університету) і кадрову автономію (відповідальність за наймання на роботу, виплату заробітної плати та просування по службі). Визначено показники фінансової автономії університетів згідно з Європейською асоціацією університетів: термін та тип державного фінансування, можливість утримувати надлишкові кошти, можливість позичати гроші, можливість володіти будівлями, можливість встановлювати плату за навчання. Здійснено аналіз стану фінансової автономії університетів країн Європи за вищезазначеними показниками на основі даних звіту "University Autonomy in Europe III The Scorecard 2017". Досліджено рейтинг країн, що розподілені за кластерами відповідно до рівня фінансової автономії. Експертами Європейської Асоціації Університетів визначено чотири кластери. До «топ-кластеру» віднесено країни, які мають високий рівень автономії (із показником понад 80%), другий («середньо-високий») кластер включає освітні системи із рівнем фінансової автономії університетів від 61% до 80%, третій («середньо-низький») кластер містить освітні системи із рівнем фінансової автономії університетів від 41% до 60%, четвертий («низький») кластер включає освітні системи із рівнем фінансової автономії до 40%.

Ключові слова: академічна автономія, організаційна автономія, кадрова автономія,

інституційна автономія, фінансова автономія університету, рейтинг, кластер.

It is defined that there are higher education reforms in Europe. The following financial aspects of higher education reforms are highlighted. They are expansion and diversification, fiscal pressure, increasing market orientation and searching for non-state sources of financing, an emphasis on increasing accountability of higher education institutions, ensuring of higher quality of education and efficiency. It is revealed that financial autonomy of universities is one of the components of institutional autonomy. Other components of the institutional autonomy of universities include academic autonomy (curriculum, programs and research), organisational autonomy (university structure), staffing autonomy (responsibility for hiring, paying salaries and promotion). Indicators of financial autonomy of universities according to the European University Association are defined. They are length and type of public funding, capacity to keep surplus, capacity to borrow money, ability to own buildings, ability to charge tuition fees for national/EU students, ability to charge tuition fees for non-EU students. Financial autonomy of universities in Europe has been analyzed according to the indicators, based on the report "University Autonomy in Europe III The Scorecard 2017". Rank of countries that are divided by clusters according to the level of financial autonomy is investigated. Experts from the European University Association four clusters have been identified. Countries with a high level of autonomy (with an index of more than 80%) are classified in the "top cluster", the second ("medium high") cluster includes educational systems with a degree of financial autonomy of universities from 61% to 80%, and the third ("medium low") cluster contains educational systems with financial autonomy of universities from 41% to 60%, the fourth ("low") cluster includes educational systems with financial autonomy up to 40%.

Key words: academic autonomy, organisational autonomy, staffing autonomy, institutional autonomy of university, rank, cluster.

УДК 336:378
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-18-2-32>

Власова І.В.,
канд. екон. наук,
доцент, докторант
Інституту вищої освіти
Національної академії
педагогічних наук України

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Значну роботу щодо з'ясування сутності університетської автономії здійснює Європейська асоціація університетів (European University Association). Починаючи із дослідження "University Autonomy in Europe" (Автономія університетів Європи) [1] 2009 р. Асоціація розпочала моніторити дані про інституційну автономію з метою забезпечити можливість спеціалістам-практикам з університетів і керівним органам більш ефективно порівнювати рівні університетської автономії у країнах Європи. Система показ-

ників автономії є ще одним кроком у цьому процесі завдяки опису поточного стану справ щодо університетської автономії, ранжуванню і рейтингу систем вищої освіти відповідно до їхнього ступеня автономії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, на які спирається автор. Експертами Європейської асоціації університетів E. Pruvot, T. Estermann здійснено аналіз стану автономії університетів у 2017 р. [2], складові елементи результат-орієнтованого фінансування університетів та його вплив на інституційну автономію досліджено E. Bennetot Pruvot, A.-L. Claeys-Kulik, T. Estermann [3], фінан-

сові аспекти управління отриманими фінансовими ресурсами на рівні структурних підрозділів університетів розглянуто W. Szwebs [4].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. З розвитком методології, що вимірює й оцінює різні рівні інституційної автономії в системах вищої освіти країн Європи, проєкт Європейської асоціації університетів є новим етапом розгляду проблеми. Експерти Асоціації розглядають автономію з інституційної точки зору, залучаючи до дослідження університетський сектор, що здебільшого представлений національними асоціаціями ректорів країн Європи.

Мета статті – проаналізувати показники та з'ясувати рівень фінансової автономії університетів країн Європи.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів. У документі "Prague Declaration – European Universities: Looking forward with confidence" (Празька декларація – Європейські університети: в очікуванні з упевненістю) [5] 2009 р. представлено десять чинників успіху для європейських університетів у наступному десятилітті, серед яких виокремлено й автономію закладу вищої освіти: «Університети мають зміцнити автономію, щоб краще служити суспільству та, зокрема, щоб забезпечити сприятливі нормативні рамки, що дають змогу керівництву університетів ефективно проєктувати внутрішні структури, обирати та навчати персонал, формувати академічні програми та використовувати фінансові ресурси відповідно до своєї особливої інституційної місії та профілю» [5, с. 24].

Фінансова автономія університетів є однією зі складових частин інституційної автономії. Зокрема, у "Lisbon Declaration" [6] (Лісабонській декларації) 2007 р. визначено, що «автономія передбачає контроль основних активів, таких як майно та персонал, а також готовність бути підзвітним як внутрішній університетській спільноті (співробітникам і студентам), так і суспільству загалом. Автономія має базуватися на адекватному державному фінансуванні та сприяти стратегічному управлінню державними та приватними доходами й ендаументами (від філантропів, компаній, випускників та студентів) безпосередньо університетами» [6, с. 7]. У цьому документі було виокремлено академічну автономію (навчальні плани, програми та дослідження), фінансову автономію (бюджетне планування), академічну автономію (структуру університету) та академічну автономію (відповідальність за наймання на роботу, виплату заробітної плати та просування по службі). За цими складниками Європейська асоціація університетів аналізує стан інституційної автономії у 29 країнах Європи.

Деталізацію показників фінансової автономії представлено у табл. 1.

Проаналізуємо стан фінансової автономії країн Європи за вищезазначеними показниками на основі даних звіту "University Autonomy in Europe III The Scorecard 2017" [2].

Термін та тип державного фінансування. Найбільш поширений період фінансування становить один фінансовий рік. Триваліший період фінансування має місце в Австрії, Бранденбурзі й Люксембурзі. У освітніх системах цих країн бюджети визначаються на три, два та чотири роки відповідно. Період фінансування деяких університетів Швейцарії може становити більше одного року, але потрібне щорічне затвердження відповідним рішенням парламенту кантону або федерального парламенту.

У більшості освітніх систем країн Європи університети отримують базове рекурентне (періодичне) державне фінансування у вигляді блок-грантів для покриття витрат від основної діяльності. Блок-гранти є фінансовими грантами у вигляді субсидій, які покривають декілька категорій витрат, зокрема, витрати на навчальний процес, поточні операційні витрати та/або витрати на дослідження. Механізми державного фінансування включають фінансові ресурси, що надаються на конкурсній основі та пряме цільове фінансування на заздалегідь визначені цілі.

У Угорщині, окрім відсутності можливостей внутрішнього переміщення за різними категоріями, будь-яке рішення щодо фінансових питань має отримати схвалення Канцлера, посаду якого запроваджено в університетах у 2014 році та якого призначає безпосередньо Прем'єр-міністр. Це впливає на спроможність університету приймати рішення щодо внутрішнього розподілу фінансових ресурсів.

Здебільшого університети отримують блок-гранти, які далі можуть бути розподілені, за винятком деяких незначних обмежень. В Ірландії частина блок-гранту має цільове призначення для реалізації конкретних заходів, таких як розширення доступу до вищої освіти для студентів з особливими потребами, які мають фінансові труднощі. Використання цих фінансових ресурсів для інших цілей заборонено. У Польщі університети отримують блок-грант на викладання, тоді як обсяг фінансування досліджень виділяється безпосередньо факультетам закладу.

Утримання надлишкових коштів з державного фінансування. Практично в усіх освітніх системах університетам дозволено зберігати надлишки із державного фінансування. Університети наступних 16 систем вищої освіти можуть вільно утримувати надлишкові кошти з державного фінансування, таких як: Австрія, Хорватія, Данія, Естонія, Фінляндія, Франція, Гессен, Італія, Латвія, Нідерланди, Північний Рейн-Вестфалія, Словаччина, Словенія, Іспанія, Швейцарія, Великобританія. Але є також певні обмеження, які включа-

ють необхідність схвалення зовнішнього органу (у тому числі шляхом інтеграції надлишку до бюджету наступного року), максимальний ліміт або попереднє визначення виду діяльності, на яку надлишок може бути витрачений. В Ірландії, Литві та Сербії університетам не дозволено зберігати надлишки.

Запозичення. Університети у семи системах вищої освіти, зокрема Греції, Гессену, Угорщини, Норвегії, Португалії, Швейцарії й Туреччини, не можуть здійснювати запозичення на фінансових ринках. Приватні університети Португалії і Туреччини, засновниками яких є фонди, теоретично мають таку можливість. Університети Австрії, Чехії, Данії, Естонії, Фінляндії та Нідерландів можуть здійснювати запозичення без жодних обмежень.

Можливість здійснювати запозичення є регламентованою. Більше чверті проаналізованих освітніх систем дають змогу університетам брати кредити (Гессен, Угорщина, Норвегія, Португалія, Сербія, Швейцарія), не встановлюючи конкретних обмежень (Австрія, Данія, Естонія, Фінляндія, Фландрія, Валлонія, Латвія, Нідерланди).

Право власності на землю та будівлі. Можливість університетів самостійно купувати, продавати та будувати об'єкти інфраструктури тісно пов'язана зі свободою у визначенні інституційної стратегії та академічного профілю [7, с. 33]. Більшість систем дають можливість університетам володіти будівлями. Винятки становлять Бранденбург, Гессен та Північний Рейн-Вестфалія, а також Угорщина, Сербія та Швеція. У Литві залишається

Таблиця 1

Показники фінансової автономії Європейської асоціації університетів [2]

Термін та тип державного фінансування	Термін	більше одного року
	Тип	один рік менш ніж за один рік постатейний бюджет блоковий грант і немає ніяких обмежень на розподіл фінансування блоковий грант розділений на широкі категорії і не має або має обмежені можливості для переміщення коштів між ними блоковий грант, але можливості внутрішнього розподілу обмежені законом інші обмеження
Можливість утримувати надлишкові кошти		не можна утримувати
		можна утримувати без обмежень
		можна утримувати до максимального відсотка
		можна утримувати, але необхідне затвердження зовнішнього органу
		можна утримувати, але їх розподіл попередньо визначається зовнішнім органом влади
Можливість позичати гроші		не можна утримувати з іншими типами обмеження
		не можуть позичати гроші
		можуть позичати гроші без обмежень
		можуть позичати гроші до максимального відсотка
		можуть позичати гроші зі схвалення зовнішнього органу
Можливість володіти будівлями		можуть позичати гроші у конкретних банків (визначених зовнішнім органом влади)
		можуть позичати гроші з іншими типами обмежень
		не дозволяється володіти своїми будівлями
		можуть продавати свої будівлі без обмежень
		можуть продавати свої будівлі зі схвалення зовнішнього органу
Можливість встановлювати плату за навчання (бакалаврат, магістратура, аспірантура)	Студенти з держав-членів ЄС	можуть продавати свої будівлі з іншими типами обмежень
		не дозволяється продавати свої будівлі
		Інші обмеження
		університети можуть вільно встановлювати рівень плати за навчання
		університети і зовнішній орган влади співпрацюють у встановленні рівня плати за навчання
	Студенти з держав-не членів ЄС	університети можуть встановлювати рівень плати за навчання в межах граничного розміру, встановленого зовнішнім органом влади
		тільки зовнішній орган влади має право встановлювати рівень плати за навчання
		плата за навчання відсутня
		університети можуть вільно встановлювати рівень плати за навчання
		університети і зовнішній орган влади співпрацюють у встановленні рівня плати за навчання
	університети можуть встановлювати рівень плати за навчання в межах граничного розміру, встановленого зовнішнім органом влади	
	тільки зовнішній орган влади має право встановлювати рівень плати за навчання	
	плата за навчання відсутня	

правило, що університети не можуть продавати будівлі; однак у деяких випадках університети можуть звертатися до Уряду із проханням дозволити передачу нерухомості.

Продовжує існувати посередницька модель, де (напів)державне агентство володіє університетськими будівлями. Це має місце в Австрії, де будівлі перебувають у власності університетів або під управлінням квазі-урядової компанії, що відповідає за нерухомість у державній власності. У Швеції університети не можуть володіти будівлями, якими на 60% керує державна компанія (інші 40% належать іншим компаніям з нерухомості на відкритому ринку). У шести країнах (Хорватія, Ісландія, Люксембург, Норвегія, Словенія, Швейцарія) закладам для продажу об'єктів нерухомості необхідно отримати дозвіл зовнішнього повноважного органу, як правило, Міністерства освіти або Парламенту.

Можливість встановлювати плату за навчання та визначати її розмір є важливим чинником забезпечення фінансової стійкості університету, оскільки дає змогу закладу розширити напрями фінансування за рахунок приватних джерел надходжень [7, с. 34]. У країнах Європи представлені чотири

моделі встановлення плати за навчання студентів або реєстраційного внеску. Перша модель, за якої рішення щодо питання рівня оплати приймається виключно університетом. Друга модель передбачає, що питання встановлення плати вирішується спільно у результаті переговорів між державними органами та університетом. Третя модель містить законодавче регулювання цього питання або рішеннями державних органів влади через встановлення межі оплати. Четверта модель передбачає відсутність плати за навчання.

У Австрії у результаті внесених змін до Закону про вищу освіту 2008 р. університети не можуть стягувати плату за навчання національних та іноземних студентів. Однак університети можуть стягувати плату зі студентів, якщо тривалість їхнього навчання перевищує один толерантний семестр, крім деяких конкретних ситуацій, і в цьому разі плата встановлюється зовнішнім повноважним органом. У Англії відбулось зростання рівня оплати навчання для національних та іноземних студентів на рік з 3 тис. фунтів стерлінгів до 9 тис. фунтів стерлінгів у 2012 році і до 9250 фунтів стерлінгів у 2017 році. Очікувана середня плата за 2017/18 становила 8966 фунтів стерлінгів.

Таблиця 2

Рівень фінансової автономії університетів країн Європи у 2017 р. [2, с. 44]

Рейтинг	Система освіти	Показник	Кластер
1	Люксембург	91%	Топ-кластер (High) (81–100%)
2	Латвія	90%	
3	Велика Британія	89%	
4	Естонія	77%	Середньо-високий (Medium high) (61–80%)
	Нідерланди	77%	
6	Фландрія (Бельгія)	76%	
7	Італія	70%	
	Португалія	70%	
	Словаччина	70%	
10	Данія	69%	
11	Фінляндія	67%	
12	Швейцарія	65%	
13	Ірландія	63%	
14	Литва	61%	
15	Хорватія	60%	Середньо-низький (Medium low) (41–60%)
	Ірландія	60%	
17	Австрія	59%	
18	Словенія	57%	
19	Швеція	56%	
20	Іспанія	55%	
21	Польща	54%	
22	Франкомовна спільнота Бельгії	52%	
23	Сербія	46%	
24	Франція	45%	
25	Бранденбург (Німеччина)	44%	
26	Північний Рейн – Вестфалія (Німеччина)	43%	
27	Норвегія	42%	
28	Угорщина	39%	Низький (Low) (0–40%)
29	Гессе (Німеччина)	35%	

У Естонії плата за навчання була скасована для всіх освітніх програм очної форми, де навчання відбувалось естонською мовою з 2013 року. Однак університети можуть стягувати оплату зі студентів, які не мають достатньої кількості балів за ECTS, щоб частково компенсувати витрати на навчання. Кожен університет може стягувати збори до певних лімітів, встановлених Урядом. У Північному Рейні-Вестфалії (Німеччина) плата за навчання була скасована на всіх рівнях навчання в 2011 році. Раніше університети мали змогу встановлювати оплату до максимальної межі, що встановлена зовнішнім органом для бакалаврів та магістрів. Відтепер університети отримують обсяг фінансування від держави, еквівалентний обсягу, отриманому за рахунок зборів.

Таким чином, у табл. 2 представлено рейтинг країн за рівнем фінансової автономії університетів країн Європи у 2017 р. Країни розподілені за кластерами відповідно до рівня фінансової автономії.

Висновки із цього дослідження і подальші перспективи в цьому напрямі. За результатами аналізу показників фінансової автономії університетів країн Європи експерти Європейської Асоціації Університетів сформувавши рейтинг країн, що розподілені за кластерами відповідно до рівня фінансової автономії. До «топ-кластеру» віднесено три країни, які мають високий рівень автономії (із показником понад 80%), а саме: Люксембург, Латвію і Велику Британію. Покращення значення фінансової автономії університетів Латвії пов'язано із законодавчими змінами 2011/2012 рр., що призвели до зняття обмежень щодо внутрішнього розподілу фінансових ресурсів, на утримання надлишків та здійснення запозичень. Показник Великої Британії відображає ситуацію університетів Англії, де відбулося істотне скорочення, майже на 70%, обсягу державного фінансування університетів Англії у вигляді грантів на викладання та зростання рівня оплати навчання студентів. Другий («середньо-високий») кластер включає освітні системи із рівнем фінансової автономії університетів від 61% до 80% та охоплює 11 країн. Відзначимо, що зростання рівня фінансової автономії університетів Фінляндії та Литви пов'язано із наданням можливості університетам Фінляндії встановлювати рівень плати для іноземних студентів, а у випадку університетів Литви – зняттям обмежень у встановленні плати за навчання на контрактній основі. Університети країн цього кластеру мають відносно гнучкі можливості державного фінансування та можуть

володіти будівлями. Третій («середньо-низький») кластер містить освітні системи із рівнем фінансової автономії університетів від 41% до 60% та охоплює 13 країн. Четвертий («низький») кластер включає освітні системи із рівнем фінансової автономії університетів до 40%, а саме Гессену та Угорщину, та характеризується майже повною відсутністю автономії щодо встановлення оплати за навчання, здатності університетів володіти та продавати будівлі, здійснювати запозичення та утримувати надлишкові фінансові ресурси.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у детальному аналізі кейсів деяких країн Європи щодо запровадження механізмів посилення фінансової автономії університетів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Estermann T. & Nokkala T. University Autonomy in Europe: Exploratory study. European University Association. 2009. URL: http://www.rkrs.si/gradiva/dokumenti/EUA_Autonomy_Report_Final.pdf.
2. Pruvot E., Estermann T. University Autonomy in Europe III The Scorecard 2017. European University Association. 2017. URL: <https://eua.eu/resources/publications/350:university-autonomy%C2%A0in-europe-iii-%C2%A0the-scorecard-2017.html>.
3. Bennetot Pruvot E., Claeys-Kulik A.-L., T. Estermann. Designing strategies for efficient funding of universities in Europe. 2015. URL: <https://eua.eu/downloads/publications/designing%20strategies%20for%20efficient%20funding%20of%20universities%20in%20europe%20define.pdf>.
4. Szwebs W. Institutional Financial Autonomy in Practice: A Departmental Perspective. In: Turcan R.V., Reilly J.E., Bugaian L. (eds) (Re)Discovering University Autonomy. Palgrave Macmillan, New York. 2016.
5. European University Association. Prague Declaration – European Universities: Looking forward with confidence. 2009. URL: <https://eua.eu/downloads/publications/prague%20declaration%20%20european%20universities%20looking%20forward%20with%20confidence%202009.pdf>.
6. European University Association. Lisbon Declaration – Europe's Universities beyond 2010: Diversity with a Common Purpose. EUA, Brussels, May 2007. URL: http://www.eua.be/Libraries/quality-assurance/lisbon_declaration.pdf?sfvrsn=0.
7. Асоціація Європейських університетів Автономія університетів Європи II. Система показників. 2011. URL: <http://ipd.kpi.ua/documents/athena/%D0%90%D0%B2%D1%82%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%96%D1%8F%20%D1%83%D0%BD%D1%96%D0%B2%D0%B5%D1%80%D1%81%D0%B8%D1%82%D0%B5%D1%82%D1%96%D0%B2%20%D0%84%D0%B2%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%B8%202.pdf>.

ОЦІНЮВАННЯ УПРАВЛІНСЬКИХ ПРОЦЕСІВ
У ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИEVALUATION OF MANAGEMENT PROCESSES
IN GENERAL SECONDARY EDUCATIONAL INSTITUTION

У статті розкрито методику оцінювання управлінських процесів у закладі загальної середньої освіти. Підкреслено, що головною метою освітньої діяльності закладу загальної середньої освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства. Досягти цієї мети можна, забезпечивши високий рівень якості освіти. Розкрито, що кожен заклад освіти має свої особливості: тип, рівень освіти, умови діяльності, фінансування, місцезнаходження, освітня програма тощо. Усі ці складники впливають на формування для кожного окремого закладу внутрішньої системи забезпечення якості освітньої діяльності і якості освіти.

Запровадження внутрішньої системи забезпечення якості – стратегічне рішення школи, яке може допомогти поліпшити її загальну дієвість та забезпечити міцну основу для ініціатив щодо її ефективного та сталого розвитку. Зазначено, що запропоновані законом складові фактично утворюють чотири напрями внутрішньої системи забезпечення якості освітньої діяльності та якості освіти закладу: освітнє середовище; система оцінювання освітньої діяльності учнів; система педагогічної діяльності; система управлінської діяльності.

У статті пропонується оригінальна факторно-критеріальна модель оцінювання ефективності управлінських процесів у закладі загальної середньої освіти. Розроблена модель враховує п'ять факторів, для кожного з яких у статті обґрунтовані критерії оцінювання якості. Оцінка, виставлена за кожним критерієм, помножується на ваговий коефіцієнт, що враховує важливість того чи іншого критерію. Підсумкова оцінка складається із суми оцінок, виставлених по кожному фактору, з урахуванням відповідних вагових коефіцієнтів. Дослідження здійснювалось з використанням методів систематизації показників та критеріїв ефективності управлінських процесів. Запропонована факторно-критеріальна модель дозволить провести поточне оцінювання ефективності управлінських процесів та оперативно прийняти рішення щодо його покращення.

Ключові слова: фактор, критерій, модель, управлінські процеси, якість освіти.

The article concerns itself with the method of evaluation of management processes in general secondary educational institution. It is emphasized that the main purpose of the educational activity of the general secondary educational institution is the comprehensive development of a person as an individual and the highest value of society. It is possible to achieve this goal by ensuring a high level of education quality. It is revealed that each educational institution has its own peculiarities: type, level of education, conditions of activity, financing, location, educational program, etc. All these components influence the formation of an internal quality assurance system for the educational activity and quality of education for each individual institution.

The introduction of an internal quality assurance system is a strategic decision of the school that can help to improve its overall effectiveness and provide a sound basis for initiatives concerning its effective and sustainable development. It is stated that the components proposed by the law form four directions of an internal quality assurance system for the educational activity and quality of education of the institution: educational environment; system of evaluation of students' educational activity; system of pedagogical activity; management system.

The article offers a novel factor-criterion model for evaluating the effectiveness of management processes in general secondary educational institution. This model considers five factors, for each of which grounded criteria for quality assessment is provided. The grade given by each criterion is multiplied by a weighting factor that takes into account the importance of a particular criterion. The final grade consists of the sum of the grades given for each factor, considering the respective weighting factors. The research was carried out using methods of systematization of indicators and criteria of efficiency of management processes. The proposed factor-criterion model will allow an ongoing evaluation of the effectiveness of management processes and prompt decision-making on its improvement.

Key words: factor, criterion, model, management processes, quality of education.

УДК 37.091.113

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-18-2-33>

Мартинець Л.А.,

докт. пед. наук, доцент,
зав. кафедри педагогіки, фізичної
культури та управління освітою
Донецького національного університету
імені Василя Стуса

Постановка проблеми в загальному вигляді.

На сьогодні якість освіти розглядається як важливий показник, що визначає розвиток навчального закладу, а її підвищення – як стрижневу проблему освітньої політики кожного суспільства. Однак, на переконання європейського експерта з питань освітньої якості А. Вроейнстїйна, «якість не є винаходом останнього десятиліття, забезпечення якості освіти першопочатково притаманно академічній спільноті, і навчальні заклади завжди приділяли їй увагу».

Кожен заклад освіти має свої особливості: тип, рівень освіти, умови діяльності, фінансування,

місцезнаходження, освітня програма тощо. Усі ці складники впливають на формування для кожного окремого закладу внутрішньої системи забезпечення якості освітньої діяльності і якості освіти.

За розбудову внутрішньої системи забезпечення якості освіти відповідає керівник школи, а за проведення інституційного аудиту – Державна служба якості освіти та її територіальні органи. Ці дві системи тісно пов'язані між собою, оскільки критерії, за якими має проводитись самооцінювання освітньої діяльності та інституційний аудит однакові.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Внутрішня система забезпечення якості освіти

формується закладом освіти з урахуванням вимог Закону «Про освіту» та рекомендацій Державної служби якості освіти. Наразі, Державна служба розробляє проект відповідних рекомендацій, які увійдуть до методичних рекомендацій та посібника «Абетка для керівника», які зможе використати кожен керівник школи для розбудови власної внутрішньої системи забезпечення якості освіти.

Пілотні інституційні аудити розпочались у вересні 2019 року за заявами керівників шкіл чи їх засновників, із січня 2020 року – в плановому порядку.

Мета статті – розкрити методику оцінювання управлінських процесів у закладі загальної середньої освіти.

Виклад основного матеріалу. Заклад може скористатися такими варіантами побудови системи забезпечення якості освітньої діяльності та якості освіти:

Варіант 1. Можна застосувати підхід, запропонований МОН для оцінювання якості освітньої діяльності та управлінських процесів у закладі освіти, де виокремлено чотири напрями:

1. Система управлінської діяльності.
2. Освітнє середовище.
3. Система педагогічної діяльності.
4. Система оцінювання освітньої діяльності здобувачів освіти.

Варіант 2. Можна застосувати підхід, запропонований МОН, адаптувавши його до специфіки діяльності закладу. Наприклад, до запропонованих чотирьох напрямів, заклад освіти може додати інформаційні системи як окремий напрям вивчення і оцінювання, або інші напрями, які важливі для закладу.

Варіант 3. Запропонувати власний підхід, орієнтуючись на зміст Закону України «Про освіту». Наприклад, вивчати і оцінювати освітню діяльність можливо за 8 напрямками, які визначені у ч. 3 ст. 41 Закону України «Про освіту», додавши до них власні у відповідності до специфіки діяльності закладу.

Автор розглядає один із чотирьох напрямів: **оцінювання управлінських процесів**. Цей напрям містить відповідні вимоги, які визначають якісне функціонування напрямку та системи в цілому. Мірилом для оцінювання виконання вимоги є критерій.

Для точного і надійного вимірювання системи неможливо обійтись без показників вимірювання, тобто індикаторів. Індикатори можуть бути розроблені на основі кількісної шкали, можуть бути кількісно-якісними, тобто для одних критеріїв встановлюється кількісна шкала, а інші – вимірюються описово, а можуть бути і виключно описовими. Головне – не шкала вимірювання, а можливість комплексно подивитись на роботу закладу та визначити шляхи вдосконалення освітньої діяльності. Тобто підходи до оцінювання закладу обирає самостійно: кількісний, описовий або комбінований.

Автор пропонує розглянути можливість оцінювання напрямів на основі кваліметричного підходу. Відповідні напрями було визначено як параметри. Вимоги – фактори, які відповідно мають свої критерії.

Застосовуючи факторно-критеріальну модель, оцінювання параметрів управлінських процесів у закладі освіти здійснюється за такою схемою:

1. Для оцінювання параметрів управлінських процесів у закладі освіти має бути сформовано групу експертів кількістю, наприклад, 122 особи (педагоги, батьки, учні).

Усім учасникам експертного оцінювання пропонується спочатку зробити ранжування параметрів (потім факторів, критеріїв) управлінських процесів у закладі освіти. У Порядку проведення інституційного аудиту закладів загальної середньої освіти зазначено, що таких параметрів чотири. У визначенні їх вагомості експертам запропоновано оцінити їх за чотирибальною шкалою. Далі експертами виставлено бали: найвагомішому, на їхній погляд, параметру поставлено 4 бали, менш вагомому, але важливому – 3, і так до одиниці, якою позначається (на їхній погляд) найбільш несуттєвий параметр. Сума оцінок кожного експерта завжди однакова і залежатиме тільки від кількості параметрів: якщо їх чотири, як у нашому випадку, то дорівнювати вона буде $1+2+3+4=10$. Помноживши її на кількість експертів (у наведеному зразку їх сто двадцять два), автор дістане максимально можливий бал – 1220. Далі – обчислення вагомості кожного параметра:

$$V_{p1} = 317/1220 = 0,26;$$

$$V_{p2} = 315/1220 = 0,26;$$

$$V_{p3} = 297/1220 = 0,24;$$

$$V_{p4} = 291/1220 = 0,24.$$

Таблиця 1

Обчислення вагомості параметрів

№	Параметри	Експерти								Σ	V _p
		1	2	3	4	5	6	..	122		
1.	Освітнє середовище	2	1	2	3	4	4		3	317	0,26
2.	Система оцінювання здобувачів освіти	3	4	1	4	1	1		2	315	0,26
3.	Педагогічна діяльність педагогічних працівників закладу освіти	4	3	3	1	3	3		1	297	0,24
4.	Управлінські процеси закладу освіти	1	2	4	2	2	2		4	291	0,24
	Разом	10	10	10	10	10	10		10	1220	1,00

Сума всіх параметрів завжди дорівнює одиниці (табл. 1).

Аналогічно було обчислено вагомість усіх факторів і критеріїв, що відображено в таблиці 2 –3.

2. Далі експерти визначають ступінь вияву критеріїв. Як правило, ступінь вияву виражається в частинах одиниці та має такі норми:

- повна відповідність вимогам (так) – 1;
- часткова відповідність вимогам (більше так, ніж ні) – 0,75;
- урівноважена відповідність вимогам (і так, і ні) – 0,50;
- частково негативна відповідність вимогам (більше ні, ніж так) – 0,25;
- повна невідповідність вимогам (ні) – 0.

3. Враховуючи значення ваги кожного критерію, обчислюємо часткову оцінку K для кожного критерію:

$$K_1 = 0,26 \times 0,50 = 0,13$$

$$K_2 = 0,24 \times 0,25 = 0,06$$

$$K_3 = 0,25 \times 0,50 = 0,13$$

$$K_4 = 0,25 \times 0,25 = 0,06$$

де K – вагомість критерію.

4. Знаходимо часткову оцінку фактора:

$$\Phi_1 = K_1 + K_2 + K_3 + K_4 \times V \Phi_1 =$$

$$0,13 + 0,06 + 0,13 + 0,06 \times 0,19 = 0,07.$$

У такий же спосіб знаходимо значення за всіма іншими факторами.

5. Далі знаходимо часткову оцінку параметра P:

$$P_1 = \Phi_1 + \Phi_2 + \Phi_3 + \Phi_4 + \Phi_5 \times V P_1 =$$

$$0,07 + 0,05 + 0,08 + 0,07 + 0,09 \times 0,24 = 0,09.$$

В умовах сьогодення для автоматизації та полегшення розрахунків варто застосувати комп'ютерну підтримку з табличним редактором Excel. Оцінки, що виставляються експертами у факторно-критеріальну модель, автоматично

Таблиця 2

Обчислення вагомості факторів (параметр «Управлінські процеси закладу освіти»)

№	Фактори	Експерти								Σ	V _f
		1	2	3	4	5	6	..	122		
1.	Наявність стратегії розвитку та системи планування діяльності закладу, моніторинг виконання поставлених цілей і завдань	4	2	3	4	4	1		4	353	0,19
2.	Формування відносин довіри, прозорості, дотримання етичних норм	2	5	2	5	1	4		2	377	0,21
3.	Ефективність кадрової політики та забезпечення можливостей для професійного розвитку педагогічних працівників	5	4	4	2	2	5		3	382	0,21
4.	Організація освітнього процесу на засадах людиноцентризму, прийняття управлінських рішень на основі конструктивної співпраці учасників освітнього процесу, взаємодії закладу освіти з місцевою громадою	1	3	1	3	3	2		5	351	0,19
5.	Формування та забезпечення реалізації політики академічної доброчесності	3	1	5	1	5	3		1	367	0,20
	Разом	15	15	15	15	15	15		15	1830	1,00

Таблиця 3

Обчислення вагомості критеріїв

(фактор «Наявність стратегії розвитку та системи планування діяльності закладу, моніторинг виконання поставлених цілей і завдань» параметра «Управлінські процеси закладу освіти»)

№	Критерії	Експерти								Σ	V _k
		1	2	3	4	5	6	..	122		
1.	У закладі освіти затверджено стратегію його розвитку, спрямовану на підвищення якості освітньої діяльності	4	3	4	4	1	4		2	314	0,26
2.	У закладі освіти річне планування та відстеження його результативності здійснюються відповідно до стратегії його розвитку та з урахуванням освітньої програми	2	2	3	1	4	3		1	299	0,24
3.	У закладі освіти здійснюється самооцінювання якості освітньої діяльності на основі стратегії (політики) і процедур забезпечення якості освіти	3	4	2	3	2	2		4	307	0,25
4.	Керівництво закладу освіти планує та здійснює заходи щодо утримання у належному стані будівель, приміщень, обладнання	1	1	1	2	3	1		3	300	0,25
	Разом	10	10	10	10	10	10		10	1220	1,00

підраховуються за кваліметричним стандартом, виводиться загальний бал.

За результатами вивчення внутрішньої системи забезпечення якості освіти ми можемо оцінити рівень якості освітньої діяльності. Заклад освіти визначає свій рівень освітньої діяльності. Порядком проведення інституційного аудиту закладів загальної середньої освіти пропонується чотири рівні якості освітньої діяльності: високий; достатній; рівень, що вимагає покращення; низький.

Автор пропонує застосувати методика А. Киверялга, за якою середній рівень визначається 25-відсотковим відхиленням оцінки від середньої в діапазоні оцінок, що дає можливість визначення рівнів управління, а саме: оцінка в інтервалі від 0 до 0,24 дозволяє констатувати низький рівень, в інтервалі від 0,25 до 0,49 – середній рівень, від 0,5 до 0,74 – достатній, від 0,75 до 1 – високий рівень оцінювання освітніх і управлінських процесів закладу освіти та внутрішньої системи забезпечення якості освіти.

Отже, якщо загальна сума балів коливається в таких межах:

- 1) 0-0,25 – рівень низький;
- 2) 0,25-0,49 – рівень середній;
- 3) 0,50-0,74 – рівень достатній;
- 4) 0,75-1 – рівень високий.

Крім того, у процесі самооцінювання та оцінювання якості освітньої діяльності у закладі використовуються такі методи збору інформації:

- 1) вивчення документації;
- 2) спостереження;

3) опитування (анкетування, інтерв'ю учнів, батьків, вчителів, психологів, представників учнівського самоврядування).

Форми збору інформації подаються у додатках Абетки для директора.

Висновки. Отже, автором запропонована факторно-критеріальна модель оцінювання ефективності управлінських процесів у закладі загальної

середньої освіти. Розроблена модель враховує п'ять факторів оцінювання управлінських процесів, для кожного з яких обґрунтовані критерії оцінювання якості. Оцінка, виставлена за кожним критерієм, помножується на ваговий коефіцієнт, що враховує важливість того чи іншого критерію. Підсумкова оцінка складається із суми оцінок, виставлених по кожному фактору, з урахуванням відповідних вагових коефіцієнтів. Дослідження здійснювалось з використанням методів систематизації показників та критеріїв ефективності управлінських процесів. Запропонована факторно-критеріальна модель дозволить провести поточне оцінювання ефективності управлінських процесів та оперативно прийняти рішення щодо його покращення.

Автор сподівається, що внутрішня система забезпечення якості освітньої діяльності та якості освіти дозволить керівництву закладів забезпечувати постійне і неухильне вдосконалення якості освітньої діяльності і якості освіти, а, отже, досягнути головної мети освітньої діяльності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бобровський М.В., Горбачов С.І., Заплотинська О.О. Рекомендації до побудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладі загальної середньої освіти. Київ, Державна служба якості освіти, 2019. 240 с.
2. Закон України «Про освіту». – Електронний ресурс: Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
3. Про Порядок проведення інституційного аудиту закладів загальної середньої освіти. – Електронний ресурс: Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0250-19>
4. Мартинець Л.А. Управління освітнім середовищем професійного розвитку вчителів у загальноосвітньому навчальному закладі : [монографія] / Л.А. Мартинець. Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2017. 408 с.

ТЕХНОЛОГІЯ ВПРОВАДЖЕННЯ МОДЕЛІ СИСТЕМИ ГРОМАДСЬКО-ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДОМ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

TECHNOLOGY OF INTRODUCTION OF MODEL OF SYSTEM OF PUBLIC – STATE MANAGEMENT OF INSTITUTION OF GENERAL SECONDARY EDUCATION

Стаття присвячена обґрунтуванню необхідності запровадження інноваційних підходів до управління закладами загальної середньої освіти, що зумовлені процесами демократизації у галузі освіти. Акцентується увага на важливості переходу від традиційного державно-громадського до громадсько-державного управління, внаслідок чого відбувається зміцнення домінуючих впливів від державних до громадських суб'єктів управління.

Доведено, що для впровадження даної моделі управління закладами загальної середньої освіти потрібна розробка відповідної технології, яка включає сукупність алгоритмізованих дій із визначеними завданнями, методами та формами реалізації.

Спираючись на аналіз наукових джерел, запропоновано технологію впровадження моделі системи громадсько-державного управління закладами загальної середньої освіти, що складається з трьох взаємопов'язаних блоків: цільового, процесуального і результативного.

Автором обґрунтовано цільовий блок технології, що визначається: соціальним замовленням, яке формується на основі запитів і потреб споживачів освітніх послуг, залученні громадських інституцій до управління закладом освіти, забезпеченні взаємовпливів суб'єктів і об'єктів управління; метою, що полягає у конструюванні й запровадженні етапів використання моделі громадсько-державного управління, які сприяють реалізації права громадськості на участь в управлінні та розробці траєкторії розвитку закладу освіти; завданнями: визначення освітніх запитів стейкхолдерів; формування готовності учасників освітнього процесу до громадсько-державного управління; розроблення і впровадження комплексу освітніх послуг; організація спільної діяльності суб'єктів і об'єктів; здійснення оцінки і моніторингу діяльності закладу освіти; визначення рівня задоволення здобувачів освітніх послуг; внесення корективів до стратегії спільної з громадськістю діяльності; методологічними засадами, що ґрунтуються на провідних теоретичних аспектах інноваційного освітнього менеджменту, стратегічного, адаптивного, партисипативного, маркетингового та інформаційного управління закладами загальної середньої освіти.

Процесуальний блок сформовано з чотирьох етапів: мотиваційного, когнітивного, організаційного й рефлексивного. У кожному з них визначені мета, завдання, методи, форми, очікувані результати. Результативний блок технології спрямований на визначення рівня досягнення соціально значущої мети і завдань, визначених громадськими інституціями.

Ключові слова: громадсько-державне управління, технологія, технологія управління, технологія громадсько-державного

управління закладом загальної середньої освіти.

The article is devoted to substantiating the need to introduce innovative approaches to the management of general secondary education institutions, which are conditioned by the processes of democratization in the field of education. Including, the attention importance of transition from traditional state – public to public-state management therefore there is a shift of prepotent influences from state to public subjects of management is focused.

It is proved that the implementation of this model of management of institutions of general secondary education requires the development of appropriate technology, which includes a set of algorithmic actions with specific tasks, methods and forms of implementation. Based on the analysis of scientific sources, the technology of introduction of the model of the system of public – state management of institutions of general secondary education, consisting of three interconnected blocks is proposed: target, procedural and effective.

By the author it is proved the target block of technology, is defined by the social order, which is formed on the basis of inquiries and needs of consumers of educational services, involved public institutes in management of educational institution, ensuring interference of subjects and objects of management; with the purpose, which consists in designing and introduction of the stages use of model of public-state management, promoting realization of the right of the public for participation in management and development of a trajectory of development of educational institution; problems of definition of educational inquiries of stakeholders; formation of readiness of participants of educational process to public-state management; development and deployment of a complex of educational services; organization of joint activity of subjects and objects; implementation of assessment and monitoring of activity of educational institution; determination of level of satisfaction of applicants of educational services; entering of amendments into the strategy of activity, joint with the public; methodological principles (leading theoretical aspects of innovative educational management, strategic, adaptive, participative, marketing and information management of the general secondary education institutions).

The procedural block is formed from four stages: motivational, cognitive, organizational and reflexive. Each of them defines the purpose, tasks, methods, forms, expected results. The resultant technology block aims to determine the level of achievement of socially significant goals and objectives defined by public institutions.

Key words: public– state management, technology, technology of public-state management of general secondary education institution.

УДК 37.014.6

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-18-2-34>

Михасюк О.К.,

директор Богодухівської гімназії № 1
Богодухівської районної ради

Харківської області,

аспірант кафедри менеджменту освіти
та права

Державного закладу вищої освіти

«Університет менеджменту освіти»

Національної академії педагогічних

наук України

Постановка проблеми в загальному вигляді. В умовах становлення і розвитку громадянського суспільства важливого значення набувають демократичні процеси у сфері загальної середньої освіти. Серед них виокремлено пріоритетність прав здобувачів освіти, педагогіку партнерства, автономію закладів освіти, децентралізацію управління, реалізацію громадського нагляду (контролю), що регламентується чинним нормативно-правовим забезпеченням.

Виникає необхідність модернізації існуючих підходів до управління закладами загальної середньої освіти, у тому числі, перехід від традиційного державно-громадського до громадсько-державного управління, що передбачає перерозподіл домінуючих впливів між державними і громадськими інституціями. **Громадсько-державне управління** – вид соціально-педагогічного управління, процес взаємовпливу громадських і державних суб'єктів та об'єктів управління, їхній вплив на розвиток закладу освіти, заснований на спільній діяльності, партнерських зв'язках із метою реалізації соціальних замовлень та із забезпеченням пріоритету прав громадськості» [2, с. 16–17]. Разом з тим, дотепер у наукових джерелах недостатньо проаналізовано особливості технології його запровадження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню розробки технологій управління закладами освіти присвячені праці О. Боднар, Л. Даниленко, Г. Єльнікової, Л. Калініної, М. Кириченка, В. Маслова, В. Олійника, Т. Сорочан, З. Рябової та інших вчених. Питання громадсько-державного управління висвітлюють у наукових доробках Л. Калініна, С. Королюк, О. Онаць, О. Пастовенський.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Огляд наукових джерел свідчить про те, що наразі не в повній мірі обґрунтовано технологію впровадження моделі системи громадсько-державного управління закладами загальної середньої освіти.

Мета статті полягає у розкритті ключових засад конструювання та запровадження технології громадсько-державного управління закладами загальної середньої освіти.

Виклад основного матеріалу. Задекларовані нормативно-правовими документами провідні аспекти демократизації, поєднання державного і громадського управління закладами освіти потребують розробки інноваційних технологій зорієнтованих на задоволення суспільних запитів.

Автор погоджується із твердженням вітчизняних науковців з приводу того, що «аби відповідати потребам демократичного суспільства і громадян, управління загальноосвітнім навчальним закладом, як показав аналіз наукових праць і практичного досвіду, має здійснюватись як гро-

мадсько-державне через науково обґрунтовані дієві організаційні механізми та технології, що ліквідують державну монополію на освіту й сприятимуть перетворенню школи з державної установи на соціально-громадський інститут у інтересах особи, суспільства, держави» [3, с. 53].

Аналіз наукової літератури дає змогу зауважити, що термін «технологія» запозичено із промислової галузі, а походить він від давньогрецького τέχνη – мистецтво, майстерність, вміння та λόγος – думка, причина; методика, спосіб виробництва – спосіб перетворення речовини, енергії, інформації в процесі виготовлення продукції, обробки та переробки матеріалів, контролю якості діяльності (виробництва, управління)» [4, с. 109].

Вітчизняні науковці О. Боднар, К. Гораш, В. Маслов пояснюють поняття «технологія управління» як сукупність форм, методів, засобів, інструментів регламенту, посадового чи експертного статусу суб'єктів управління, що визначають послідовність чи паралельність керівних раціональних правомірних дій, які програмують і регулюють значення заданих параметрів здійснення відповідного виду освітньої діяльності [1, с. 314].

У дослідженні під «технологією громадсько-державного управління закладом загальної середньої освіти» автор розуміє сукупність послідовних алгоритмізованих дій, направлених на досягнення соціально значущої громадсько-спрямованої мети, що включають запровадження етапів управлінського циклу із чітко визначеними завданнями, методами і формами її реалізації.

У наукових доробках сучасних вчених висвітлюються різні підходи до формування технологій управління. Автор розглядає структуру технології конструювання та впровадження організаційних механізмів громадсько-державного управління в практику закладів загальної середньої освіти, яку пропонують у своїх дослідженнях О. Онаць та Л. Калініна. Означена технологія складається із концептуальної основи, змістової і процесуальної частин та кінцевої оцінки, які, у свою чергу, мають також певні складники: концептуальна основа (наукові підходи, принципи, закономірності, умови, чинники); змістова частина (визначення мети, цілей, завдань, очікуваних результатів тощо); процесуальна частина (організація діяльності відповідно до визначених завдань; форми, методи, способи, прийоми і засоби діяльності учасників управлінського процесу; конструювання та розроблення організаційних механізмів, організація процесу громадсько-державного управління, забезпечення ефективної комунікації учасників управління та співуправління; поточне оцінювання, моніторинг, коригування діяльності, консультації, моделювання ситуацій тощо); кінцева оцінка (евалюація та самоевалюація) результатів [3, с. 42].

На підставі аналізу наукових джерел, автором сформовано **структуру технології використання моделі системи розвитку громадсько-державного управління закладом загальної середньої освіти**, що складається із:

1) цільового блоку, в якому на основі обґрунтування соціального

замовлення визначаються мета, завдання та методологічні засади технології;

2) процесуального блоку, що розкриває алгоритм запровадження технології і складається із мотиваційного, когнітивного, організаційного й рефлексивного етапів, які базуються на змістових позиціях управлінського циклу (функціях) із проведенням наскрізного моніторингу розвитку системи громадсько-державного управління, конкретними завданнями та методами виконання, а саме:

– мотиваційний етап – аналіз стану розвитку системи громадсько-державного управління;

– когнітивний етап – проєктування та планування розвитку вказаної системи;

– організаційний етап – організація і координація управлінських процесів;

– рефлексивний етап – моніторинг, оцінка і прогнозування розвитку системи громадсько-державного управління закладом загальної середньої освіти;

3) результативного блоку, що включає реалізацію соціального замовлення, досягнення визначеної мети та виконання завдань технології.

Автор розглядає запропоновані блоки та етапи технології використання моделі системи розвитку громадсько-державного управління закладом загальної середньої освіти.

Цільовий блок зорієнтований на визначення *соціального замовлення*, яке, у свою чергу, формується на основі запитів і потреб споживачів освітніх послуг, залученні громадських інституцій до управління закладом освіти, забезпеченні взаємовпливів суб'єктів і об'єктів управління.

Мета технології полягає у конструюванні й запровадженні етапів використання моделі громадсько-державного управління, що сприяють реалізації права громадськості на участь в управлінні та розробці траєкторії розвитку закладу освіти.

До провідних *завдань технології автор* відносить: визначення освітніх запитів стейкхолдерів; формування готовності учасників освітнього процесу до громадсько-державного управління; розроблення і впровадження комплексу освітніх послуг; організація спільної діяльності суб'єктів і об'єктів; здійснення моніторингу і оцінки діяльності закладу освіти; визначення рівня задоволення здобувачів освітніх послуг; внесення корективів до стратегії спільної з громадськістю діяльності.

Методологічні засади технології базуються на основних теоретичних аспектах інноваційного освітнього менеджменту, стратегічного, адаптив-

ного, партисипативного, маркетингового та інформаційного управління закладами освіти.

Процесуальний блок складається із поступового запровадження мотиваційного, когнітивного, організаційного і рефлексивного етапів, які буде охарактеризовано більш докладно далі.

Метою *мотиваційного етапу* визначаємо аналіз стану розвитку громадсько-державного управління, що, власне, є однією із функцій управління і відкриває цикл управлінського процесу. До основних завдань цього етапу належить інформаційне забезпечення розвитку системи громадсько-державного управління; визначення освітніх запитів споживачів освітніх послуг; виявлення рівня зацікавленості громадськості управлінням закладом освіти; формування готовності учасників освітнього процесу та створення умов для розвитку громадсько-державного управління.

Для вирішення поставлених завдань даного етапу пропонується застосування таких методів: проведення SWOT- і PEST- аналізу, спрямованих на дослідження основних показників внутрішнього і зовнішнього середовища закладу освіти; здійснення опитувань, анкетувань учасників освітнього процесу та вивчення громадської думки. До провідних форм реалізації завдань мотиваційного етапу процесуального блоку технології належать організацію громадських слухань, конференцій, «круглих столів», тренінгів, навчальних семінарів для стейкхолдерів з метою формулювання правил спільної діяльності у процесі співуправління закладом освіти.

Результатом мотиваційного етапу має стати усвідомлення процесів розвитку громадсько-державного управління усіма суб'єктами і об'єктами; схвалення рішення про спільну діяльність, зорієнтовану на інноваційний розвиток закладу освіти.

Когнітивний етап має на меті реалізацію таких функцій управлінського циклу, як проєктування та планування розвитку громадсько-державного управління. Пріоритетними завданнями цього етапу є попередня розробка та ухвалення внутрішніх нормативних документів (положення) про діяльність громадсько-державної ради закладу освіти; забезпечення суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників управлінського процесу, узгодженість напрямів спільної діяльності; формування стратегічного плану розвитку закладу освіти, окреслення перспектив і показників розвитку системи громадсько-державного управління, розробка програми та конкретних заходів на підставі вивчення освітніх запитів учасників освітнього процесу та громадськості, визначення термінів виконання та відповідальних осіб за їх виконання.

Методами реалізації поставлених завдань когнітивного етапу є організаційні, аналітичні, розподіл обов'язків між членами громадсько-державної ради тощо. Пріоритетними формами досягнення

мети і виконання завдань когнітивного етапу є діяльність робочих та фокус-груп, проведення загальношкільних конференцій, загальних зборів, засідання громадсько-державної ради, планування розвитку системи громадсько-державного управління.

Результатом даного етапу повинно бути нормативне забезпечення процесу співуправління закладом освіти (положення про громадсько-державну раду), інтеграція представників громадськості до процесу управління, визначення напрямів розвитку та спільне планування діяльності закладу, формування стратегії та програми розвитку закладу загальної середньої освіти.

Метою *організаційного етапу автором* визначено організацію та координацію процесів розвитку системи громадсько-державного управління. Виходячи з цього, провідними завданнями цього етапу є формування горизонтальних зв'язків; створення інтеграційних механізмів щодо поєднання горизонтального і вертикального управління; делегування та розподіл повноважень; визначення рівня відповідальності між стейкхолдерами у процесі співуправління.

Провідними методами організаційного етапу є аналіз та моделювання ситуацій, бесіди. До пріоритетних форм реалізації цього етапу автор відносить проведення нарад, зборів, консультацій, розробка цільових програм.

Як результат організаційного етапу має бути спільна діяльність, спрямована на виконання певної програми (плану) закладу освіти, узгодження пріоритетних напрямів роботи, створення ініціативних груп, налагодження взаємодії учасників процесу управління, проєктна діяльність.

Метою *рефлексивного етапу* є оцінка та прогнозування розвитку системи громадсько-державного управління. До головних завдань цього етапу входить визначення рівня розвитку цієї системи, її ефективності та відповідність результатів до поставленої мети, вимірювання ступеня задоволення споживачів освітніх послуг, виявлення слабких і сильних сторін у процесі співуправління, загальних тенденцій та врахування їх у формуванні перспективних шляхів розвитку системи громадсько-державного управління.

Методами досягнення поставлених завдань є аналіз інформації, спостереження, опитування, бесіди, анкетування, інтерв'ю. Формами реалізації мети і завдань рефлексивного етапу можна визначити факторно-критеріальне моделювання, звіти, зустрічі, збори, конференції тощо. Результатом цього етапу є аналіз ефективності розвитку системи громадсько-державного управління, розгляд відхилень та прогалин, удосконалення та оптимізація методів, прийомів, форм співуправління.

У ході рефлексивного етапу процесуального блоку технології слушним є здійснення комплексного моніторингу (оцінки) основних аспектів усіх етапів зазначеного блоку взагалі та заходів, запланованих під час цього етапу.

Результативний блок технології використання моделі системи розвитку громадсько-державного управління закладом загальної середньої освіти націлений на визначення реалізації соціального замовлення, досягнення соціально-значущої мети і виконання визначених завдань.

Висновки. Демократичні перетворення суспільних процесів потребують модернізації традиційних технологій управління закладами загальної середньої освіти. Інтегративні зв'язки державних і громадських суб'єктів управління зміцнюються на користь останніх, що, власне, і слугує підґрунтям розробки технології громадсько-державного управління.

Аналіз педагогічних досліджень свідчить про те, що процес конструювання технології управління повинен містити чітко визначені мотиваційно-цільові, діяльнісні і результативні аспекти. Саме тому доречно використання управлінського циклу, що складається із провідних функцій управління. Разом з тим, технологія запровадження моделі повинна бути зорієнтованою на алгоритмізовані етапи вказаного процесу.

Керуючись вище викладеними положеннями, структура представленої технології впровадження моделі системи розвитку громадсько-державного управління закладом загальної середньої освіти складається із трьох блоків, а саме: цільового, процесуального і результативного. Кожен із них має своє змістове наповнення. Зокрема, у цільовому блоці визначені соціальне замовлення, мета, завдання і методологічні засади зазначеної технології, які мають безпосередній вплив і взаємозв'язки із іншими блоками. Так, у процесуальному блоці виокремлено мотиваційний, когнітивний, організаційний і рефлексивний етапи, що зорієнтовані на виконання управлінського циклу із чітко визначеними завданнями, методами і формами їх реалізації.

Важливим є становлення та розвиток системи громадсько-державного управління. Беручи до уваги саме цей аспект запровадження технології моделі, запропоновано застосування наскрізного моніторингу кожного етапу й усього процесуального блоку загалом із застосуванням методів факторно-критеріального моделювання.

Результативний блок технології ґрунтується на забезпеченні визначення розвитку системи громадсько-державного управління, досягненні соціально значущої мети та задоволенні освітніх потреб стейкхолдерів.

Автор вважає, що окреслені у дослідженні питання впровадження громадсько-державного управління закладами загальної середньої освіти є досить перспективними і потребують подальших наукових пошуків.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Маслов В.І., Боднар О.С., Гораш К.В.. Наукові основи та технології компетентного управління загальноосвітнім навчальним закладом : монографія. Тернопіль : Крок, 2012. 320 с.
2. Михасюк О.К. Упровадження громадсько-державного управління закладом загальної середньої освіти у контексті законодавчих змін. *Імідж сучасного педагога*. 2017. № 8 (177) С. 15–17.
3. Онаць О.М., Калініна Л.М. Концептуальні засади організаційних механізмів і технологій громадсько-державного управління : посібник за наук. ред. Л.М. Калініної. К. : Видавничий дім «Сам», 2017. 64 с.
4. Теорія та технологія комплексного оцінювання інноваційного розвитку ЗНЗ : монографія / за наук. ред. Д.О. Пузікова. К., 2015. 362 с.

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ТА СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

ACADEMIC INTEGRITY: CURRENT ISSUES AND WORLD TRENDS OF SCIENTIFIC RESEARCH

Стаття присвячена проблематиці дотримання академічної доброчесності в умовах реформування вітчизняної освітньої галузі. Аналіз наукових досліджень українських і зарубіжних учених з окресленої тематики показав, що проблема впровадження принципів академічної доброчесності є актуальною. З огляду на це проаналізовано рівень глибини розкриття цієї теми у міжнародному науковому просторі. Авторами досліджено законодавчу базу України та висвітлено види порушень академічної доброчесності, а саме: академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація, списування, обман, хабарництво та необ'єктивне оцінювання. У статті розглянуто фундаментальні цінності академічної доброчесності: чесність, довіра, справедливість, повага, відповідальність і відвага. Особливу увагу приділено необхідності дотримання цінностей академічної доброчесності всіма учасниками навчального процесу (учнями молодшої, середньої та старшої школи, а відтак і вчителями та батьками), а також на всіх рівнях освітньої системи (від початкової школи до вищих навчальних закладів). З'ясовано, що в умовах проведення масштабної реформи середньої освіти – «Нова українська школа» – актуалізується роль академічної доброчесності. Проведено контент-аналіз категорії «академічна доброчесність» як об'єкта наукових досліджень у розрізі різних галузей знань за допомогою платформи Web of Science Core Collection. З огляду на цей аналіз з'ясовано, що публікації, у яких висвітлюється тематика академічної доброчесності, найбільшою мірою стосуються таких галузей знань, як освіта та наука. Зроблено висновок про те, що проблемі дотримання академічної доброчесності присвячені роботи цілої плеяди науковців різних галузей знань, однак на практиці вирішення цього питання залишається надзвичайно важливим, незважаючи на цілу низку проведених інформаційно-просвітницьких заходів (наприклад, в Україні не всі вищі навчальні заклади мають Кодекс честі студента та викладача або їхніх аналогів).

Ключові слова: академічна доброчесність, принципи академічної доброчесності, фундаментальні цінності академічної добро-

чесності, освітня галузь України, реформа освіти.

The paper is focused on the problematic aspects of academic integrity in the context of reforming the domestic education sector. The analysis of scientific literature on the indicated subject of domestic and foreign researchers showed that the problem of implementing the principles of academic integrity remained relevant. In view of this, the specificities of scientific researches in the international scientific space according to the issues of academic integrity are investigated. The authors studied the legislative framework of Ukraine and highlighted the types of violations of academic integrity, namely: academic plagiarism, self-plagiarism, fabrication, falsification, cheating, deception, bribery and unfair assessment. The article considers the fundamental values of academic integrity: honesty, trust, fairness, respect, responsibility and courage. Special attention is devoted to the need to respect the principles of academic integrity by all participants of the educational process (students of primary, secondary and high schools, and therefore teachers and parents), as well as at all levels of the educational system (from primary school to higher educational institutions). The role of academic integrity under the large-scale reform of secondary education "New Ukrainian School" is actualized. The content-analysis of the category "academic integrity" as an object of scientific research in the context of various fields of knowledge through the use of the Web of Science Core Collection platform was carried out. Given this analysis, it has been found that publications that highlight the subject of academic integrity are most relevant to such fields of knowledge as education and science. It is concluded that academic integrity is being studied by a considerable quantity of scholars of different fields of knowledge, however, in practice this problem remains actual despite the fact that a significant number of information and educational activities were held (for example, in Ukraine not all higher education institutions have the Student and Teacher Honor Code or their analogs).

Key words: academic integrity, principles of academic integrity, fundamental values of academic integrity, educational sector of Ukraine, education reform.

УДК 001.891:347.78

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-18-2-35>

Пронь Н.Б.,

канд. екон. наук,
учений секретар
Інституту освітньої аналітики

Гайдук І.С.,

молодший науковий співробітник
Інституту освітньої аналітики

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Впродовж останніх років в Україні відбувається процес масштабного реформування системи державного управління, пріоритетним напрямом якого є, зокрема, модернізація освітньої галузі. Зауважимо, що наріжним каменем реалізації трансформаційних процесів в Україні є обраний курс політичної асоціації та економічної інтеграції з Європейським Союзом шляхом впровадження європейських цінностей і стандартів життя. Серед ключових принципів західного освітнього та наукового простору варто виділити такі: високий рівень

якості освітніх послуг, забезпечення гідних умов для самореалізації громадян, розвиток людського капіталу, забезпечення верховенства права, створення належних умов для навчання впродовж життя та інші. Фундаментальною основою вищезазначених категорій є дотримання моральних та етичних цінностей, а саме – засад академічної доброчесності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Вагомий внесок у вивчення теоретичних положень і прикладних аспектів забезпечення академічної доброчесності зробили вітчизняні та зарубіжні

дослідники, зокрема такі: В. Бахрушин, О. Чумак, Є. Ніколаєв, І. Єгорченко, Т. Фінікова, А. Артюхова, Е. Льюфстрьом, Б. Макферлейн, Т. Тротман, М. Фурнарі, К. Шепард, Е. Еббот, Б. Кларк, М. Набхані, П. Гіннс, Б. Барнхардт та інші.

Доцільно зауважити, що за результатами проведених досліджень із тематики академічної доброчесності було підготовлено та видано кілька колективних монографій, а саме: у 2016 р. – «Академічна чесність як основа сталого розвитку університету» [1], в якій увагу зосереджено на актуальності, а також механізмах і практиках реалізації засад академічної доброчесності з врахуванням досвіду міжнародної академічної спільноти; у 2017 р. – «Академічна доброчесність: проблеми дотримання та пріоритети поширення серед молодих вчених», де в результаті глибокого аналізу цієї тематики та врахування досвіду міжнародних досліджень запропоновано Кодекс академічної доброчесності молодого вченого [2]. Крім того, у межах наукового стажування, організаторами якого виступили польсько-українська фундація – Інститут міжнародної академічної та наукової співпраці, Духовна академія університету Кардинала Стефана Вишинського у Варшаві, вийшов збірник есе «Академічна доброчесність: виклики сучасності» [3].

Слід підкреслити, що об'єктом цього дослідження є саме категорія «академічна доброчесність», однак у процесі вивчення цієї проблематики увагу також було звернено на такі категорії, як «академічна культура», «академічна чесність», «академічна грамотність та етика», «академічний плагіат» та інші, що є взаємопов'язаними категоріями та становлять значний інтерес для подальшого аналізу.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. В умовах реформування освітнього сектору в Україні, зокрема, у процесі впровадження європейських цінностей забезпечення якості освіти та принципів академічної культури дотримання принципів академічної доброчесності набуває пріоритетного значення.

Мета статті – привернути увагу до проблеми впровадження засад академічної доброчесності, проаналізувати й узагальнити сучасні наукові результати з цієї тематики та визначити тенденції наукових досліджень категорії «академічна доброчесність».

Виклад основного матеріалу. Невіддільним складником здійснення комплексного реформування в Україні є ефективна реалізація реформ освітньої галузі, що покликані покращити якість освітніх послуг на всіх рівнях. Починаючи із середини ХІХ століття питання, пов'язані з впровадженням засад академічної доброчесності, є предметом наукових досліджень усієї світової наукової спільноти, тоді як в Україні ця тематика набула особли-

вої актуальності впродовж лише останніх років. Предметом посилення уваги до питань академічної доброчесності стало ухвалення нової редакції Закону України «Про вищу освіту» у 2014 р., де у ст. 6 розглядаються наслідки виявлення академічного плагіату в дисертації (науковій доповіді) [4]. Зауважимо, що офіційно в законодавчій базі термін «плагіат» вживається в редакції Закону України «Про авторське право і суміжні права» [5].

28 вересня 2017 р. набрав чинності новий Закон України «Про освіту», де у ст. 6 зазначено, що серед 36-ти засад державної політики у сфері освіти та принципів освітньої діяльності також присутня категорія «академічна доброчесність». Більш детально це поняття розкрито у ст. 42 вищевказаного Закону, де подано визначення академічної доброчесності як «сукупності етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень» [6]. Зауважимо, що таке трактування поняття «академічна доброчесність» також подано і в Законі України «Про вищу освіту».

Відповідно до ст. 42 Закону України «Про освіту» до порушень академічної доброчесності відносять такі: академічний плагіат, самоплагіат, фабрикацію, фальсифікацію, списування, обман, хабарництво та необ'єктивне оцінювання. Деталізований розподіл за видами порушень академічної доброчесності наведено на рис. 1.

Окремої уваги заслуговує видання «Фундаментальні цінності академічної доброчесності», яке було підготовлено Міжнародним центром академічної доброчесності та перекладено на українську мову Проектом сприяння академічній доброчесності в Україні за підтримки Американських Рад із міжнародної освіти. У публікації розкрито сутність академічної доброчесності через призму шести ключових принципів, а саме: чесності, довіри, справедливості, поваги, відповідальності та відваги [7].

Не менш важливими є результати вітчизняних досліджень цієї проблематики, які доцільно розглянути більш детально. Східноукраїнський фонд соціальних досліджень у партнерстві з Науководослідним інститутом соціально-гуманітарних досліджень ХНУ ім. В.Н. Каразіна за фінансової підтримки Міжнародного фонду «Відродження» та за сприяння Соціологічної асоціації України ініціювали дослідницький проект «Академічна культура українського студентства: основні чинники формування та розвитку», основна мета якого полягала у вивченні фактичного стану академічної культури та факторів, що її визначають у навчально-пізнавальній діяльності студентів [8]. Результати цього дослідження підтвердили необхідність впрова-

дження цінностей академічної доброчесності, адже, за даними дослідження, 90% студентів використовують у власній навчальній діяльності плагіат. За результатами проведеного дослідження та з урахуванням значущості просвітницької та роз'яснювальної роботи було розроблено спеціальний посібник «Що потрібно знати про плагіат: посібник з академічної грамотності та етики» [9].

Особливо цінними для розвитку досліджень у галузі цієї тематики є результати аналізу впровадження практик академічної доброчесності у вищих навчальних закладах України (далі – ВНЗ), який проводила ДНУ «Інститут освітньої аналітики» у 2016 р. з метою збору та систематизації статистичних даних щодо наявних практик запровадження принципів академічної доброчесності у ВНЗ III–IV р. Слід підкреслити, що це дослідження складалося з двох етапів, а саме: огляду сайтів ВНЗ та проведення опитування представників адміністрацій ВНЗ. У результаті було виявлено, що частка ВНЗ, на сайтах яких розміщено

кодекс честі студента або його аналоги, є невеликою – 15,5% (27 із 172 ВНЗ), ще меншою є частка сайтів, на яких розміщено кодекс викладача (або його аналоги) – 11% (19 із 206 ВНЗ). Під час проведення дослідження також було з'ясовано, що тільки 6 ВНЗ мають кодекс честі, а етичний кодекс викладача є у 5 ВНЗ [10]. Отримані результати свідчать про те, що ВНЗ не досить уваги приділяють кодексу честі студента та викладача або їхнім аналогам, що підтверджує необхідність впровадження стандартів академічної доброчесності у навчальний процес та їх публічне розміщення на сайті ВНЗ, адже в умовах сучасного інформаційного суспільства та диджиталізації освіти саме сайт є «візитною картою» ВНЗ.

Американськими Радами з міжнародної освіти за сприяння Міністерства освіти і науки України, а також за підтримки Посольства США в Україні був започаткований Проект сприяння академічній доброчесності в університетах (Strengthening Academic Integrity in Ukraine Project – SAIUP). Цей

- Академічний плагіат** – оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості) та/або відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства
- Самоплагіат** – оприлюднення (частково або повністю) власних раніше опублікованих наукових результатів як нових наукових результатів
- Фабрикація** – вигадкування даних чи фактів, що використовуються в освітньому процесі або наукових дослідженнях
- Фальсифікація** – свідомо зміна чи модифікація вже наявних даних, що стосуються освітнього процесу чи наукових досліджень
- Списування** – виконання письмових робіт із залученням зовнішніх джерел інформації, крім дозволених для використання, зокрема під час оцінювання результатів навчання
- Обман** – надання завідомо неправдивої інформації щодо власної освітньої (наукової, творчої) діяльності чи організації освітнього процесу; формами обману є, зокрема, академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація та списування
- Хабарництво** – надання (отримання) учасником освітнього процесу чи пропозиція щодо надання (отримання) коштів, майна, послуг, пільг чи будь-яких інших благ матеріального або нематеріального характеру з метою отримання неправомірної переваги в освітньому процесі
- Необ'єктивне оцінювання** – свідоме завищення або заниження оцінки результатів навчання здобувачів освіти

Рис. 1. Види порушень академічної доброчесності

Рис. 2. Частота використання категорії «академічна доброчесність» у назвах наукових публікацій у базі даних Web of Science Core Collection у розрізі галузей наук, разів (дані станом на 15.11.2019)

проект спрямований на впровадження академічної культури в український науковий та освітній простір, складовою частиною якої є академічна доброчесність «як важливий складник трансформації української освітньої системи» [11].

На нашу думку, особливо цінним є Проект формування академічної доброчесності у школі (Seeding Academic Integrity in Secondary School – SAISS) для випускників середньої школи, оскільки академічна доброчесність стосується всіх учасників навчального процесу на всіх рівнях освітньої системи. Наприклад, у 2018 р. в межах SAISS було розроблено «Довідник з академічної доброчесності для школярів» [12]. Ми вважаємо, що цей проект є особливо актуальним сьогодні, коли в Україні відбувається масштабна реформа середньої освіти – «Нова українська школа» (НУШ), яка передбачає впровадження нових підходів до навчання та покликана забезпечити всебічний розвиток, виховання та соціалізацію особистості. У Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року зазначено: «Згідно з реформою загальної середньої освіти випускник нової української школи – це, зокрема, патріот з активною позицією, який діє згідно з морально-етичними принципами, здатний приймати відповідальні рішення, поважає гідність і права людини» [13].

З метою розкриття актуальності дотримання академічної доброчесності в міжнародному науковому просторі проведемо контент-аналіз цього поняття з використанням платформи наукометричної та реферативної бази даних Web of Science Core Collection [14]. Отже, за допомогою пошукового фільтра «назва статті» (англ. «title») було з'ясовано, що поняття «академічна доброчесність» (англ. «academic integrity») вживається 283 рази у назвах наукових статей із різ-

них галузей знань, що були розміщені на платформі Web of Science Core Collection впродовж 1970–2019 років (ці дані актуальні на 15 листопада 2019 року).

З рис. 2 видно, що найбільшу кількість разів категорія «академічна доброчесність» вживається в таких галузях знань, як: «Наукові дослідження» (141 раз, або 40,3 % від загальної кількості публікацій); «Етика» (30 разів, або 10,6 %) та «Бібліотечна справа та інформатика» (26 разів, або 9,2 %). Отримані результати дають змогу підбити підсумки про те, що тематика публікацій, присвячених вивченню проблеми дотримання академічної доброчесності, насамперед стосується таких галузей знань, як освіта та наука.

Висновки. Інтеграція вітчизняної освітньої галузі у світовий науковий та освітній простір є не тільки важливим стратегічним завданням освітньої політики України, але й запорукою покращення якості надання освітніх послуг і проведення наукових досліджень на високому рівні. Цей процес передбачає реалізацію базових принципів, серед яких вагому роль відіграє дотримання засад академічної доброчесності. Проведений аналіз наукових джерел свідчить про те, що проблематика академічної доброчесності стала предметом не тільки наукових дискусій і публікацій, але й темою для проведення спільних міжнародних проектів, і стосується різноманітних галузей знань. Незважаючи на велику кількість теоретичних і методичних напрацювань, практичні аспекти впровадження академічної доброчесності потребують додаткового дослідження та вдосконалення.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Академічна чесність як основа сталого розвитку університету. Міжнародний благодійний фонд «Міжнародний фонд досліджень освітньої політики» / за заг. ред. Т.В. Фінікова, А.Є. Артюхова. Київ : Таксон, 2016. 234 с.

2. Академічна доброчесність: проблеми дотримання та пріоритети поширення серед молодих вчених : колективна монографія / за заг. ред. Н.Г. Сорокіної, А.Є. Артюхова, І.О. Дегтярьової. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2017. 169 с.

3. Академічна доброчесність: виклики сучасності. Збірник наукових есе учасників наукового стажування для освітян (Республіка Польща, Варшава, 1 – 13.10.2018). Варшава, 2018. 162 с.

4. Закон України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 р. № 1556-VII із змінами. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 37–38. Ст. 2004.

5. Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23 грудня 1993 р. № 3792-XII із змінами. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 43. С. 214.

6. Закон України «Про освіту» від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/page3>.

7. Фундаментальні цінності академічної доброчесності / пер. з англ. Міжнародний центр академічної доброчесності. 2019. 39 с.

8. Академічна культура українського студентства: основні чинники формування та розвитку : матеріали для ознайомлення з результатами проєкту № 49169. Міжнародний фонд «Відродження», Східноукраїнський фонд соціальних досліджень, Харків-

ський національний університет ім. В.Н. Каразіна. Київ, 2014–2015.

9. Що потрібно знати про плагіат: посібник з академічної грамотності та етики для «чайників». URL: http://library.kubg.edu.ua/images/stories/Departaments/biblio/PDF/books_ac-gr.pdf.

10. Аналітична довідка за результатами досліджень практик академічної доброчесності у вищих навчальних закладах України. Електрон. дані. Київ, 2016. 41 с.

11. Проект сприяння академічній доброчесності в Україні: заходи в рамках проєкту 1 січня 2016 року – 31 грудня 2019 року. American Councils. 2016.

12. Довідник з академічної доброчесності для школярів. 3-є вид., випр. та доп. ; уклад. М.В. Григор'єва, О.І. Крикова, С.Г. Певко. / за заг. ред. О.О. Гужви. Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2018. 66 с.

13. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року.

14. Офіційний вебсайт Web of Science Core Collection. URL: <https://webofknowledge.com> (дата звернення: 15.11.2019).

ТЕХНОЛОГІЇ КАР'ЄРНОГО ЗРОСТАННЯ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ УНІВЕРСИТЕТІВ

TECHNOLOGIES FOR CAREER DEVELOPMENT OF UNIVERSITY ACADEMICS

У статті виявлено аспекти ефективності впровадження сучасних технологій управління кар'єрою науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти. Особлива увага зосереджена на сучасних міждисциплінарних технологіях управління. Персональний брендинг запозичений із бізнесу й економіки як дієвий механізм професійного розвитку науково-педагогічного працівника, реклами його досягнень і накопиченого досвіду, створення успішного портфоліо та резюме. Успіх кар'єрного зростання науково-педагогічних працівників залежить від активного користування інноваційними технологіями, інтеграції викладацької та дослідницької діяльності, а також експертної діяльності. Проаналізовано параметри (стиль, стандарти, компетентність) та інструменти персонального бренду, які реалізуються через зростання фінансового добробуту, задоволення від діяльності, досягнення авторитетності і визнання в професійній області, кар'єрного розвитку, створення і реалізація освітніх проектів, бізнесових кейсів, а також підвищення почуття власної гідності та поваги до себе.

Обґрунтовано можливість запровадження технології рекрутингу структурними підрозділами закладів вищої освіти, що забезпечують кадрову політику закладу, зокрема сприяють професійному або кар'єрному розвитку науково-педагогічних працівників. Рекрутинг є технологією, яка передбачає вивчення психологічних і професійних якостей науково-педагогічних працівників із метою працевлаштування на посаді та здійснення конкурсного відбору з числа претендентів найбільш компетентних (до уваги береться відповідність кваліфікації, спеціальності, особистісних якостей і здібностей до конкретної сфери освітньої діяльності (викладацької, методичної, дослідницької тощо), співвідношення цінностей закладу вищої освіти й особистості працівника).

Ключові слова: кар'єрне зростання, кар'єрні цінності, науково-педагогічний працівник,

професійний брендинг, рекрутинг, розвиток технологій, технології управління, університет.

The article reveals aspects of the effectiveness while introducing modern technologies in career management of the higher education institutions academics. Particular attention is focused on modern interdisciplinary management technologies. Personal branding is borrowed from business and economics as an effective mechanism for the professional development of an academic, reclamation of his achievements and accumulated experience, creation of a successful portfolio and resume. The success of career development of research and teaching staff depends on the active use of innovative technologies, the integration of teaching and research activities, as well as expertise. The parameters (style, standards, and competence) and personal brand tools that are realized through the growth of financial well-being, satisfaction with activity, achievement of authority and recognition in the professional field, career development, creation and realization of educational projects, business cases, as well as promotion self-esteem and self-respect have been analyzed.

The possibility for introduction of recruiting technology by higher education institutions structural units that provide the personnel policy of the institution, in particular, contribute to the professional or career development of academics has been substantiated. Recruiting is a technology that involves the study of the psychological and professional qualities of academics in order to recruit and do competitive selection of the most competent applicants (taking into account qualifications, specialties, personal qualities and abilities to a specific field of educational activity methodological, research, etc.), correlation of values of higher education institution and employee's personality).

Key words: career development, career values, research and teaching staff, professional branding, recruiting, development of technology, management of technologies, university.

УДК 378.1+374:159.923-057.4

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-18-2-36>

Чорнойван Г.П.,

канд. пед. наук,
пров. науковий співробітник
відділу інтеграції вищої освіти і науки
Інституту вищої освіти Національної
академії педагогічних наук України

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Сучасна освітня парадигма ґрунтується на всебічному розвитку особистості впродовж всієї професійної діяльності. Постає нагальна проблема розроблення і впровадження інноваційних технологій управління кар'єрним розвитком науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти як основних осередків продукування висококваліфікованих фахівців різних спеціальностей. Професійний розвиток викладачів прямо пропорційний успішній підготовці здобувачів вищої освіти. Впровадження університетами технологій брендингу, рекрутингу та гнучкої системи підвищення кваліфікації забезпечить закладам ефективність функціонування, конкурентоспроможність і сприятиме іміджу

закладу вищої освіти. У контексті інтеграції вищої освіти України до Європейського дослідницького простору актуального значення набуває дослідження і впровадження європейських практик професійного розвитку науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти. Нагальною потребою розвитку кадрового персоналу закладів вищої освіти є модернізація відділів кадрів за рахунок розширення функцій і напрямів їхньої діяльності, реорганізація цих структурних розділів у центри професійного розвитку та кар'єри тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питань професійного і кар'єрного розвитку фахівців, зокрема науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти, присвячено

праці С. Алексєєвої, Л. Воронько, Т. Карамушки, Л. Лобанової, В. Лозовецької та ін.; технологіям персонального брендингу – О. Біловодської, Є. Забурмехи, А. Кострубської, М. Пузікової, рекрутингу – І. Жилиєвої, О. Кир'янової, Л. Павлової та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Зважаючи на актуальність кар'єрного розвитку науково-педагогічних працівників, недостатньо вивчені питання щодо розроблення і впровадження сучасних технологій управління цими процесами. Потребують окремого дослідження питання адаптації ефективних міждисциплінарних технологій у сфері вищої освіти та науки.

Мета статті – виявити аспекти ефективності впровадження сучасних технологій управління кар'єрою науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Сучасна система університетської освіти базується на викликах сьогодення щодо підготовки компетентних і конкурентоздатних випускників і професійного розвитку науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти. Одним із документів, що регулює процес професійного розвитку викладачів, є Порядок підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників [8] (далі – Порядок).

Відповідно до Порядку науково-педагогічний працівник повинен підвищувати свою кваліфікацію не рідше одного разу на п'ять років обсягом не менше шести кредитів ЄКТС за накопичувальною системою. Основними видами підвищення кваліфікації є навчання за програмою підвищення кваліфікації, стажування й участь у семінарах, практикумах, тренінгах, вебінарах, майстер-класах тощо. За кожний вид підвищення кваліфікації нараховується відповідна кількість кредитів. У п. 32 Порядку зазначено, що «підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників за рахунок коштів державного або місцевого бюджету, інших коштів, затверджених у кошторисі закладу освіти на підвищення кваліфікації, укладення договору між керівником закладу освіти та суб'єктом підвищення кваліфікації із зазначенням джерела фінансування підвищення кваліфікації є обов'язковим». З цього випливає, що заклад вищої освіти завчасно передбачає у кошторисах необхідні кошти, за якими буде здійснюватися фінансування підвищення кваліфікації в обсязі, встановленому законодавством, і відповідно до заздалегідь розробленого плану підвищення кваліфікації. Також Порядком передбачено право науково-педагогічного працівника підвищувати кваліфікацію поза планом закладу вищої освіти за власні кошти.

Підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників є безперервним процесом поглиблення набутих компетентностей, професійного

вдосконалення та розвитку, опанування новими технологіями кар'єрного зростання тощо.

Потужною технологією професійності та кар'єрного зростання науково-педагогічних працівників є персональний брендинг. Необхідність створення ефективного портфоліо викладача, написання резюме, рекламація досягнень і досвіду є складовими частинами персонального брендингу науково-педагогічного працівника.

У контексті нашого дослідження розглядаємо персональний брендинг як систему для формування параметрів, що входять в образ фахівця, формують його імідж і впливають на професійний і кар'єрний розвиток.

О. Біловодська, М. Пузікова удосконалили підхід до формування персонального бренду та визначили такі його етапи:

- «визначення бачення свого персонального бренду (відповіді на запитання як про специфічні цілі кар'єри, так і про загальні професійні цілі);
- визначення свого персонального бренду (створення стислих визначень про цінності людини, ключові якості та про те, що робить її унікальною, особливою);
- просування свого персонального бренду (персональний сайт/блог, сторінки в соцмережах, публікації, публічні виступи, участь у конференціях тощо» [1, с. 68].

Розумінню цієї технології, вивченню її теоретичної бази присвячено працю Е. Mohammed, R. Steyn, у якій досліджено сучасні стратегії, пов'язані з особистим брендингом, шляхом систематичного огляду літератури. Було розроблено методологічну базу для аналізу визначених дослідниками статей і застосовано її для синтезу отриманих даних. В основу методології покладено традиційні елементи дослідження, такі як парадигма і проект дослідження, вибірки, вимірювання, обґрунтованість, надійність, збір даних, аналіз і інтерпретація даних, етичні міркування. Аналізуючи результати проведеного дослідження, автори констатують, що є певна потреба у більш детальному дослідженні феномену особистого брендингу, насамперед знання осіб, які успішно реалізували стратегію особистого брендингу. Ці знання варто вивчити та сформулювати у рамках, моделях і теоріях із погляду різних парадигм. Сфера особистого брендингу надає величезні можливості майбутнім дослідникам у професійній, особистій чи іншій сфері діяльності. Одним із варіантів є вивчення досвіду в сфері освіти з особливим акцентом підтримки кар'єрних прагнень і цілей науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти на основі їхньої унікальності та професійності [8, с. 28, 34].

Науково-педагогічні працівники, які бажають реалізувати свій викладацький і дослідницький потенціал, досягти певного кар'єрного успіху,

мають замислитися про створення свого індивідуального образу – персонального бренду. У реаліях розвитку інформаційно-комунікативних технологій саме це створює «додаткову вартість» фахівця. Водночас персональний брендинг можна представити як комплекс маркетингових заходів, що спрямовані на рекламацію фахівців у конкретних сферах діяльності, поінформувавши роботодавців про наявний досвід та особистісні загальні, професійні компетентності.

А. Кострубська, Є. Забурмеха серед параметрів та інструментів, що формують власний персональний брендинг, зазначають:

- «компетентність (рівень кваліфікації, обізнаності);
- стиль (манери взаємодії людини з оточуючими);
- стандарти (властивості характеру і поведінки людини).
- Розроблення та представлення персонального бренду надає фахівцю інструменти, що дозволяють:
 - значно підвищити фінансовий добробут;
 - займатися тільки тією діяльністю, яка приносить задоволення;
 - значно збільшити собівартість на ринку праці;
 - домогтися визнання у професійних колах;
 - зробити потужний кар'єрний стрибок;
 - створити власний успішний бізнес;
 - підвищити почуття власної гідності та поваги до себе» [3].

Варто зауважити, що використання у сфері освіти такого напрямку, як персональний брендинг сприятиме розвитку особистості в різних сферах. Створювати свій персональний бренд можливо самостійно або, за потреби, замовити цю послугу в маркетингових центрах [3].

Наприклад, одна з таких організацій HeadHunter Україна надає поради, що необхідно враховувати у професійному створенні персонального бренду, зокрема:

- «– для початку варто встановити цілі та розробити план задля досягнення задуманого, враховуючи те, що ядро особистого бренду складається з набутих навичок, знання, досвіду і професійних амбіцій;
- образ повинен бути послідовним і єдиним як у віртуальному, так і в реальному житті;
- використовувати сучасні технології, які дають безмежні можливості для прояву креативності, зокрема у створенні портфоліо тощо;
- необхідно мати у своєму портфоліо кілька якісних професійних фото, які позитивно впливатимуть на візуальну складову частину професійного бренду;
- підготувати особистий набір інструментів, що складається з професійного резюме і супровідного листа;

- активно поширювати персональний бренд у соціальних мережах (LinkedIn, Facebook тощо);
- постійно розвивати комунікаційні навички [6].

В. Collins у своїй праці систематизувала дослідження та провідний досвід у створенні, підтримці та використанні персонального брендингу з метою подальшого розвитку та успіху в кар'єрі [7, с. 22]. Увагу зосереджено на основних етапах розвитку персонального брендингу, його створенні та використанні, проблемних питаннях, а також порадах фахівців щодо їхнього вирішення:

- «розуміння дефініції («Особистий брендинг є описом сильних сторін та унікальності особистості для поширення у відповідній цільовій аудиторії»);
 - важливість персонального бренду («Інтернет-інструменти дозволяють особистому брендингу стати важливим маркетинговим завданням для всіх категорій людей. Передумовою особистого брендингу є те, що кожен має змогу розробити персональний бренд і використовувати кращі практики маркетингу»);
 - етапи розвитку персонального бренду («Щоб розпочати процес створення брендингу, необхідно створити профіль бренду. Після цього особисті зусилля слід направити на складання ефективного резюме, підготовки до інтерв'ю відповідно до заявленого особистого профілю бренду»);
 - користування та підтримка особистого бренду («Чіткість і послідовність є важливими для створення ефективного бренду», «Найкращим способом залучати аудиторію є створення оригінального контенту»);
 - використання особистого бренду для розвитку успішної кар'єри («Особистий брендинг сприяє розвитку не лише особистості, а й закладу загальному», «Брендинг учи́ть фахівця бути більш стратегічним, залишаючись тривалий час актуальним на освітньому ринку»);
 - оцінювання успішних особистих брендів («Успіх не визначається внутрішньою сукупністю навичок, мотивацій та інтересів осіб, а, скоріше, тим, наскільки ефективно вони організовані та застосовані», «Поставлені цілі можуть бути тим, за допомогою чого можна вимірювати успіх»; «Баланс між довгостроковими та короткотерміновими цілями має вирішальне значення для їхнього досягнення») [7, с. 23–24].
- Зважаючи на те, що створення персонального бренду сприяє успішному кар'єрному розвитку, науково-педагогічним працівникам слід активно впроваджувати його на практиці. Варто зосередити свою діяльність на створенні авторського профілю в Google Академії (пошуковій і некомерційній бібліометричній системі, що індексує наукові публікації та наводить дані про їх цитування), ORCID (відкритий, некомерційний проект для створення і підтримки реєстру унікальних ідентифікаторів дослідників, прозорого способу ув'язки науково-

дослідної діяльності та доступу до цих ідентифікаторів), ResearcherID (глобальний міждисциплінарний реєстр унікальних ідентифікаторів учених від Thomson Reuters) тощо.

Також необхідно застосовувати регулярний збір даних, що охоплює сучасні стратегії та тактики розвитку успішного та професійного персонального бренду для побудови кар'єри в освітньо-науковій сфері, різноманітних форм кар'єрного консультування та соціальних медіа [7, с. 41].

Впровадження ефективних інструментів технології рекрутингу в закладах вищої освіти. Дефініцію «рекрутинг», на наш погляд, найбільш повно визначає В. Веснін: «Рекрутинг – це процес вивчення психологічних і професійних якостей працівника з метою поставлення його до виконання обов'язків на певному робочому місці або посаді та вибору із сукупності претендентів, найбільш підходящих з урахуванням відповідності їх кваліфікації, спеціальності, особистісних якостей і здібностей характеру діяльності, інтересам організації та їх самих» [2, с. 135].

Найбільш широко ця технологія застосовується рекрутинговими компаніями в різних сферах діяльності та з різними організаційними структурами, використовуючи такі технології набору працівників:

- «консультант-замовник: консультант із пошуку і підбору персоналу самостійно працює із замовником, повністю обслуговуючи замовлення: від отримання заявки до закриття вакансії;

- консультант + рекрутер: рекрутер здійснює пошук і відбір кандидатів на окремі вакансії, тоді як консультант затверджує фінальних кандидатів;

- консультант + кілька рекрутерів: над замовленням працює ціла група у складі консультанта і двох-трьох рекрутерів. Кожен із рекрутерів виконує попередній пошук і відбір кандидатів на вакансії, затверджуючи фінальних кандидатів разом із консультантом. Консультант, у свою чергу, здійснює комунікацію із замовником та налагоджує партнерські відносини з іншими клієнтами» тощо [2, с. 134].

У першому і третьому випадку заклад вищої освіти може виступати замовником, у другому випадку – виконувати роль консультанта.

У сучасних реаліях порядок обрання за курсом осіб на вакантні посади науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти, заміщення вакантних посад науково-педагогічних працівників визначають законодавство України, статут, положення та інші документи щодо обрання та прийняття на роботу науково-педагогічних працівників закладу вищої освіти [4, с. 100].

Положення про організацію освітнього процесу Київського національного університету імені Тараса Шевченка визначає відповідальність закладу за впровадження процедури та критеріїв щодо набору на вакантні посади осіб, які:

- «мають відповідну кваліфікацію та/або високий фаховий рівень у відповідній науковій сфері;

- провадять наукову та/або інноваційну діяльність за відповідною спеціальністю, здатні отримувати та генерувати нові знання, адаптувати їх до нових умов і вимог;

- мають щонайменше базовий рівень компетентності для здійснення своїх службових обов'язків;

- мають необхідні вміння та досвід для ефективного передавання здобувачам освіти своїх знань і розуміння предмета за різних ситуацій навчання, а також консультування здобувачів у навчальному та науковому пошуку, здобутті відповідних компетентностей;

- здатні забезпечувати викладання навчальних дисциплін відповідної Освітньої програми на високому науково-теоретичному та методичному рівнях;

- здатні дотримувати норм педагогічної етики, моралі, поважати гідність осіб, які навчаються, прищеплювати їм любов до України, виховувати їх патріотами, які знають і дотримуються Конституції України та поважають державні символи України;

- здатні дотримувати в освітньому процесі та науковій (творчій) діяльності академічної доброчесності та забезпечувати її дотримання здобувачами вищої освіти» [4, с. 101–102].

Планування робочого часу науково-педагогічного працівника здійснюється з урахуванням рівня його професійної, наукової, інноваційної, комунікативної, педагогічної та правової кваліфікації. Тому в Положенні чітко прописано вимоги до професора, доцента, старшого викладача, асистента, викладача [4, с. 105].

Відповідно, елементи технології рекрутингу запроваджуються структурними підрозділами закладів вищої освіти щодо вивчення особистісних і професійних якостей науково-педагогічного працівника, відповідності їхньої кваліфікації, спеціальності, особистісних якостей і здібностей сфері діяльності та посаді. Організація і проведення конкурсного відбору, зарахування на посаду здійснюється з числа найбільш компетентних претендентів.

Висновки. За результатами дослідження виявлено аспекти ефективності впровадження сучасних технологій управління кар'єрою науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти. Особлива увага зосереджена на сучасних міждисциплінарних технологіях управління, зокрема персонального брендингу і рекрутингу.

Технологія персонального брендингу використовується як дієвий механізм професійного розвитку науково-педагогічного працівника, реклаमाції його досягнень і накопиченого досвіду, створення успішного портфоліо та резюме, активне користування соціальними сторінками.

Для ефективного управління кадровою політикою закладам вищої освіти варто впроваджувати технологію рекрутингу, що передбачає якісний конкурсний відбір претендентів на відповідну посаду, введення на посаду, менторство/наставництво, оцінку діяльності, професійний розвиток, підвищення кваліфікації та можливості для кар'єрного зростання науково-педагогічного працівника.

Структурним відділам закладів вищої освіти налагоджувати співпрацю з відповідними структурними одиницями вітчизняних і зарубіжних закладів вищої освіти щодо обміну досвідом у реалізації процесів підвищення кваліфікації, стажування, мобільності тощо. У своїй роботі керуватися принципами та вимогами Кодексу працевлаштування наукових працівників ЄС (прийняття на роботу; прозорість у наборі; оцінка досягнень; перерви у кар'єрі та варіації в її хронології; визнання досвіду мобільності; визнання кваліфікацій; трудового стажу тощо).

Поглибленого дослідження потребує питання створення персонального брендингу як процесу самоуправління кар'єрним зростанням науково-педагогічних працівників, що виявляється у вмінні позиціонувати експертність на ринку праці, досвід, набуті компетентності, розвивати особистісні та професійні якості, підвищувати мотивацію до особистісного розвитку, активно користуватися сторінками у соціальних мережах.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Біловодська О.А., Пузікова М.В. Аналіз і оцінка персонального брендингу в умовах підвищення професійного успіху особистості. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2011. № 4. Т. I. С. 68, 71. URL: http://mmi.fem.sumdu.edu.ua/sites/default/files/mmi2011_4_1_67_74.pdf (дата звернення: 13.08.2019).
2. Кир'янова О.В., Павлова Л.О. Послуги зовнішнього рекрутингу: сучасні тенденції та виклики. *Соціально-трудові відносини: теорія і практика* : збірник наукових праць / М-во освіти і науки України ; ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана» ; Ін-т соц.-труд. відносин ; редкол. : А.М. Колот та ін. Київ : КНЕУ, 2015. № 2. С. 130–137.
3. Кострубська А.Ф., Забурмеха Є.М. Персональний брендинг як мистецтво досягнення успіху. *Економіка. Управління. Інновації*. 2014. № 1 (11). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2014_1_56.
4. Положення про організацію освітнього процесу у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка: введено в дію наказом № 716-32 від 31 серпня 2018 р. URL: <http://www.univ.kiev.ua/pdfs/official/Organization-of-the-educational-process.pdf>.
5. Порядок підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників. Затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2019 р. № 800. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-%D0%BF#n10>.
6. Професійний бренд та комунікації: інформація з сайту HeadHunter. URL: <https://kiev.hh.ua/article/23298>.
7. Brenna Collins. The Importance of Personal Branding: Uses of Personal Branding for Career Development and Success. 2012. 62 p. URL: <https://digitalcommons.calpoly.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://scholar.google.com.ua/&httpsredir=1&article=1048&context=joursp>.
8. Mohammed, E., Steyn, R., 2016, Personal branding: A systematic review of the research and design strategies used reported in journal articles relating to critical elements of personal branding. 2016. P. 27–35. URL: <https://pdfs.semanticscholar.org/ade5/c6a103f88fca5d33dcf315d1a2f62336c709.pdf> (дата звернення 14.08.2019).

РОЗДІЛ 2. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ВИХОВАННЯ

ЕТНОКУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА ЛІНГВОМЕТОДИЧНІ ПРОБЛЕМИ У НАВЧАННІ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ – ВИХІДЦІВ ЗІ СХІДНИХ ТА ПІВНІЧНОАФРИКАНСЬКИХ КРАЇН

ETHNOCULTURAL PECULIARITIES AND LINGUISTIC-METHODICAL PROBLEMS IN LEARNING OF FOREIGN STUDENTS FROM EASTERN AND NORTH AFRICAN COUNTRIES

У статті обговорюються етнокультурні особливості студентів, що приїхали на навчання в Україну, які є вихідцями з країн Близького Сходу, Магрибу та Машрику. Автор приділяє увагу дослідженням вітчизняних та зарубіжних учених, присвяченим ролі етнокультурних факторів у змісті та технологіях навчання. Підтримується точка зору, що протікання адаптації іноземних студентів до українського освітнього простору та життя у сучасній Україні багато у чому залежить від приналежності тих, хто навчається, до певної етнічної спільноти та їхньої власної національної культури. У статті представлені певні характеристики арабомовних носіїв мусульманської ідентичності та проаналізовані деякі особливості їхнього національного характеру. Знання про ментальність та особливості етнічної культури та психології цього контингенту є надзвичайно важливим для тих, хто займається їхньою мовною підготовкою та вводить їх у простір нової культури. Завданням викладача стає не лише підготовка студента-іноземця до нової мовної системи, а і формування у нього здібностей правильно оцінити комунікативну ситуацію за умов спілкування з носіями мови, зчитувати певні культурні коди, адекватно сприймати сигнали невербальної комунікації співрозмовника. Працюючи з таким контингентом учнів, викладач мусить пам'ятати про деякі особливості їхнього національного характеру. Наприклад, вихідці з цього регіону все, що має відношення до їхньої культури, завжди оцінюють зі знаком плюс та піклуються про власну самоповагу та сімейні цінності. Але слід назвати і певні труднощі у роботі з ними. Наприклад, треба пам'ятати, що представники цього регіону завжди готові продемонструвати високу емоційну збудженість, а дуже часто і експансивність, відстоюючи власну честь і гідність. Загалом, у процесі міжособистісного спілкування та взаємодії вони миролюбні, допитливі, привітні, легко йдуть на взаємний контакт, прагнуть всіляко сприяти продовженню взаємин. Вони не приховують своїх почуттів стосовно співрозмовника, в тому числі іноземця, якщо останній їм подобається.

Отримана інформація має допомогти викладачу правильно побудувати стратегію та тактику занять та запобігти виникненню конфліктних ситуацій.

Ключові слова: етнокультурні фактори, етнічна спільнота, мусульманська ідентичність, арабомовні носії, адаптація.

The article discusses the ethno-cultural features of students who came to study in Ukraine, and who are originally from the countries of the Middle East, Maghreb and Mashriq. The author pays attention to researches of native and foreign scientists, devoted to the role of ethno-cultural factors in the content and technologies of teaching. The article emphasizes that the adaptation of foreign students to the Ukrainian educational space and life in modern Ukraine depends to a large extent on the students' belonging to a particular ethnic community and their own national culture. Certain characteristics of Arabic speakers of Muslim identity are presented in the article and some peculiarities of their national character are analyzed.

Knowledge about the mentality, features of the ethnic culture and psychology of this contingent is extremely important for those who are engaged in their language training and bring them into the space of a new culture.

The task of the teacher is not only to prepare the student-foreigner for a new language system, but also to develop his ability to correctly assess the communicative situation in the context of communication with native speakers, to read certain cultural codes, to adequately perceive the signals of non-verbal communication of the interlocutor.

The teacher should keep in mind some features of their national character. For example, natives of this region always value everything, connected with their culture and take care of their own self-esteem and family values.

But there also should be named some difficulties in working with them. For example, it should be remembered that the representatives of this region are always ready to show high emotional excitement, and very often expansiveness, defending their own honor and dignity.

In general, in the process of interpersonal communication and interaction, they are peaceful, inquisitive, friendly, easy to contact, seeking in every possible way to continue the relationship. They do not hide their feelings towards the interlocutor, including the foreigner, if they like the latter. The information obtained should help the teacher to correctly build the strategy and tactics of the classes and to prevent the occurrence of conflict situations.

Key words: ethno-cultural factors, ethnic community, Muslim identity, Arabic speakers, adaptation.

УДК 37.01.09 378.014

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-18-2-37>

Божко Н.М.,

канд. філол. наук, доцент,
доцент кафедри мовної підготовки
Харківського національного
автомобільно-дорожнього університету

Постановка проблеми. Нині Україна є державою, до якої за вищою освітою приїздять тисячі молодих людей. Згідно з інформацією Українського державного центру міжнародної освіти Міністерства освіти України, в 2018 році тут навчалося 75605 студентів із 154 країн. Значну їх частину становлять вихідці з Близького Сходу, арабського Заходу – Магрибу та арабського Сходу – Машрику.

Загальноновизнаним є ствердження, що вивчення іноземної мови може та навіть має супроводжуватися ознайомленням як з культурою країни народу-носія, так і з особливостями того, хто цю мову вивчає (його традиціями, специфікою національного світосприйняття тощо).

Це перетворило цей процес на взаємний міжкультурний обмін, метою якого є адекватне сприйняття іншої культури та її цінностей. Вивчення особливостей інтеграції компонентів кожної нової культури у процесі навчання іноземних мов нині притягує увагу багатьох дослідників.

Проблеми адаптації іноземних учнів до життя у іншій країні є актуальними, тому активно досліджуються сучасними педагогами, мовознавцями, психологами, вченими-етнологами. Всі вони сходяться на думці, що протікання адаптації іноземних студентів до українського освітнього простору та життя у сучасній Україні взагалі багато у чому залежить від приналежності тих, хто навчається, до певної етнічної спільноти та їхньої власної національної культури. Швидкість та ступінь засвоєння, а залежно від цього успішність адаптаційних процесів завжди залежить не стільки від індивідуальних психологічних характеристик, скільки від готовності до міжкультурної комунікації, яка завжди скерована етнічною приналежністю учнів.

Таким чином, актуальним стає питання вивчення особливостей можливостей протікання адаптаційних процесів певних етнічних контингентів з метою створення методичних інструментів управління міжкультурною педагогічною взаємодією.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання про роль етнокультурних факторів у змісті та технологіях навчання мови, специфіка навчання у новому мовному середовищі з дослідженням та урахуванням етнічної специфіки розглядалися у багатьох роботах вітчизняних та зарубіжних учених: Т.М. Балихіної, І.Є. Бобришевої, Л.І. Харченкової та Чжао Юйцзяна (стосовно китайських учнів), О.П. Бикової та М.И. Циренової (стосовно корейських учнів), Батсуури Батчимег (щодо навчання монгольських студентів) та ін.

Відправною точкою національно-орієнтованої методики вивчення мови, на думку відомого фахівця з методики викладання іноземних мов В.Н. Вагнер, є положення про те, що формування системи другої мови неминує відбуватися під впливом (стихійним або усвідомленим) уже до цього закладеної у мозку індивіду системи рідної мови

(мови-посередника). При цьому цей вплив може носити як позитивний, так і негативний характер.

Вона підкреслювала: «При этом не вызывает сомнений, что «национально-языковую ориентацию обучения нельзя назвать лишь одним из принципов методики – «принципом учета языка учащихся». Это главная методическая установка, на основе которой реализуются принципы сознательности, системности, функциональности, коммуникативной направленности, определяются адекватные формы приёма обучения»[1, с.70–71].

Різноманітні аспекти навчання саме арабських студентів були проаналізовані у лінгвістичних, психологічних та методичних роботах таких учених: Г.М. Габучан, Е.В. Кухаревої, Г.О. Лукьянкової, Є.В. Сафонової, Саїд Аль Муртада, Фалах Расми Абдул-Рахим Мохамеда, Аббаса Ясина, Є.Б. Барінової, В.Н. Заритовської, Бурнісса Алі, Алі Анвар, О.Ю. Александрової, Л.О. Шахової та ін. Серед відомих дослідників цього – О.Р. Лурія, О.В. Степанова, А.О. Бороноев, В.Г. Крисько, Н.М. Лебедева, А.О. Акишина, Е.А. Саракуєв, Т.Г. Стефаненко, В.Е. Шагаль та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Усі студенти проходять через процес міжкультурної адаптації, яка спрямована на досягнення певного рівня сумісності з новим культурним, мовним та соціальним середовищем. Першим кроком є вивчення нової мови, яка є досить складною для вивчення та використання у спілкуванні. Слід відзначити, що більшість з них є полілінгвами та тому долають ці проблеми без особливих зусиль, хоча, досягнувши певного рівня у спілкуванні, не поспішають працювати над його покращенням.

Знання про ментальність та особливості етнічної культури та психології цього контингенту є надзвичайно важливим для тих, хто займається їхньою мовною підготовкою та вводить їх у простір нової культури. До того ж отримана інформація допомагає викладачу правильно побудувати стратегію та тактику занять та запобігти виникненню конфліктних ситуацій.

Ця проблема має досліджуватися з урахуванням сучасних досягнень етнопедagogіки, етнокультурології та етнопсихології. На нашу думку, контингент студентів з Північної Африки та Близького Сходу потребує більшої уваги з боку лінгвістів, етнопедagogів, етнокультурологів, етнологів, тому це дослідження є актуальним. Особливо, на нашу думку, це стосується такого значного за кількістю контингенту, як марокканці.

Мета статті – допомогти викладачеві, який працює з цим контингентом студентів-іноземців, підтримати власну професійну компетентність, важливим структурним компонентом якої є компетентність комунікативна. Все це є якісною характеристикою особистості фахівця, що забез-

печує ефективно виконання ним власних професійних обов'язків. Саме тому він мусить мати певну інформацію про власних підопічних: про особливості їхньої ментальності, звичаїв, мови, а головне – їхньої етнічної культури, етнічної та соціальної психології. Це може і має допомогти забезпечити успішність не лише міжкультурного спілкування, а і результативність навчального процесу загалом.

Виклад основного матеріалу. Найбільш поширеним останніми роками стало сприйняття процесу засвоєння нової мови як процесу міжкультурної комунікації, тобто спілкування мовних особистостей, які належать до різних лінгвокультурних спільнот. Тут можна навести висловлювання відомої вченої С.Г. Тер-Мінасової: «Каждый урок иностранного языка – это перекресток культур, это практика межкультурной коммуникации, потому что каждое иностранное слово отражает иностранный мир и иностранную культуру: за каждым словом стоит обусловленное национальным сознанием представление о мире» [7, с. 30].

Завданням викладача стає не лише підготовка студента-іноземця до нової мовної системи: фонетики, лексики, граматики, а і формування у нього здібностей правильно оцінити комунікативну ситуацію за умов спілкування з носіями мови, зчитувати певні культурні коди, що містяться в мові її носіїв, адекватно сприймати сигнали невербальної комунікації (жести, міміку і т.п.) співрозмовника. Крім рецепції, метою навчання російської/української мов є формування готовності продукувати власні мовні твори відповідно до культурних, етикетних і мовних норм нової лінгвокультурної спільноти.

Представники населення названого регіону, що переїжджають в інші країни для постійного чи тимчасового проживання, продовжують зберігати свою культуру та оберігати свій менталітет.

Практично всі вони є носіями так званої мусульманської ідентичності, а мовою міжнаціонального спілкування для більшості з них є арабська, яка є мовою їх священної книги – Корану. Саме вона є важливою силою, яка пов'язує всіх, незважаючи на їхні політичні, економічні, конфесійні та географічні відмінності. Майже всі вони досить мирно мешкають на Сході та проявляють надзвичайну толерантність один до одного.

Зараз арабомовні є однією з досить численних та постійно зростаючих груп населення Земної кулі, які належать до європеїдної раси.

Загалом, лише на Близькому Сході мешкають близько 400 млн мусульман, які становлять десь 82% населення регіону.

В Україні відповідно до останніх даних (2018 р.) іслам сповідують близько 787 тис. осіб, приблизно 1,7% населення. Це значне збільшення порівняно з 2001 роком (майже у 2 рази).

При цьому Харківська область займає провідне місце за кількістю мусульманських народів (раніше це був Крим). Це позитивно впливає на полегшення пристосування студентів-мігрантів з названого регіону до навколишнього інокультурного середовища, у якому вони знаходять значну кількість однодумців та прибічників стандартів близької для них культури.

Працюючи з таким контингентом учнів викладач мусить пам'ятати про деякі особливості їхнього національного характеру. Наприклад, вихідці з цього регіону все, що має відношення до їхньої культури, завжди оцінюють зі знаком плюс, завжди піклуються про власну самоповагу. Величезне значення всі вони надають сімейним цінностям та з повагою ставляться до людей зрілого віку.

Але викладачі, які працюють з цими студентами, вказують на певні труднощі у роботі у цьому оточенні. Спробуємо дослідити причини цього.

Вчені, спираючись на класифікацію К.Г. Юнга, відзначають, що більшість з них належать до інтровертного розумового типу. Відповідно до цього вони перебувають під вирішальним впливом ідей, які випливають не із суб'єктивного даного, а із суб'єктивної основи. Цим пояснюється релігійність представників ісламських країн, яка поширювалася тривалий час у межах певної етнічної спільноти. Саме в цій особливості психіки мешканців Близького Сходу криється причина їхньої консервативності.

Найбільш поширений у арабів вигук «Іншалла!» означає «На все воля Аллаха!». Їхня ментальність безпосередньо пов'язана з цією філософією: лише Аллах все знає і все контролює, це означає, що краще просто чекати виконання Його волі, ніж спробувати зробити щось самому.

Відомий американський антрополог Дейл Ф. Ейкельман стосовно цього писав: «Воля Божа є засадничим поняттям для мешканців регіону. Будь-який намір майбутньої дії або висловлювання про події практично неминуче супроводжується виразом «якщо воля Божа», що також пов'язане з поняттям «те, що записано» (*прим.* – у Корані). ...Наявний стан речей у цьому світі у будь-який момент є виявом воли Божої; він неминучий і не може піддаватися сумніву» [3, с. 234].

Погоджується з цим і дослідник психології народів В.Г. Крисько, який вказує на те, що мусульманська доктрина завжди виходила з абсолютного значення для людей норм та правил моралі, які встановлені Кораном. Вони відірвані від конкретно історичних умов суспільного розвитку та потреб людей та є вічними та незмінними [5].

Але викладачеві треба пам'ятати, що представники цього регіону завжди готові продемонструвати високу емоційну збудженість, а дуже часто експансивність, відстоюючи власну честь і гідність.

Це тому, що для частини представників Близького Сходу, а особливо арабського суперетносу, притаманні підвищена реактивність, імпульсивність, поривчастість, нестриманість у виявленні почуттів та емоцій, особливо якщо це стосується відносин із рівними собі. Вони проявляють високу емоційну збудливість і тоді, коли хтось або щось, на їхню думку, їх принижує. Загалом, у процесі міжособистісного спілкування та взаємодії вони миролюбні, допитливі, привітні, легко йдуть на взаємний контакт, прагнуть всіляко сприяти продовженню взаємин. Вони не приховують своїх справжніх почуттів стосовно співрозмовника, в тому числі іноземця, якщо останній їм подобається [5].

При цьому це життєрадісні та веселі люди, що відрізняються спостережливістю, винахідливістю та привітністю. Але їм дуже часто бракує ініціативності та заповзятливості, а певна недалекоглядність, безтурботність та легковажність щодо майбутнього породжують чимало труднощів у їхньому житті і, звичайно, у навчанні. Необхідність регулярно та своєчасно відвідувати заняття, вчасно складати іспити та заліки потребує систематичних та цілеспрямованих дій, до яких значна частина з них не готова. На жаль, однією з вагомих причин цього є відсутність у новому оточенні досить жорсткого контролю з боку родини, який був під час перебування на батьківщині.

До того ж є певні відмінності у взаєминах з викладачами, які їх навчають: згідно з європейськими традиціями, вони складаються на досить демократичному рівні, що дуже відрізняється від загальноприйнятих у власних країнах.

Але вони добре пам'ятають, що є нащадками стародавньої культури, яка зробила значний внесок у загальнолюдські цінності та цивілізацію взагалі. Тому до цього треба ставитись з повагою і у жодному разі не дозволяти ситуації, які сприймалися б як образливі або хоч у чомусь принижували їхній народ та його історію та культуру. Особливо це стосується цінностей ісламу.

При цьому слід враховувати, що арабомовні студенти-іноземці, вивчаючи нову для них мову та знайомлячись з новою культурою, не дуже спрямовані на акультурацію під її впливом. Їхня мотивація до вивчення нової мови носить зовнішній та інструментальний характер. Більшість з них відчують певну небезпеку впливу через європейську

мову та культуру для власної культурної, релігійної, особистісної та соціальної ідентичності.

Висновки. Наукові дослідження останніх років на багатьох прикладах довели, що національна специфіка пов'язана не стільки зі структурними розбіжностями мовних систем, а, головним чином, з розбіжностями у системах національного мислення та національного характеру. Мовна особистість інофону формується системою рідної мови, культурними та соціальними традиціями, засобами та прийомами, що використовують національні системи освіти та ін.

У процесі міжкультурної комунікації викладач мусить, з одного боку, враховувати специфіку комунікативної поведінки студентів як представників певного етнічного співтовариства, з іншого – готувати іноземного студента до спілкування з носіями нової для них мови та культури як у межах навчальної аудиторії, так і поза її межами, тобто формувати комунікативну компетенцію. При цьому сам викладач має володіти інформацією, яка дасть змогу передбачити ситуації напруги у спілкуванні з учнями.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Баронин А.С. Этническая психология. Киев : Тандем, 2000. 264 с.
2. Вагнер В.Н. Национально ориентированная методика в действии. *Русский язык за рубежом*. 1988. № 1. С. 70–75.
3. Дейл Ф. Ейкельман. Близкий Схід та Центральна Азія: антропологічний підхід / Переклад з англійської П. Шеревери. Київ : Видавничий дім «Стилос», 2005. 374 с.
4. Ключко Т.В. К вопросу о социально-психологической адаптации студентов из стран Ближнего и Дальнего Востока. *Викладання мов у вузі на сучасному етапі. Збірник наукових праць*. Вип. 6. Харків : «Константа», 2002. С. 207–210.
5. Крысько В.Г. Этническая психология : учебное пособие для студентов высших учебных заведений. Москва : Издательский центр «Академия», 2012. 320 с.
6. Павлюкова Ю.В., Дрягалова Е.А. Особенности социально-педагогической адаптации иностранных студентов в вузе (на примере арабских студентов в Центре предвузовской подготовки). *Современные проблемы науки и образования*. 2015. № 6. URL: <http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=23732> (дата звернення: 09.12.2018).
7. Тер-Минасова С.Г. Синтагматика речи: онтология и эвристика. Москва : Изд-во МГУ, 1980. 200 с.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ МОДЕЛІ ПЕДАГОГІКИ ДЗВОНАРСТВА У ВИХОВАННІ ШКОЛЯРІВ

THEORETICAL BACKGROUND OF USING THE MODEL OF BELL-RINGING PEDAGOGY IN EDUCATING OF SCHOOLCHILDREN

У статті обґрунтовано теоретичні засади використання моделі педагогіки дзвонарства в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти. Проблеми у вихованні підростаючої особистості, а також потреба удосконалення освітніх технологій зумовлюють пошук нових шляхів їх вирішення через використання різних засобів. Серед них виділяємо педагогічну сутність засобів дзвонарської культури, відродження її звичаїв і традицій, що формують загальнолюдські цінності та є складовою частиною ментальності української нації.

З-поміж наявних видів мистецтв дзвонарське посідає особливе місце, адже воно є своєрідним способом відображення дійсності у звучанні дзвонів. За допомогою цього передаються емоції, настрої і думки особистості, пізнаються загальнолюдські й особистісні цінності, пов'язані з природою, людиною, предметами навколишнього світу, формується її світогляд.

У руслі започаткованого дослідження виокремлено етнопедагогічний потенціал дзвонарства та проаналізовано його значення у виховній роботі зі школярами. Розкрито й обґрунтовано зміст дзвонарського мистецтва в контексті прогнозованої мети і завдань виховання підростаючої особистості його засобами. Ураховуючи особливості виховного процесу, схарактеризовано закономірності та визначено принципи, якими керується педагогіка дзвонарства. До її методологічних функцій віднесено виховну, освітню, оздоровчу, естетичну. Визначено основні напрями виховання підростаючої особистості засобами дзвонарства: моральне, духовне, національне, поліхудожнє, естетичне, валеологічне.

Окреслені шляхи використання складових частин дзвонарської культури у навчально-виховній роботі зі школярами сприятимуть їхньому всебічному і гармонійному розвитку, зокрема формуванню мистецьких смаків, способів самостійного вираження ідей, досвіду і почуттів за допомогою цього виду мистецтва.

Ключові слова: виховний процес, дзвонарське мистецтво, педагогіка дзвонарства, школярі.

Theoretical principles of using the model of bell-ringing pedagogy in the educational process of the secondary education institutions have been justified in the article. The problems in educating of adolescents as well as the need of improving the educational technologies determine the search for new ways of solving them through the use of various means. Among them we highlight pedagogical essence of the means of bell-ringing culture, the revival of its customs and traditions, which form common human values and are a component of the Ukrainian nation's mentality. Among the existing arts the bellringing takes a special place because it is a peculiar way of reflecting reality in bell sounding. Due to this the individual's emotions, mood and thoughts are transmitted, human and personal values related to the nature, human, objects of the outside world are recognized, and the outlook is formed.

In the line of the research ethno-pedagogical potential of bell-ringing has been highlighted and its importance in educational work with schoolchildren has been analyzed. The contents of bell-ringing art in the context of the projected purpose and tasks of educating the adolescents by its means have been revealed and justified. Taking into account the peculiarities of the educational process, the regularities have been characterized and the principles, bell-ringing pedagogy is managed by, have been defined. Its methodological functions include educational, wellness, aesthetic. The basic directions of educating the growing personality by means of bell-ringing have been determined: moral, spiritual, national, poly-artistic, aesthetic, valeological.

The outlined ways of using the components of bell-ringing culture in educational work with schoolchildren will promote their comprehensive and harmonious development, in particular the formation of artistic tastes, ways of independent expressing their ideas, experiences and feelings with the help of this type of art.

Key words: educational process, bell-ringing art, bell-ringing pedagogy, schoolchildren.

УДК 780.633.1;37.091.212;37.011.32
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-18-2-38>

Ільчук Л.П.,

канд. пед. наук,
ст. викладач кафедри мистецьких дисциплін та методик їх викладання
Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії імені Тараса Шевченка

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Виховання зростаючої особистості дитини – процес багатовекторний і довготривалий. Важливою умовою підвищення його ефективності є удосконалення змісту освіти шляхом використання системи педагогічних засобів усебічного формування індивіда. У їхній сукупності важливе місце належить дзвонарському мистецтву, яке упродовж віків зумовлювало розвиток української музичної культури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблемі виховання особистості присвятили свої праці низка науковців. Його морально-духовний аспект розглядали І. Бех, О. Вишневський, Л. Дмитренко, В. Ісаєва, Т. Ільїна, В. Колкунова,

І. Карпенко, О. Климишин, Л. Степаненко, Л. Ороновська, Е. Помиткін, Ю. Підборський, О. Сухомлинська, Т. Ткачук та ін. Поліхудожній розвиток школярів вивчали О. Гайдамака, О. Ільченко, Л. Масол, Г. Падалка, Т. Рейзенкінд, О. Рудницька, Г. Шевченко, О. Щолокова, Б. Юсов та ін.

Аналіз джерелознавчих і дослідницьких студій XIX–XX ст. в Україні, а також результати практичного досвіду дозволяють нам стверджувати про зростання престижу вивчення дзвонарства і зародження на цій основі національної кампанології. Як наголошує Б. Кіндратюк, науковці вже звернули увагу не лише на окремі пам'ятки дзвонівдівництва, а й на їхні реквізиції, канонічне застосування

дзвонів, значення споруд для них і мистецтво дзвоніння [3, с. 38–39]. У педагогічному контексті дзвонарське мистецтво почасти студіювали О. Бузова, Б. Кіндратюк, С. Литвин-Кіндратюк, Л. Московчук, С. Семко.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Безсумнівно, на сучасному етапі розвитку педагогіки ще недостатньо приділена увага науковців і педагогів використанню в освітньому процесі етнопедагогічних надбань української кампанології.

Мета статті. Поверхова дослідженість проблеми, зростаючі вимоги українського суспільства до рівня вихованості дитини, а також потреби учителів-практиків у нових освітніх технологіях визначили мету нашої публікації.

Виклад основного матеріалу. Дзвони є унікальним явищем матеріальної та духовної культури українського народу, важливими пам'ятками писемності, музичними інструментами з групи ідіофонів, а також високомайстерними витворами художнього відливання, механічних систем, що загалом творить їхню обов'язковість між належностями церковного храму [3, с. 8]. Українська кампанологія як порівняно молода наука вивчає різні аспекти побутування дзвонів – від виготовлення та функціонування до відображення їх у народній культурі, творчості майстрів візуальних мистецтв, письменників і композиторів [2, с. 1].

Наголошуючи на освітніх можливостях дзвонарства в педагогічній роботі зі школярами, зазначимо, що в науці ця проблема є відносно новою. Педагогіку дзвонарства тлумачимо як освітньо-виховні можливості складових частин дзвонарської культури, її структурної моделі (виготовлення бил, клепал, відливання дзвонів, будівництво споруд для них, збереження та розповсюдження дзвонів, функціонування дзвонарства в суспільно-побутовій, церковно-сакральній і народно-обрядовій сферах, підготовка дзвонарів і мистецтво творення ними дзвонарських композицій, відображення дзвонарства в народній культурі, красному письменстві, візуальних видах мистецтва та музиці). Для кращого розуміння сутності педагогіки дзвонарства створили її модель, в основі якої закладено виховні функції дзвонарства (рис. 1).

Однак застосування моделі педагогіки дзвонарства в школі на уроках мистецтва стане ефективним тоді, коли вона буде підпорядкована певним освітнім цілям і завданням, які неможливо реалізувати засобами інших навчальних дисциплін. Розглянемо ширше пропоновану модель відповідно до цілей, змісту, методів і засобів навчання та виховання підростаючої генерації.

Мета виховного процесу полягає в передачі новим поколінням суспільно-історичного досвіду, забезпеченні цілеспрямованого впливу на свідомість і поведінку задля формування відповідних

установок, понять, принципів і ціннісних орієнтацій людини [5, с. 74]. Відтак мету педагогіки дзвонарства вбачаємо у всебічному розвитку особистості, забезпеченні її морально-духовного, національного, поліхудожнього, естетичного і валеологічного виховання. До основних завдань педагогіки дзвонарства відносимо такі: 1) формування національної самоідентичності, розвиток інтересу до феномену дзвонарства; 2) забезпечення духовної єдності поколінь, збереження та збагачення українських культурно-історичних надбань; 3) прищеплення шанобливого ставлення до звичаїв, традицій українців; 4) зміцнення духовного здоров'я особистості, створення умов для вибору нею своєї світоглядної позиції.

Навчально-виховний процес як закономірний і послідовний, на думку В. Марківа, полягає у виявленні закономірностей та уможливленні визначення норм, які регламентують структуру, зміст і методику організації дзвонарства, а саме виховання підростаючої особистості під впливом найрізноманітніших чинників, серед яких дзвонарські звичаї, традиції, культура; залежність результатів формування особистості від виховного впливу на її внутрішній світ (формування поглядів, переконань, ціннісних орієнтацій, емоційної сфери) відомостями про складові частини дзвонарської культури; ефективність виховання засобами дзвонарства залежить від компетентного в цій галузі майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Сутність означених закономірностей відображено у принципах виховання школярів засобами дзвонарства:

– принцип гармонійності родинного і суспільного виховання – передбачає виховання засобами дзвонарства, що починається в сім'ї та продовжується в школі, адже музика дзвонів супроводжує дитину вже від її народження й упродовж всього подальшого життя;

– цілеспрямованості – утверджує початок виховної діяльності з визначення мети. Відповідно виховання засобами дзвонарства скероване на збагачення особистості духовно-моральними, мистецько-естетичними цінностями, збагачення та закріплення знань з історії, української літератури, музикознавства, культурології, краєзнавства, релігієзнавства тощо;

– єдності навчання та виховання – означає, що в педагогічному процесі вирішальне значення має використання на уроках музичного мистецтва засобів дзвонарства під час опанування не лише знаннями, уміннями та навичками, а й найкращими моральними рисами людини;

– активності, самодіяльності та творчої ініціативності – формування інтересу і поваги учнів до дзвонарської культури загалом і її окремих складових частин (погляди, переконання, мотивація навчально-пізнавальної діяльності, актив-

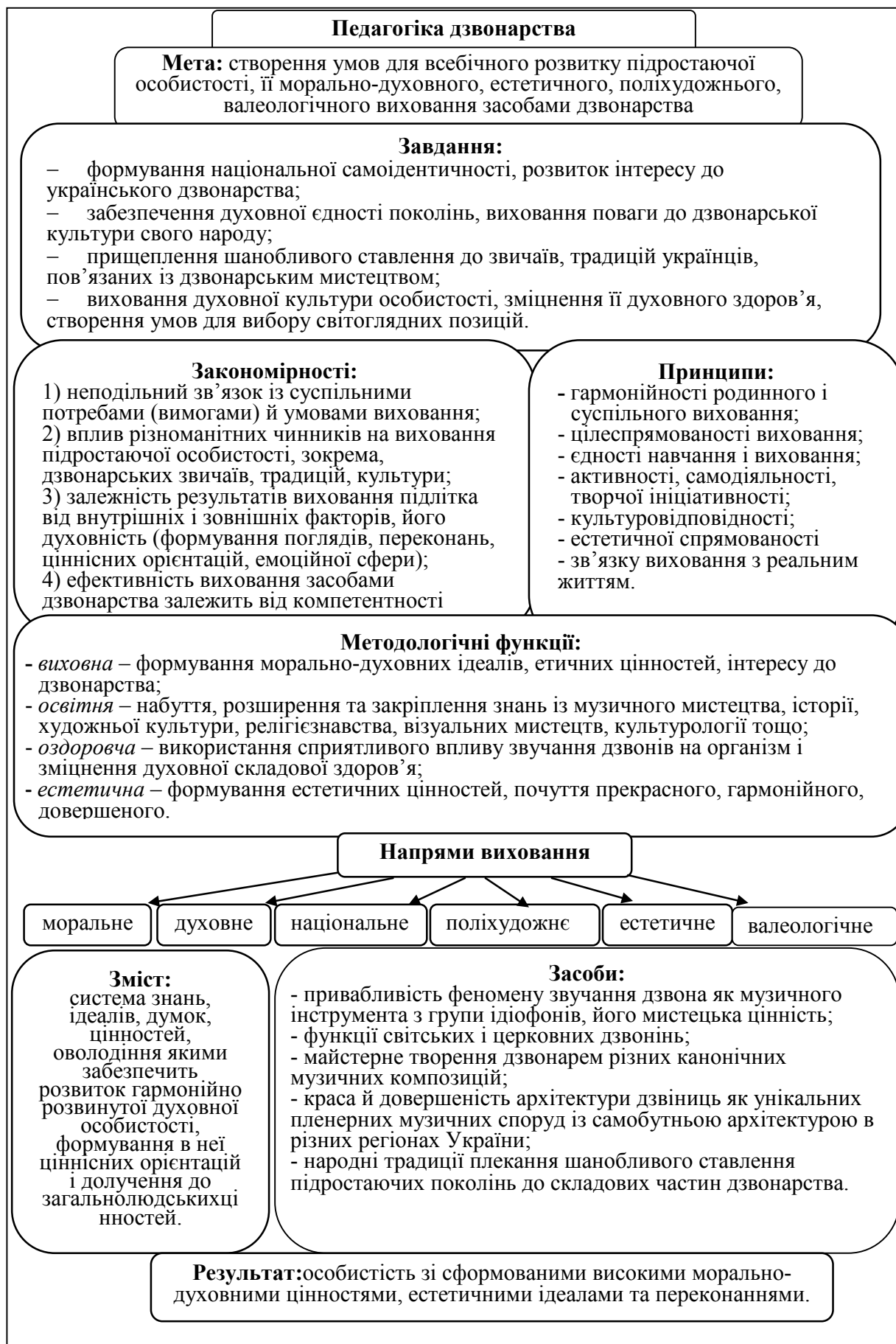

Рис 1. Модель педагогіки дзвонарства

ність у дослідженні дзвонарської культури рідного краю) зокрема;

- культуровідповідності – неподільність виховання з культурними надбаннями людства й рідного народу; знання про загальнолюдські багатства в царині духовної та матеріальної культури, про особливості розвитку і становлення дзвонарської культури, її взаємозв'язки із загальнолюдською; знаннями народу в царині дзвонарства; забезпеченням духовної єдності та спадкоємності поколінь;

- естетичної спрямованості – опертя у процесі навчання на досягнення мистецько-естетичної цінності художніх витворів дзвонарства, формування схильності учнів і студентів до його сприймання як явища з величезним потенціалом втілення прекрасного в житті людини;

- зв'язку виховання з реальним життям – проведення занять, виховних годин, відзначення традиційних релігійних свят і подій, прогнозування ознайомлення з використанням церковних і світських дзвонів у повсякденному житті українців.

У руслі прикінцевої мети виховання особистості засобами дзвонарства нами визначено такі його напрями: моральне, духовне, національне, поліхудожнє, естетичне, валеологічне. *Моральне виховання* розглядаємо як систематичне і цілеспрямоване формування моральної свідомості, розвиток почуттів, вироблення навичок і звичок моральної поведінки. На моральний розвиток особистості впливає християнське виховання, що передбачає знання з історії розвитку релігії, а також дзвонарської культури.

Духовне виховання трактуємо як узалежене від впливу зовнішніх і внутрішніх чинників, які формують світоглядні системи, життєві цінності. Віддавна церковні дзвоніння були символом духовності й уособленням духовного життя особистості, її душі. У сучасному житті щораз менше використовують обрядові форми дзвонів, відтак відбулися зміни в їхньому сприйнятті людиною, поступово забуваються народні дзвонарські звичаї й обряди. Отже, важливого значення у духовному збагаченні школярів набуває використання сприйняття звучання дзвонарських композицій дзвонів, переосмислення їхнього семантичного значення.

Національне виховання як історично зумовлену і створену в народі сукупність ідеалів, поглядів, переконань, традицій, звичаїв та інших форм соціальної поведінки варто спрямовувати на організацію життєдіяльності молодого покоління, засвоєння ними кращих зразків духовної та матеріальної культури нації [1, с. 142–143]. Її складовою частиною розглядаємо українське дзвонарство і, відповідно, формуємо національну свідомість особистості, повагу до національних культурних надбань і намагання досягти духовної єдності поколінь.

Розвиток естетичних смаків у шкільному віці вирізняється здатністю до оцінювання пам'яток дзвонарської культури. Адже дзвін є високохудожнім витвором мистецтва, що продукує цінну інформацію. Відтак *естетичне виховання* засобами дзвонарства допомагає формуванню здібностей повноцінного сприйняття учнями та правильного розуміння ними прекрасного у дзвонарському мистецтві й житті, виробленню естетичних смаків та ідеалів.

Поліхудожнє виховання сприяє залученню особистості до вивчення дзвонарської культури в особливій формі художнього пізнання та творчості, а саме у формуванні художньо-естетичного тезаурусу школярів; накопиченні досвіду спілкування з різними видами мистецтв; розвитку музичних, художніх і загальних здібностей; активізації художньо-образного мислення; вихованні відповідних інтересів, смаків, морально-естетичних ідеалів, а також формуванні потреби в духовно-естетичному самовдосконаленні.

Валеологічне виховання школярів є процесом формування ціннісно-орієнтованих установок на здоров'я та здоровий спосіб життя, побудованих як невід'ємна частина життєвих цінностей і загальнокультурного світогляду особистості [4, с. 163]. Враховуючи те, що людина є частиною природи, яка є виразником духовного, носієм духовних цінностей, дзвонарські народні звичаї, традиції розглядаємо засобом плекання фізичного та духовного здоров'я підростаючого школяра.

Виховні функції педагогіки дзвонарства реалізуються в її засобах, що є певною сукупністю матеріальних і духовних надбань складових частин дзвонарської культури, виражених в образній, наочно-дійовій, знаково-сигнальній формі. Отже, їх можна використовувати в педагогічному процесі для вирішення низки виховних завдань.

З-поміж педагогічних засобів дзвонарства нами виокремлено такі:

- привабливість феномену звучання дзвона як музичного інструмента з групи ідіофонів, його мистецька цінність;

- функції світських (биття на сполох, повідомлення про віче, відзначення плинності часу годинниковими дзвонами) та церковних дзвонів (благівіст, дводзвін, тридзвін, передзвін, похоронне дзвоніння та ін.);

- краса і довершеність архітектури дзвіниць як унікальних плернерних музичних споруд із самотньою архітектурою в різних регіонах України;

- майстерне творення дзвонарем різних канонічних музичних композицій;

- народні традиції плекання шанобливого ставлення підростаючих поколінь до складових частин дзвонарства.

Виховання засобами дзвонарства уможливорює створення кращих умов для всебічного розвитку

школярів і формування покоління людей, здатних оберігати й примножувати цінності української національної культури. Отже, *виховання засобами дзвонарства* є цілеспрямованим процесом забезпечення духовно-морального, поліхудожнього, фізично-оздоровчого розвитку підростаючої особистості, формування певних поглядів, переконань і її ціннісних орієнтацій.

Сучасне українське виховання зорієнтоване на залучення молодого покоління до відродження традицій, звичаїв, активної участі в розвитку рідної культури, в якій представлено менталітет українського народу, а саме його релігійність. Вона виявляється в різних формах буття, зокрема у народній дзвонарській обрядовості. Відтак дзвонарську культуру, традиції, що формують загальнолюдські цінності, розглядаємо складовою частиною ментальності української нації. Зміст виховання засобами дзвонарства вбачаємо у формуванні цілісної системи ідеалів, цінностей, знань, а оволодіння ними спрямовано на забезпечення усебічного і гармонійного розвитку морально-духовних рис особистості, поваги до культурних і національних святинь.

Висновки. Таким чином, педагогіка дзвонарства передбачає передовсім використання в освітній роботі зі школярами складових частин дзвонар-

ської культури, необхідних для їхнього всебічного і гармонійного розвитку. Дзвонарські народні традиції та звичаї охоплюють духовні, моральні, культурні, сімейні, оздоровчі цінності, що є значущими для зростаючої особистості в умовах сучасного шкільного виховання. Перспективою подальших наукових розвідок є розроблення педагогічної системи практичного втілення педагогіки дзвонарства у виховний процес закладів дошкільної освіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гладуш В.А., Лисенко Г.І. Педагогіка вищої школи: теорія, практика, історія : навчальний посібник. Дніпропетровськ, 2014. 416 с.
2. Кіндратюк Б.Д. Дзвонарська культура України : автореф. дис. ... докт. мист. : 26.00.01 / Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського. Київ, 2014. 46 с.
3. Кіндратюк Б.Д. Дзвонарська культура України : монографічне дослідження. Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту ім. В. Стефаника, 2015. 912 с.
4. Марків В.М. Теорія виховання : навчально-методичний посібник. Кривий Ріг : КПІ, 2015. 241 с.
5. Щербань П.М. Прикладна педагогіка : навчально-методичний посібник. Київ : Вища шк., 2002. 215 с.

ОЛІМПІЙСЬКА ОСВІТА ЯК СКЛАДНИК ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ І МОЛОДІ

OLYMPIC EDUCATION AS AN ELEMENT OF PATRIOTIC BREEDING OF CHILDREN AND YOUTH

За умов існування Української незалежної держави гостро стоїть питання виховання у молоді поваги до інших народів і почуття любові до Батьківщини. Починаючи з 90-х рр. молоде покоління українців має тісний зв'язок із новими соціальними посередниками й реаліями. Під впливом різних соціальних і політичних обставин з'явився новий соціальний тип особистості. За цих умов важливим є становлення оновленої системи патріотичного виховання.

Україна та її народ нині переживають нелегкі часи агресії, кардинальні зміни у політиці, економіці поряд з забезпеченням своєї територіальної цілісності й суверенності, новими ідеями та шляхами для інтегрування в європейське співтовариство, визначаючи нові стратегії патріотичного виховання, спрямовані на розвиток Української держави.

Гостро стоїть питання необхідності інноваційного підходу до форм і методів патріотичного виховання молодого покоління. Також варто зазначити, що Україна славиться давньою і величною культурою та історією, які є потужним підґрунтям патріотичного виховання дітей і молоді. Сьогодні серед найбільш актуальних виховних напрямів виділяють патріотичне та громадське виховання. Аналіз Державної національної програми «Освіта» (Україна XXI ст.) [7] свідчить про те, що патріотичне виховання спрямоване на формування і розвиток особистості, яка має якості громадянина – патріота Батьківщини та здатна успішно виконувати цивільні обов'язки в мирний і воєнний час. За умов модернізації системи освіти патріотичне виховання молодого покоління набуває особливої значущості й актуальності.

Зміни в системі освіти і виховання, що відбуваються у зв'язку з необхідністю гуманізації, вимагають нетрадиційних джерел освіти, які проповідують пріоритет загальнолюдських моральних і духовних цінностей. Одним зі шляхів реалізації такого підходу до освіти та виховання дітей і молоді є олімпізм. Тому назріла гостра необхідність поширення знань про олімпійські ігри, олімпійський рух минулого і сьогодення, простіше кажучи, знань про олімпійську освіту. За твердженням М.М. Булатової [2], вже сьогодні спостерігаємо впровадження олімпійської освіти в дошкільних, загальноосвітніх навчальних закладах.

Ключові слова: патріотичне виховання, молодь, діти, олімпійська освіта, система освіти.

In the conditions of the existence of the Ukrainian Independent State, the issue of fostering respect for other peoples and a sense of love for the Motherland is urgent. Since the 1990s, the younger generation of Ukrainians has had a close relationship with new social mediators and realities. Under the influence of different social and political circumstances, a new social personality type has emerged. Under these conditions, it is important to develop an updated patriotic education system.

At present, Ukraine and its people are experiencing difficult times of aggression, dramatic changes in politics, economics, while safeguarding their territorial integrity and sovereignty, new ideas and ways to integrate into the European community, defining new patriotic education strategies aimed at developing Ukraine.

The need for innovative adoption of forms and methods for patriotic education of the young generation is a pressing issue. Also worth noting is the fact that Ukraine is famous for its ancient and majestic culture and history, which is a strong foundation for the patriotic upbringing of children and young people. Today, patriotic and public education are among the most urgent educational trends.

Analyzing the State National Program "Education" (21st Century Ukraine), patriotic education aims at the formation and development of a person who has the qualities of a citizen – patriot of the Motherland and able to successfully fulfill civilian duties in peacetime and wartime. In the context of the modernization of the education system, the patriotic upbringing of the younger generation is of particular importance and relevance.

Changes in the education and upbringing that occur in connection with the need for humanization require unconventional sources of education that preach the priority of universal moral and spiritual values. One way of implementing this approach to education and upbringing of children and young people is Olympism. Therefore, there is an urgent need to disseminate knowledge about the Olympics, the Olympic movement of the past and present, more simply, knowledge of Olympic education. According to M.M. Bulatova [2], today we are seeing the introduction of Olympic education in pre-school, general education institutions.

Key words: patriotic education, youth, children, Olympic education, education system.

УДК 37.016:796.032
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-18-2-39>

Кожокар М.В.,

канд. пед. наук,
викладач кафедри фізичного виховання
Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича

Васкан І.Г.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри фізичної культури
та основ здоров'я

Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича

Галан Я.П.,

канд. наук з фіз. виховання і спорту,
доцент кафедри теорії та методики
фізичного виховання і спорту
Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича

Постановка проблеми у загальному вигляді. Аналіз наукової літератури та інтернет-джерел дав змогу визначити, що сьогодні немає чіткої й ефективної технології запровадження ідей олімпізму в процес патріотичного виховання дітей і молоді, що визначає актуальність проведення досліджень у цьому напрямі (М.М. Булатова [3], В.М. Єрмолова [10]).

Останнім часом цій проблемі присвячено значну кількість наукових робіт – Л. Радченко, Я. Галан, В. Єрмолова, Я. Зорій та ін. Усі автори зазначають важливість і необхідність гуманізації виховної діяльності, звертають увагу на гуманістичний характер ідей олімпізму, який виступає серйозним фактором всебічного розвитку людини. Вчені та фахівці пропонують різні варіанти олім-

пійської освіти та виховання, визнаючи об'єктивну необхідність вирішення першочергових педагогічних завдань.

Невирішеність виявлених проблем у співвідношенні з реальною можливістю їх дозволу в педагогічній технології визначили актуальність нашого дослідження, постановку його мети і систему дослідницьких завдань.

Методи й організація дослідження: історичний, аналіз спеціальної літератури, періодичної преси, матеріалів мережі інтернет, узагальнення.

Мета дослідження – аналіз олімпійської освіти як основної складової частини патріотичного виховання дітей і молоді.

Об'єкт – патріотичне виховання дітей і молоді. Предмет дослідження – олімпійська освіта як компонент патріотичного виховання.

Виклад основного матеріалу. На нинішньому етапі національно-духовного відродження України, розвитку демократичних процесів важливого значення набуває формування у молодого покоління патріотизму, громадянської позиції та зміцнення державності. З огляду на вищезазначене патріотичне виховання є стрижневим, відповідає нагальним вимогам і викликам сучасності, закладає фундамент для формування національної свідомості нинішніх і прийдешніх поколінь, які розглядатимуть державу як запоруку власного особистісного розвитку, що спирається на ідеї гуманізму, соціального добробуту, демократії, свободи, толерантності, відповідальності, здорового способу життя.

Розглядаючи Наказ МОН № 641 від 16 червня 2015 р. «Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах», хочемо зауважити, що держава сформувала організаційно-педагогічні засади, визначила зміст, форми і методи роботи в цьому напрямі. Відповідно проведена робота в закладах освіти, інтеграційні процеси, що відбуваються в Україні, пробудження громадянськості, виникнення громадських організацій і спілок, волонтерська діяльність тощо засвідчила розвиток патріотичних почуттів населення країни та нових ставлень до історії, культури, релігії, традицій і звичаїв народу України.

Схарактеризуємо значимість дослідження О.П. Жаровської [11, с. 76–77], яка виділила рівні патріотичного виховання молоді на сучасному етапі: високий рівень патріотичної вихованості молодого покоління характеризується глибоким розумінням сутності патріотизму, наявністю чітко аргументованої патріотичної позиції, стійкими ціннісними орієнтаціями; середній рівень патріотичної вихованості молоді – поєднанням наявної

чіткої патріотичної позиції, сформованими патріотично-ціннісними орієнтаціями, переконаннями й ідеалами; низький рівень – пасивним ставленням до питань патріотизму, відсутністю чіткої патріотичної позиції, несформованими ціннісними орієнтаціями, відсутністю толерантності до представників інших культур.

Історично доведено, що ідеали, покладені в основу олімпійської освіти, привабливі для всіх поколінь. Поширення знань про олімпізм, пропаганда його цінностей, тобто олімпійська освіта, і сьогодні вважається найдавнішими інструментами патріотичного виховання дітей і молоді.

Олімпізм згідно з Олімпійською Хартією [15] є «життєвою філософією, що звеличує й об'єднує в гармонійне ціле чесноти тіла, волі та розуму». Нам відомо, що П'єр де Кубертен, засновник олімпійського руху сучасності, пов'язував олімпізм з ідеєю вдосконалення людини, людських відносин і суспільства на основі використання спорту, спортивних змагань тощо. Важливість завдання олімпізму він вбачав у запобіганні розриву між фізичним і духовним розвитком людини, у сприянні її різнобічному і гармонійному розвитку. Як ніщо інше, олімпізм приваблює тим, що з'єднує спорт із культурою й освітою, створює образ життя, заснований «на радості від зусилля, освітній цінності доброго прикладу та повазі до універсальних фундаментальних етичних принципів».

Олімпійська освіта відіграє важливу роль у становленні, функціонуванні, розвитку середовища в системі виховання підростаючого покоління. Вона орієнтована на загальнолюдські, гуманістичні моральні цінності, пов'язані з вихованням патріотизму та розвитком олімпійської культури. У всі часи суспільство відчувало тривогу і відповідальність за долі своїх дітей, а тому освітні установи були об'єктом уважного вивчення, критики, а також користувалися підтримкою суспільства.

Провідні науковці М.М. Булатова [3, с. 40–43] і К. Георгиадис [6, с. 3–16] розглянули олімпійську освіту та її важливе місце в системі освіти, виховання й навчання молодого покоління. Ними визнано важливість залучення дітей і молоді до олімпізму, особливо за сучасних умов функціонування сучасної України, враховуючи надмірний прагматизм, притаманний частині молоді, та байдужність до духовних цінностей.

В Україні спостерігаємо синкретизм олімпійської освіти та патріотичного виховання дітей і молоді, метою якого є залучення підростаючого покоління до загальнолюдських цінностей. Завдяки Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді [16], де зазначено: «Національно-патріотичне виховання дітей і молоді – це комплексна системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади, громадських організацій, сім'ї, освітніх закладів, інших соціальних інститутів

щодо формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави. Найважливішим пріоритетом національно-патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації», визначено комплекс заходів, спрямованих на інтеграцію ідей олімпізму в систему освіти і виховання, що сприяло введенню олімпійської освіти в середні загальноосвітні школи та заклади вищої освіти.

Олімпійська освіта як складова частина патріотичного виховання дітей і молоді передбачає орієнтацію на принципи гуманістичної педагогіки і психології: акцентування уваги до особистості як до найвищої соціальної цінності; перетворення учня з об'єкта соціально-педагогічного впливу на суб'єкта активної творчої діяльності на основі розвитку внутрішніх мотивів до самовдосконалення; демократизацію у відносинах викладачів і учнів.

Говорячи про підвищення виховного потенціалу дитячих і молодіжних освітніх установ за рахунок створення в них гуманістичних виховних систем, неминуче звертаємося до необхідності створення реальних стимулів, що спонукають учасників системи не тільки визнавати самовдосконалення, гармонійний розвиток особистості як важливих цінностей, а й дійсно орієнтуватися на них у своїй поведінці. Саме такий підхід використовується в деяких програмах олімпійської освіти, які реалізуються в різних загальноосвітніх закладах і закладах вищої освіти України.

Ми погоджуємося з дослідженням А.О. Боднар [1], за яким в олімпійській освіті як у гуманістично-організованому педагогічному процесі навчання і виховання будуються шляхом активного залучення до нього об'єкта, шляхом перетворення учня, студента, спортсмена на складову частину педагогічної творчості, організується як двосторонній процес виховання і самовиховання, навчання і самонавчання. Тут немає місця примусовому нав'язуванню навіть благих ідей і цінностей. Тут вони прищеплюються, засвоюються й опановуються учнем, вихованцем під час перетворення його з об'єкта на суб'єкт педагогічного процесу, коли він сам добровільно опановує знання і цінності.

У своїх дослідженнях В.М. Єрмолова [9, с. 3] припустила, що одним із ефективних підходів до вирішення проблем, які стоять перед сферою освіти на сучасному етапі розвитку українського суспільства, може стати система організації навчально-виховного процесу в загальноосвітніх навчальних

зкладах на основі олімпійської ідеології через інтеграцію олімпійської освіти у практику роботи школи. Діяльність, що лежить в основі цієї освіти, здатна сприяти вихованню психічно і фізично здорової людини, патріота, працездатної, толерантної, законослухняної, яка у повсякденному житті дотримується правил чесної гри.

Сучасному патріотичному вихованню має бути властива випереджувальна роль у демократичному процесі. Воно має стати засобом відродження національної культури, припинення соціальної деградації, стимулом пробудження таких моральних якостей, як совість, людяність, почуття власної гідності, засобом самоорганізації особистісної відповідальності, гарантом громадянського миру і злагоди в суспільстві.

Цілком очевидно, що сьогодні є чимало причини актуальності патріотичного виховання – падіння інтересу до фізичного і морального вдосконалення, надмірне захоплення агресивними видами антикультури тощо. Доречним є запровадження свідомої персональної відмови молоді від організації заходів розважального характеру в період ведення на території країни бойових дій, днів жалоби, що відповідає принципам олімпізму в Україні та світі загалом.

Таким чином, можна констатувати, що сьогодні є гостра необхідність у розробці та використанні науково обґрунтованого поєднання олімпійської освіти та патріотичного виховання.

Висновки. Аналізуючи матеріали нашого дослідження, можна зробити висновки, що на сучасному етапі олімпійського та національно-духовного відродження України, розвитку демократичних процесів важливого значення набуває формування у дітей і молоді патріотизму, активної громадянської позиції, відданості справі зміцнення державності. З огляду на це олімпійське, патріотичне та громадянське виховання є стрижневим, основоположним, що відповідає нагальним вимогам і викликам сучасності, закладає підвалини для формування національної свідомості нинішніх і прийдешніх поколінь.

Ефективне патріотичне виховання дітей і молоді можливе за таких педагогічних умов: використання виховного потенціалу навчальних предметів («Олімпійський і професійний спорт», «Олімпійська освіта», «Олімпійська освіта в Україні» тощо) з метою патріотичного виховання студентів; залучення молоді до участі в соціально значимих проектах патріотичного спрямування; активне вивчення майбутніми педагогами національно-культурної спадщини українського народу.

Для реалізації форм виховної роботи з метою використання виховного потенціалу олімпійської освіти пропонуємо використовувати круглі столи, конкурси, виставки, конференції, творчі зустрічі тощо. Для залучення учнівської та студентської

молоді до участі в соціально значимих проєктах патріотичного спрямування – різноманітні види проєктів: творчі, ігрові, пізнавальні, дослідницькі, культурологічні, інформаційні, соціальні, волонтерські.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Боднар А.О. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до олімпійської освіти молодших школярів : дис. ... канд. пед. наук / Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди. Харків, 2016.
2. Булатова М.М. Олімпійська освіта: методичні рекомендації. Київ, 2002.
3. Булатова М.М. Система олімпійської освіти в Україні. *Фізичне виховання в школі*. 2008.
4. Булатова М.М. Система олімпійського виховання в Україні (1991–2006): методологія і практичні результати. *Современный олимпийский спорт и спорт для всех*. Гданьськ, Польща, 2006.
5. Галан Я.П. Педагогічні умови формування знань з олімпійської освіти у дитячих дошкільних навчальних закладах. *Молодий вчений*. 2017.
6. Георгиадис К. Теоретические основы олимпийского образования. *Наука в олимпийском спорте*. 2007.
7. Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття). Київ, 1993.
8. Єрмолова В.М., Булатова М.М. Олімпійська освіта у системі навчально-виховної роботи загальноосвітніх навчальних закладів України. Київ, 2007.
9. Єрмолова В.М. Теоретико-методичні засади інтеграції олімпійської освіти в навчально-виховний процес школярів : автореф. ... канд. наук / Національний університет фізичного виховання і спорту України. Київ, 2010.
10. Єрмолова В.М. Витоки олімпійської освіти, її місце у напрямках діяльності Міжнародного олімпійського комітету та інших міждержавних організацій. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2009.
11. Жаровська О.П. Патріотичне виховання студентів в освітньо-виховному середовищі педагогічного університету : автореф. ... канд. наук / Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. Вінниця, 2015.
12. Національна програма виховання дітей та учнівської молоді в Україні II. *Світ виховання*. Київ, 2004.
13. Матвеев С.Ф., Радченко Л.О., Щербашин Я.С. Олімпійська освіта – пріоритетний напрям в діяльності Олімпійської академії України. *Олимп. спорт и спорт для всех*. 2005.
14. Матвеев С., Радченко Л., Щербашин Я. Олімпійське образование: от древней Греции до современности. *Наука в олимпийском спорте*. 2007.
15. Олімпійська Хартія, 2016. Лозана, Швейцарія.
16. Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді. Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах, 2015. Наказ МОНУ № 641 від 16 червня 2015 р. Київ.

ПОЛІТИЧНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ ТА ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

POLITICAL SOCIALIZATION AND FORMATION OF CIVIC COMPETENCES OF CIVIC PERSONALITY COMPETENCE IN THE EDUCATIONAL PROCESS

У статті розглядається питання впливу політичної соціалізації на формування громадянських компетентностей учнів закладів загальної середньої освіти. Охарактеризовано різні погляди дослідників щодо формування громадянської компетентності особистості в освітньому процесі. Дано визначення поняттю «політична соціалізація», яке включає в себе не тільки цілеспрямований вплив політичних інститутів та процесів на людину (політичне виховання), а й стихійні («позасистемні») впливи та власну активність людини, що направлена на освоєння навколишнього її політичного світу.

Досліджено базові компоненти громадянства, що визначають зміст громадянської освіти; основні стадії та етапи політичної соціалізації; взаємозв'язок громадянської освіти і формування політичної культури суспільства. Крім того, у статті розкрито типологію політичної культури, яка включає три типи: паройкіальну (патріархальну), підданську і активістську. Продемонстровано взаємозв'язок особливостей процесу здобуття громадянської компетентностей на формування політичної культури суспільства. Наголошено на важливості виховання освіченого громадянина на різних рівнях та у різних видах освіти (формальному, неформальному, інформальному).

Обґрунтовано механізми залучення учнів до прийняття рішень для отримання навичок рівноправного партнерства та демократичної взаємодії, що також повинно проявлятися у формуванні партнерської взаємодії між сім'ями та школами. Зроблено наголос на тому, що політична соціалізація та формування громадянських компетентностей є наскрізними та безперервними процесами при здобутті освіти.

Сконцентровано увагу на стадіях розвитку особистості, які пов'язані з прийняттям на себе ролі інших людей: імітації, ігрової та стадії колективних ігор. Охарактеризовано чотири фази політичної соціалізації особистості з 3 до 13 років: політизація, персоналізація, ідеалізація, інституціоналізація. Важливим на цих стадіях є несуперечливість політичних наративів та практичної діяльності.

Подано список Національних стандартів партнерства між сім'ями та школами, що показують, які саме дії допомагають учням досягнути успіху та гармонійно соціалізуватися, а також результати дослідження громадянської освіти в Україні.

Ключові слова: громадянська компетентність, громадянська освіта, компоненти, політична культура, політична соціалізація.

The article discusses the impact of political socialization on the formation of civil competencies of students in secondary schools. Different views of researchers on the formation of civil competence of the individual in the educational process are characterized. The definition of the term "political socialization" is given, which includes not only the targeted impact of political institutions and processes on a person (political education), but also spontaneous ("off-system") influences and one's own activity aimed at mastering the political world around her.

The basic components of citizenship that determine the content of civil education are investigated; main stages and stages of political socialization; the relationship of civil education and the formation of the political culture of society. In addition, the article discloses a typology of political culture, which includes three types: paroikial (patriarchal), subjects, and activist. The interrelation of the features of the process of obtaining civil competence in the formation of the political culture of society is demonstrated. The importance of educating an educated citizen at various levels and in various types of education (formal, non-formal, informal) is emphasized.

The mechanisms for attracting students to decision-making in order to gain equal partnership and democratic interaction skills are justified, should also be manifested in the formation of partnership interaction between families and schools. The emphasis is made on the fact that political socialization and the formation of civil competencies are end-to-end and continuous processes in obtaining education.

The attention is concentrated on the stages of personality development associated with the assumption of the role of other people: imitation, gaming and the stage of collective games. Four phases of political socialization of an individual from 3 to 13 years are characterized: politicization, personalization, idealization, institutionalization. Important at these stages is the consistency of political narratives and practical activities.

A list of National standards for partnerships between families and schools is presented, showing exactly what actions help students achieve success and harmoniously socialize, as well as the results of a study of civil education in Ukraine.

Key words: civil competence, civil education, components, political culture, political socialization.

УДК 373.015.31

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-18-2-40>

Косьмій О.М.,

канд. політ. наук, доцент,
завідувач сектору вчительської професійної майстерності та авторського педагогічного новаторства відділу інноваційної діяльності та дослідно-експериментальної роботи Інституту модернізації змісту освіти
Самойленко Г.Е.,
методист вищої категорії сектору вчительської професійної майстерності та авторського педагогічного новаторства відділу інноваційної діяльності та дослідно-експериментальної роботи Інституту модернізації змісту освіти

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Реформування системи освіти в Україні є вимогою часу. Затвердження Концепції Нової української школи передбачає перехід від системи засвоєння знань, до формування компетентностей реалізацію особистісно – орієнтованого підходу до навчання.

Ініціативність і підприємливість, соціальна і громадянська компетентність, обізнаність і самовираження у сфері культури, екологічна грамотність і здорове життя, вміння вчитися впродовж життя, м'які навички, які стосуються критичного мислення, вміння аргументувати свою позицію – саме цього очікує від школи суспільство.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Витоки концепції політичної соціалізації мітяться ще в роботах класиків зарубіжної політичної думки: Т. Гоббса, Ж.-Ж. Руссо, М. Вебера та інших. Питання соціалізації розкриваються у роботах Ч. Кулі і Дж. Міда, Е. Еріксона, Ж. Піаже, Т. Парсонса, Ф. Боаса, А. Маслоу, Ф. Б. Скіннера, Г. Лассуела, Р. Мілібенда, Б. Стесі, Р. Даусона, К. Превітта, Р. Даля, Ф. Конверса, В. Харта, Д. В. Ольшанського, Б. Малиновського та інших.

Сутність та структуру громадянської компетентності, процес її формування у свої роботах розкривали сучасні дослідники освіти: Л. Корінна, Т. Ремех, О. Овчарук, О. Сухомлинська, Ю. Підлісна, В. Степаненко, Т. Ладиченко, А. Нікітін, В. Оржеховський, О. Охредько, С. Позняк, С. Рябов, К. Чорна та інші.

Якщо формування громадянської компетентності докладно розглянуте у наукових публікаціях і здебільшого є керованим процесом та передбачає цілеспрямований педагогічний вплив на здобувачів освіти, то політична соціалізація є більш широким явищем, включає в себе як цілеспрямований вплив, так і стихійний через дію різних агентів. Тому на сьогодні залишається недостатньо вивченим питання формування громадянської компетентності у процесі соціалізації з врахуванням усіх вікових та соціальних особливостей становлення сучасної особистості.

Метою статті є визначення впливу основних стадій та етапів політичної соціалізації на процес формування громадянських компетентностей учнів.

Виклад основного матеріалу. У концептуальних засадах реформування української школи визначено десять основних компетентностей, якими повинен володіти сучасний випускник. Серед них зазначено соціальну та громадянську компетентності, що передбачають усі форми поведінки, які потрібні для ефективної та конструктивної участі у громадському житті, в сім'ї, на роботі. Уміння працювати з іншими на результат, попереджати і розв'язувати конфлікти, досягати компромісів. Повага до закону, дотримання прав людини і підтримка соціокультурного різноманіття.

Досвід країн з розвиненими демократіями дає можливість поглянути на громадянську освіту не як на предмет, а як напрям та освітню політику, що має постати у центрі уваги освітян та суспільства [8, с. 12]. Відповідно до європейських традицій громадянська освіта – це не окремий предмет, модуль чи урок, а складник, який інтегровано у весь процес навчання.

При формуванні громадянських компетентностей важливо пам'ятати, що розрізняють три основних компонента громадянства: цивільний компонент, який містить права, звернені до особистих свобод; політичний компонент, тобто право на

участь у здійсненні політичної влади, право голосу і участі в парламентських інституціях; соціальний компонент, який відповідає правам на відповідні стандарти життя, рівний доступ до освіти, охорону здоров'я, житло і мінімальний рівень доходів. Усі ці компоненти формують і визначають зміст громадянської освіти.

Виховання освіченого громадянина має відбуватися на усіх рівнях впровадження освіти [3, с. 160]: формальному (регулярне структуроване навчання в рамках освітньої установи з видачею визнаного документу, з хронологічно визначеним переходом від нижчого ступеня до вищого), неформальному (навчання поза формальною системою освіти, яке не закінчується отриманням визнаного документу, наприклад, участь у тренінгах, семінарах, дискусіях); інформальному (незаплановане навчання, яке може здійснюватися у сімейному колі, під час спілкування із знайомими, однолітками, через використання ЗМІ, що відбувається нерегулярно і незаплановано, має несистемний характер). Якщо інформація (щодо держави, політичної системи та влади, ролі людини в політиці), яка передається на цих рівнях освіти, суперечитиме одна одній, то політична соціалізація відбуватиметься негармонійно.

Громадянська освіта є складною динамічною системою, що поєднує: громадянські знання, на основі яких формуються уявлення про форми і способи функціонування громадянина в політичному, правовому, економічному, соціальному та культурному полі демократичної держави; громадянські уміння та досвід участі у соціально – політичному житті суспільства та практичного застосування знань; громадянські чесноти – норми, установки, цінності та якості, притаманні громадянину демократичного суспільства [5, с. 14].

Політична соціалізація забезпечує набуття індивідом уміння орієнтуватися у політичному просторі й виконувати в ньому певні владні функції. Найкращим етапом людського життя для такого процесу є дитинство і юність, коли формуються базові життєві принципи та цінності, засвоюються механізми взаємодії з іншими особами та інституціями.

Як зазначає Д.В. Ольшанський: «Поняття «політична соціалізація» ширше, ніж поняття політичного виховання, навчання або просвіти». Воно включає в себе не тільки цілеспрямований вплив політичних інститутів і політичних процесів панівної політико-ідеологічної системи на людину, але і стихійні («позасистемні») впливи, а також власну активність людини, направлену на освоєння навколишнього її політичного світу. Людина здатна вибирати з запропонованого їй набору політичних позицій ті, що відповідають її внутрішнім перевагам і переконанням, причому не тільки усвідомленим, але і неусвідомленим. Більш того, людина

має можливість чинити зворотній вплив на систему (у межах якої відбувається соціалізація) і її агентів, що перетворює цей процес з механічного «впливу» системи на пасивного індивіда у взаємну адаптацію індивіда і системи один до одного. Становлення саме такого механізму є необхідним для створення політичної культури демократичного суспільства [9, с. 130].

Теорія соціалізації особистості Ч. Кулі і Дж. Міда досить вдало пояснює цей процес. Згідно з поглядами останнього, розвиток особистості включає три стадії, зв'язані з прийняттям на себе ролі інших людей: імітації, ігрової та стадії колективних ігор [11, с. 101].

На стадії імітації діти копіюють поведінку дорослих, ще не розуміють її, тут важливим є наявність позитивного зразка конструктивної соціальної взаємодії, прояву громадянських якостей та рис.

Ігрова стадія характеризується усвідомленням дітьми своєї поведінки як виконання певних ролей дорослих (клерка, бізнесмена, космонавта, політика і так далі). На стадії колективних ігор діти навчаються усвідомлювати очікування не тільки близької людини, але і всієї групи, оцінюють свою поведінку відповідно до норм і стандартів інших людей.

Первинна політична соціалізація характерна для дитячого віку. Американські політологи Д. Істон і Дж. Денніс вважають, що вона починається вже з 3 років. При цьому перші дитячі враження відіграють важливу роль у цьому процесі. Вони пов'язані з початком соціальної ідентифікації дитини і тримаються найбільш ефективно. Виділяються чотири фази політичної соціалізації особистості з 3 до 13 років.

Політизація характеризується безпосереднім сприйняттям політичного життя, здійснюваним у процесі взаємодії з батьками і близькими людьми. У цей час дитина формує своє сприйняття на основі їх суджень і почуттів із питань політичного життя. Вона розуміє, що крім влади вдома та у школі, існує ще й зовнішня влада, яка знаходиться поза сім'єю та за нею.

Персоналізація – дитина персоніфікує політичну владу. Політична система усвідомлюється і уособлюється для дитини через певні політичні «особистості» і фігури, що належать до влади, наприклад, президента країни, поліцейський, яких вона часто бачить на екрані телевізора або на вулиці. У результаті соціалізації на цій стадії у дитини складається певне уявлення про те, як слід вести себе по відношенню до представників влади. На цій стадії відбувається усвідомлення політичної влади через політичні фігури, які її символізують – президента, міліціонера.

Ідеалізація тим фігурам, що найбільш важливі і помітні в політичному житті, приписуються тільки позитивні якості і властивості, пов'язана виключно з позитивними оцінками та емоціями. Набуває

в дитинстві позитивне ставлення до влади може зберігатися і в дорослому віці. Тому особистість готова до добровільної політичної підтримки представників влади.

Інституціоналізація – нагромадження політичного досвіду і уявлень, з поступовим ускладненням образу політичної картини світу здійснюється перехід від персоніфікованого уявлення про владу і політику до над особистісного, інституціонального рівня. Формується усвідомлення політичної системи як складного утворення, що включає державу, партії, органи правосуддя, поліцію і так далі [7, с. 256].

За результатами дослідження громадянської освіти в Україні, яке проводилося у 2013 році, 96% вчителів зазначили, що саме в школі можна навчити та виховати Громадянина, а одним із недоліків цієї освіти учасники освітнього процесу назвали підготовку молоді до пасивної участі у політичному житті.

Формування громадянської компетентності є важливим для становлення політичної культури суспільства. Типологія політичної культури Г. Алмонда і С. Верби включає три типи: паройкіальну (патріархальну), підданську і активістську [4, с. 124–126]. Паройкіальний (патріархальний) тип характеризується пасивністю і незацікавленістю громадян у політичному житті. Підданський – абсолютною довірою та підтримкою влади, агресивністю до політичних опонентів. Активістський – відображає зацікавленість громадян не у тому, що їм дає держава, а у власній ролі у політичних процесах, що деколи ускладнює процес прийняття рішень. У подальшій своїй роботі дослідники визначили змішаний тип – громадянську політичну культуру, яка поєднує деякі риси попередніх типів і характерна для демократичного суспільства.

Г. Алмонд і С. Верба довели, що «раннє залучення індивіда у дитячому віці до прийняття рішень у родині визначає його політичну активність, зміцнює переконання в достатній дієвості й практичній користі власної участі в політиці» [4, с. 128].

Таким чином, важливим кроком до формування громадянської компетентності є залучення дітей до прийняття рішень, оскільки оволодіння навичками рівноправного партнерства є необхідним для побудови демократичної держави [1]. Дослідник Р. Харт розкрив вісім «Сходинок дітей у прийнятті рішень»: перша сходинка – маніпуляція (діти не мають реального розуміння проблеми, роблять чи говорять те, що хочуть від них дорослі). Друга – декорація (діти беруть участь у акції та подіях, але не усвідомлюють їх значення). Третя – пасивна участь дітей – балаканина (діти висловлюються щодо проблеми, але реальні корки щодо впровадження висловлених ідей не здійснюються). Четверта – призначення дорослими й інформування (дорослі запрошують дітей

до участі, але діти обмежені лише інформацією, що їй надають дорослі). П'ята – консультування й інформування (діти ступають консультантами проекту). Шоста – рішення ухвалюються з ініціативи дорослих разом із дітьми. Сьома – рішення приймаються з ініціативи дітей під керівництвом дорослих. Восьма – рішення ухвалюються з ініціативи дітей у партнерстві з дорослими [6, с. 47]. Проходження цих сходинок відповідає основним етапам соціалізації дитини. Особливістю цього процесу є перехід від неучасті (сходинки 1–3) до формальної участі (4–5) і до реальної участі у процесі прийняття рішень (6–8).

Зразки колегіального прийняття рішень та здатності індивідів впливати на соціальні процеси яскраво демонструються у повсякденному житті на прикладі взаємодії учнів, батьків та вчителів (разом із шкільною адміністрацією). Саме форма та способи взаємодії цих акторів є потужним механізмом політичної соціалізації учнів: якщо взаємодія носить авторитарний характер, то про формування демократичної культури у наступного покоління не може йти мова; якщо взаємодія є партнерською та вибудовується на демократичних принципах, то це сприяє формуванню громадянської свідомості та компетентності в учнів.

Національна асоціація батьків та вчителів (РТА) Великої Британії опублікувала список Національних стандартів партнерства між сім'ями та школами, що показують, які саме дії допомагають учням досягнути успіху та гармонійно соціалізуватися. Ось шість стандартів:

1. Залучення усіх родин до шкільної громади. Сім'ї – активні, бажані, важливі учасники шкільного життя, які взаємодіють між собою й зі шкільними працівниками впливають на те, що учні вивчають та роблять у класі.

2. Ефективне спілкування. Сім'ї й працівники школи налагоджують регулярний двосторонній змістовний діалог на тему навчання.

3. Підтримка успіху учнів. Сім'ї й шкільний персонал постійно співпрацюють, щоб сприяти навчанню й здоровому розвиткові учнів удома і в школі, а також дають їм можливості поглибити знання й поліпшити навички, щоб робити це ефективно.

4. Захист кожної дитини. Сім'ї мають право виступити на захист своєї дитини чи інших дітей, щоб гарантувати, що до учнів справедливо ставляться і що ті мають доступ до освітніх можливостей, які допоможуть їм досягнути успіху.

5. Розподіл повноважень. Сім'я і школа – рівноправні партнери, коли йдеться про ухвалення рішень, що стосуються дітей; вони разом творять і змінюють правила, методи й програми.

6. Співпраця з місцевою громадою. Сім'ї та шкільні працівники співпрацюють з учасниками

місцевої громади, щоб гарантувати учням, родинам і працівникам додаткові освітні можливості, доступ до місцевих ініціатив та участь у житті громади [10, с. 202–203].

Висновки. Варто зазначити, що формування громадянської компетентності тісно пов'язано із процесом політичної соціалізації учнів. Під час формування суспільно значущих цінностей та навичок необхідно зважати на вікові особливості розвитку учнів, на ту фазу політичної соціалізації, у якій знаходяться діти; які фактори та агенти соціалізації впливають на учнів і яким чином відбувається цей вплив; свідками якої взаємодії у навчальному просторі є учні і наскільки вони залучені до прийняття рішень. Лише беручи до уваги всі ці фактори, стає можливим гармонійний розвиток та соціалізація наступного покоління.

Подальші наукові розвідки в цій царині можуть стосуватися вивчення можливостей впливу учнів на прийняття рішень у різних сферах життя як фактора формування громадянської компетентності, а також педагогічний потенціал використання scrum технології у цьому процесі.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Butler I. Children's involvement in family decision-making / I. Butler,
2. M. Robinson, L. Scanlan [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.jrf.org.uk/report/childrens-involvement-family-decision-making>.
3. Hart R. Children's Participation: from Tokenism to Citizenship. Italy, 1992. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/childrens_participation.pdf.
4. Th. J. La Belle, Formal, Nonformal and Informal Education: A Holistic Perspective of Lifelong Learning // International Review of Education. Vol. 28. 2. 1982. 159–175 p.
5. Алмонд Г.А. Гражданская культура и стабильность демократии / Г.А. Алмонд, С. Верба // Полис. 1992. № 4. С. 122–134.
6. Іванюк І.В. Аналітичний звіт. Стан громадянської освіти в Україні / І.В. Іванюк, О.В. Овчарук, А.Б. Терещенко. К., 2013. 104 с.
7. Кияниця З.П. Соціальна робота із вразливими сім'ями та дітьми / З.П. Кияниця, Ж.В. Петрович. Ч. 1. К., 2017. 256 с.
8. Москаленко В.В. Соціальна психологія : Підручник. К. : Центр навчальної літератури, 2005. 624 с.
9. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи / Упоряд. Л. Гриневич та ін. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>.
10. Ольшанский Д.В. Политическая психология. СПб. : Питер, 2002. С. 130.
11. Робінсон К. Школа Майбутнього. Львів : Літопис, 2016. 258 с.
12. Селзер Н. Социология. М. : Феникс, 1998. 688 с.

ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЗААУДИТОРНОЇ РОБОТИ З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

FORMS OF ORGANIZATION OUT-OF-CLASS WORK ON PHYSICAL CULTURE

Позааудиторна робота у вищих навчальних закладах передбачає різні види діяльності студентів, що сприяє як підготовці фахівця певного профілю, так і соціальному становленню особистості. Набутий досвід вищої школи з організації в позааудиторний час фізичного виховання довів, що ця діяльність має великі потенційні можливості щодо формування фізичної культури майбутніх спеціалістів.

Статистичні дані свідчать, що сучасну молодь не влаштовують традиційні форми фізичної культури, а також кількість годин, яка виділяється навчальними планами, на заняття фізичними вправами.

Мета статті – проаналізувати використання спеціальних форм, засобів і нетрадиційних методик організації позааудиторної роботи, що сприятимуть зміні внутрішнього світу студентів, сформують активне ставлення до пошуку нових форм роботи з фізичної культури, творчого початку своєї фізкультурної діяльності. Саме тому сьогодні постала необхідність визначити більш конкретні форми рухового режиму студентів, які б підвищували рівень працездатності молоді в період навчання й покращували стан здоров'я майбутнього спеціаліста, створюючи, відповідно, оптимальні умови для успішної самостійної професійної діяльності.

У статті досліджено основні завдання фізичної культури, зміст і форми організації позааудиторної роботи, які позитивно впливають на усвідомлення молоддю цінності здорового способу життя. За допомогою таких форм фізичного виховання вміло створеного виховного процесу в позааудиторний час можна, на нашу думку, покращити ставлення студентів до свого фізичного стану й особистої фізичної культури. Проаналізовано, що в більшості вищих навчальних закладів позааудиторні заняття не вирізняються різноманітністю, проводяться несистематично, не враховують індивідуальні потреби молоді. Виявлено необхідність визначити більш конкретні форми рухового режиму студентів, які б підвищували рівень працездатності молоді в період навчання й покращували стан здоров'я майбутнього спеціаліста.

Ключові слова: форми організації, позааудиторна робота, студенти, фізична культура, зміст.

Out-of-class work in higher education institutions involves different types of student activities, which contributes to the training of a specialist of a certain profile and the social formation of the individual. The experience gained by the higher education institution in the extracurricular time of physical education proved that this activity has great potential for forming the physical culture of future specialists.

Statistics show that modern youth do not like the traditional forms of physical culture, as well as the number of hours that are planned in the curriculum for physical exercise.

The purpose of the article is to analyze the use of special forms, tools and non-traditional methods of organizing extra-curricular work, which will help change the inner world of students, will form an active attitude to finding new forms of work in physical culture, creative start of their physical activity. That is why today it is necessary to identify more specific forms of student mobility that would increase the working capacity of young people during their studies and improve the health status of the future specialist, thus creating optimal conditions for successful independent professional activity.

The article examines the main tasks of physical culture, the content and forms of organization of extracurricular work, which positively influence young people's awareness of healthy lifestyle values. With the help of such forms of physical education, a well-designed educational process in the extra-curricular time can, in our opinion, improve the attitude of students to their physical condition and personal physical culture.

It is analyzed that in the majority of higher educational establishments, extracurricular classes do not differ in diversity, are conducted in a non-systematic way, do not take into account the individual needs of young people. The need to identify more specific forms of student movement that would increase the level of performance of young people in the period of study and improve the health of the future specialist was identified.

Key words: forms of organization, out-of-class work, students, physical culture, content.

УДК 378.14:796

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-18-2-41>

Онопрієнко О.В.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри фізичного виховання та здоров'я людини
Черкаського державного технологічного університету

Онопрієнко О.М.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри теорії методики фізичного виховання
Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

Постановка проблеми в загальному вигляді. Позааудиторна робота у вищих навчальних закладах передбачає різні види діяльності студентів, що сприяє як підготовці фахівця певного профілю, так і соціальному становленню особистості. Набутий досвід вищої школи з організації в позааудиторний час фізичного виховання довів, що ця діяльність має великі потенційні можливості щодо формування фізичної культури майбутніх спеціалістів.

Мета статті – проаналізувати використання спеціальних форм, засобів і нетрадиційних методик організації позааудиторної роботи, що сприятимуть зміні внутрішнього світу студентів, сформують активне ставлення до пошуку нових форм

роботи з фізичної культури, творчого початку своєї фізкультурної діяльності.

Позааудиторна робота з фізичної культури, на нашу думку, має такі **основні завдання:** сприяти формуванню вольових якостей (бадьорості духу, оптимістичності, ініціативи, впевненості, наполегливості та інших); формувати позитивні звички в поведінці; виховувати переконання у необхідності вести здоровий спосіб життя (виконання вправ гігієни, певного рухового режиму володіння необхідними практичними навичками з галузі фізичної культури та іншими), а також формувати моральні якості майбутніх фахівців.

Загальновідомо, що студент, який має недостатню фізичну підготовку, а як наслідок цього –

низький рівень фізичної культури, досить швидко втомлюється від різного роду навантаження і йому важко виконати повний обсяг завдань, які ставить перед ним викладач. Унаслідок перевантаження (розумового і фізичного) студенти отримують низьку результативність у навчанні й професійному становленні. Саме тому сьогодні постала необхідність визначити більш конкретні форми рухового режиму студентів, які б підвищували рівень працездатності молоді в період навчання й покращували стан здоров'я майбутнього спеціаліста, створюючи, відповідно, оптимальні умови для успішної самостійної професійної діяльності.

Позааудиторна робота з фізичного виховання у вищій школі (колективна, групова, індивідуальна) має здійснюватися за спеціальними програмами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розглядаючи проблеми організації самостійних занять студентів, В. Мамичкін, Е. Зайцев, Я. Савицький зауважують, що для підвищення фізичних можливостей організму студента в позааудиторну роботу необхідно ввести заняття з фізичної культури різної спрямованості за змістом [6].

Організація позааудиторної роботи передбачає використання спеціальних форм, засобів і нетрадиційних методик, що сприятимуть зміні внутрішнього світу студентів, сформують активне ставлення до пошуку нових форм роботи з фізичної культури, творчого початку своєї фізкультурної діяльності.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Статистичні дані свідчать, що сучасну молодь не влаштовують традиційні форми фізичної культури, а також кількість годин, яка виділяється навчальними планами, на заняття фізичними вправами.

Доведено, що після багатьох годин розумового навантаження в період навчання за розкладом занять у більшості студентів виникає відчуття нервового перенапруження, роздратованості, головний біль, а за тривалої роботи – інколи й «інформаційний невроз». Тому збалансованість розумової і фізичної праці, введення нових позааудиторних організаційних форм із фізичної культури потрібні сучасному студенту для підтримки необхідного рівня здоров'я.

Для загартування молоді та підвищення її фізичних здібностей необхідно використовувати здоровий активний відпочинок на лоні природи. Йдеться про самостійну роботу щодо власного фізичного самовдосконалення, а також проведення змагань, спортивних розваг, різні види туризму та альпінізму. Серед багатьох різних форм занять із фізичної культури дослідники виділяють такі, без яких «фізкультурмінімум» кожної людини здійснити неможливо. Це – фізичні вправи, виконання яких вибірково впливає на розвиток фізичного стану людини, а також вправи циклічного характеру, що сприяють швидкому розвитку різних груп м'язів

(біг на лижах, плавання, їзда на велосипеді, звичайний біг та інше).

Отже, можна стверджувати, що для підтримки високого рівня здоров'я молоді необхідно виховувати в неї усвідомлену потребу в певних рухових навантаженнях.

Виклад основного матеріалу. Т. Ольхова пропонує використовувати в позааудиторній діяльності ігри та свята за різними сюжетами, які сприятимуть розвитку творчих здібностей студентів, формуватимуть їхні гуманні та моральні риси. «Педагогічні ігри», на її думку, також доцільно проводити за певними сюжетами. Таких «педагогічних ігор» нею запропоновано дві: перша має назву «Критерії оцінки поведінки спортсменів» (здійснюється за принципами «чесна гра»); друга – «Програма спортивно-творчого свята». Ігри мають передбачити самостійне розроблення студентами критеріїв «чесної гри», самостійне розроблення різних варіантів програм спортивних свят. В обох випадках студенти розподілялися на групи, які розробляли критерії чесної гри й варіанти програм їх проведення. Результати проведеного нею експерименту довели педагогічну ефективність роботи зі спортивно-гуманістичного виховання [7].

Ми вважаємо ігровий підхід продуктивним і обґрунтованим, оскільки позааудиторні програми для студентів повинні містити не тільки фізичні вправи й навантаження, але й сприяти усвідомленню студентами необхідного здорового способу життя і гуманного ставлення до оточуючих.

Розкриваючи форми занять фізичного виховання, М. Петренко основними формами занять називає групові, які здійснюються за клубним принципом. Але в навчальних закладах зміст діяльності клубів реалізується тільки тоді, коли кількість людей, які займаються одним видом діяльності, перевищує 50 чоловік. Тобто значна частина студентів за такої умови, на його думку, повинна займатись індивідуально:

- ранковою гігієнічною гімнастикою або спеціальним розминанням;
- виконанням спеціальних вправ із метою усунення фізичних вад або залишкових явищ після захворювання;
- тривалими прогулянками або походами у вихідні дні;
- тренувальними заняттями з обраного виду спорту тощо [9].

Визнано, що однією з найбільш ефективних форм фізичного виховання є домашні завдання з виконання фізичних вправ.

На позитивну роль домашніх завдань із фізичної культури вказують учені М. Андрух, А. Борисенко, Ю. Портних, М. Козленко, В. Новоселицький, С. Цвек та інші [5].

О. Іваницький, О. Іванова, В. Матов, І. Шарабарова, досліджуючи різні форми виховання фізич-

ної культури, доводять необхідність впровадження в позааудиторну роботу зі студентами нових форм відпочинку, занять із різних видів гімнастики (статичної та динамічної), вправ із предметами і таке інше. Вони вважають, що під час планування позааудиторної роботи необхідно враховувати індивідуальні потреби студентів і вчити їх правил гігієни. Зміст завдань необхідно планувати згідно з рівнем розвитку фізичних властивостей кожної особистості, а також спостерігати за динамікою розвитку певних фізичних навичок.

Досліджуючи проблеми розвитку ритмічної гімнастики, О. Іваницький, О. Іванова, В. Матов, І. Шарабарова розробили методику занять, яка сприятиме підвищенню фізичних якостей і потужному коригуючому ефекту. Наводячи вправи для користування й необхідні формули для врахування серцевих скорочень під час виконання вправ, дослідники довели, що регулярні самостійні заняття з ритмічної гімнастики підвищують загальний стан здоров'я, настрій і сприяють покращенню зовнішнього вигляду молоді.

Отже, правильне використання таких форм фізичної культури, як ритмічна гімнастика, різні види статичної і динамічної гімнастики, різні види рухових і спортивних ігор, є однією з головних форм організації позааудиторної діяльності молоді [3].

Вивчаючи проблеми розвитку фізичної культури молоді, її нетрадиційні форми позааудиторної роботи, можна стверджувати, що модель формування фізичної культури молоді в позааудиторний час вважається головною формою «стратегії оздоровлення», а вчасна валеологічна освіта є гарантом високого рівня здоров'я майбутніх спеціалістів.

Отже, сучасні технології з фізичної культури повинні переслідувати завдання, пов'язані не тільки з підвищенням рівня фізичних якостей молоді, але й з виховання в неї звички до правильного способу життя.

Стає зрозумілим, що дослідники багатьох країн ведуть пошук нових нетрадиційних заходів із фізичного виховання, а також займаються розробленням програм із метою формування в сучасній молоді позитивних поглядів на фізичну культуру й стан свого здоров'я.

– П. Виноградов, А. Душанін, вивчаючи досвід розвитку фізичної культури Російської Федерації, зазначають, що Комітет із фізичної культури й спорту з метою покращення стану здоров'я молоді Росії ставить перед собою такі завдання:

– активізувати працю спільно з організаціями, зацікавленими в удосконаленні заходів фізкультурно-оздоровчої освіти молоді і населення;

– забезпечити систематичну підготовку та перепідготовку викладачів-спеціалістів із фізичної культури;

– сприяти подальшому розробленню та вдосконаленню науково-методичної бази в галузі фізичної культури тощо.

Досліджуючи організаційні форми фізичного виховання молоді в спортивно-оздоровчих таборах, Ю. Короп і С. Цвек підкреслюють позитивне значення окремих заходів із легкої атлетики, спортивних ігор, оздоровчої гімнастики на організм молоді людини. Вони вважають, що самостійні заняття з різних видів фізичної культури формують сильну особистість. Пропонуючи методику навчання деяким видам легкої атлетики, оздоровчого плавання для молоді, дослідники радять використовувати ці заходи з метою «покращення самопочуття і виховання правильного погляду на здоровий спосіб життя» [5, с. 26].

Приклади організації позааудиторної діяльності студентів наводить Е. Булич. На її думку, фізична культура, яка включається у вільний час, стає «стимулятором бадьорості», працездатності людини. Вона запевняє, що висока повноцінна робота мозку можлива тільки за правильної організації м'язової діяльності. Дослідниця наводить приклади різних форм цих занять (вправи фізкультурхвилинок, різні вправи з гімнастики, комплекси фізкультпаузи тощо), пропонує процедури загартування, які сприятимуть покращенню стану здоров'я і підвищенню імунної системи організму.

Визначене вище зумовлює необхідність для студентської молоді самостійної позааудиторної роботи з фізичного виховання, використання традиційних і нетрадиційних форм фізичної культури, але головною умовою успішності фізичного самовдосконалення молоді має стати нове мислення, зміна поглядів, які часто складаються «стихійно».

Г. Пастушенко вважає, що здоров'я студентів як майбутніх фахівців залежить від факультативних позааудиторних занять із фізичної культури. Заняття фізичною культурою необхідні сучасній молоді, вважає науковець, але вони повинні бути посильними і регулярними. Він констатує позитивний вплив організаційних форм: змагань, показових виступів, розважально-оздоровчих заходів, занять за інтересами з видів спорту у вільний час, самостійних занять із фізичної культури за місцем мешкання на формування здорового способу життя студентської молоді [10].

Отже, сучасні технології з фізичного виховання повинні вирішувати завдання, які пов'язані не тільки з підвищенням рівня фізичних якостей молоді, але й з вихованням звички здорового способу життя.

Проаналізувавши форми організації фізичної культури, ми вважаємо, що нетрадиційні форми фізичного виховання можуть позитивно впливати на усвідомлення молоді цінності здорового способу життя.

За допомогою таких форм фізичного виховання вміло створеного виховного процесу в позааудиторний час можна, на нашу думку, покращити ставлення студентів до свого фізичного стану й особистої фізичної культури.

Дослідивши завдання, зміст і форми організації позааудиторної роботи щодо формування фізичної культури студентів, ми дійшли певних **висновків**:

1. Достатній обсяг та інтенсивність фізичних навантажень, а також правильно вибрані організаційні форми фізичного виховання позитивно впливають на якісні показники розумової працездатності молоді.

2. Результативність і успішність розв'язання поставленої проблеми залежить від інтересу молоді до фізичних вправ і рухових занять.

3. Формування фізичної культури молоді залежить від її усвідомлення необхідності певного рівня здоров'я для подальшого професійного і особистого життя.

Перспективи подальшого розвитку дослідження передбачаються у використанні спеціальних форм, засобів і нетрадиційних методик організації позааудиторної роботи, що сприятимуть формуванню фізичної культури студентів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Булич Э.Г. Физическое воспитание в специальных медицинских группах. Москва : Высшая школа, 1986. 302 с.

2. Бенедь В.П., Ковальчук Н.М., Завацький В.І. Цілеспрямовані дії фізичних вправ на розумову працездатність людини. Луцьк : Надстир'я, 1996. 104 с.

3. Иваницкий А.В., Матов В.В., Иванова О.А., Шарабарова И.Н. Ритмическая гимнастика на ТВ. Москва : Советский спорт, 1989. 79 с.

4. Кондрашова Л.В. Внеаудиторная работа по педагогике в педагогическом институте. Киев – Одесса : Вища школа, 1988. 16с.

5. Короп Ю.А., Цвек С.Ф. Физическое воспитание в спортивно-оздоровительных лагерях. Киев : Здоров'я, 1988. 136 с.

6. Мамычкин Ф.В., Зайцев Е.А., Савицкий Я.И. Самостоятельные занятия студентов физическими упражнениями в условиях общежития. *Теория и практика физической культуры*. 1991. № 3. С. 59–61.

7. Ольхова Т.Г. Опыт интегративного подхода к спортивно-гуманистическому воспитанию студентов. *Теория и практика физической культуры*. 2002. № 1. С. 53–55.

8. Окаринський М.М. Антинаркогенне виховання підлітків у пластовій організації : метод. посіб. для вихов. пластового юнацтва. Тернопіль : Навчальна книга «Богдан», 1999. 96 с.

9. Петренко М.І. Самостійні заняття студентів з фізичного виховання. Вінниця : ВДТУ, 1997. 104 с.

10. Пастушенко Г.А. Домашнее задание по физкультуре. Київ : Здоров'я, 1986. 88 с.

ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД НАСТАВНИЦТВА ДІТЕЙ
У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ

FOREIGN EXPERIENCE OF MENTORING OF CHILDREN IN CRISIS

У статті проаналізовано досвід закордонних практик наставництва дітей, що опинились у складних життєвих обставинах. Визначено доцільність, форми та методи залучення студентської молоді до наставництва. Здійснено аналіз закордонних практик наставництва. Виявлено особливості наставництва в зарубіжних країнах, зокрема у країнах Африки, таких як Північна Нігерія та Руанда. Виокремлено обов'язки наставника, зокрема такі як: представлення та захист інтересів дитини (адвокація); допомога в задоволенні базових потреб дитини, постійний супровід дитини від моменту її потрапляння в табір для внутрішньо переміщених осіб до того моменту, як вона його покине, що відрізняється від обов'язків наставника в інших країнах світу, зокрема в Україні. Обґрунтовано основні умови успішного здійснення наставництва над дитиною в таборах для внутрішньо переміщених осіб у Північній Нігерії. Проаналізовано програму «Підтримка громади та наставництво дітей-сиріт і вразливих дітей» (Community Support and Mentoring for Orphans and Vulnerable Children) та «Національну стратегію (план дій) для дітей-сиріт і вразливих дітей» (The National Plan of Action for Orphans and Other Vulnerable Children (OVC)). Визначено особливості наставництва в Руанді, які полягають в організації підтримки наставників із боку громади, неурядових організацій та держави. Охарактеризовано зміст, форми та методи залучення студентської молоді до наставництва. Розкрито зміст проекту залучення студентської молоді до наставництва «Коледж наставників для дітей» («College Mentors for Kids») у США, який охоплює понад 30 університетів. Визначено та деталізовано шляхи залучення студентської молоді як наставників до роботи з дітьми в умовах закладу освіти, зокрема з учнями початкової школи як підопічними. Охарактеризовано основні завдання студентської молоді у проєкті «Коледж наставників для дітей» («College Mentors for Kids»).

Ключові слова: наставництво, наставник, студентська молодь, дитина у складних життєвих обставинах, дитина-сирота, дитина ВІЛ/СНІД сирота.

The paper presents analyzed foreign experience of mentoring of children in difficult circumstances. The expediency, forms and methods of involving student youth in mentoring are determined. Author investigates specific practice of mentoring in foreign countries. The features of mentoring in foreign countries, in particular in African countries such as Northern Nigeria and Rwanda, have been identified. Determines the duties of the mentor in these countries such like representing and protecting the interests of the child (advocacy), assistance in meeting the basic needs of the child, mentor should be assigned to each child upon their arrival at internally displaced persons (IDP) camps and child-mentor relationship should be a continuous throughout the period that the child will be staying at the IDP camp. It's a main difference of practice of mentoring in other countries. The author investigated the main aspects of mentoring of child in IDP camps in northern Nigeria. The program of Rwanda "Community Support and Mentoring for Orphans and Vulnerable Children" and "The National Plan for Action of Orphans and Vulnerable Children (OVC) were analyzed. A feature of mentoring in Rwanda is the organization of support of mentors by the community, NGOs and the government. The paper presents a practice of involving student youth in mentoring in USA. Characterized the content of project "College Mentors for Kids" (USA) involving student youth in mentoring. In this project involve more than 30 universities in USA. Defined the involve ways for student's youth to mentoring like a mentor for primary school children. The main tasks of the student youth in the "College Mentors for Kids" project are described.

Key words: students' youth, mentor, mentoring, children in difficult circumstances, orphan child, HIV/AIDS orphan

УДК 37.01

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-18-2-42>

Розвадовська Т.В.,

аспірант кафедри соціальної педагогіки
Національного педагогічного
університету імені М.П. Драгоманова

Постановка проблеми в загальному вигляді.

В сучасних умовах розвитку відповідального громадянського суспільства в Україні підвищується увага до проблеми самоусунення батьків від виховання власних дітей через залежності, хвороби, розлучення, трудову міграцію тощо. Відповідно, діти не отримують належної батьківської турботи та виховання, що негативно впливає на розвиток особистості дитини. Відомо, що діти з неблагополучних сімей, у яких батьки не приділяють достатню увагу вихованню та становленню особистості дитини, найчастіше здійснюють адміністративні та кримінальні правопорушення. Це зумовлює необхідність допомоги у формуванні в дитини цінних орієнтирів, соціально схвальної поведінки, вміння розрізняти добро і зло тощо. Таку допомогу може надати наставник, який, здій-

снюючи наставницьку діяльність, на власному прикладі демонструє дитині соціально схвальні зразки поведінки, вчить розрізняти що є добрим, а що – поганим, сприяє всебічному розвитку дитини тощо. Наставництво є поширеною практикою підтримки та виховання дітей у складних життєвих обставинах в усьому світі. В Україні практика наставництва найбільш поширена в інституційних закладах опіки. Але, зважаючи на реформаційні процеси в Україні, зокрема деінституалізаційну реформу, актуальною стає практика наставництва дітей у складних життєвих обставинах, що проживають у сім'ї.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сучасному етапі розвитку педагогічних досліджень усе більше уваги приділяється проблемі наставництва. Переважно акцентується увага на наставни-

цтві дітей-сиріт і дітей, що позбавлені батьківського піклування (О. Байдарова, З. Бондаренко, В. Грицанюк); постінтернатне наставництво як технологію соціальної роботи визначають такі науковці, як О. Алтинцева, Н. Залигіна; правове регулювання, переваги та проблеми діяльності з наставництва є предметом дослідження О. Іванії; наставництво як один із видів діяльності неурядових організацій щодо покращення якості життя дітей-сиріт в Україні виокремлює Л. Махоткіна; здійснення наставництва дітей, що перебувають у таборах для внутрішньо переміщених осіб (ВПО), є предметом дослідження Н. Хіроми; наставництво дітей ВІЛ/СНІД сиріт представлено в дослідженнях таких учених, як Б. Лавін, М. Калі, Л. Хаас.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на низку наукових досліджень, що присвячені наставництву дітей-сиріт, дітей, що позбавлені батьківського піклування, майже поза увагою в теорії виховання залишається проблема наставництва дітей, що проживають у сім'ях, які перебувають у складних життєвих обставинах. Ще менше досліджень присвячено участі студентської молоді у наставництві дітей, що перебувають у складних життєвих обставинах.

Мета статті – проаналізувати досвід закордонних практик наставництва дітей, що опинились у складних життєвих обставинах; визначити доцільність залучення студентської молоді до наставництва.

Виклад основного матеріалу. Наставництво постає нині як поширений досвід підтримки та виховання дітей, що опинились у складних життєвих обставинах у світі. Наставництво активно розвивається в усіх країнах світу, особливо практика наставництва дітей дуже поширена в США. На теренах цієї країни функціонує чимало організацій, які займаються наставництвом дітей, серед них можемо виокремити «Big Brothers Big Sisters of America» та «The Mentoring Project». Нині їхній досвід використовується в усьому світі, а самі ці організації мають представництва в інших країнах [1]. Але, крім США, наставництво розвивається й в інших країнах світу. Нашу увагу привертає досвід практик наставництва у країнах Африки, оскільки він дещо відрізняється від практик наставництва у розвинених країнах. Зважаючи на особливості регіону, культури та проблеми, що наявні в цих країнах, наставництво дітей передбачає розширення обов'язків наставника дитини. Відтак у Руанді налічується велика кількість дітей ВІЛ/СНІД сиріт. Поняття ВІЛ/СНІД сироти є характерним саме для країн Африки, такі сироти, як правило, й самі мають ВІЛ позитивний статус. Зауважуємо, що на теренах африканських країн поширене й поняття «вразлива дитина» (vulnerable child) – це така дитина, яка через народження або екологічні чинники не має можливості задовольнити базові

потреби, не має належного догляду та захисту, що є необхідним для оптимального розвитку. Крім того, багато дітей стали сиротами через громадянські війни у країні. Через ці чинники Руанда посідає чи не найперше місце за кількістю сиріт. Як правило, такі діти проживають у таборах для внутрішньо переміщених осіб (ВПО) чи самотійно зі старшими або молодшими сестрами та братами, тобто вони не мають батьківської опіки та виховання. Це зумовило потребу розроблення такої програми, як «Підтримка громади та наставництво дітей-сиріт та вразливих дітей» (Community Support and Mentoring for Orphans and Vulnerable Children), яка бере свій початок відносно недавно, а саме – з 2006 року. А вже з 2007 року на основі цієї програми розробляється «Національна стратегія (план дій) для дітей-сиріт і вразливих дітей», якою було визначено основні стратегічні цілі, серед яких можемо виокремити такі: забезпечення та захист прав дітей; забезпечення доступу до медичних послуг; забезпечення доступу до початкової освіти; надання психосоціальної підтримки дітям, що опинились у складних життєвих обставинах; посилення спроможності родини, громади, надавачів соціальних послуг щодо догляду дітей у складних життєвих обставинах тощо.

Основною моделлю наставництва у Руанді визначається Nkundabana (Kinyarwanda for 'I love children'). Як і в усіх практиках наставництва, перед знайомством із дитиною наставник проходить відповідне навчання, щоб підготуватись до діяльності. Характерним для країн Африки є організація спільноти наставників та їхня підтримка громадою. Зважаючи на поширеність ВІЛ/СНІДу, одним із основних завдань наставника є профілактика цього захворювання, навчання дитини здоров'язбережувальної поведінки. Крім того, низький рівень матеріального забезпечення вимагає від наставника сприяння економічній безпеці підопічного, надання екстреної допомоги у разі потреби, наприклад питної води, продуктів харчування тощо. На наставника також покладається обов'язок представлення інтересів дитини та їхній захист (адвокація), надання психосоціальної підтримки. Не залишається й поза увагою освіта дитини та її підготовка до професійної діяльності, формування соціально схвальної поведінки, моральних і ціннісних орієнтирів. Важливим є те, що не тільки діти-сироти можуть мати наставників, окремо увага приділяється й дітям, що мають хворих чи залежних батьків, оскільки через обставини вони не можуть повноцінно виконувати батьківські обов'язки. Дитина може проживати разом із батьками, але й при цьому мати наставника [4].

Привертає увагу дослідження Н. Хіроніми щодо здійснення наставництва на півночі Нігерії. Він зазначає, що зазвичай дитина у громаді не сприймається як її повноправний член, відповідно,

й можуть нехтуватись її потреби. На думку дослідника, запровадження наставництва та залучення громади до цієї діяльності буде сприяти зміні такого ставлення до дитини. З власного досвіду Н. Хіроніма визначає умови успішного наставництва, серед них такі:

Наставник має бути досить забезпеченим, оскільки наставники досить часто допомагають підопічним або таборам для ВПО матеріально та виконують свої функції виключно на волонтерських засадах. Також наставник повинен бути обов'язково старшим за підопічного.

Наставник повинен усвідомлювати, що дитина може мати не тільки певні психологічні травми, не досить розвинені особистісні компетенції, рівень освіти тощо, але й перебувати на рівні не задоволення базових потреб (їжа, вода, одяг, взуття тощо).

Під час підготовки наставників до діяльності потрібно приділяти належну увагу культурним цінностям, звичаям для кращого розуміння дитини, оскільки здійснення наставництва у таборах для ВПО може передбачати наявність дітей з інших регіонів країни, у яких звичаї можуть відрізнятись.

Особливістю здійснення наставництва в таборах для ВПО є те, що наставник повинен познайомитись із дитиною в той самий день, як вона туди потрапила, та взаємодіяти весь час поки вона там перебуває. Власне, знайомство в той самий день дає змогу наставнику зробити оцінку потреб дитини й розробити план співпраці, визначити над розвитком яких навичок потрібно працювати насамперед.

Наставник повинен приділяти увагу духовному розвитку дитини, її морально-ціннісному становленню як особистості. Найчастіше це відбувається через катехизацію.

Супервізія наставників. Оскільки здійснення наставництва дітей не є легким завданням, особливо в умовах таборів для ВПО, для запобігання

вигоранню наставників необхідно здійснювати супервізію. Найчастіше це відбувається через організацію зустрічей наставників. На таких зустрічах вони діляться досвідом, отримують поради тощо.

Окрім того, Н. Хіроніма зазначає, що важливою для здійснення наставництва є підтримка громади, держави та неурядових організацій самих наставників, оскільки саме вони дають дітям, для яких перебування в таборах для ВПО є випробуванням, надію на краще майбутнє [2]. Варто зауважити, що в табори для ВПО можуть потрапляти не тільки діти-сироти, але й діти разом із батьками.

Отже, закордонний досвід наставництва демонструє, що наставників потребують не тільки статусні діти, але й діти з батьками, що опинились у складних життєвих обставинах. У такому разі наставника варто розглядати як помічника батьків. Батьки зі свого боку повинні усвідомлювати, що через складні обставини вони не можуть приділяти досить уваги своїм дітям, їхньому вихованню, розвитку особистісного потенціалу, освіти, формуванню ціннісних орієнтирів тощо. І основним завданням наставника є допомогти їм у цьому.

У переважній більшості наукових досліджень не визначається конкретний вік наставників. Згідно із Законом «Про внесення змін до Закону України «Про забезпечення організаційно правових умов соціального захисту дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування» щодо наставництва», визначається, що наставником може бути повнолітня, дієздатна особа. Відповідно, до наставництва можна залучати й студентську молодь. Досвід залучення студентської молоді до наставництва, а саме організоване залучення виключно студентської молоді, не є настільки поширеним, як наставництво загалом. Але водночас такі практики існують. Прикладом такого організованого залучення студентської молоді до наставництва є проект «Коледж наставників

Рис. 1.

для дітей» («College Mentors for Kids») у США. Цей проект спрямований на розвиток дитини й студента. Проект бере свій початок у 1995 році, коли двоє студентів Індіанського університету Гайді Шмідт та Крістін Хуанг об'єднала спільна мета – покращити життя дітей через заохочення здобувати освіту. Станом на сьогодні до проекту приєдналися понад 30 університетів. Повнолітнім студентам пропонують стати наставником для дитини початкової школи мінімум на рік. Студенти обов'язково мають пройти співбесіду та навчання-підготовку для наставників. Після цього студенти стають наставниками, до їх обов'язків входить: зустрічатись на територію кампусу університету зі своїм підопічним мінімум раз на тиждень; бути позитивною моделлю для наслідування; допомагати підопічному планувати своє життя, навчання, вступ до університету тощо; створювати та забезпечувати емоційну та фізичну безпеку; за потреби допомагати у навчанні; організувати заходи, які сприяють розвитку особистості дитини та впевненості у майбутньому. Відповідно, діти почуваються впевненіше, починають думати про майбутню кар'єру ще в початковій школі. Особливістю цього проекту є те, що самі батьки реєструють свою дитину для участі в проекті. Відповідно, підопічними можуть бути не тільки діти у складних життєвих обставинах, але й звичайні діти, що свідчить про високий рівень усвідомлення батьками важливості розвитку їхньої дитини. Проведене дослідження проектом «College Mentors for Kids» свідчить, що підопічні студентів-наставників краще та старанніше вчать у школі, здійснюють менше правопорушень, скоріше закінчують старшу школи та є більш орієнтованими на здобуття вищої освіти (рис. 1) [3].

Висновки. Отже, нами проаналізовано досвід закордонних практик наставництва дітей-сиріт, дітей, що опинились у складних життєвих обстави-

нах, і дітей із звичайних сімей. Визначено доцільність та охарактеризовано практики залучення студентської молоді до наставництва. Позитивний вплив наставництва на розвиток особистості дитини підтверджений низкою досліджень. Водночас вплив наставництва на самого наставника мало представлений у вітчизняних і закордонних дослідженнях. Відповідно, до наших подальших наукових розвідок належить визначення форм залучення студентської молоді до наставництва та виявлення його впливу на особистість студента-наставника. Перспективними напрямками нашого дослідження стануть такі: виявлення можливостей для імплементації досвіду студентського наставництва на теренах України; характеристика змісту, форм і методів участі студентської молоді в наставництві.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Розвадовська Т., Братченко М. Вплив наставництва на формування та розвиток дітей, що перебувають в інституційних закладах опіки. *Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2018. № 21. С. 149–155.
2. Chiroma N.H. Providing mentoring for orphans and vulnerable children in internally displaced person camps: The case of Northern Nigeria. *HTS Teologiese Studies*. 2016. № 72 (1). DOI: 10.4102/hts.v72i1.3544. URL: https://www.researchgate.net/publication/309549684_Providing_mentoring_for_orphans_and_vulnerable_children_in_internally_displaced_person_camps_The_case_of_Northern_Nigeria.
3. College Mentors for Kids. URL: <https://collegementors.org>.
4. Lavin B.C., Kali M.B., Haas L.J. Evaluation of Community Support and Mentoring for Orphans and Vulnerable Children (COSMO) Program in Rwanda. CARE International in Rwanda 2010. 33 p. URL: <https://www.care.org.rw>.

НОВИЙ ВИД НАУКОВИХ ПОСЛУГ

Причорноморський
науково-дослідний інститут
економіки та інновацій

Шановні колеги! Питання академічної доброчесності є надзвичайно актуальними у наш час. Враховуючи великі масиви інформації, що з'являються у всесвітній мережі, жоден вчений не може бути впевненим, що його авторське право захищене. Крім того, поширеною є ситуація, коли декілька вчених в одній галузі науки користуються однаковими джерелами інформації, а в результаті безкоштовні програми пошуку плагіату засвідчують стовідсот-

кові збіги тексту, що може призвести до безпідставних звинувачень у плагіаті, особливо після перевірки за базою даних авторефератів та дисертацій. Це викликано тим, що порівняння з іншими дисертаціями не вказує на використання спільних першоджерел (статей, монографій, статистичних щорічників, словників тощо), а однозначно визначає тільки збіг тексту, ігноруючи навіть цитати. Важливим є також те, що чинне законодавство однозначно визначає, що перевірку може здійснювати виключно установа за профілем дослідження, а не поширені в мережі безкоштовні програми. Для уникнення подібних ситуацій ми пропонуємо Вам скористатися науковою **послугою оцінки технічної унікальності наукового тексту** за допомогою ліцензованого програмного забезпечення, яке гарантує похибку перевірки до 3%. Переваги такої перевірки порівняно з іншими методами:

- Ви укладаєте угоду про надання послуг;
- Ваш файл *не розміщується у мережі*, тобто інформація і авторство залишаються анонімними;
- Ви *отримуєте звіт*, підготовлений за допомогою ліцензованого програмного забезпечення; *порівняльну таблицю* однакових фрагментів тексту із зазначенням джерела; *офіційний звіт про надану послугу* із зазначенням результатів;
- Ви отримуєте вичерпну інформацію про текстові збіги у Вашому дослідженні та дослідженнях інших авторів не тільки українською, але і російською та англійською мовами;
- Ви користуєтесь програмним забезпеченням, яке використовується *тільки спеціалізованими науковими та освітніми установами* і розроблене виключно для пошуку текстових збігів *саме у наукових дослідженнях*, а не у публіцистиці, рекламних веб-сайтах тощо;
- Виключна робота з авторами – ніхто, крім автора тексту, не зможе замовити у нас перевірку цього тексту, що забезпечить Вас від *перевірок третіми особами*;
- Ви отримуєте можливість коректно оформити посилання на першоджерела;
- Існує можливість перевірки *будь-яких наукових досліджень*: статей, рефератів, авторефератів, дисертацій, доповідей, тез, звітів тощо.

Терміни і вартість перевірки і надання звіту:

Характер наукової роботи	Терміни (робочих днів)	Вартість
Докторська дисертація	5 – 10	5500 грн
Кандидатська дисертація	3 – 7	3500 грн
Автореферат	1 – 2	500 грн
Стаття (обсягом до 12 сторінок)	1 – 2	500 грн
Інші види робіт	За домовленістю	За домовленістю

Для того, щоб замовити послугу, Вам необхідно звернутись електронною поштою до Причорноморського науково-дослідного інституту економіки та інновацій, вказавши у темі листа «Оцінка унікальності тексту». У листі вкажіть адресу для листування, додайте файл у форматі MS Word з текстом наукового дослідження. Фахівець відповідного відділу надасть Вам відповідь щодо процедури здійснення експертизи.

Контактна особа:

Шумилова Тетяна – молодший науковий співробітник

Причорноморського науково-дослідного інституту економіки та інновацій.

+38 (048) 709-38-69

+38 (093) 253-57-15

shumilova@iei.od.ua

З повагою,
дирекція Причорноморського науково-дослідного інституту економіки та інновацій.

НОТАТКИ

Наукове видання

ІННОВАЦІЙНА ПЕДАГОГІКА

Науковий журнал

Випуск 18

Том 2

Коректура • *Н. Ігнатова*

Комп'ютерна верстка • *С. Калабухова*

Формат 60x84/8. Гарнітура Arimo.
Папір офсетний. Цифровий друк. Обл.-вид. арк. 22,54. Ум.-друк. арк. 23,01.
Підписано до друку 31.10.2019. Наклад 100 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
73021, м. Херсон, вул. Паровозна, 46-а
Телефон +38 (0552) 39-95-80, +38 (095) 934-48-28, +38 (097) 723-06-08
E-mail: mailbox@helvetica.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6424 від 04.10.2018 р.